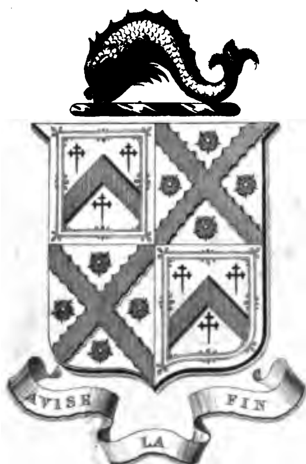

Robert Le

Eutropi[illegible]

9a

C. Eisen invenit. De la Fosse sculpsit.

Tu regere imperio populos, Romane, mement

Æneid. Lib. VI

EUTROPII,

SEXT. AURELII VICTORIS

Aurelius

NEC NON

SEXTI RUFI

HISTORIÆ ROMANÆ

BREVIARIUM,

Ad codices manuſcriptos & optimas editiones recognitum & correctum.

EUTROPII FRAGMENTA AD CALCEM.

Flavius Eutropius

PARISIIS,

Typis Fratrum BARBOU, viâ Mathurinensium.

M DCC XCIII.

LENOX LIBRARY
NEW YORK

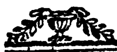
BALTHASAR BONIFACIUS

DE EUTROPIO:

In Excerptis de Romanæ Historiæ ſcriptoribus.

FLAVIUS EUTROPIUS decem breviſſimis libris Romanam Hiſtoriam ſtrictim complexus, Pauli Diaconi injuriâ productus, ac ex conferto dilutior effectus, omnem penè dignitatem amisit; donec fideli operâ Antonii Schonovii reſtitutus in integrum, & quodam quasi poſtliminio reverſus, priſtinum locum recuperaret. Diaconus ille, monitu Adilbergæ, Desiderii Langobardorum Regis filiæ, non ſolùm auctoris hujus hiſtoriam interpolem fecerat, ſed ipſam penè totam inverterat, dum multa de ſuo infarciret, multaque passim adimeret, aut transferret. Militavit Eutropius ſub Juliano parabatâ, ac deſertore, librumque ſuum dedicavit Valenti. Nec ſatis liquet, cujus ille fuerit religionis; quippe qui, in colliminio tenebrarum ac lucis conſtitutus, nec Paganorum ritus probaret, nec Chriſto tamen dediſſet nomen. Sophiſtam Italum vocat Suidas; eodemque nomine cenſetur in Originibus Conſtantinopolitanis. Quanquam non deſunt,

qui hunc Eutropium Hiſtoricum eundem eſſe contendant cum Eutropio Presbytero Africano, Auguſtini diſcipulo, qui duas ad ſorores conſolationes conſcripsit, cujus meminêre Ptolemæus Lucensis, & Raphaël Volaterranus. Stylum ejus improbat Vossius, ut parùm concinnum : fatetur tamen, res ipſas compendio ſatis commodo ab Eutropio conſtrictas. Doctissimum fuiſſe Eutropium, & multâ eloquentiâ ſcripsiſſe putat Jacobus Philippus. Antiquum Hiſtoriographum appellat Hincmarus Rhemensis. At Schonovius non eum inter antiquos recenſet : *ſed licet ſcripsit poſteriùs*, *neque tamen*, inquit, *minor eloquentiâ*, *& judicio etiam ſuperioribus fuit eminentior*. Sanè quanti eum Græci fecerint, vel argumento illud erit, quòd Capito, & Pæanius, Eutropiani compendii Metaphrasin Græcè ſcripſerint. Duæ ſunt autem omninò res, quæ famam, & gloriam ſcriptoribus conciliare ſoleant, si in alienas transferantur linguas, sique interpretationibus illuſtrentur.

ANNA DACERIA
IN PRÆFATIONE
AD EUTROPIUM.

Ut studia optatos fructus ferant, Historia Romana apprimè tenenda est, adeòque legendi in Latinis quidem Titus Livius, Tacitus, Ammianus; & in Græcis Dionysius Halicarnassæus, Polybius, Dion Cassius: sed quia illud tantæ molis est, ut vix post multos annos explicari possit, compendiosa quædam via sequenda est. Præstò sunt igitur Florus, Aurelius Victor, Eutropius, quos minores Historicos vulgò vocant. Florum quidem juventuti minùs aptum arbitror, quippe qui non tam Historicus quàm Orator, sive Panegyrista. Aurelius Victor Historicus quidem optimus, sed qui firmiorem ætatem poscit. Vix enim ab iis intelligi poterit qui non aliquam Historiæ Romanæ notitiam præ se ferant. Eutropius reliquis præstantior teneræque puerorum ætati convenientior: nam præterquam quòd stilo plano est & facili, etsi quandoque minùs puro, tempora omnia accuratè ponit, quæ si in Historiis negligantur, reliqua omnia ruere,

& retrò ſublapſa referri neceſſe eſt. Quare primò legendus Eutropius, poſt eum Aurelius Victor, poſt Aurelium, Florus. Cur neglectus fuerit Eutropius divinare non poſſum, neque enim ita contemptus olim fuit. Eum Græcè vertit Pæanius, homo quidem non ſatis doctus in Latinis. Capito genere Lycius, hunc Scriptorem etiam Græcè verterat, ſed ex illo opere nihil hodie ſupereſt, quod ſciam. Leguntur apud Suidam incerti ſcriptoris fragmenta ex Eutropio converſa, multa denique ex Eutropio in ſcripta ſua tranſtulerat Joannes Antiochenus, ſed an ex Latino Eutropii exemplari, an ex Græcâ Capitonis, vel alterius, qui apud Suidam citatur, verſione hauſta illa ſint, haud quidem affirmari poſſe arbitror. Vale.

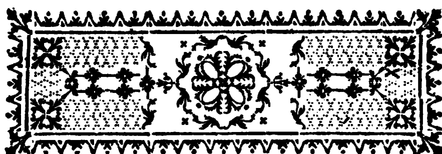
FLAVIUS
EUTROPIUS
DOMINO VALENTI
MAXIMO
PERPETUO AUGUSTO.

RES Romanas, ex voluntate Mansuetudinis tuæ, ab Urbe conditâ ad nostram memoriam, quæ in negotiis vel bellicis vel civilibus eminebant, per ordinem temporum brevi narratione collegi, strictim additis etiam his quæ in Principum vitâ egregia exstiterunt; ut Tranquillitatis tuæ possit mens divina lætari priùs se illustrium viro-

rum facta in administrando imperio secutam, quam cognosceret lectione.

Desideratur hæc Epistola, unà cum Epigraphe in nonnullis libris tam impressis quàm manu exaratis.

EUTROPII
HISTORIÆ ROMANÆ BREVIARII
LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

ROMANUM Imperium, quo neque ab exordio ullum ferè minus, neque incrementis toto orbe amplius humana poteſt memoria recordari, à Romulo exordium habet, qui Reæ Silviæ, Veſtalis virginis, filius, & (quantùm putatus eſt) Martis, cum Remo fratre, uno partu editus eſt. Is, cùm inter paſtores latrocinaretur, octodecim annos natus, urbem exiguam in Palatino monte conſtituit, XI. Kal. Maii, Olympiadis ſextæ anno tertio, poſt Trojæ excidium, ut qui plurimùm minimùmque tradunt, CCCXCIV.

II. Conditâ civitate, quam ex nomine ſuo Romam vocavit, hæc ferè egit. Mul-

censum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sub eo Roma, omnibus in censum delatis, habuit capitum LXXXIII. millia civium Romanorum, cum his, qui in agris erant. Occisus est XLV. imperii anno, scelere generi sui Tarquinii, filii ejus regis, cui ipse successerat, & filiæ suæ, quam Tarquinius habebat uxorem.

VIII. Lucius Tarquinius Superbus, septimus atque ultimus Regum, Volscos, (quæ gens ad Campaniam euntibus non longè ab Urbe est) vicit; Gabios civitatem, & Suessam Pometiam subegit; cum Tuscis pacem fecit; & Templum Jovi in Capitolio ædificavit. Postea Ardeam oppugnans, in octavo decimo milliario ab Urbe positam civitatem, imperium perdidit. Nam cùm filius ejus, & ipse Tarquinius junior, nobilissimam fœminam Lucretiam, eandemque pudicissimam, Collatini uxorem, stuprâsset, eaque de injuriâ marito, & patri, & amicis questa fuisset, in omnium conspectu se occidit. Propter quam causam Brutus, parens & ipse Tarquinii, populum concitavit, & Tarquinio ademit imperium. Mox exercitus quoque eum, qui civitatem Ardeam cum ipso rege oppugnabat, reliquit: veniensque ad Urbem rex, portis clausis, exclusus est. Cùmque imperâsset annos viginti quinque, cum uxore & liberis suis fugit.

Ita Romæ regnatum eſt per ſeptem reges annis ducentis quadraginta tribus, cùm adhuc Roma, ubi plurimùm, vix uſque ad quintum decimum milliarium possideret.

IX. Hinc Conſules cœpêre pro uno rege duo hac cauſâ creari, ut, si unus malus eſſe voluiſſet, alter eum, habens poteſtatem similem, coërceret: Et placuit, ne imperium longiùs quàm annuum haberent, ne per diuturnitatem poteſtatis inſolentiores redderentur, ſed civiles ſemper eſſent, qui ſe poſt annum ſcirent futuros eſſe privatos. Fuerunt igitur anno primo, expulsis regibus, Conſules, Lucius Junius Brutus; (qui maximè egerat ut Tarquinius pelleretur,) & Tarquinius Collatinus, maritus Lucretiæ. Sed Tarquinio Collatino ſtatim ſublata dignitas eſt: placuerat enim, ne quiſquam in Urbe maneret, qui Tarquinius vocaretur. Ergo, accepto omni patrimonio ſuo, ex Urbe migravit: & loco ipsius factus eſt Valerius Publicola Conſul. Commovit tamen bellum urbi Romæ rex Tarquinius, qui fuerat expulſus: & collectis multis gentibus, ut in regnum poſſet reſtitui, dimicavit.

X. In primâ pugnâ Brutus Conſul & Aruns Tarquinii filius, invicem ſe occiderunt. Romani tamen ex eâ pugnâ victores receſſerunt. Brutum Romanæ matronæ,

defenſorem pudicitiæ ſuæ, quasi communem patrem, per annum luxerunt. Valerius Publicola Spurium Lucretium Tricipitinum collegam sibi fecit, Lucretiæ patrem : quo morbo mortuo, iterum Horatium Pulvillum collegam sibi ſumpsit. Ita primus annus quinque Conſules habuit : cùm Tarquinius Collatinus Urbe cessiſſet propter nomen, Brutus prælio periſſet, Sp. Lucretius morbo mortuus eſſet.

XI. Secundo quoque anno iterùm Tarquinius, ut reciperetur in regnum, bellum Romanis intulit, auxilium ei ferente Porſenâ Tuſciæ rege : & Romam penè cepit. Verùm tùm quoque victus eſt. Tertio anno poſt reges exactos, Tarquinius, cùm ſuſcipi non poſſet in regnum, neque ei Porſena, qui pacem cum Romanis fecerat, auxilium præſtaret, Tuſculum ſe contulit, quæ civitas non longè ab Urbe eſt : atque ibi per quatuordecim annos privatus cum uxore conſenuit. Quarto anno poſt reges exactos, cùm Sabini Romanis bellum intuliſſent, victi ſunt, & de his triumphatum eſt. Quinto anno, Valerius ille Bruti collega, & quartùm Conſul, fataliter mortuus eſt; adeò pauper, ut, collatis à populo nummis, ſumptum habuerit ſepulturæ, quem matronæ, sicuti Brutum, annum luxerunt.

XII. Nono anno poſt reges exactos,

cùm gener Tarquinii, ad injuriam soceri vindicandam, ingentem collegisset exercitum, nova Romæ dignitas est creata, quæ Dictatura appellatur, major quàm Consulatus. Eodem anno etiam Magister Equitum factus est, qui Dictatori obsequeretur. Neque quidquam similius potest dici, quàm Dictatura antiqua, huic imperii potestati, quam nunc Tranquillitas vestra habet : maximè cùm Augustus quoque Octavianus, de quo postea dicemus, & ante eùm, Caius Cæsar, sub Dictaturæ nomine atque honore regnaverint. Dictator autem Romæ primus fuit Larcius : Magister Equitum primus, Spurius Cassius.

XIII. Sexto decimo anno post reges exactos, seditionem populus Romæ fecit, tanquam à Senatu atque Consulibus premeretur. Tùm & ipse sibi Tribunos Plebis, quasi proprios judices & defensores, creavit ; per quos contra Senatum & Consules tutus esse posset.

XIV. Sequenti anno Volsci contra Romanos bellum reparaverunt, & victi acie, etiam Coriolos civitatem, quam habebant optimam, perdiderunt.

XV. Octavo-decimo anno post ejectos reges expulsus ex Urbe Quintius Marcius, dux Romanorum, qui Coriolos ceperat, Volscorum civitatem, ad ipsos Volscos contendit iratus ; & auxilia contra Romanos

accepit, Romanosque sæpè vicit. Usque ad quintum milliarium Urbis accessit, oppugnaturus etiam patriam, legatis, qui pacem petebant, repudiatis, nisi ad eum mater Veturia & uxor Volumnia ex Urbe venissent: quarum fletu & deprecatione superatus, removit exercitum. Atque hic secundus post Tarquinium fuit, qui dux contra patriam suam esset.

XVI. Cæsone Fabio & Tito Virginio Consulibus, trecenti nobiles homines, qui ex Fabiâ familiâ erant, contra Vejentes bellum soli susceperunt, promittentes Senatui & Populo per se omne certamen implendum. Itaque profecti omnes nobiles, & qui singuli magnorum exercituum duces esse deberent, in prœlio conciderunt. Unus omninò superfuit ex tantâ familiâ, qui propter ætatem puerilem duci non potuerat ad pugnam. Post hæc census in Urbe habitus est, & inventa sunt civium capitum CXIX. millia CCCXIX.

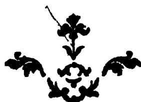
XVII. Sequenti anno, cùm in Algido monte, ab Urbe duodecimo fermè milliario, Romanus obsideretur exercitus, Lucius Quintius Cincinnatus Dictator est factus: qui agrum quatuor jugerum possidens, manibus suis colebat. Is, cùm in opere & arans esset inventus, sudore deterso, togam prætextam accepit, & cæsis hostibus liberavit exercitum.

XVIII. Anno ccc. & altero ab Urbe conditâ, imperium Consulare cessavit, & pro duobus Consulibus, decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, Decemviri nominati. Sed cùm primo anno benignè egissent, secundo unus ex iis Appius Claudius, Virginii cujusdam, qui honestis jam stipendiis contra Latinos in monte Algido militabat, filiam virginem corrumpere voluit : quam pater occidit, ne stuprum à Decemviro sustineret ; & regressus ad milites, movit tumultum. Sublata est Decemviris potestas, ipsique damnati sunt.

XIX. Anno trecentesimo decimo-quinto ab Urbe conditâ, Fidenates contra Romanos rebellaverunt. Auxilium præstabant his Vejentes, & rex Vejentium Tolumnius : quæ ambæ civitates tam vicinæ Urbi sunt, ut Fidenæ sexto, Vejentes XVIII. milliario absint. Conjunxerunt se his & Volsci. Sed M. Æmilio Dictatore, & Lucio Quintio Cincinnato Magistro Equitum, victi, etiam regim perdiderunt. Fidenæ captæ, & excisæ.

XX. Post viginti deinde annos, Vejentani rebellaverunt. Dictator contra ipsos missus est Furius Camillus, qui primùm eos vicit acie : mox etiam civitatem diu obsidens cepit, antiquissimam Italiæ atque ditissimam. Post eam cepit & Faliscos, non minùs nobilem civitatem. Sed com-

mota eſt ei invidia, quasi prædam malè divisiſſet: damnatuſque ob eam cauſam, & expulſus civitate eſt. Statim Galli Senones ad Urbem venerunt, & victos Romanos XI. milliario ab urbe Româ, apud flumen Alliam ſecuti, etiam Urbem occupaverunt: neque defendi quidquam nisi Capitolium potuit. Quod cùm diu obſediſſent, & jam Romani fame laborarent, à Camillo, qui in vicinâ civitate exſulabat, Gallis ſuperventum eſt, gravissimèque victi ſunt. Poſtea tamen, accepto etiam auro, ne Capitolium obsiderent, receſſerunt, ſed ſecutus eos Camillus, ita cecidit, ut & aurum, quod his datum fuerat, & omnia, quæ ceperant, militaria signa, revocaret. Ita tertiò triumphans Urbem ingreſſus eſt, & appellatus ſecundus Romulus, quasi & ipſe patriæ conditor.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

ANNO CCCLXV. ab Urbe conditâ, poſt captam autem primo, dignitates mutatæ ſunt : & pro duobus Conſulibus creati ſunt Tribuni Militares Conſulari poteſtate. Hinc jam cœpit Romana res creſcere. Nam Camillus eo anno Volſcorum civitatem, quæ per ſeptuaginta annos bellum geſſerat, vicit, & Æquorum urbem & Sutrinorum; atque omnibus deletis earumdem exercitibus occupavit : & tres simul triumphos egit.

II. Titus etiam Quintius Cincinnatus Prænestinos, qui uſque ad urbis Romæ portas cum bello venerant, perſecutus, ad flumen Alliam vicit; octo civitates, quæ ſub ipsis agebant, Romanis adjunxit : ipſum Præneſte aggreſſus, in deditionem accepit. Quæ omnia ab eo geſta ſunt viginti diebus, triumphuſque ipsi decretus.

III. Verùm dignitas Tribunorum Militarium non diu perſeveravit. Nam poſt aliquantum, nullos placuit fieri : & quadriennium ita in Urbe fluxit, ut poteſtates ibi majores non eſſent. Reſumpſerunt tamen Tribuni Militares conſulari poteſtate iterum dignitatem, & triennio perſeveraverunt. Rursùs Conſules facti.

IV. Lucio Genucio & Quinto Servilio Consulibus, mortuus est Camillus: honor ei secundus post Romulum delatus est.

V. Titus Quintius Dictator adversùs Gallos, qui in Italiam venerant, missus est. Hi ab Urbe quarto milliario trans Anienem fluvium consederant. Nobilissimus de Senatoribus juvenis Titus Manlius, provocantem Gallum, ad singulare certamen progressus occidit: & sublato torque aureo, colloque suo imposito, in perpetuum Torquati a posteris cognomen accepit. Galli fugati sunt: mox per Caium Sulpicium Dictatorem etiam victi. Non multo post à Caio Marcio Tusci victi sunt; & octo millia captivorum ex his in triumphum ducti.

VI. Census iterùm habitus est. Et cùm Latini, qui à Romanis subacti erant, milites præstare nollent, ex Romanis tantùm tirones lecti sunt, factæque legiones decem: qui modus sexaginta, vel ampliùs, armatorum millia efficiebat. Parvis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari virtus erat! Quæ cùm profectæ essent adversùs Gallos, duce Lucio Furio Camillo, quidam ex Gallis unum ex Romanis, qui esset optimus, provocavit. Tùm se Marcus Valerius Tribunus Militum obtulit: &, cùm processisset armatus, corvus ei supra dextrum brachium sedit. Mox

commissâ adversùs Gallum pugnâ, idem corvus alis & unguibus Galli oculos verberavit, ne rectum posset aspicere. Ita à Tribuno Valerio interfectus, non solùm victoriam ei, sed etiam nomen dedit. Nam postea idem, Corvus est dictus: ac propter hoc meritum, annorum trium & viginti, Consul est factus.

VII. Latini, qui noluerant milites dare, hoc quoque à Romanis exigere cœperunt, ut unus Consul, ex eorum, alter, ex Romanorum populo crearetur. Quod cùm esset negatum, bellum contra eos susceptum est, & ingenti pugnâ superati sunt: ac de his perdomitis triumphatum est. Statuæ Consulibus ob meritum victoriæ in Rostris positæ sunt. (Eo anno etiam Alexandria ab Alexandro Macedone condita est.)

VIII. Jam Romani potentes esse cœperunt. Bellum enim in centesimo & tricesimo ferè milliario ab Urbe apud Samnitas gerebatur, qui medii sunt inter Picenum, Campaniam, & Apuliam. Lucius Papirius Cursor cum honore Dictatoris ad id bellum profectus est. Qui cùm Romam rediîsset, Q. Fabio Maximo, Magistro Equitum, quem apud exercitum reliquit, præcepit, ne se absente pugnaret. Ille, occasione repertâ, felicissimè dimicavit, & Samnitas delevit. Ob quam rem à Di-

ctatore capitis damnatus, quòd se vetante pugnâsset, ingenti favore militum & populi liberatus est: tantâ Papirio seditione commotâ, ut penè ipse interficeretur.

IX. Postea Samnites Romanos, Tito Veturio & Spurio Postumio Consulibus, (apud Furculas Caudinas angustiis locorum inclusos) ingenti dedecore vicerunt, & sub jugum miserunt. Pax tamen à Senatu & populo soluta est, quæ cum ipsis propter necessitatem facta fuerat. Postea Samnites victi sunt à L. Papirio Consule: septem millia eorum sub jugum missa. Papirius de Samnitibus triumphavit. Eo tempore Appius Claudius Censor aquam Claudiam induxit, & viam Appiam stravit. Samnites, reparato bello, Q. Fabium Maximum vicerunt, tribus millibus hominum occisis. Postea cùm pater ejus Fabius Maximus legatus datus fuisset, & Samnitas vicit, & plurima eorum oppida cepit. Deinde P. Cornelius Rufinus, Manius Curius Dentatus, ambo Consules, contra Samnitas missi, ingentibus prœliis eos confecêre. Tum bellum cum Samnitibus per annos novem & quadraginta actum sustulerunt; neque ullus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam virtutem magis fatigaverit.

X. Interjectis aliquot annis, iterùm se Gallorum copiæ, contra Romanos, Tuscis

Samnitibusque junxerunt : sed cùm Romam tenderent, à Cn. Cornelio Dolabellâ Consule deletæ sunt.

XI. Eodem tempore Tarentinis, qui jam in ultimâ Italiâ sunt, bellum indictum est, quia legatis Romanorum injuriam fecissent. Hi Pyrrhum, Epiri regem, contra Romanos in auxilium poposcerunt, qui ex genere Achillis originem trahebat. Is mox ad Italiam venit, tùmque primùm Romani cum transmarino hoste dimicaverunt. Missus est contra eum Consul P. Valerius Lævinus, qui cùm exploratores Pyrrhi cepisset, jussit eos per castra duci, ostendique omnem exercitum, tùmque eos dimitti, ut renuntiarent Pyrrho, quæcumque à Romanis agerentur. Commissâ mox pugnâ, cùm jam Pyrrhus fugeret, elephantorum auxilio vicit : quos incognitos Romani expaverunt. Sed nox prælio finem dedit. Lævinus tamen per noctem fugit, Pyrrhus Romanos mille octingentos cepit, eosque summo honore tractavit ; occisos sepelivit. Quos cùm adverso vulnere & truci vultu, etiam mortuos, jacere vidisset, tulisse ad cœlum manus dicitur, cum hac voce : *Se totius orbis dominum esse potuisse, si tales sibi milites contigissent.*

XII. Postea Pyrrhus, junctis sibi Samnitibus, Lucanis, Bruttiisque, Romam perrexit ; omnia ferro ignique vastavit.

Campaniam depopulatus eſt ; atque ad Præneſte venit, milliario ab Urbe octavo-decimo. Mox terrore exercitûs, qui cum Conſule ſequebatur, in Campaniam ſe recepit. Legati ad Pyrrhum de redimendis captivis missi, ab eo honorificè ſuſcepti ſunt : captivos sine pretio Romam misit. Unum ex legatis Romanorum Fabricium sic admiratus eſt, ut, cùm eum pauperem eſſe cognoviſſet, quartâ parte regni promiſsâ, ſollicitare voluerit, ut ad ſe transiret; contemptuſque à Fabricio eſt. Quare cùm Pyrrhus ingenti Romanorum admiratione teneretur, legatum misit, qui pacem æquis conditionibus peteret, præcipuum virum, Cineam nomine : ita ut Pyrrhus partem Italiæ, quam jam armis occupaverat, obtineret.

XIII. Pax diſplicuit ; remandatumque Pyrrho à Senatu eſt, eum cum Romanis, nisi ex Italiâ recessiſſet, pacem habere non poſſe. Tum Romani juſſerunt captivos omnes, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, quòd armati capi potuiſſent : nec antè eos ad veterem ſtatum reverti, quàm si binorum hoſtium occiſorum ſpolia retuliſſent. Ita legatus Pyrrhi reverſus eſt, à quo cùm quæreret Pyrrhus, *qualem Romam comperiſſet*, Cineas dixit, *regum ſe patriam vidiſſe : ſcilicet tales illic ferè omnes, qualis unus Pyrrhus apud*

Epirum

Epirum & reliquam Graciam putaretur. Missi sunt contra Pyrrhum duces P. Sulpicius & Decius Mus Consules. Certamine commisso, Pyrrhus vulneratus est, elephanti interfecti, viginti millia cæsa hostium, & ex Romanis tantùm quinque millia. Pyrrhus Tarentum fugatus.

XIV. Interjecto anno, contra Pyrrhum Fabricius est missus, qui priùs inter legatos sollicitari non potuerat, quartâ parte regni promissâ. Tùm, cùm vicina castra ipse & rex haberent, medicus Pyrrhi ad eum nocte venit, promittens veneno Pyrrhum occisurum, si sibi aliquid polliceretur; quem Fabricius vinctum reduci jussit ad dominum, Pyrrhoque dici, quæ contra caput ejus medicus spopondisset. Tunc rex admirans eum, dixisse fertur: *Ille est Fabricius, qui difficiliùs ab honestate, quàm sol à cursu suo averti potest.* Tum rex in Siciliam profectus est: Fabricius, victis Samnitibus & Lucanis, triumphavit. Consules deinde Curius Dentatus & Cornelius Lentulus, adversùm Pyrrhum missi sunt. Curius contra eum pugnavit, exercitum ejus cecidit, ipsum Tarentum fugavit, castra cepit. Eâ die cæsa hostium viginti tria millia. Curius Dentatus in Consulatu triumphavit: primus Romam elephantos quatuor duxit. Pyrrhus etiam à Tarento mox recessit, & apud Argos, Græciæ civitatem, occisus est.

XV. C. Fabio Licino, C. Claudio Caninâ Consulibus, anno Urbis conditæ CCCCLXI. legati Alexandrini, à Ptolemæo missi, Romam venêre; & à Romanis amicitiam, quam petierant, obtinuerunt.

XVI. Quinto Ogulnio, C. Fabio Pictore Consulibus, Picentes bellum commovêre; & ab insequentibus Consulibus Publ. Sempronio, Appio Claudio, victi sunt: & de his triumphatum est. Conditæ à Romanis civitates, Ariminum in Galliâ, & Beneventum in Samnio.

XVII. Marco Attilio Regulo, Lucio Junio Libone Consulibus, Sallentinis in Apuliâ bellum indictum est: captique sunt cum civitate simul Brundusini, & de his triumphatum est.

XVIII. Anno CCCCLXXVII. cùm jam clarum urbis Romæ nomen esset, arma tamen extra Italiam mota non fuerant. Ut igitur cognosceretur, quæ copiæ Romanorum essent, census est habitus: inventa sunt civium capita ducenta & nonaginta duo millia, trecenta & triginta quatuor, quanquam à conditâ Urbe nunquam bella cessâssent. Et contra Afros bellum susceptum est primum, Appio Claudio, Quinto fulvio Consulibus. In Siciliâ contra eos pugnatum est, & Appius Claudius de Afris & rege Siciliæ Hierone triumphavit.

XIX. Insequenti anno, Valerio Marco & Otacilio Consulibus, in Siciliâ à Romanis res magnæ gestæ sunt. Tauromenitani, Catanenses, & prætereà quinquaginta civitates, in fidem acceptæ sunt. Tertio anno in Siciliâ contra Hieronem bellum patratum est. Is cum omni nobilitate Syracusanorum pacem à Romanis impetravit, deditque argenti talenta ducenta. Afri in Siciliâ victi sunt; & de his secundò Romæ triumphatum est.

XX. Quinto anno belli Punici, quod contra Afros agebatur, primùm Romani, C. Duillio & Cn. Cornelio Asinâ Consulibus, in mari dimicaverunt, paratis navibus rostratis, quas Liburnas vocant. Consul Cornelius fraude deceptus est. Duillius, commisso prœlio, Carthaginiensium ducem vicit, triginta & unam navem cepit, quatuor-decim mersit, septem millia hostium cepit, tria millia occidit: neque ulla victoria Romanis gratior fuit, quòd invicti terrâ, jam etiam mari plurimùm possent. Caio Aquilio Floro, Lucio Scipione Consulibus, Scipio Corsicam & Sardiniam vastavit, multa millia inde captivorum abduxit, triumphum egit.

XXI. L. Manlio Volsone, M. Attilio Regulo Consulibus, bellum in Africam translatum est: contra Hamilcarem, Carthaginiensium ducem, in mari pugnatum,

victuſque eſt : nam perditis ſexaginta quatuor navibus, retro ſe recepit : Romani viginti duas amiſerunt. Sed cùm in Africam transiſſent, primam Clypeam Africæ civitatem in deditionem acceperunt. Conſules uſque ad Carthaginem proceſſerunt ; multiſque vaſtatis Manlius victor Romam rediit, & viginti ſeptem millia captivorum reduxit. Attilius Regulus in Africâ remansit. Is contra Afros aciem inſtruxit : contra tres Carthaginiensium duces dimicans victor fuit ; octo-decim millia hostium cecidit, quinque millia cum decem & octo elephantis cepit : ſeptuaginta quatuor civitates in fidem accepit. Tùm victi Carthaginienſes pacem à Romanis petierunt ; quam cùm Regulus nollet, nisi durissimis conditionibus, dare, Afri auxilium à Lacedæmoniis petierunt ; & duce Xantippo, qui à Lacedæmoniis miſſus fuerat, Romanorum dux Regulus victus eſt ultimâ pernicie ; nam duo millia hominum tantùm ex omni Romano exercitu remanſerunt ; quingenti cum Imperatore Regulo capti ſunt : triginta millia occisi : Regulus ipſe in catenas conjectus.

XXII. Marco Æmilio Paulo, Servio Fulvio Nobiliore Conſulibus, ambo Romani conſules ad Africam profecti ſunt, cum trecentarum navium claſſe : primùm Afros navali certamine ſuperant. Æmilius

consul centum & quatuor naves hostium demersit, triginta cum pugnatoribus cepit; quindecim millia hostium aut occidit, aut cepit; militem suum ingenti prædâ ditavit: & subacta Africa tùm fuisset, nisi quòd tanta fames erat, ut diutiùs expectare exercitus non posset. Consules cum victrici classe redeuntes, circa Siciliam naufragium passi sunt: & tanta tempestas fuit, ut ex quadringentis sexaginta quatuor navibus, octoginta servari vix potuerint. Neque ullo tempore tanta maritima tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas naves reparaverunt, neque in aliquo animus his infractus fuit.

XXIII. Cnæus Servilius Cæpio, & C. Sempronius Blæsus Consules cùm ducentis sexaginta navibus ad Africam profecti sunt: aliquot civitates ceperunt: prædam ingentem reducentes, naufragium passi sunt. Itaque cùm continuæ calamitates Romanis displicerent, decrevit Senatus, ut à maritimis præliis recederetur, & tantùm sexaginta naves ad præsidium Italiæ salvæ essent.

XXIV. Lucio Cæcilio Metello, Caio Furio Pacillo Consulibus, Metellus in Siciliâ Afrorum ducem, cum centum & triginta elephantis & magnis copiis venientem, superavit, viginti millia hostium cecidit, sex & viginti elephantos cepit, re-

liquos errantes per Numidas, quos in auxilium habebat, collegit, & Romam deduxit ingenti pompâ, cùm centum & triginta elephantorum numerus omnia itinera compleret. Post hæc mala Carthaginienses Regulum ducem, quem ceperant, petierunt, ut Romam proficisceretur, & pacem à Romanis obtineret, ac permutationem captivorum faceret.

XXV. Ille Romam cùm venisset, inductus in Senatum, nihil quasi Romanus egit: dixitque, *Se ex illâ die, quâ in potestatem Afrorum venisset, Romanum esse desiisse.* Itaque & uxorem à complexu removit, & Romanis suasit, ne pax cum Pœnis fieret. *Illos enim fractos tot casibus, spem nullam habere: Se tanti non esse, ut tot millia captivorum propter unum se, & senem, & paucos, qui ex Romanis capti fuerant, redderentur.* Itaque obtinuit. Nam Afros pacem petentes nullus admisit: ipse Carthaginem rediit: offerentibusque Romanis, ut eum Romæ tenerent, negavit se in eâ urbe mansurum, in quâ, postquam Afris servierat, dignitatem honesti civis habere non posset. Regressus igitur ad Africam, omnibus suppliciis extinctus est.

XXVI. P. Claudio Pulchro, L. Junio Consulibus, Claudius contra auspicia pugnavit, & à Carthaginiensibus victus est.

Nam ex ducentis & viginti navibus, cum triginta fugit, nonaginta cum pugnatoribus captæ ſunt; demerſæ ceteræ. Alius quoque Conſul claſſem naufragio amisit: exercitum tamen ſalvum habuit; quia vicina litora erant.

XXVII. Caio Lutatio Catulo, Aulo Poſtumio Albino Conſulibus, anno belli Punici XXIII. à Catulo bellum contra Afros commiſſum eſt. Profectus eſt cum trecentis navibus in Siciliam. Afri contra ipſum quadringentas paraverunt. (Nunquam in mari tantis copiis pugnatum eſt). Lutatius Catulus navem æger aſcendit: vulneratus enim in pugnâ ſuperiore fuerat. Contra Lilybæum, civitatem Siciliæ, pugnatum eſt ingenti virtute Romanorum. Nam ſeptuaginta tres Carthaginienſium naves captæ ſunt, centum & viginti-quinque demerſæ, triginta duo millia hoſtium capta, tredecim occiſa: infinitum auri argentique pondus in poteſtatem Romanorum redactum. Ex claſſe Romanâ duodecim naves demerſæ. Pugnatum eſt VI. Idus Martias. Statim Carthaginienſes pacem petierunt, tributaque eſt iis pax; captivi Romanorum, qui tenebantur à Carthaginienſibus, redditi ſunt. Etiam Carthaginienſes petierunt, ut redimi eos captivos liceret, quos ex Afris Romani tenebant. Senatus jussit sine pretio dari eos, qui in

publicâ custodiâ essent : qui autem à privatis tenerentur, ut, pretio dominis reddito, Carthaginem redirent; atque id pretium ex fisco magis, quàm à Carthaginiensibus solveretur.

XXVIII. Quintus Lutatius, Aulus Manlius, Consules creati, bellum Faliscis intulerunt, quæ civitas Italiæ opulenta quondam fuit : quod ambo Consules intra sex dies, quàm venerant, transegerunt, quindecim millibus hostium cæsis, cæteris pace concessâ : agro tamen ex medietate sublato.

LIBER TÉRTIUS.

CAPUT I.

FINITO igitur Punico bello, quod per viginti tres annos tractum est, Romani jam clarissimâ gloriâ noti, legatos ad Ptolemæum Ægypti regem miserunt, auxilia promittentes, quia rex Syriæ Antiochus ei bellum intulerat. Ille gratias Romanis egit; auxilia non accepit : jam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore potentissimus rex Siciliæ Hiero Romam venit ad ludos spectandos, & ducenta millia modiorum tritici populo dono exhibuit.

II. Lucio Cornelio Lentulo, Fulvio Flacco Consulibus, quibus Hiero Romam

venerat, etiam contra Ligures intra Italiam bellum gestum est, & de his triumphatum. Carthaginienses tùm bellum reparare tentabant, Sardinienses, qui ex conditione pacis Romanis parere debebant, ad rebellandum impellentes. Venit tamen legatio Carthaginiensium Romam, & pacem impetravit.

III. Tito Manlio Torquato, Caio Attilio Bulbo Consulibus, de Sardis triumphatum est; &, pace omnibus locis factâ, Romani nullum bellum habuerùnt: quod his post Romam conditam semel tantùm, Numâ Pompilio regnante, contigerat.

IV. Lucius Postumius Albinus, Cnæus Fulvius Centumalus Consules bellum contra Illyrios gesserunt; &, multis civitatibus captis, etiam reges in deditionem acceperunt: ac tùm primùm de Illyriis triumphatum est.

V. Lucio Æmilio Consule ingentes Gallorum copiæ Alpes transierunt. Sed pro Romanis tota Italia consensit; traditumque est à Fabio historico, qui ei bello interfuit, octingenta millia hominum parata ad id bellum fuisse. Sed res per Consules tantùm prosperè gesta est: quadraginta millia hostium interfecta sunt, & triumphus Æmilio decretus.

VI. Aliquot deinde annis pòst, contra Gallos intra Italiam pugnatum est, fini-

tumque eſt bellum Marco Claudio Marcello, Cn. Cornelio Scipione Conſulibus. Tunc Marcellus cum parvâ manu equitum dimicavit, & regem Gallorum, Viridomarum nomine, manu ſuâ occidit. Poſtea cum collegâ ingentes copias Gallorum peremit, Mediolanum expugnavit, grandem prædàm Romam pertulit; ac triumphans Marcellus ſpolia Galli, ſtipiti impoſita, humeris ſuis vexit.

VII. M. Minucio Rufo, P. Cornelio Conſulibus Hiſtris bellum illatum eſt, quia latrocinati naves Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibebant, perdomitique ſunt omnes. Eodem anno bellum Punicum ſecundum Romanis illatum eſt per Hannibalem Carthaginienſium ducem; qui Saguntum Hiſpaniæ civitatem, Romanis amicam, oppugnare aggreſſus eſt, annum agens viceſimum ætatis ſuæ, copiis congregatis centum & quadraginta millium. Huic Romani per legatos denunciaverunt, ut bello abſtineret. Is legatos admittere noluit. Romani etiam Carthaginem miſerunt, ut mandaretur Hannibali, ne bellum contra ſocios populi Romani gereret. Dura reſponſa à Carthaginienſibus reddita. Saguntini interea fame victi ſunt, captique ab Hannibale ultimis pœnis afficiuntur.

VIII. Tùm Publius Cornelius Scipio

cum exercitu in Hiſpaniam profectus eſt, Tiberius Sempronius in Siciliam : bellum Carthaginienſibus indictum eſt. Hannibal, relicto in Hiſpaniâ fratre Haſdrubale, Pyrenæum tranſiit : Alpes, adhuc eâ parte invias, ſibi patefecit. Traditur ad Italiam octoginta millia peditum, & viginti millia equitum, ſeptem & triginta elephantos adduxiſſe. Interea multi Ligures & Galli Hannibali ſe conjunxerunt. Sempronius Gracchus, cognito ad Italiam Hannibalis adventu, ex Siciliâ exercitum Ariminum trajecit.

IX. Publius Cornelius Scipio Hannibali primus occurrit : commiſſo prælio, fugatis ſuis, ipſe vulneratus in caſtra rediit. Sempronius Gracchus & ipſe confligit apud Trebiam amnem : is quoque vincitur. Hannibali multi ſe in Italiâ dediderunt. Inde ad Tuſciam veniens Hannibal, Flaminio Conſuli occurrit : ipſum Flaminium interemit : Romanorum viginti quinque millia cæſa ſunt, cæteri diffugerunt. Miſſus adversùs Hannibalem poſteà à Romanis Quintus Fabius Maximus. Is eum, differendo pugnam, ab impetu fregit, mox inventâ occaſione vicit.

X. Quingenteſimo & quadrageſimo anno à conditâ Urbe, L. Æmilius Paulus, P. Terentius Varro, contra Hannibalem mittuntur, Fabioque ſuccedunt : qui Fabius

ambos Consules monuit, ut Hannibalem callidum & impatientem ducem non aliter vincerent, quàm prælium differendo. Verùm cùm impatientiâ Varronis Consulis, contradicente Consule altero, apud vicum, qui Cannæ appellatur, in Apuliâ pugnatum esset, ambo Consules ab Hannibale vincuntur. In eâ pugnâ tria millia Afrorum pereunt; magna pars de exercitu Hannibalis sauciatur. Nullo tamen Punico bello Romani graviùs accepti sunt: periit enim in eo Æmilius Paulus consul; Consulares & Prætorii viginti; Senatores capti aut occisi triginta; nobiles viri trecenti; militum quadraginta millia, equitum tria millia & quingenti. In quibus malis nemo tamen Romanorum pacis mentionem habere dignatus est. Servi, quod nunquam antè, manumissi, & milites facti sunt.

XI. Post eam pugnam multæ Italiæ civitates, quæ Romanis paruerant, se ad Hannibalem transtulerunt. Hannibal Romanis obtulit, ut captivos redimerent: responsumque est à Senatu, eos cives non esse necessarios, qui, cùm armati essent, capi potuissent. Ille omnes postea variis suppliciis interfecit, & tres modios aureorum annulorum Carthaginem misit, quos è manibus equitum Romanorum, Senatorum, & militum, detraxerat. Interea in Hispaniâ, ubi frater Hannibalis Hasdrubal

remanserat cum magno exercitu, ut eam totam Afris subigeret, à duobus Scipionibus Romanis ducibus vincitur; perditque in pugnâ triginta quinque millia hominum: ex his capiuntur decem millia, occiduntur viginti quinque. Mittuntur ei à Carthaginiensibus ad reparandas vires duodecim millia peditum, quatuor millia equitum, viginti elephanti.

XII. Anno quarto postquam in Italiam Hannibal venit, Marcus Claudius Marcellus Consul apud Nolam, civitatem Campaniæ, contra Hannibalem benè pugnavit. Hannibal multas civitates Romanorum per Apuliam, Calabriam, & Bruttios occupavit: quo tempore etiam rex Macedoniæ Philippus ad eum legatos misit, promittens auxilia contra Romanos, sub hac conditione, ut deletis Romanis, ipse quoque contra Græcos ab Hannibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi, & re cognitâ, Romani in Macedoniam Marcum Valerium Lævinum ire jusserunt; in Sardiniam Titum Manlium Torquatum Proconsulem: nam etiam ea sollicitata ab Hannibale Romanos defeuerat.

XIII. Ita uno tempore quatuor locis pugnabatur: in Italiâ, contra Hannibalem; in Hispaniis, contra fratrem ejus Hasdrubalem; in Macedoniâ, contra Phi-

lippum; in Sardiniâ, contra Sardos, & alterum Hasdrubalem Carthaginiensem. Is à Tito Manlio Proconsule, qui ad Sardiniam missus fuerat, vivus est captus, occisa cum eo duodecim millia, capti mille quingenti, & à Romanis Sardinia subacta. Manlius Victor captivos & Hasdrubalem Romam reportavit. Interea etiam Philippus à Lævino in Macedoniâ vincitur; & in Hispaniâ à Scipionibus Hasdrubal, & Mago, tertius frater Hannibalis.

XIV. Decimo anno postquam Hannibal in Italiam venerat, P. Sulpicio, Cn. Fulvio Consulibus, Hannibal usque ad quartum milliarium Urbis accessit; equites ejus usque ad portam. Mox Consulum metu, cum exercitu venientium, Hannibal ad Campaniam se recepit. In Hispaniâ à fratre ejus Hasdrubale ambo Scipiones, qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur: exercitus tamen integer mansit: casu enim magis erant, quàm virtute, decepti. Quò tempore etiam à Consule Marcello Siciliæ magna pars capta est, quam tenere Afri cœperant: & nobilissimæ urbis Syracusanæ præda ingens Romam perlata est. Lævinus in Macedoniâ cum Philippo, & multis Græciæ populis, & rege Asiæ Attalo amicitiam fecit: & ad Siciliam profectus, Hannonem quemdam, Afrorum ducem, apud

Agrigentum civitatem, cum ipſo oppido cepit, eumque Romam cum captivis nobilibus misit; quadraginta civitates in deditionem accepit, ſex & viginti expugnavit. Ita omni Siciliâ receptâ, Macedoniâ fractâ, cum ingenti gloriâ Romam regreſſus eſt. Hannibal in Italiâ Cn. Fulvium Conſulem ſubitò aggreſſus, cum octo millibus hominum interfecit.

XV. Interea ad Hiſpanias, ubi occisis duobus Scipionibus nullus Romanus dux erat, Publius Cornelius Scipio mittitur, filius Publii Scipionis, qui ibidem bellum geſſerat, annos natus quatuor & viginti; vir Romanorum omnium & ſuâ ætate, & poſteriori tempore ferè primus. Is Carthaginem Hiſpaniæ capit, in quâ omne aurum, & argentum, & belli apparatum Afri habebant; nobilissimos quoque obsides, quos ab Hiſpanis acceperant: Magonem etiam fratrem Hannibalis ibidem capit, quem Romam cum aliis mittit. Romæ ingens lætitia poſt hunc nuncium fuit. Scipio Hiſpanorum obsides parentibus reddidit. Quâ re omnes ferè Hiſpaniæ ad eum uno animo transierunt. Poſt quæ Haſdrubalem, Hannibalis fratrem, victum fugat, & prædam maximam capit.

XVI. Interea in Italiâ Conſul Q. Fabius Maximus Tarentum recepit, in quâ ingentes copiæ Hannibalis erant. Ibi etiam

ducem Hannibalis Carthalonem occidit, viginti quinque millia captivorum vendidit, prædam militibus dispertivit, pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tùm multæ civitates Romanorum, quæ ad Hannibalem transierant, rursus se Fabio Maximo dediderunt. Insequenti anno Scipio in Hispaniâ egregias res egit, & per se, & per fratrem suum Lucium Scipionem, septuaginta civitates recepit. In Italiâ tamen malè pugnatum est. Nam Claudius Marcellus Consul ab Hannibale occisus est.

XVII. Tertio anno postquam Scipio ad Hispaniam profectus est, rursus res inclytas gerit: regem Hispaniarum, magno prœlio victum, in amicitiam accepit, & primus omnium à victo obsides non poposcit.

XVIII. Desperans Hannibal Hispanias contra Scipionem ducem diutiùs posse tenere, fratrem suum Hasdrubalem ad Italiam cum omnibus copiis evocavit. Is veniens eodem itinere, quo etiam Hannibal venerat, à Consulibus Appio Claudio Nerone, & Marco Livio Salinatore, apud Senam, Piceni civitatem, in insidias compositas incidit: strenuè tamen pugnans occisus est, ingentes ejus copiæ captæ aut interfectæ sunt; magnum pondus auri atque argenti Romam relatum est. Post hæc

Hannibal diffidere jam de belli cœpit eventu. Romanis ingens animus accessit. Itaque & ipsi evocaverunt ex Hispaniâ Publium Cornelium Scipionem. Is Romam cum ingenti gloriâ venit.

XIX. Quinto Cæcilio, Lucio Valerio Consulibus omnes civitates, quæ in Bruttiis ab Hannibale tenebantur, Romanis se tradiderunt.

XX. Anno decimo-quarto postquam in Italiam Hannibal venerat, Scipio, qui multa in Hispaniâ benè egerat, Consul est factus, & in Africam missus: cui viro divinum quiddam inesse existimabatur; adeò ut putaretur etiam cum Numinibus habere sermonem. Is in Africâ contra Hannonem ducem Afrorum pugnat, exercitum ejus interficit. Secundo prælio castra capit, cum quatuor millibus & quingentis militibus, undecim millibus occisis. Syphacem Numidiæ regem, qui se Afris conjunxerat, capit, & castra ejus invadit. Syphax cum nobilissimis Numidis, & infinitis spoliis, Romam à Scipione mittitur: quâ re auditâ, omnis ferè Italia Hannibalem deserit; ipse à Carthaginiensibus redire in Africam jubetur, quam Scipio vastabat.

XXI. Ita anno septimo decimo ab Hannibale Italia liberata est, (quam flens dicitur reliquisse). Legati Carthaginiensium

pacem à Scipione petiverunt : ab eo ad Senatum Romam missi sunt : quadraginta quinque dies his induciæ datæ sunt, quousque Romam ire & regredi possent : & triginta millia pondo argenti ab his accepta sunt. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem jussit cum Carthaginiensibus fieri. Scipio his conditionibus dedit : *Ne ampliùs quàm triginta naves haberent, ut quingenta millia pondo argenti darent, captivos & perfugas redderent.*

XXII. Interim Hannibale veniente ad Africam, pax turbata est, multa hostilia ab Afris facta sunt; legati tamen eorum ex Urbe venientes, à Romanis capti sunt, & jubente Scipione dimissi. Hannibal quoque frequentibus prælìis victus à Scipione, petiit etiam ipse pacem. Cùm ventum esset ad colloquium, iisdem conditionibus data est, quibus priùs : addita quingentis millibus pondo argenti centum millia librarum, propter novam perfidiam. Carthaginiensibus conditiones displicuerunt, jusseruntque Hannibalem pugnare. Infertur à Scipione & Masinissâ, alio rege Numidarum, qui amicitiam cum Scipione fecerat, Carthagini bellum. Hannibal tres exploratores ad Scipionis castra misit : quos captos Scipio circumduci per castra jussit, ostendique eis totum exercitum : mox etiam prandium dari, dimittique,

ut renunciarent Hannibali, quæ apud Romanos vidissent.

XXIII. Interea prælium ab utroque duce instructum est, quale vix ullâ memoriâ fuit, cùm peritissimi viri copias suas ad bellum educerent. Scipio victor recedit, penè ipso Hannibale capto: qui primùm cum multis equitibus, deinde cum viginti, postremò cum quatuor evasit. Inventa in castris Hannibalis argenti pondo viginti millia, auri octingenta, cætera supellectilis copiosa. Post id certamen pax cum Carthaginiensibus facta est. Scipio Romam rediit, & ingenti gloriâ triumphavit, atque Africanus ex eo appellari cœptus est. Finem accepit secundum Punicum bellum, post annum septimum decimum, quam cœperat.

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

TRANSACTO Punico bello, secutum est Macedonicum contra Philippum regem.

II. Quingentesimo & quinquagesimo primo anno ab Urbe conditâ, T. Quintius Flamininus adversùm Philippum regem mittitur: prosperè rem gessit: pax ei data est his legibus: *Ne Græciæ civitati-*

bus, quas Romani contra eum deffenderant, bellum inferret : ut captivos & transfugas redderet, quinquaginta solùn naves haberet, reliquas Romanis traderet, per annos decem quaterna millia pondo argenti præstaret, & obsidem daret filium suum Demetrium. T. Quintius etiam Lacedæmoniis intulit bellum; ducem eorum Nabidem vicit : &, quibus voluit conditionibus, in fidem accepit. Ingenti gloriâ duxit ante currum nobilissimos obsides, Demetrium Philippi filium, & Armenem Nabidis.

III. Transacto bello Macedonico, secutum est Syriacum contra Antiochum regem, P. Cornelio Scipione, M. Acilio Glabrione Consulibus. Huic Antiocho Hannibal se junxerat; Carthaginem patriam suam metu, ne Romanis traderetur, relinquens. M. Acilius Glabrio in Achaiâ benè pugnavit : castra regis Antiochi nocturnâ pugnâ capta sunt : ipse fugatus. Philippo, quia contra Antiochum Romanis auxilio fuisset, filius Demetrius redditus est.

IV. L. Cornelio Scipione, C. Lælio Consulibus, Scipio Africanus fratri suo L. Cornelio Scipioni Consuli legatus contra Antiochum profectus est. Hannibal, qui cum Antiocho erat, navali prælio victus est. Ipse postea Antiochus circa Magnesiam ad Sipylum, Asiæ civitatem, à

Consule Cornelio Scipione ingenti prælio fusus est. Auxilio fuit Romanis in eâ pugnâ Eumenes, Attali regis frater, qui Eumeniam in Phrygiâ condidit. Quinquaginta millia peditum, tria equitum eo certamine ex parte regis occisa sunt. Tum rex Antiochus pacem petiit; quæ iisdem conditionibus data est à Senatu, quanquam victo, quibus antè offerebatur: *Ut ex Europâ & Asiâ recederet, atque intra Taurum se contineret, decem millia talentorum, & viginti obsides præberet, Hannibalem concitatorem belli dederet.* Eumeni regi donatæ sunt à Senatu omnes Asiæ civitates, quas Antiochus bello perdiderat: & Rhodiis, qui auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant, multæ urbes concessæ sunt. Scipio Romam rediit, ingenti gloriâ triumphavit: nomen & ipse, ad imitationem fratris, Asiagenis accepit, [quia Asiam vicerat: sicuti frater ipsius, propter Africam domitam, Africanus appellabatur.]

V. Spurio Postumio Albino, Q. Marcio Philippo Consulibus, M. Fulvius de Ætolis triumphavit. Hannibal, qui victo Antiocho, ne Romanis traderetur, ad Prusiam, Bithyniæ regem, fugerat, repetitus etiam ab eo est per Titum Quintium Flamininum: &, cùm tradendus esset Romanis, venenum bibit, & apud

Libyssam, in finibus Nicomediensium, sepultus est.

VI. Philippo rege Macedoniæ mortuo, qui & adversùm Romanos bellum gesserat, & postea Romanis contra Antiochum auxilium tulerat, filius ejus Perseus in Macedoniâ rebellavit, ingentibus copiis ad bellum paratis. Nam adjutores habebat Cotyn Thraciæ regem, & Illyrici, Gentium nomine. Romanis autem in auxilio erant Eumenes Asiæ rex, Ariarathes Cappadociæ, Antiochus Syriæ, Ptolemæus Ægypti, Masinissa Numidiæ. Prusias autem rex Bithyniæ, quanquam sororem Persei uxorem haberet, utrisque se æquum præbuit. Dux Romanorum P. Licinius Consul contra eum missus est, & à rege gravi prælio victus. Neque tamen Romani, quanquam superati, regi petenti pacem præstare voluerunt, nisi his conditionibus: *Ut se & suos Senatui & populo Romano dederet.* Mox missus contra eum Lucius Æmilius Paulus Consul, & in Illyricum C. Anicius Prætor contra Gentium. Sed Gentius, facilè uno prælio victus, mox se dedidit. Mater ejus, & uxor, & duo filii, frater quoque, simul in potestatem Romanorum venerunt. Ita bello intra dies triginta perfecto, antè cognitum est esse Gentium victum, quàm cœptum bellum nunciaretur.

VII. Cum Perſeo autem Æmilius Paulus Conſul tertio Nonas Septembris dimicavit; vicitque eum, viginti millibus peditum ejus occisis. Equitatus cum rege fugit integer; Romanorum centum milites amissi ſunt: urbes Macedoniæ omnes, quas rex tenuerat, Romanis ſe dediderunt. Ipſe rex, cùm deſereretur ab amicis, venit in Pauli poteſtatem. Sed honorem ei Æmilius, non quasi victo, habuit: nam & volentem ad pedes sibi cadere non permisit; ſed juxta ſe in ſellâ collocavit. Macedonibus & Illyriis hæ leges à Romanis datæ ſunt; *Ut liberi eſſent, & dimidium eorum tributorum præſtarent, quæ regibus præſtitiſſent*: ut appareret populum Romanum pro æquitate magis, quàm avaritiâ dimicare. Itaque in conventu infinitorum populorum Paulus hæc pronunciavit: & legationes multarum gentium, quæ ad eum venerant, magnificentissimè convivio pavit, dicens: *Ejuſdem hominis eſſe debere, & bello vincere, & convivii apparatu elegantem eſſe.*

VIII. Mox ſeptuaginta civitates Epiri, quæ rebellârant, cepit; prædam militibus diſtribuit; Romam cum ingenti pompâ rediit, in nave Perſei, quam inusitatæ magnitudinis fuiſſe traditur, adeò ut ſexdecim ordines dicatur habuiſſe remorum. Triumphavit autem magnificentissimè in

curru aureo, cum duobus filiis, utroque latere astantibus. Ducti sunt ante currum duo regis filii, & ipse Perseus, quadraginta quinque annos natus. Post eum etiam C. Anicius de Illyriis triumphavit : Gentius cum fratre & filiis ante currum ductus est. Ad hoc spectaculum multarum gentium reges Romam venerunt : inter alios etiam venit Attalus atque Eumenes Asiæ reges, atque Prusias Bithyniæ; magno honore accepti sunt, &, permittente Senatu, dona, quæ attulerant, in Capitolio posuerunt. Prusias etiam filium suum Nicomedem Senatui commendavit.

IX. Insequenti anno Lucius Mummius in Hispaniâ benè pugnavit. Marcellus postea Consul res ibidem prosperas gessit.

X. Tertium deinde bellum contra Carthaginem suscipitur, DC. & altero anno ab Urbe conditâ, L. Manlio Censorino, & Marco Manilio Consulibus, anno LI. postquàm secundum Punicum bellum transactum erat. Hi profecti, Carthaginem oppugnaverunt. Contra eos Hasdrubal, dux Carthaginiensium, dimicabat : Famea dux alius, equitatui præerat Carthaginiensium. Scipio tunc, Scipionis Africani nepos, Tribunus ibi militabat : hujus apud omnes ingens metus & reverentia erat. Nam & paratissimus ad dimicandum, & consultissimus habebatur. Itaque per eum multa prosperè

prosperè à Consulibus gesta sunt: nec quidquam magis vel Hasdrubal, vel Famea vitabant, quàm contra eam Romanorum partem committere, ubi Scipio dimicabat.

XI. Per idem tempus Masinissa, rex Numidarum, per annos sexaginta ferè amicus Populi Romani, anno vitæ suæ XCVII. mortuus, quadraginta quatuor filiis relictis, Scipionem divisorem regni inter filios esse jussit.

XII. Cùm igitur clarum Scipionis nomen esset, juvenis adhuc, Consul est factus, & contra Carthaginem missus. Is eam cepit, ac diruit: spolia ibi inventa, quæ variarum civitatum excidiis Carthago collegerat; & ornamenta urbium, civitatibus Siciliæ, Italiæ, Africæ reddidit, quæ sua recognoscebant. Ita Carthago, DCC anno postquàm condita erat, deleta est. Scipio nomen, quod avus ejus acceperat, meruit: scilicet ut propter virtutem etiam ipse Africanus Junior vocaretur.

XIII. Interim in Macedoniâ quidam Pseudo-philippus arma movit, & Romanum Prætorem, Publium Juventium, contra se missum, ad internecionem vicit. Post eum Q. Cæcilius Metellus, dux à Romanis contra Pseudo-philippum missus est, & viginti quinque millibus ex militibus ejus occisis, Macedoniam recepit; ipsum etiam Pseudo-philippum in potestatem suam redegit.

XIV. Corinthiis quoque bellum indictum eſt, nobilissimæ Græciæ civitati, propter injuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius Conſul cepit ac diruit. Tres igitur Romæ simul celeberrimi triumphi fuerunt : Africani, ex Africâ; ante cujus currum ductus eſt Haſdrubal : Metelli, ex Macedoniâ; cujus currum præcessit Andriſcus, qui & Pſeudo-philippus dicitur : Mummii, ex Corintho; ante quem signa ænea, & pictæ tabulæ, & alia urbis clarissimæ ornamenta prælata ſunt.

XV. Iterum in Macedoniâ Pseudo-perseus, qui ſe Perſei filium eſſe dicebat, collectis ſervitiis, rebellavit; & cùm ſexdecim armatorum millia haberet, à Tremellio Quæſtore ſuperatus eſt.

XVI. Eodem tempore Metellus in Celtiberiâ apud Hispanos res egregias gessit. Successit ei Quintus Pompeius. Nec multo poſt Quintus quoque Cæpio ad idem bellum miſſus eſt; quod quidam Viriatus contra Romanos in Lusitaniâ gerebat. Quo metu Viriatus à ſuis interfectus eſt, cùm quatuordecim annis Hiſpanias adverſùm Romanos moviſſet. Paſtor primò fuit; mox latronum dux : poſtremò tantos ad bellum populos concitavit, ut aſſertor, contra Romanos, Hiſpaniæ putaretur : & cùm interfectores ejus præmium à Cæpione Conſule peterent, reſponſum eſt : *Numquam*

Romanis placuisse, imperatorem à suis militibus interfici.

XVII. Quintus Pompeius deinde Consul à Numantinis, quæ Hispaniæ civitas fuit opulentissima, superatus, pacem ignobilem fecit. Post eum Caius Hostilius Mancinus Consul iterum cum Numantinis pacem fecit infamem; quam Populus & Senatus jussit infringi, atque ipsum Mancinum hostibus tradi : ut in illo, quem auctorem fœderis habebant, injuriam soluti fœderis vindicarent. Post tantam igitur ignominiam, quâ à Numantinis bis Romani exercitus fuerant subjugati, Publius Scipio Africanus, secundò Consul factus, ad Numantiam missus est. Is primùm militem vitiosum & ignavum, exercendo magis quàm puniendo, sine aliquâ acerbitate correxit. Tùm multas Hispaniæ civitates partim bello cepit, partim in deditionem accepit. Postremò ipsam Numantiam diu obsessam, fame confecit, & à solo evertit : reliquam provinciam in fidem accepit.

XVIII. Eo tempore Attalus Rex Asiæ, frater Eumenis, mortuus, hæredem populum Romanum reliquit. Ita imperio Romano per testamentum Asia accessit.

XIX. Mox etiam Decimus Junius Brutus de Gallæcis & Lusitanis triumphavit magnâ gloriâ : & Publius Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum

egit, XIV. anno poſtquàm priorem de Africâ egerat.

XX. Motum interim in Asiâ bellum eſt ab Ariſtonico, Eumenis filio, qui ex concubinâ ſuſceptus fuerat. Is Eumenes frater Attali fuerat. Adversùs eum miſſus Pontifex P. Licinius Craſſus, habuit infinita regum auxilia; nam & Bithyniæ rex Nicomedes Romanos juvit; & Mithridates Ponticus, cum quo poſtea bellum gravissimum fuit; & Ariarathes Cappadox; & Pylæmenes Paphlagon. Victus eſt tamen Craſſus in prælio, & interfectus: caput ejus Ariſtonico oblatum eſt; corpus Smyrnæ ſepultum. Poſtea Perpenna Conſul Romanus, qui ſucceſſor Crâſſo veniebat, auditâ belli fortunâ, ad Asiam celeravit: & acie victum Ariſtonicum, apud Stratonicen civitatem, quò fugerat, fame ad deditionem compulit. Ariſtonicus juſſu Senatûs [Romæ] in carcere ſtrangulatus eſt: triumphari enim de eo non poterat, quia Perpenna apud Pergamum, Romam rediens, diem obierat.

XXI. Lucio Cæcilio Metello, & Tito Quintio Flaminino Conſulibus, Carthago in Africâ juſſu Senatûs reparata eſt, quæ nunc manet; annis duobus & viginti poſtquàm à Scipione fuerat everſa. Deducti eò ſunt cives Romani.

XXII. Anno DCXXVII. ab Urbe con-

ditâ, Caius Cassius Longinus, & Sextus Domitius Calvinus Consules, Gallis Transalpinis bellum intulerunt, & Arvernorum tunc nobilissimæ civitati, atque eorum regi Bituito; infinitamque multitudinem juxta Rhodanum fluvium interfecerunt. Præda ex torquibus Gallorum ingens Romam perlata est. Bituitus se Domitio dedidit, atque ab eo Romam deductus est, magnâque gloriâ Consules ambo triumphaverunt.

XXIII. Marco Porcio Catone & Quinto Marcio Rege Consulibus, DCXXXIII. anno ab Urbe conditâ, Narbonam in Galliâ colonia deducta est. Post à L. Metello & Quinto Mucio Scævolâ Consulibus de Dalmatiâ triumphatum est.

XXIV. Ab Urbe conditâ anno DCXXXV. C. Cato consul Scordiscis intulit bellum, ignominiosèque pugnavit.

XXV. C. Cæcilio Metello & Cn. Carbone Consulibus, duo Metelli fratres eodem die, alterum ex Sardiniâ, alterum ex Thraciâ triumphum egerunt; nunciatumque Romæ est, Cimbros è Galliâ in Italiam transîsse.

XXVI. P. Scipione Nasicâ & L. Calpurnio Bestiâ Consulibus, Jugurthæ, Numidarum regi, bellum illatum est, quòd Adherbalem & Hiempsalem, Micipsæ filios, fratres suos, reges, & Populi Romani

amicos interemiſſet. Miſſus adversùs eum Conſul Calpurnius Beſtia, corruptus regis pecuniâ, pacem cum eo flagitiosissimam fecit, quæ à Senatu improbata eſt. Poſtea contra eumdem, inſequenti anno, Spurius Poſtumius Albinus profectus eſt. Is quoque per fratrem ignominiosè contra Numidas pugnavit.

XXVII. Tertiò miſſus Quintus Cæcilius Metellus Conſul, exercitum ingenti ſeveritate & moderatione correctum, cùm nihil in quemquam cruentum faceret, ad diſciplinam Romanam reduxit. Jugurtham variis præliis vicit; elephantos ejus occidit, vel cepit; [multas civitates ipsius in deditionem accepit]: & cùm jam bello finem impoſiturus eſſet, ſucceſſum eſt ei à C. Mario. Is Jugurtham, & Bocchum, Mauritaniæ regem, qui auxilium Jugurthæ ferre cœperat, pariter ſuperavit. Aliquanta & ipſe oppida Numidiæ cepit, belloque terminum poſuit, capto Jugurthâ per Quæſtorem ſuum Cornelium Syllam, ingentem virum; tradente Boccho Jugurtham, qui pro eo antè pugnaverat. A Marco Junio Silano, collegâ Quinti Metelli, Cimbri in Galliâ; & à Minutio Rufo in Macedoniâ Scordiſci & Triballi; & à Servilio Cæpione in Hiſpaniâ Luſitani victi ſunt: & duo triumphi de Jugurthâ, primus per Metellum, ſecundus per Marium acti ſunt; ante cur-

rum tamen Marii Jugurtha cum duobus filiis suis ductus est catenatus, & mox jussu Consulis in carcere strangulatus

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

DUM bellum in Numidiâ contra Jugurtham geritur, Romani Consules Marcus Manilius & Quintus Cæpio, à Cimbris & Teutonibus & Tigurinis & Ambronibus, quæ erant Germanorum & Gallorum gentes, victi sunt juxta flumen Rhodanum; & ingenti internecione attriti, etiam castra sua & magnam partem exercitûs perdiderunt. Timor Romæ grandis fuit, quantus vix Hannibalis, tempore Punici belli, ne iterum Galli Romam venirent. Ergo Marius post victoriam Jugurthinam secundò Consul est factus, bellumque ei contra Cimbros & Teutones decretum est. Tertiò quoque ei & quartò delatus est Consulatus, quia bellum cum Cimbris protrahebatur; sed in quarto Consulatu collegam habuit Quintum Lutatium Catulum. Cum Cimbris itaque conflixit, & duobus præliis ducenta millia hostium occidit, octoginta millia cepit, & ducem eorum Teutobodum; propter quod meri-

tum absens quintò Consul est factus.

II. Interea Cimbri & Teutones, quorum copia adhuc infinita erat, ad Italiam transierunt. Iterum à Caio Mario & Quinto Catulo contra eos dimicatum est : sed à Catuli parte feliciùs. Nam eo prœlio, quod simul ambo gesserunt, centum & quadraginta millia aut in pugnâ, aut in fugâ cæsa sunt, & sexaginta millia capta. Romani milites ex utroque exercitu trecenti perierunt. Tria & triginta Cimbris signa sublata sunt : ex his exercitus Marii duo reportavit, Catuli exercitus triginta & unum. Is belli finis fuit : triumphus utrique decrètus est.

III. Sexto Julio Cæsare & L. Marcio Philippo Consulibus DCLIX. anno ab Urbe conditâ, cùm propè alia omnia bella cessarent, in Italiâ gravissimum bellum Picentes, Marsi, Pelignique moverunt : qui, cùm annis numerosis jam Populo Romano obedirent, tum libertatem sibi æquam asserere cœperunt. Perniciosum admodùm hoc bellum fuit. P. Rutilius Consul in eo occisus est : Cæpio nobilis juvenis, & Portius Cato, alius Consul. Duces autem adversùs Romanos Picentibus & Marsis fuerunt, Titus Vetius, Hierius Asinius, Titus Herennius, Aulus Cluentius. A Romanis benè contra eos pugnatum est à C. Mario, qui sexies Consul fuerat, & à Cn.

Pompeio : maximè tamen à Lucio Cornelio Syllâ, qui inter alia egregia, ità Cluentium, hostium ducem, cum magnis copiis fudit, ut ex suis unum amitteret. Quadriennio, cum gravi tamen calamitate, hoc bellum tractum est. Quinto demum anno finem accepit per Lucium Cornelium Syllam Consulem, cùm antea in eodem bello ipse multa strenuè, sed Prætor egisset.

IV. Anno Urbis conditæ DCLXII. primùm Romæ bellum civile commotum est : eodem anno etiam Mithridaticum. Causam bello civili C. Marius sexies Consul dedit. Nam cùm Sylla Consul contra Mithridatem gesturus bellum, qui Asiam & Achaiam occupaverat, mitteretur; isque exercitum in Campaniâ paulisper teneret, ut belli Socialis, (de quo diximus) quod intra Italiam gestum fuerat, reliquiæ tollerentur; Marius affectavit, ut ipse ad bellum Mithridaticum mitteretur. Quâ re Sylla commotus, cum exercitu ad Urbem venit. Illic contra Marium & Sulpicium dimicavit; primus urbem Romam armatus ingressus est; Sulpicium interfecit, Marium fugavit : atque ità Consulibus ordinatis in futurum annum, Cn. Octavio, & L. Cornelio Cinnâ, ad Asiam profectus est.

V. Mithridates enim, qui Ponti rex erat, atque Armeniam Minorem, & totum Pon-

ticum mare in circuitu cum Bosphoro tenebat, primò Nicomedem, amicum Populi Romani, Bithyniâ voluit expellere; Senatuique mandavit, bellum se ei propter injurias, quas passus fuerat, illaturum. A Senatu responsum est Mithridati, si id faceret, quòd bellum à Romanis & ipse pateretur. Quâ re iratus, Cappadociam statim occupavit, & ex eâ Ariobarzanem, regem & amicum Populi Romani, fugavit. Mox etiam Bithyniam invasit, & Paphlagoniam, pulsis ex eâ regibus, amicis Populi Romani, Pylæmene & Nicomede. Inde Ephesum contendit; & per omnem Asiam litteras misit, ut, ubicumque inventi essent cives Romani, uno die occiderentur.

VI. Interea etiam Athenæ civitas Achaiæ ab Aristone Atheniensi Mithridati tradita est. Miserat enim jam ad Achaiam Mithridates Archelaum ducem suum, cum centum & viginti millibus equitum ac peditum: per quem etiam reliqua Græcia occupata est. Sylla Archelaum apud Piræeum non longè ab Athenis obsedit, ipsamque urbem cepit: postea commisso prælio contra Archelaum, ita eum vicit, ut ex centum & viginti millibus vix decem Archelao superessent, ex Syllæ exercitu quatuor-decim tantùm homines interficerentur. Hac pugnâ Mithridates cognitâ, septuaginta millia lectissima ex Asiâ Archelao misit: contra quem Sylla

iterum commisit. Primo prælio quindecim millia hostium interfecta sunt, filiusque Archelai Diogenes : secundo omnes Mithridatis copiæ extinctæ sunt : Archelaus ipse triduo nudus in paludibus latuit. Hac re auditâ, Mithridates cum Syllâ de pace agi jussit.

VII. Interim eo tempore Sylla etiam Dardanos, Scordiscos, Dalmatas & Mœsos partim vicit, alios in fidem accepit. Sed cùm legati à rege Mithridate, qui pacem petebant, venissent, non aliter se daturum Sylla esse respondit, nisi Rex, relictis his quæ occupaverat, ad regnum suum redîsset. Postea tamen ad colloquium ambo venerunt; pax inter eos ordinata est; ut Sylla, ad bellum civile festinans, à tergo periculum non haberet. Nam dum Sylla in Achaiâ atque Asiâ Mithridatem vincit, Marius, qui fugatus erat, & Cornelius Cinna, unus ex Consulibus, bellum in Italiâ reparaverunt : & ingressi urbem Romam, nobilissimos ex Senatu & Consulares viros interfecerunt ; multos proscripserunt : ipsius Syllæ domo eversâ, filios & uxorem ad fugam compulerunt : universus reliquus Senatus ex Urbe fugiens, ad Syllam in Græciam venit, orans, ut patriæ subveniret. Ille in Italiam trajecit, bellum civile gesturus adversùs Norbanum & Scipionem Consules. Et primo prælio contra Nor-

banum dimicavit, non longè à Capuâ; tùm ſeptem millia ejus cecidit, ſex millia cepit: centum & viginti quatuor ſuorum amisit. Inde etiam ad Scipionem ſe convertit, & ante prælium totum ejus exercitum sine ſanguine in deditionem accepit.

VIII. Sed cùm Romæ mutati Conſules eſſent, & Marius, Marii filius, ac Papirius Carbo Conſulatum accepiſſent, Sylla contra Marium juniorem dimicavit; & viginti millibus ejus occisis, quadringentos de ſuis perdidit. Mox etiam & Urbem ingreſſus eſt. Marium, Marii filium, Præneſte perſecutus, obſedit, & ad mortem compulit. Rurſus pugnam gravissimam habuit contra Lamponium & Carinatem, duces partis Marianæ, ad portam Collinam. Septuaginta millia hoſtium in eo prælio contra Syllam fuiſſe dicuntur: duodecim millia ſe Syllæ dediderunt: ceteri in acie, in caſtris, in fugâ, inſatiabili irâ victoris conſumpti ſunt. Cn. quoque Carbo, Conſul alter, ab Arimino ad Siciliam fugit, & ibi per Cn. Pompeium interfectus eſt: quem adoleſcentem Sylla, atque annos unum & viginti natum, cognitâ ejus induſtriâ, traditis exercitibus præfecerat, ut ſecundus à Syllâ haberetur.

IX. Occiſo ergo Carbone Pompeius Siciliam recepit. Tranſgreſſus inde ad Africam, Domitium, Marianæ partis ducem,

& Hiarbam regem Mauritaniæ, qui Domitio auxilium ferebat, occidit. Post hæc Sylla de Mithridate ingenti gloriâ triumphavit. Cn. etiam Pompeius, (quod nulli Romanorum tributum erat), quartum & vigesimum annum agens, de Africâ triumphavit. Hunc finem habuerunt duo bella funestissima; Italicum, quod & Sociale dictum est; & Civile: quæ ambo tracta sunt per annos decem: consumpserunt ultra centum & quinquaginta millia hominum; viros Consulares viginti-quatuor, Prætorios septem, Ædilitios sexaginta, Senatores ferè ducentos.

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

MARCO Æmilio Lepido, Quinto Catulo Consulibus, cùm Sylla Rempublicam composuisset, bella nova exarserunt: unum in Hispaniâ, aliud in Macedoniâ; tertium in Pamphyliâ & Ciliciâ; quartum in Dalmatiâ. Nam Sertorius, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam cæterorum, qui interempti erant, ad bellum commovit Hispanias. Missi sunt contra eum duces, Quintus Cæcilius Metellus, filius ejus, qui Jugurtham regem

vicit, & Lucius Domitius Prætor. A Sertorii duce Hirtuleio Domitius occisus est: Metellus vario successu contra Sertorium dimicavit. Postea cùm impar pugnæ solus Metellus putaretur, Cn. Pompeius ad Hispanias missus est. Ita duobus ducibus adversis, Sertorius fortunâ variâ sæpè pugnavit. Octavo demùm anno à suis occisus est, & finis ei bello datus est per Cn. Pompeium adolescentem, & Quintum Metellum Pium: atque omnes propè Hispaniæ in ditionem Populi Romani redactæ sunt.

II. Ad Macedoniam missus est Appius Claudius. Post Consulatum levia prælia habuit contra varias gentes, quæ Rhodopam provinciam incolebant: atque ibi morbo mortuus est. Missus ei successor Cn. Scribonius Curio post Consulatum: is Dardanos vicit, & usque ad Danubium penetravit; triumphumque meruit, & intra triennium finem bello dedit.

III. Ad Ciliciam & Pamphyliam missus est P. Servilius ex Consule, vir strenuus. Is Ciliciam subegit, Lyciæ urbes clarissimas oppugnavit, & cepit: in his Phaselidem, Olympum, Corycum Ciliciæ. Isauros quoque aggressus, in deditionem redegit: atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum in Tauro iter fecit. Revertens, triumphum accepit, & nomen Isaurici meruit.

IV. Ad Illyricum missus est Cn. Cosconius pro Consule : multam partem Dalmatiæ subegit, Salonas cepit : & composito bello Romam post biennium rediit.

V. Iisdem temporibus, Consul Marcus Æmilius Lepidus, Catuli collega, bellum Civile voluit commovere ; intra unam tamen æstatem motus ejus oppressus est. Ita uno tempore multi simul triumphi fuerunt : Metelli, ex Hispaniâ : Pompeii, secundus ex Hispaniâ ; Curionis, ex Macedoniâ ; Servilii, ex Isauriâ.

VI. Anno urbis conditæ DCLXXVI. L. Licinio Lucullo, & Marco Aurelio Cottâ Consulibus, mortuus est Nicomedes rex Bithyniæ, & per testamentum Populum Romanum fecit heredem. Mithridates, pace ruptâ, Bithyniam & Asiam rursus voluit invadere. Adversùs eum ambo consules missi, variam habuêre fortunam. Cotta apud Chalcedonem victus ab eo acie, etiam intra oppidum coactus est, & obsessus. Sed cùm se inde Mithridates Cyzicum transtulisset, ut Cyzico captâ totam Asiam invaderet, Lucullus ei alter Consul occurrit : ac dum Mithridates in obsidione Cyzici commoratur, ipse eum à tergo obsedit, fameque consumpsit, & multis præliis vicit : postremò Bizantium (quæ nunc Constantinopolis est) fugavit ; navali quoque prælio duces ejus Lucullus oppressit. Ita

unâ hieme & æstate à Lucullo centum ferè millia Regis extincta sunt.

VII. Anno urbis Romæ DCLXXVIII. Macedoniam provinciam M. Licinius Lucullus accepit, consobrinus Luculli, qui contra Mithridatem bellum gerebat. Et in Italiâ novum bellum subitò commotum est. Septuagenta enim quatuor gladiatores, ducibus Spartaco, Cryxo, & Oenomao, effracto Capuæ ludo, effugerunt: & per Italiam vagantes, penè non levius bellum in eâ, quàm Hannibal moverat, paraverunt: nam multis ducibus, & duobus simul Romanorum Consulibus victis, sexaginta ferè millium armatorum exercitum congregaverunt: victique sunt in Apuliâ à M. Licinio Crasso proconsule, & post multas calamitates Italiæ, tertio anno, bello huic finis impositus.

VIII. Sexcentesimo octogesimo primo Urbis conditæ anno, P. Cornelio Lentulo & Cn. Aufidio Oreste Consulibus, duo tantùm gravia bella in Imperio Romano erant, Mithridaticum & Macedonicum. Hæc duo Luculli agebant, L. Lucullus, & M. Lucullus. Lucius ergo Lucullus post pugnam Cyzicenam, quâ vicerat Mithridatem; & navalem, quâ duces ejus oppresserat, persecutus est eum: & receptâ Paphlagoniâ atque Bithyniâ, etiam regnum ejus invasit. Sinopen & Amison,

civitates Ponti nobilissimas, cepit: secundo prælio apud Cabira civitatem, quò ingentes copias ex omni regno adduxerat Mithridates, cùm triginta millia lectissima regis à quinque millibus Romanorum vastata essent, Mithridates fugatus est, & castra ejus direpta. Armenia quoque Minor, quam tenuerat, eidem sublata est. Susceptus tamen est Mithridates post fugam à Tigrane Armeniæ rege: qui tùm ingenti gloriâ imperabat, Persas sæpè vicerat, Mesopotamiam occupaverat, & Syriam, & Phœnices partem.

IX. Ergo Lucullus repetens hostem fugatum, etiam regnum Tigranis, qui Armeniis imperabat, ingressus est. Tigranocerta, civitatem Armeniæ nobilissimam, cepit: ipsum regem, cum sexcentis millibus clibanariorum, & centum millibus sagittariorum & armatorum venientem, septem-decim millia militum habens, ita vicit, ut magnam partem Armeniorum deleverit. Inde Nisibin profectus, eam quoque civitatem cum regis fratre cepit. Sed hi, quos in Ponto Lucullus reliquerat cum exercitûs parte, ut regiones victas etiam Romanorum tuerentur, negligenter se & avarè agentes, occasionem iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt: atque ita bellum renovatum est. Lucullo paranti, captâ Nisibi, contra Persas expeditionem, successor est missus.

X. Alter autem Lucullus, qui Macedoniam adminiſtrabat, Beſsis primus Romanorum intulit bellum, atque eos ingenti prælio in Hæmo monte ſuperavit: oppidum Uſcudamam, quod Beſsi habitabant, eodem die, quo aggreſſus eſt, vicit: Cabylen cepit: uſque ad Danubium penetravit. Inde multas ſupra Pontum poſitas civitates aggreſſus eſt. Illic Apolloniam evertit, Calatin, Parthenopolin, Tomos, Hiſtrum, Burziaonem cepit: belloque confecto, Romam rediit: ambo tamen triumphaverunt: Lucullus, qui contra Mithridatem pugnaverat, majori gloriâ, cùm tantorum regnorum victor redîſſet.

XI. Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod, recedente Lucullo, rex collectis auxiliis reparaverat, bellum Creticum ortum eſt: ad id miſſus Cæcilius Metellus, ingentibus præliis intra triennium omnem provinciam cepit, appellatuſque eſt Creticus; atque ex inſulâ triumphavit. Quo tempore Libya quoque Romano imperio, per teſtamentum Apionis, qui rex ejus fuerat, accessit: in quâ inclytæ civitates erant, Berenice, Ptolemaïs, & Cyrene.

XII. Dum hæc geruntur, piratæ omnia maria infeſtabant, ita ut Romanis, toto orbe victoribus, ſola navigatio tuta non eſſet.

Quare id bellum Cn. Pompeio decretum eſt; quod intra paucos menſes ingenti & felicitate & celeritate confecit. Mox ei delatum bellum etiam contra regem Mithridatem & Tigranem : quo ſuſcepto, Mithridatem in Armeniâ Minore nocturno prælio vicit, caſtra diripuit : quadraginta millibus ejus occiſis, viginti tantùm de exercitu ſuo perdidit, & duos Centuriones. Mithridates cum uxore fugit, & duobus comitibus : neque multo poſt, cùm in ſuos ſæviret, Pharnacis filii ſui apud milites ſeditione, ad mortem coactus, venenum hauſit. Hunc finem habuit Mithridates : periit autem apud Boſporum, vir ingentis induſtriæ conſiliique. Regnavit annis ſexaginta; vixit ſeptuaginta duobus : contra Romanos bellum habuit annis quadraginta.

XIII. Tigrani deinde Pompeius bellum intulit : ille ſe ei dedit, & in caſtra Pompeii ſexto-decimo milliario ab Artaxatâ venit : ac diadema ſuum, cùm procubuiſſet ad genua Pompeii, in manibus ipſi collocavit : quod ei Pompeius repoſuit, honorificèque eum habitum, regni tamen parte multavit, grandi & pecuniâ; adempta eſt ei Syria, Phœnice, Sophene : ſex millia præterea talentorum argenti, quæ Populo Romano daret, quia bellum ſine causâ Romanis commoviſſet.

XIV. Pompeius mox etiam Albanis

bellum intulit, & eorum regem Oroden ter vicit : postremò per epistolas ac munera rogatus, veniam ei ac pacem dedit. Iberiæ quoque regem Artacen vicit acie, & in deditionem accepit. Armeniam Minorem Dejotaro, Galatiæ regi, donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat. Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam reddidit : Aristarchum Colchis regem imposuit. Mox Ituræos & Arabes vicit ; & cùm venisset in Syriam, Seleuciam, vicinam Antiochiæ civitatem, libertate donavit, quòd regem Tigranem non recepisset. Antiochensibus obsides reddidit, aliquantum agrorum Daphnensibus dedit, quo lucus ibi spatiosior fieret, delectatus amœnitate loci, & aquarum abundantiâ. Inde ad Judæam transgressus, Hierosolymam, caput gentis, tertio mense cepit, duodecim millibus Judæorum occisis, cæteris in fidem acceptis. His gestis, in Asiam se recepit, & finem antiquissimo bello dedit.

XV. Marco Tullio Cicerone oratore, & C. Antonio Consulibus, anno ab Urbe conditâ DCLXXXIX. Lucius Sergius Catilina, nobilissimi generis vir, sed ingenii pravissimi, ad delendam patriam conjuravit cum quibusdam, claris quidem, sed audacibus viris. A Cicerone Urbe expulsus est : socii ejus deprehensi, in carcere strangulati sunt. Ab Antonio, altero Consule,

Catilina ipse prælio victus est, & interfectus.

XVI. Sexcentesimo nonagesimo anno ab Urbe conditâ, D. Junio Silano & L. Murænâ Consulibus, Metellus de Cretâ triumphavit; Pompeius de bello Piratico & Mithridatico. Nulla unquam pompa triumphi similis fuit : ducti sunt ante ejus currum filius Mithridatis, filius Tigranis, & Aristobulus rex Judæorum : prælata ingens pecunia, auri atque argenti infinitum pondus. Hoc tempore nullum per orbem terrarum grave bellum erat.

XVII. Anno Urbis conditæ DCXCIII. Caius Julius Cæsar, qui posteà imperavit, cum L. Bibulo Consul est factus : decreta est ei Gallia, & Illyricum, cum legionibus decem. Is primò vicit Helvetios, qui nunc Sequani appellantur : deinde vincendo per bella gravissima, usque ad Oceanum Britannicum processit. Domuit autem annis novem ferè omnem Galliam, quæ inter Alpes, flumen Rhodanum, Rhenum, & Oceanum est, & circuitu patet ad bis & triciès centena millia passuum. Britannis mox bellum intulit; quibus ante eum ne nomen quidem Romanorum cognitum erat : & eos quoque victos, obsidibus acceptis, stipendiarios fecit. Galliæ autem tributi nomine annuum imperavit sestertiûm quadringinties : Germanosque trans Rhenum

aggressus, immanissimis præliis vicit. Inter tot successus ter malè pugnavit: apud Arvernos semel præsens, & absens in Germaniâ bis; nam legati ejus duo, Titurius & Aurunculeius, per insidias cæsi sunt.

XVIII. Circa eadem tempora, anno Urbis conditæ DCXCVII. Marcus Licinius Crassus, collega Cn. Pompeii Magni, in Consulatu secundo, contra Parthos missus est: & cùm circa Carras contra omina & auspicia dimicâsset, à Surenâ Orodis regis duce victus, ad postremum interfectus est cum filio, clarissimo & præstantissimo juvene. Reliquiæ exercitûs per C. Cassium Quæstorem servatæ sunt: qui singulari animo perditas res tantâ virtute restituit, ut Persas, rediens, trans Euphraten crebris præliis vinceret.

XIX. Hinc jam bellum Civile successit, exsecrandum & lacrymabile; quo, præter calamitates quæ in præliis acciderunt, etiam Romani nominis fortuna mutata est. Cæsar enim, rediens ex Galliâ victor, cœpit poscere alterum Consulatum; atque ita ut sine dubietate ei aliquâ deferretur; contradictum est à Marcello Consule, à Bibulo, à Pompeio, à Catone; jussusque dimissis exercitibus ad Urbem redire: propter quam injuriam, ab Arimino, ubi milites congregatos habebat, adversùm patriam cum exercitu venit. Consules cum Pom-

peio, Senatusque omnis, atque universa nobilitas ex Urbe fugit, & in Græciam transiit: apud Epirum, Macedoniam, Achaiam, Pompeio duce, Senatus contra Cæsarem bellum paravit.

XX. Cæsar, vacuam Urbem ingressus, Dictatorem se fecit: inde Hispanias petiit. Ibi Pompeii exercitus validissimos & fortissimos cum tribus ducibus, L. Afranio, M. Petreio, M. Varrone, superavit. Inde regressus, in Græciam transiit, adversùm Pompeium dimicavit: primo prælio victus est, & fugatus; evasit tamen, quia nocte interveniente Pompeius sequi noluit, dixitque Cæsar, *nec Pompeium scire vincere, & illo tantùm die se potuisse superari.* Deinde in Thessaliâ apud Palæopharsalum, productis utrinque ingentibus copiis, dimicaverunt. Pompeii acies habuit quadraginta millia peditum, equites in sinistro cornu sexcentos, in dextro quingentos; præterea totius Orientis auxilia, totam nobilitatem, innumeros Senatores, Prætorios, Consulares, & qui magnorum jam populorum victores fuissent. Cæsar in acie suâ habuit peditum non integra triginta millia, equites mille.

XXI. Numquam adhuc Romanæ copiæ in unum, neque majores, neque melioribus ducibus, convenerant, totum terrarum orbem facilè subacturæ, si contra

barbaros ducerentur : pugnatum tamen est ingenti contentione : victusque ad postremum Pompeius, & castra ejus direpta sunt. Ipse fugatus, Alexandriam petiit, ut à rege Ægypti, cui tutor à Senatu datus fuerat, propter juvenilem ejus ætatem, acciperet auxilia : qui fortunam magis, quàm amicitiam secutus, occidit Pompeium : caput ejus & annulum Cæsari misit; quo conspecto, Cæsar etiam lacrymas fudisse dicitur, tanti viri intuens caput, & generi quondam sui.

XXII. Mox Cæsar Alexandriam venit; ipsi quoque Ptolemæus parare voluit insidias; quâ causâ regi bellum illatum est : victus in Nilo periit; inventumque est corpus ejus cum loricâ aureâ. Cæsar, Alexandriâ potitus, regnum Cleopatræ dedit Ptolemæi sorori, cum quâ consuetudinem stupri habuerat. Rediens inde Cæsar, Pharnacem, Mithridatis Magni filium, qui Pompeio in auxilium apud Thessaliam fuerat, rebellantem in Ponto, & multas Populi Romani provincias occupantem, vicit acie : postea ad mortem coëgit.

XXIII. Inde Romam regressus, tertiò se consulem fecit cum M. Æmilio Lepido, qui ei Dictatori Magister equitum ante annum fuerat. Inde in Africam profectus est; ubi infinita nobilitas cum Jubâ, Mauritaniæ

Mauritaniæ rege, bellum reparaverat. Duces autem Romani erant P. Cornelius Scipio, ex genere antiquissimo Scipionis Africani, (hic etiam socer Pompeii Magni fuerat), M. Petreius, Q. Varus, M. Porcius Cato, L. Cornelius Faustus, Syllæ Dictatoris filius. Contra hos commisso prælio post multas dimicationes victor fuit Cæsar. Cato, Scipio, Petreius, Juba, ipsi se occiderunt : Faustus (Syllæ quondam Dictatoris filius,) Pompeii gener, à Cæsare interfectus est.

XXIV. Post annum Cæsar Romam regressus, quartò se Consulem fecit, & statim ad Hispanias est profectus; ubi Pompeii filii, Cnæus & Sextus, ingens bellum reparaverant. Multa prælia fuerunt; ultimum apud Mundam civitatem : in quo adeò Cæsar penè victus est, ut, fugientibus suis, se voluerit occidere; ne post tantam rei militaris gloriam, in potestatem adolescentium, natus annos sex & quinquaginta, veniret. Denique reparatis suis vicit : ex Pompeii filiis major occisus est, minor fugit.

XXV. Inde Cæsar, bellis Civilibus toto orbe compositis, Romam rediit; agere insolentiùs cœpit, & contra consuetudinem Romanæ libertatis. Cùm ergo & honores ex suâ voluntate præstaret, qui à Populo antea deferebantur, nec Se-

natui ad se venienti assurgeret, aliaquè regia & penè tyrannica faceret, conjuratum est in eum à sexaginta vel ampliùs Senatoribus Equitibusque Romanis. Præcipui fuerunt inter conjuratos duo Bruti, ex eo genere Bruti qui primus Romæ Consul est factus, & reges expulerat; C. Cassius, & Servilius Casca. Ergo Cæsar, cùm Senatûs die inter cæteros venisset ad curiam, tribus & viginti vulneribus confossus est.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

ANNO Urbis conditæ DCC. ferè ac nono, interfecto Cæsare, bella Civilia reparata sunt; percussoribus enim Cæsaris Senatus favebat: Antonius Consul, partium Cæsaris, Civilibus bellis opprimere eos conabatur. Ergo, turbatâ Republicâ multa Antonius scelera committens, à Senatu hostis judicatus est; missi ad eum persequendum duo Consules Pansa & Hirtius, & Octavianus adolescens, annos octodecim natus, Cæsaris nepos, quem ille testamento hæredem reliquerat, & nomen suum ferre jusserat; hic est qui postea Augustus est dictus, & rerum po-

ritus. Quare profecti contra Antonium tres duces, vicerunt eum. Evenit tamen, ut victores Consules ambo morerentur. Quare tres exercitus uni Cæsari Augusto paruerunt.

II. Fugatus Antonius, amisso exercitu, confugit ad Lepidum, qui Cæsaris Magister equitum fuerat, & tùm copias militum grandes habebat; à quo susceptus est. Mox Lepido operam dante, Cæsar cum Antonio pacem fecit: & quasi vindicaturus patris sui mortem, à quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus extorsit, ut sibi vigesimo anno Consulatus daretur. Senatum proscripsit cum Antonio & Lepido, & Rempublicam armis tenere cœpit: per hos etiam Cicero orator occisus est, multique alii nobiles.

III. Interea Brutus & Cassius, interfectores Cæsaris, ingens bellum moverunt; erant enim per Macedoniam & Orientem multi exercitus, quos occupaverant. Profecti igitur contra eos Cæsar Octavianus Augustus & M. Antonius, (remanserat enim ad defendendam Italiam Lepidus), apud Philippos, Macedoniæ urbem, contra eos pugnaverunt. Primo prælio victi sunt Antonius & Cæsar: periit tamen dux nobilitatis Cassius: secundo Brutum, & infinitam nobilitatem, quæ

cum illis bellum gesserat, victam interfecerunt: ac sic inter eos divisa est Respublica, ut Augustus Hispanias, Gallias, Italiam teneret; Antonius Asiam, Pontum, Orientem. Sed in Italiâ L. Antonius Consul bellum Civile commovit, frater ejus, qui cum Cæsare contra Brutum & Cassium dimicaverat. Is apud Perusiam, Tusciæ civitatem, victus & captus est, neque occisus.

IV. Interim à Sexto Pompeio, Cn. Pompeii Magni filio, ingens bellum in Siciliâ commotum est, his, qui superfuerant ex partibus Bruti Cassiique, ad eum confluentibus. Bellatum per Cæsarem Augustum Octavianum & M. Antonium adversùs Sextum Pompeium: pax postremò convenit.

V. Eo tempore M. Agrippa in Aquitaniâ rem prosperè gessit; & L. Ventidius Bassus irrumpentes in Syriam Persas tribus præliis vicit. Pacorum, regis Orodis filium, interfecit, eo ipso die, quo olim Orodes, Persarum rex, per ducem Surenam, Crassum occiderat. Hic primus de Parthis justissimum triumphum Romæ egit.

VI. Interim Pompeius pacem rupit: & navali prælio victus, fugiens ad Asiam, interfectus est. Antonius, qui Asiam & Orientem tenebat, repudiatâ sorore Cæ-

ſaris Auguſti Octaviani, Cleopatram, reginam Ægypti, duxit uxorem. Contra Perſas ipſe etiam pugnavit; primis eos præliis vicit: regrediens tamen, fame & peſtilentiâ laboravit: &, cùm inſtarent Parthi fugienti, ipsis pro victore cessit.

VII. Hic quoque ingens bellum Civile commovit, cogente uxore Cleopatrâ, reginâ Ægypti, dum cupiditate muliebri optat etiam in Urbe regnare. Victus eſt ab Auguſto navali pugnâ clarâ & illuſtri apud Actium, qui locus in Epiro eſt: ex quâ fugit in Ægyptum; & deſperatis rebus, cùm omnes ad Auguſtum transirent, ipſe ſe interemit: Cleopatra sibi aſpidem admisit, & veneno ejus exſtincta eſt. Ægyptus per Octavianum Auguſtum imperio Romano adjecta eſt, præpoſituſque ei Cn. Cornelius Gallus: hunc primum Ægyptus Romanum judicem habuit.

VIII. Ita bellis toto orbe confectis, Octavianus Auguſtus Romam rediit duodecimo anno poſtquam Conſul fuerat. Ex eo Rempublicam per quadraginta & quatuor annos ſolus obtinuit: ante enim duodecim annis cum Antonio & Lepido tenuerat. Ità ab initio principatûs ejus uſque ad finem quinquaginta-ſex anni fuerunt. Obiit autem LXXVI. anno, morte communi, in oppido Campaniæ Atellâ. Romæ in Campo Martio ſepultus eſt: vir

qui non immeritò ex maximâ parte Deo similis est putatus : neque enim facilè ullus eo aut in bellis felicior fuit, aut in pace moderatior. (Quadraginta & quatuor annis, quibus solus gessit imperium,) civilissimè vixit : in cunctos liberalissimus, in amicos fidissimus ; quos tantis evexit honoribus, ut penè æquaret fastigio suo.

IX. Nullo tempore ante eum res Romana magis floruit : nam, exceptis Civilibus bellis, in quibus invictus fuit, Romano adjecit imperio Ægyptum, Cantabriam, Dalmatiam, sæpè ante victam, sed penitùs tunc subactam ; Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Rætiam, Vindelicos, & Salassos in Alpibus ; omnes Ponti maritimas civitates : in his nobilissimas, Bosporum & Panticapæon. Vicit autem præliis Dacos ; Germanorum ingentes copias cecidit ; ipsos quoque trans Albim fluvium submovit, qui in barbarico longè ultrà Rhenum est : hoc tamen bellum per Drusum privignum suum administravit, sicut per Tiberium, privignum alterum, Pannonicum, quo bello quadringenta millia captivorum ex Germaniâ transtulit, & super ripam Rheni in Galliâ collocavit. Armeniam à Parthis recepit ; obsides (quod nulli antea) Persæ ei dederunt : reddiderunt etiam signa Romana, quæ Crasso victo ademerant.

X. Scythæ, & Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat, munera & legatos ad eum miserunt. Galatia quoque sub hôc provincia facta est, cùm antea regnum fuisset; primusque eam M. Lollius pro Prætore administravit. Tanto autem amore etiam apud barbaros fuit, ut reges, populi Romani amici, in honorem ejus conderent civitates, quas Cæsareas nominarent: sicut in Mauritaniâ à rege Jubâ; & in Palæstinâ, quæ nunc urbs est clarissima. Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur: & habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum vel equum ipsius cucurrerunt. Moriens Divus appellatus est. Rempublicam beatissimam Tiberio successore reliquit: qui privignus ei, mox gener, postremò adoptione filius fuerat.

XI. Tiberius ingenti socordiâ imperium gessit, gravi crudelitate, sceleftâ avaritiâ, turpi libidine; nam nusquam ipse pugnavit: bella per legatos suos gessit: quosdam reges, per blanditias ad se evocatos, nunquam remisit; in quibus Archelaum Cappadocem, cujus etiam regnum in provinciæ formam redegit, & maximam civitatem appellari suo nomine jussit, quæ nunc Cæsarea dicitur, cùm Mazaca antea vocaretur. Hic tertio & vigesimo imperii anno, ætatis LXXVIII. ingenti om-

nium gaudio mortuus eſt in Campaniâ.

XII. Successit ei Caius Cæſar, cognomento Caligula, Drusi privigni Auguſti, & ipsius Tiberii nepos: ſceleratiſsimus ac funeſtissimus: & qui etiam Tiberii dedecora purgaverit. Bellum contra Germanos ſuſcepit; & ingreſſus Sueviam, nihil ſtrenuè fecit. Stupra ſororibus intulit: ex unâ etiam natam filiam agnovit. Cùm adversùm cunctos ingenti avaritiâ, libidine, crudelitate ſæviret, interfectus in palatio eſt, anno ætatis ſuæ XXIX. imperii tertio, menſe decimo, dieque octavo.

XIII. Poſt hunc Claudius fuit, patruus Caligulæ, Drusi, qui apud Moguntiacum monumentum habet, filius: cujus & Caligula nepos erat. Hic mediè imperavit; multa gerens tranquillè atque moderatè, quædam crudeliter atque inſulsè. Britanniæ bellum intulit, quam nullus Romanorum poſt Julium Cæſarem attigerat: eâque devictâ per Cn. Sentium & Aulum Plautium, illuſtres & nobiles viros, triumphum celebrem egit. Quaſdam inſulas etiam ultra Britanniam in Oceano positas, Romano imperio addidit, quæ appellantur Orcades; filioque ſuo Britannici nomen impoſuit. Tam civilis autem circa quoſdam amicos exſtitit, ut etiam Plautium, nobilem virum, qui in expeditione Britannicâ multa egregiè fecerat,

triumphantem ipſe proſequeretur, & conſcendenti Capitolium lævus incederet. Is vixit annos ſexaginta quatuor, imperavit quatuor-decim; poſt mortem conſecratus eſt, Divuſque appellatus.

XIV. Succeſsit huic Nero, Caligulæ avunculo ſuo ſimillimus, qui imperium Romanum & deformavit & diminuit: inuſitatæ luxuriæ, ſumptuumque, utqui, exemplo Caii Caligulæ, calidis & frigidis ſe lavaret unguentis, retibus aureis piſcaretur, quæ blatteis funibus extrahebat. Infinitam partem Senatûs interfecit; bonis omnibus hoſtis fuit: ad poſtremum ſe tanto dedecore proſtituit, ut ſaltaret & cantaret in ſcenâ, citharœdico habitu vel tragico: parricidia multa commiſit, fratre, uxore, matre interfectis: urbem Romam incendit, ut ſpectaculi ejus imaginem cerneret, quali olim Troja capta arſerat. In re militari nihil omninò auſus, Britanniam penè amiſit. Nam duo ſub hoc nobiliſſima oppida capta illic atque everſa ſunt: Armeniam Parthi ſuſtulerunt, legioneſque Romanas ſub jugum miſerunt. Duæ tamen provinciæ ſub eo factæ ſunt, Pontus Polemoniacus, concedente rege Polemone; & Alpes Cottiæ, Cottio rege defuncto.

XV. Per hæc Romano orbi exſecrabilis, ab omnibus ſimul deſtitutus, & à

Senatu hostis judicatus, cùm quæreretur ad pœnam (quæ pœna erat talis, ut nudus per publicum ductus, furcâ capiti ejus insertâ, virgis usque ad mortem cæderetur, atque ita præcipitaretur de saxo) è palatio fugit, & in suburbano se liberti sui, quod est inter Salariam & Nomentanam viam, ad quartum Urbis milliarium, interfecit. Ædificavit Romæ thermas, quæ ante Neronianæ dictæ, nunc Alexandrinæ appellantur. Obiit XXX. & altero ætatis anno, imperii XIV. atque in eo omnis Augusti familia consumpta est.

XVI. Huic Servius Galba successit, antiquissimæ nobilitatis Senator, cùm LXXIII. annum ageret ætatis: ab Hispanis & Gallis Imperator electus, mox ab universo exercitu libenter acceptus. Nam privata ejus vita insignis fuerat militaribus & civilibus rebus; Sæpè Consul, sæpe pro Consule, frequenter dux in gravissimis bellis. Hujus breve imperium fuit, & quod bona haberet exordia, nisi ad severitatem propensior videretur. Insidiis tamen Othonis occisus est, imperii mense septimo; jugulatus in foro Romæ, sepultusque in hortis suis, qui sunt Aureliâ viâ, non longè ab urbe Româ.

XVII. Otho, occiso Galbâ, invasit imperium: materno genere nobilior quàm paterno, neutro tamen obscuro: in privatâ

vitâ mollis (& Neronis familiaris,) in imperio documentum sui non potuit ostendere. Nam cùm iisdem temporibus, quibus Otho Galbam occiderat, etiam Vitellius factus esset à Germanicianis exercitibus Imperator, bello contra eum suscepto, cùm apud Bebriacum in Italiâ levi prælio victus esset, ingentes tamen copias ad bellum haberet, sponte semetipsum occidit, petentibus militibus, ne tam citò de belli desperaret eventu, cùm tanti se non esse dixisset, ut propter eum Civile bellum commoveretur, voluntariâ morte obiit, XXXVIII. ætatis anno, XCV. imperii die.

XVIII. Dein Vitellius imperio potitus est, familiâ honoratâ magis quàm nobili: nam pater ejus non admodùm clarè natus, tres tamen ordinarios gesserat Consulatus. Hic cum multo dedecore imperavit, & gravi sævitiâ notabilis, præcipuè ingluvie & voracitate: quippe cùm de die sæpè quarto vel quinto feratur epulatus. Notissima certè cœna memoriæ mandata est, quam ei Vitellius frater exhibuit; in quâ super cæteros sumptus, duo millia piscium, septem avium millia apposita traduntur. Hic cùm Neroni similis esse vellet, atque id adeo præ se ferret, ut etiam exsequias Neronis, quæ humiliter sepultæ fuerant, honoraret, à Vespasiani ducibus occisus est, interfecto priùs Sabino, Ves-

pasiani Imperatoris fratre, quem cum Capitolio incendit. Interfectus autem eſt, & cum magno dedecore tractus per urbem Romam publicè, nudus, erectâ comâ & capite, ſubjecto ad mentum gladio, ſtercore in vultum & pectus ab omnibus obviis appetitus: poſtremò jugulatus, & in Tiberim dejectus, etiam communi caruit ſepulturâ. Periit autem ætatis anno ſeptimo & quinquagesimo, imperii menſe octavo & die uno.

XIX. Veſpaſianus huic ſuccessit, factus apud Palæſtinam Imperator: princeps obſcurè quidem natus, sed optimis comparandus, privatâ vitâ illuſtris; ut qui à Claudio in Germaniam, deinde in Britanniam miſſus, tricies & bis cum hoſte conflixerit; duas validissimas gentes, viginti oppida, inſulam Vectam, Britanniæ proximam, imperio Romano adjecerit. Romæ ſe in imperio moderatissimè gessit: pecuniæ tantùm avidior fuit, ita ut eam nulli injuſtè auferret: quam cùm omni diligentiæ provisione colligeret, tamen ſtudiosissimè largiebatur, præcipuè indigentibus; nec facilè ante eum cujuſquam principis vel major eſt liberalitas comperta, vel juſtior: placidissimæ lenitatis, ut qui majeſtatis quoque contra ſe reos non facilè puniret ultra exsilii pœnam. Sub hôc Judæa Romano accessit imperio; &

Hierosolyma, quæ fuit urbs clarissima Palæstinæ. Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, quæ liberæ ante hoc tempus fuerant; item Thraciam, Ciliciam Thracheam, Commagenen, quæ sub regibus amicis egerant, in Provinciarum formam redegit.

XX. Offensarum & inimicitiarum immemor fuit: convicia à causidicis & philosophis in se dicta, leniter tulit, diligens tamen coërcitor disciplinæ militaris. Hic cum Tito filio de Hierosolymis triumphavit. Per hæc cùm Senatui & Populo, postremò cunctis amabilis ac jucundus esset, profluvio ventris extinctus est in villâ propriâ, circa Sabinos, annum ætatis agens sexagesimum nonum, imperii nonum, & diem septimum: atque inter Divos relatus est. Genituram filiorum ità cognitam habuit, ut, cùm multæ contra eum conjurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contempsit, in Senatu dixerit, *aut filios sibi successuros, aut neminem.*

XXI. Huic Titus filius successit, qui & ipse Vespasianus est dictus, vir omnium virtutum genere mirabilis, adeò ut *amor & deliciæ humani generis* diceretur: facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus: causas Latinè egit; poëmata & tragœdias Græcè composuit. In oppugnatione

Hierosolymorum sub patre militans, duodecim propugnatores duodecim sagittarum ictibus confixit. Romæ tantæ civilitatis in imperio fuit, ut nullum omnino puniret: convictos adversùm sese conjurationis ita dimiserit, ut in eâdem familiaritate, quâ antea, habuerit. Facilitatis & liberalitatis tantæ fuit, ut cùm nulli quidquam negaret, & ab amicis reprehenderetur, responderit, *Nullum tristem debere ab Imperatore discedere*: propterea cùm quâdam die in cœnâ recordatus fuisset, nihil se illo die cuiquam præstitisse, dixerit: *Amici, hodie diem perdidi.* Hic Romæ amphitheatrum ædificavit, & quinque millia ferarum in dedicatione ejus occidit.

XXII. Per hæc inusitato favore dilectus, morbo periit in eâ, quâ pater, villâ, post biennium, & menses octo, dies viginti, quàm Imperator erat factus, ætatis anno altero & quadragesimo. Tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tanquam in propriâ doluerint orbitate. Senatus, obitu ipsius circa vesperam nunciato, nocte irrupit in curiam, & tantas ei mortuo laudes gratiasque congessit, quantas nec vivo unquam egerat, nec præsenti. Inter Divos relatus est.

XXIII. Domitianus mox accepit imperium, frater ipsius junior; Neroni, aut Caligulæ, aut Tiberio similior, quàm

patri vel fratri suo : primis tamen annis moderatus in imperio fuit ; mox ad ingentia vitia progressus, libidinis, iracundiæ, crudelitatis, avaritiæ, tantum in se odii concitavit, ut merita & patris & fratris aboleret. Interfecit nobilissimos ex Senatu : Dominum se & Deum primus appellari jussit : nullam sibi nisi auream & argenteam statuam in Capitolio poni passus est : consobrinos suos interfecit : superbia quoque in eo exsecrabilis fuit.

XXIV. Expeditiones quatuor habuit : unam adversùm Sarmatas, alteram adversùm Cattos, duas adversùm Dacos. De Dacis Cattisque duplicem triumphum egit : de Sarmatis solam lauream usurpavit. Multas tamen calamitates iisdem bellis passus est : nam in Sarmatiâ legio ejus cum duce interfecta ; & à Dacis Appius Sabinus Consularis & Cornelius Fuscus, præfectus prætorio, cum magnis exercitibus occisi sunt. Romæ quoque multa opera fecit : in his Capitolium, & Forum transitorium, Odëum, Divorum Porticus Isëum ac Serapëum, & Stadium. Verùm cùm ob scelera universis exosus esse cœpisset, interfectus est suorum conjuratione in palatio, anno ætatis quadragesimo quinto, imperii quinto-decimo. Funus ejus cum ingenti dedecore per vespillones exportatum, & ignobiliter est sepultum.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

ANNO DCCCL. ab Urbe conditâ, Vetere & Valente Consulibus, Respublica ad prosperrimum statum rediit, bonis Principibus ingenti felicitate commissa. Domitiano enim, exitiabili tyranno, Nerva successit, vir in privatâ vitâ moderatus & strenuus, nobilitatis mediæ; qui senex admodùm, operam dante Petronio Secundo, præfecto prætorio, item Parthenio, interfectore Domitiani, Imperator factus æquissimum se & civilissimum præbuit. Reipublicæ divinâ provisione consuluit, Trajanum adoptando. Mortuus est Romæ post annum & quatuor menses imperii sui, ac dies octo; ætatis LXX. & altero anno: atque inter Divos relatus est.

II. Successit ei Ulpius Crinitus Trajanus, natus Italicæ in Hispaniâ, familiâ antiquâ magis quàm clarâ: nam pater ejus primùm Consul fuit. Imperator autem apud Agrippinam in Galliis factus est. Rempublicam ita administravit, ut omnibus principibus meritò præferatur. Inusitatæ civilitatis & fortitudinis fuit. Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat, quàm nobiliter ampliatum, fines longè latèque diffudit: urbes trans Rhenum

in Germaniâ reparavit : Daciam, Decibalo victo, ſubegit, provinciâ trans Danubium factâ in his agris, quos nunc Taiphali, & Victophali & Thervingi habent. Ea provincia decies centena millia in circuitu tenuit.

III. Armeniam, quam occupaverant Parthi, recepit Parthamasire occiſo, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Iberorum regem, & Sauromatarum, Boſporanorum, & Arabum, & Oſdroënorum, & Colchorum, in fidem accepit; Corduenos, Marcomedos occupavit : & Anthemusium, magnam Persidis regionem; Seleuciam & Ctesiphontem, Babylonem & Meſſenios vicit ac tenuit : uſque ad Indiæ fines, & mare Rubrum accessit : atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Aſſyriam, Meſopotamiam, cum his gentibus, quæ Madenam attingunt. Arabiam poſtea in Provinciæ formam redegit : in mari Rubro claſſem inſtituit; ut per eam Indiæ fines vaſtaret.

IV. Gloriam tamen militarem civilitate & moderatione ſuperavit, Romæ & per provincias æqualem ſe omnibus exhibens; amicos ſalutandi causâ frequentans, vel ægrotantes; vel cùm feſtos dies habuiſſent, convivia cum iiſdem indiſcreta vicissim habens; ſæpè in vehiculis eorum ſedens; nullum Senatorum lædens; nihil

injuſtum ad augendum fiſcum agens; liberalis in cunctos, publicè privatimque ditans omnes & honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognoviſſet; orbem terrarum ædificans; multas immunitates civitatibus tribuens; nihil non tranquillum & placidum agens; adeò ut omni ejus ætate unus Senator damnatus sit, at is tamen per Senatum, ignorante Trajano. Ob hæc per orbem terrarum Deo proximus, nihil non venerationis meruit & vivus & mortuus.

V. Inter alia dicta hoc ipsius fertur egregium: amicis enim culpantibus, quòd nimis circa omnes communis eſſet, reſpondit: *Talem ſe Imperatorem eſſe privatis, quales eſſe sibi Imperatores privatus optâſſet.* Poſt ingentem igitur gloriam, belli domique quæsitam, è Perside rediens, apud Seleuciam Iſauriæ profluvio ventris extinctus eſt. Obiit autem ætatis anno LXIII. menſe nono, & die quarto: imperii anno XIX. menſe ſexto, die decimo-quinto. Inter Divos relatus eſt, ſoluſque omnium intra urbem ſepultus. Oſſa ejus, collocata in unâ aureâ in foro, quod ædificavit, ſub columnâ sita ſunt, cujus altitudo centum & quadraginta quatuor pedes habet. Hujus tantùm memoriæ delatum eſt, ut uſque ad noſtram ætatem non aliter in Senatu principibus acclame-

tur, nisi FELICIOR AUGUSTO, MELIOR TRAJANO. Adeò in eo gloria bonitatis obtinuit, ut vel aſſentantibus, vel verè laudantibus, occasionem magnificentissimi præſtet exempli.

VI. Defunčto Trajano, Ælius Hadrianus creatus eſt princeps, sine aliquâ quidem voluntate Trajani, ſed operam dante Plotinâ Trajani uxore; nam eum Trajanus, quanquam conſobrinæ filium, vivus noluerat adoptare. Natus & ipſe Italicæ in Hiſpaniâ, qui Trajani gloriæ invidens ſtatim provincias tres reliquit, quas Trajanus addiderat; & de Aſſyriâ, Meſopotamiâ, & Armeniâ revocavit exercitus, ac finem imperii eſſe voluit Euphraten. Idem de Daciâ facere conatum, amici deterruerunt, ne multi cives Romani barbaris traderentur: propterea quòd Trajanus, vičtâ Daciâ, ex toto orbe Romano infinitas eò copias hominum tranſtulerat, ad agros & urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decibali viris fuerat exhauſta.

VII. Pacem tamen omni tempore imperii ſui habuit, ſemel tantùm per præsidem dimicavit; orbem Romanum circumiit; multa ædificavit. Facundissimus Latino ſermone, Græco eruditissimus fuit: non magnam clementiæ gloriam habuit; diligentissimus tamen circa ærarium, &

militum diſciplinam. Obiit in Campaniâ, major ſexagenario, imperii anno XXI. menſe decimo, die vigesimo nono. Senatus ei tribuere noluit divinos honores: tamen cùm ſucceſſor ipsius Titus Aurelius Fulvius Antoninus hoc vehementer exigeret, & universi Senatores palàm resiſterent, tandem obtinuit.

VIII. Ergo Hadriano ſuccessit T. Antoninus Fulvius Boionius, idem etiam Pius nominatus; genere claro, ſed non admodum vetere; vir insignis, & qui meritò Numæ Pompilio conferatur; ita ut Romulo Trajanus æquetur. Vixit ingenti honeſtate privatus; majori, in imperio: nulli acerbus, cunctis benignus: in re militari moderatâ gloriâ, defendere magis provincias, quàm amplificare, ſtudens, viros æquissimos ad adminiſtrandam Rempublicam quærens; bonis honorem habens, improbos sine aliquâ acerbitate deteſtans: regibus amicis venerabilis non minùs quàm terribilis; adeò ut barbarorum plurimæ nationes, depositis armis, ad eum controversias ſuas liteſque deferrent, ſententiæque ejus parerent. Hic ante imperium ditissimus, opes quidem omnes ſuas ſtipendiis militum, & circa amicos liberalitatibus minuit; verùm ærarium opulentum reliquit. Pius propter clementiam dictus eſt. Obiit apud Lorium, villam ſuam

milliario ab Urbe XII. vitæ anno LXXIII. imperii XXIII. atque inter Divos relatus eſt, & meritò conſecratus.

IX. Poſt hunc imperavit M. Antoninus Verus, haud dubiè nobilissimus; quippe cùm ejus origo paterna à Numâ Pompilio, materna à Salentino rege penderet: & cum eo L. Annius Antoninus Verus: tuncque primùm Romana Reſpublica duobus, æquo jure imperium adminiſtrantibus, paruit: cùm, uſque ad eos, singulos ſemper habuiſſet Auguſtos.

X. Hi & genere inter ſe conjuncti fuerunt, & affinitate: nam Verus Annius Antoninus, M. Antonini filiam in matrimonium habuit; M. autem Antoninus gener Antonini Pii fuit per uxorem Galeriam Fauſtinam juniorem conſobrinam ſuam. Hi bellum contra Parthos geſſerunt: qui poſt victoriam Trajani tùm primùm rebellaverant. Verus Antoninus ad id profectus eſt: qui Antiochiæ, & circa Armeniam agens, multa per duces, & ingentia patravit: Seleuciam, Aſſyriæ urbem nobilissimam, cum quadraginta millibus hominum cepit: Parthicum triumphum revexit; cum fratre eodemque ſocero triumphavit. Obiit tamen in Venetiâ, cùm à Concordiâ civitate Altinum proficiſceretur, & cum fratre in vehiculo ſederet, ſubito ſanguine ictus, caſu morbi,

quem Græci ἀπόπληξιν vocant : vir ingenii parùm civilis ; reverentiâ tamen fratris nihil unquam atrox ausus. Cùm obiisset undecimo imperii anno, inter Divos relatus est.

XI. Post eum Marcus Antoninus solus Rempublicam tenuit, vir quem mirari faciliùs quis quàm laudare possit. A principio vitæ tranquillissimus : adeò ut in infantiâ quoque vultum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutaret. Philosophiæ deditus Stoïcæ ; ipse etiam non solùm vitæ moribus, sed etiam eruditione philosophus : tantæ admirationis adhuc juvenis, ut eum successorem paraverit Hadrianus relinquere : adoptato tamen Antonino Pio generum esse ei idcircò voluerit, ut hoc ordine ad imperium perveniret.

XII. Institutus est ad Philosophiam per Apollonium Chalcedonium ; ad scientiam literarum Græcarum per Sextum Chæronensem, Plutarchi nepotem. Latinas autem literas eum Fronto, orator nobilissimus, docuit. Hic cum omnibus Romæ æquo jure egit, ad nullam insolentiam elatus imperii fastigio : liberalitatis promptissimæ, provincias ingenti benignitate & moderatione tractavit. Contra Germanos eo Principe res feliciter gestæ sunt. Bellum ipse unum gessit Marcomannicum : sed quantum nullâ memoriâ fuit, adeò

ut Punicis conferatur; nam eò gravius est factum, quòd universi exercitus perierant. Sub hoc enim tantus casus pestilentiæ fuit, ut post victoriam Persicam, Romæ ac per Italiam Provinciasque, maxima hominum pars, militum omnes ferè copiæ languore defecerint.

XIII. Ingenti ergo labore & moderatione cùm apud Carnuntum jugi triennio perseverâsset, bellum Marcomannicum confecit; quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatæ, Suevi, atque omnis barbaria commoverat: multa hominum millia interfecit: ac Pannoniis servitio liberatis, Romæ rursus cum Commodo Antonino, filio suo, quem jam Cæsarem fecerat, triumphavit. Ad hujus belli usum ærario exhausto, cùm largitiones nullas haberet, neque indicere provincialibus aut Senatui aliquid vellet, instrumentum regii cultûs, factâ in foro Divi Trajani sectione, distraxit: vasa aurea, pocula crystallina & murrhina, uxoriam ac suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gemmarum: ac per duos continuos menses ea venditio habita est, multumque auri redactum. Post victoriam tamen emptoribus pretia restituit, qui reddere comparata voluerunt: molestus nulli fuit, qui maluit semel empta retinere.

XIV. Hic permisit viris clarioribus, ut

convivia eodem cultu quo ipſe, & miniſtris similibus exhiberent. In editione mùnerum poſt victoriam adeò magnificus fuit, ut centum simul leones exhibuiſſe tradatur. Cùm igitur fortunatam Rempublicam & virtute & manſuetudine reddidiſſet, obiit XVIII. imperii anno, vitæ LXI. & omnibus certatim annitentibus, inter Divos relatus eſt.

XV. Hujus ſucceſſor L. Antoninus Commodus nihil paternum habuit : nisi quòd contra Germanos feliciter & ipſe pugnavit. Septembrem menſem ad nomen ſuum transferre conatus eſt, ut Commodus diceretur. Sed luxuriâ & obſcœnitate depravatus, gladiatoriis armis ſæpissimè in ludo, deinceps etiam in Amphitheatro cum hujuſmodi hominibus ſæpè dimicavit. Obiit morte ſubitâ, atque adeò ut ſtrangulatus, vel veneno interfectus putaretur : cùm annis duodecim poſt patrem, & octo menſibus imperâſſet; tantâ exſecratione omnium, ut hoſtis humani generis etiam mortuus judicaretur.

XVI. Huic ſuccessit Pertinax, grandævus jam, ut qui ſeptuagenariam attigiſſet ætatem; Præfecturam Urbi tùm agens, ex Senatûs-Conſulto imperare juſſus. Octogesimo imperii die, Prætorianorum militum ſeditione, & Juliani ſcelere occiſus eſt.

XVII.

XVII. Post eum Salvius Julianus Rempublicam invasit, vir nobilis & jure peritissimus; nepos Salvii Juliani, qui sub Divo Hadriano *Perpetuum* composuit *Edictum*. Victus est à Severo apud Mulvium pontem, interfectus in palatio: vixit mensibus septem, postquam cœperat imperare.

XVIII. Hinc Imperii Romani administrationem Septimius Severus accepit: oriundus ex Africâ, provinciâ Tripolitanâ, oppido Lepti: solus omni memoriâ & ante & postea ex Africâ Imperator fuit. Hic primùm fisci Advocatus, mox militaris Tribunus, per multa deinde & varia officia atque honores, usque ad administrationem totius Reipublicæ venit. Pertinacem se appellari voluit, in honorem ejus Pertinacis, qui à Juliano fuerat occisus. Parcus admodum fuit, naturâ sævus: bella multa & feliciter gessit. Pescennium Nigrum, qui in Ægypto & Syriâ rebellaverat, apud Cyzicum interfecit. Parthos vicit, & Arabas interiores, & Adiabenos: Arabas eò usque superavit, ut etiam provinciam ibi faceret: idcircò Parthicus, Arabicus, Adiabenicus dictus est. Multa toto orbe Romano reparavit. Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace socius fuerat Juliano, Cæsarem se in Galliâ fecit: victusque apud Lugdunum est & interfectus.

XIX. Severus autem præter bellicam gloriam, etiam civilibus ſtudiis clarus fuit, & litteris doctus, Philoſophiæ ſcientiam ad plenum adeptus. Novissimum bellum in Britanniâ habuit: utque receptas provincias omni ſecuritate muniret, vallum per triginta duo millia paſſuum à mari ad mare deduxit. Decessit Eboraci admodum ſenex, imperii anno XVI. menſe tertio; & Divus appellatus eſt: nam filios duos ſucceſſores reliquit, Bassianum & Getam: ſed Bassiano Antonini nomen à Senatu voluit imponi: itaque dictus eſt M. Aurelius Antoninus Bassianus; patrique ſuccessit. Nam Geta hoſtis publicus judicatus, confeſtim periit.

XX. Marcus igitur Aurelius Antoninus Bassianus, idemque Caracalla, morum ferè paternorum fuit; paulò aſperior, & minax. Opus Romæ egregium fecit lavacri, quæ Antoninianæ appellantur; nihil præterea memorabile. Impatiens libidinis; ut qui novercam ſuam Juliam uxorem duxerit. Defunctus eſt in Oſdroëne apud Edeſſam, moliens adversùm Parthos expeditionem, anno imperii ſexto, menſe ſecundo, vix egreſſus ætatis quadrageſimum tertium annum: funere publico elatus eſt.

XXI. Opilius deinde Macrinus, qui præfectus prætorio erat, cum filio Diadumeno facti Imperatores, nihil memora-

bile ex temporis brevitate gesserunt; nam imperium eorum duûm mensium, & unius anni fuit : seditione militari ambo pariter occisi sunt.

XXII. Creatus est post hos M. Aurelius Antoninus. Hic Antonini Caracallæ filius putabatur : Sacerdos autem Heliogabali templi erat. Is, cùm Romam ingenti & militum & Senatûs exspectatione venisset, probris se omnibus contaminavit. Impudicissimè & obscœnissimè vixit, biennioque post & octo mensibus tumultu interfectus est militari; & cum eo mater Symia Syra.

XXIII. Successit huic Aurelius Alexander; ab exercitu Cæsar, à Senatu Augustus nominatus; juvenis admodum : susceptoque adversùs Persas bello, Xerxen eorum regem gloriosissimè vicit : militarem disciplinam severissimè rexit; quasdam tumultuantes legiones integras exauctoravit. Assessorem habuit, vel scrinii magistrum, Ulpianum, juris conditorem. Romæ quoque favorabilis fuit. Periit in Galliâ, militari tumultu, decimo-tertio imperii anno, & die octavo, in Mammæam matrem suam unicè pius.

LIBER NONUS.

CAPUT I.

POST hunc Maximinus ex corpore militari primus ad imperium accessit, solâ militum voluntate, cùm nulla Senatûs intercessisset auctoritas, neque ipse Senator esset. Is, bello adversùs Germanos feliciter gesto, cùm à militibus Imperator esset appellatus, à Pupieno Aquileiæ occisus est, deserentibus eum militibus suis, cum filio adhuc puero; cum quo imperaverat triennio, & paucis diebus.

II. Postea tres simul Augusti fuerunt, Pupienus, Balbinus, & Gordianus: duo superiores obscurissimo genere; Gordianus nobilis: quippe cujus pater, senior Gordianus, consensu militum, cùm Proconsulatum Africæ gereret, Maximino imperante, Princeps fuisset electus. Itaque cùm Romam venissent Balbinus & Pupienus, in palatio interfecti sunt; soli Gordiano imperium reservatum. Gordianus, admodum puer, cùm Tranquillinam Romæ duxisset uxorem, Janum geminum aperuit: & ad Orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui jam moliebantur erumpere; quod quidem mox feliciter gessit, præliisque ingentibus Persas afflixit. Re-

diens, haud longè à Romanis finibus interfectus est fraude Philippi, qui post eum imperavit. Miles ei tumulum vigesimo milliario à Circesso, quod castrum nunc Romanorum est, Euphrati imminens, ædificavit; exsequias Romam revexit: ipsum Divum appellavit.

III. Philippi duo, filius ac pater, Gordiano occiso, imperium invaserunt: atque, exercitu incolumi reducto, ad Italiam è Syria profecti sunt. His imperantibus, millesimus annus Romæ urbis ingenti ludorum apparatu spectaculorumque celebratus est. Ambo deinde ab exercitu interfecti sunt: senior Philippus Veronæ, Romæ junior. Annis quinque imperaverunt: inter Divos tamen relati sunt.

IV. Post hos Decius è Pannonia inferiore Budaliæ natus, imperium sumpsit. Bellum civile, quod in Galliâ motum fuerat, oppressit: filium suum Cæsarem fecit. Romæ lavacrum ædificavit. Cùm biennio ipse & filius imperâssent, uterque in barbarico interfecti sunt, & inter Divos relati.

V. Mox Imperatores creati sunt, Gallus Hostilianus & Galli filius Volusianus. Sub his Æmilianus in Mœsiâ res novas molitus est: ad quem opprimendum cùm ambo profecti essent, Interamnæ interfecti sunt, non completo biennio: nihil

omninò clarum gesserunt. Solâ pestilentiâ, & morbis, atque ægritudinibus notus eorum principatus fuit.

VI. Æmilianus obscurissimè natus, obscuriùs imperavit, ac tertio mense exstinctus est.

VII. Hinc Licinius Valerianus, in Ræ-tiâ & Norico agens, ab exercitu Imperator, & mox Augustus est factus. Gallienus quoque Romæ à Senatu Cæsar est appellatus. Horum imperium Romano nomini perniciosum, & penè exitiabile fuit, vel infelicitate principum, vel ignaviâ. Germani Ravennam usque venerunt. Valerianus in Mesopotamiâ bellum gerens, à Sapore, Persarum rege, superatus est : mox etiam captus, apud Parthos ignobili servitute consenuit.

VIII. Gallienus, cùm adolescens factus esset Augustus, imperium primùm feliciter, mox commodè, ad ultimum perniciosè gessit. Nam juvenis in Galliâ & Illyrico multa strenuè fecit, occiso apud Mursam Ingenuo, qui purpuram sumpserat, & Trebelliano. Diu placidus & quietus, mox in omnem lasciviam dissolutus, tenendæ Reipublicæ habenas probrosâ ignaviâ & desperatione laxavit. Alamanni, vastatis Galliis, in Italiam penetraverunt. Dacia, quæ à Trajano ultra Danubium fuerat adjecta, amissa est.

Græcia, Macedonia, Pontus, Asia, vastata per Gothos. Pannonia à Sarmatis Quadisque populata est. Germani usque ad Hispanias penetraverunt & civitatem nobilem Tarraconem expugnaverunt. Parthi, Mesopotamiâ occupatâ, Syriam sibi cœperunt vindicare.

IX Tùm jam desperatis rebus, & deleto penè imperio Romano, Postumus in Galliâ, obscurissimè natus, purpuram sumpsit : & per annos decem ità imperavit, ut consumptas penè provincias ingenti virtute & moderatione reparaverit : qui seditione militum interfectus est, quòd Mogontiacum, quæ adversùs eum rebellaverat, L. Æliano res novas moliente, diripiendam militibus tradere noluisset. Post eum Marius, vilissimus opifex, purpuram accepit, & secundo die interfectus est. Victorinus postea Galliarum accepit imperium, vir strenuissimus : sed cùm nimiæ libidinis esset, & matrimonia aliena corrumperet, Agrippinæ occisus est, Actuario quodam dolum machinante, imperii sui anno secundo.

X. Huic successit Tetricus Senator, qui Aquitaniam honore præsidis administrans, absens à militibus Imperator electus est, & apud Burdegalam purpuram sumpsit : seditiones multas militum pertulit. Sed dum hæc in Galliâ geruntur, in Oriente

per Odenathum Persæ victi sunt : defensâ Syriâ, receptâ Mesopotamiâ, usque ad Ctesiphontem Odenathus penetravit.

XI. Ita, Gallieno Rempublicam deserente, Romanum imperium in Occidente per Postumum, per Odenathum in Oriente servatum est. Gallienus interea Mediolani cum fratre Valeriano occisus est, imperii anno nono : Claudiusque ei successit, à militibus electus, à Senatu appellatus Augustus. Hic Gothos, Illyricum Macedoniamque vastantes, ingenti prælio vicit : parcus vir, ac modestus, & justi tenax, atque Reipublicæ gerendæ idoneus : qui tamen intra imperii biennium morbo interiit, & Divus appellatus est. Senatus ingenti eum honore decoravit, scilicet ut in curiâ clypeus ipsi aureus, item in Capitolio statua aurea poneretur.

XII. Quintillus post eum, Claudii frater, consensu militum Imperator electus est, vir unicæ moderationis & civilitatis, æquandus fratri vel præponendus, consensu Senatûs appellatus Augustus, septimo-decimo die imperii occisus est.

XIII. Post eum Aurelianus suscepit imperium, Daciâ Ripensi oriundus : vir in bello potens, animi tamen immodici, & ad crudelitatem propensioris, quique Gothos strenuissimè vicit. Romanam ditionem ad fines pristinos variâ bellorum

felicitate revocavit : ſuperavit in Galliâ Tetricum apud Catalaunos, ipſo Tetrico prodente exercitum ſuum, cujus assiduas ſeditiones ferre non poterat : quin etiam per litteras occultas Aurelianum ità fuerat deprecatus, ut inter alia verſu Virgiliano uteretur :

Eripe me his, invicte, malis.

Zenobiam quoque, quæ occiſo Odenatho marito Orientem tenebat, haud longè ab Antiochiâ sine gravi prælio cepit : ingreſſuſque Romam, nobilem triumphum, quasi receptor Orientis Occidentiſque, egit, currum præcedentibus Tetrico & Zenobiâ : qui quidem Tetricus etiam Corrector Lucaniæ poſtea fuit, ac privatus diutissimè vixit. Zenobia autem poſteros, qui adhuc manent, Romæ reliquit.

XIV. Hoc imperante etiam monetarii in Urbe rebellaverunt, vitiatis pecuniis, & Felicissimo Rationali interfecto : quos Aurelianus victos ultimâ crudelitate compeſcuit : plurimos nobiles capite damnavit : ſævus & ſanguinarius, ac neceſſarius magis in quibuſdam, quàm in ullo amabilis Imperator : trux omni tempore ; etiam filii ſororis interfector : diſciplinæ tamen militaris, & morum diſſolutorum magnâ ex parte corrector.

XV. Urbem Romam muris firmioribus cinxit : templum Soli ædificavit, in quo

infinitum auri gemmarumque pondus constituit. Provinciam Daciam, quam Trajanus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyrico & Mœsiâ, desperans eam posse retinere : adductosque Romanos ex urbibus & agris Daciæ, in mediâ Mœsiâ collocavit : appellavitque eam Daciam, quæ nunc duas Mœsias dividit, & est in dextrâ Danubio in mare fluenti, cùm antea fuerit in lævâ. Occiditur servi sui fraude, qui ad quosdam militares viros, amicos ipsius, nomina pertulit adnotata, falsò manum ejus imitatus, tanquam Aurelianus ipsos pararet occidere. Itaque ut præveniretur, ab iisdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolin & Heracleam est stratæ veteris : locus Cænophrurium appellatur. Mors tamen ejus inulta non fuit. Meruit quoque inter Divos referri. Imperavit annos quinque, menses sex.

XVI. Tacitus post hunc suscepit imperium, vir egregiè moratus, & Reipublicæ gerendæ idoneus : nihil tamen clarum potuit ostendere, intra sextum mensem imperii morte præventus. Florianus, qui Tacito successerat, duobus mensibus, & diebus viginti in imperio fuit; neque quidquam dignum memoriâ egit.

XVII. Post hunc Probus, vir illustris gloriâ militari, ad administrationem Rei-

publicæ accessit. Gallias à barbaris occupatas ingenti præliorum felicitate restituit. Quosdam imperium usurpare conatos, scilicet Saturninum in Oriente, Proculum & Bonosum Agrippinæ, multis certaminibus oppressit. Vineas Gallos & Pannonios habere permisit. Opere militari Almam montem apud Sirmium, & Aureum apud Mœsiam superiorem vineis conseruit, & provincialibus colendas dedit. Hic cùm bella innumera gessisset, pace paratâ, dixit, *brevi milites necessarios non futuros*: vir acer, strenuus, justus, & qui Aurelianum æquaret gloriâ militari, morum autem civilitate superaret. Interfectus est tamen Sirmii, tumultu militari, in turri ferratâ. Imperavit annos sex, menses quatuor.

XVIII. Post hunc Carus est factus Augustus, Narbonæ natus in Galliâ; qui confestim Carinum & Numerianum filios Cæsares fecit, cum quibus regnavit duobus annis: sed dum bellum adversùm Sarmatas gerit, nunciato Persarum tumultu, ad Orientem profectus, res contra Persas nobiles gessit: ipsos prælio fudit: Cochen & Ctesiphontem urbes nobilissimas cepit: & cùm castra supra Tigridem haberet, ictu divini fulminis periit. Numerianus quoque, filius ejus, quem secum ad Persas duxerat, adolescens egre-

giæ indolis, cùm oculorum dolore correptus, lecticulâ veheretur, impulsore Apro, qui socer ejus erat, per insidias occisus est : & cùm dolo occultaretur ipsius mors, quousque Aper invadere posset imperium, fœtore cadaveris prodita est. Milites enim, qui eum sequebantur, fœtore commoti, diductis lecticulæ palliis, post aliquot dies mortem ejus notam habere potuerunt.

XIX. Interea Carinus, quem Cæsarem in Parthos proficiscens Carus in Illyrico, Galliâ, Italiâ, reliquerat, omnibus se sceleribus inquinavit : plurimos innoxios fictis criminibus occidit : matrimonia nobilia corrupit : condiscipulis quoque, qui eum in auditorio vel levi fatigatione taxaverant, perniciosus fuit. Ob quæ omnibus hominibus invisus, non multò post pœnas dedit. Nam de Perside victor exercitus rediens, cùm Carum Augustum fulmine, Numerianum Cæsarem insidiis perdidisset, Diocletianum Imperatorem creavit, Dalmatiâ oriundum, virum obscurissimè natum : adeò ut à plerisque scribæ filius, à nonnullis Anulini Senatoris libertinus fuisse credatur.

XX. Is primâ militum concione juravit, Numerianum nullo suo dolo interfectum : & cùm juxta eum Aper, qui Numeriano insidias fecerat, constitisset,

in conſpectu exercitûs manu Diocletiani percuſſus eſt. Poſtea Carinum, omni odio & deteſtatione viventem, apud Margum ingenti prælio vicit, proditum ab exercitu ſuo, quem fortiorem habebat : certè deſertum, inter Viminatium atque Aureum montem. Ita rerum Romanarum potitus, cùm tumultum ruſticani in Galliâ concitâſſent, & factioni ſuæ Bagaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum & Ælianum, ad ſubigendos eos Maximianum Herculium Cæſarem miſit, qui levibus præliis agreſtes domuit, & pacem Galliæ reformavit.

XXI. Per hæc tempora etiam Carauſius, qui viliſſimè natus, ſtrenuæ militiæ ordine famam egregiam fuerat conſecutus, cùm apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepiſſet, quod Franci & Saxones infeſtabant, multis barbaris ſæpè captis, nec prædâ integrâ aut provincialibus redditâ, aut Imperatoribus miſsâ ; cùm ſuſpicio eſſe cœpiſſet, conſultò ab eo admitti barbaros, ut tranſeuntes cum prædâ exciperet, atque hac ſe occaſione ditaret ; à Maximiano juſſus occidi, purpuram ſumpſit, & Britannias occupavit.

XXII. Ità cùm per omnem orbem terrarum res turbatæ eſſent, Carauſius in Britanniis rebellaret, Achilleus in Ægypto,

Africam Quinquegentiani infeſtarent, Narſeus Orienti bellum inferret; Diocletianus Maximianum Herculium ex Cæſare fecit Auguſtum, Conſtantium & Maximianum Cæſares: quorum Conſtantius per filiam nepos Claudii traditur; Maximianus Galerius in Daciâ haud longè à Sardicâ natus. Atque ut eos etiam affinitate conjungeret, Conſtantius privignam Herculii Theodoram accepit, ex quâ poſtea ſex liberos, Conſtantini fratres, habuit: Galerius filiam Diocletiani Valeriam: ambo uxores, quas habuerant, repudiare compulsi. Cum Carausio tamen, cùm bella fruſtrà tentata eſſent contra virum rei militaris peritissimum, ad poſtremum pax convenit. Eum poſt ſeptennium Allectus, ſocius ejus, occidit, atque ipſe poſt eum Britannias triennio tenuit: qui ductu Aſclepiodoti præfecti prætorio eſt oppreſſus. Ita Britanniæ decimo anno receptæ.

XXIII. Per idem tempus à Conſtantio Cæſare in Galliâ pugnatum eſt circa Lingonas: die unâ adverſam & ſecundam fortunam expertus eſt. Nam cùm repentè barbaris ingruentibus, intra civitatem eſſet coactus, tam præcipiti neceſſitate, ut clauſis portis in murum funibus tolleretur, vix quinque horis mediis adventante exercitu, ſexaginta ferè millia Alamannorum cecidit. Maximianus quoque Auguſtus bellum

in Africâ profligavit, domitis Quinquegentianis, & ad pacem redactis. Diocletianus obsessum Alexandriæ Achilleum octavo ferè mense superavit, eumque interfecit: victoriâ acerbè usus est: totam Ægyptum gravibus proscriptionibus cædibusque fœdavit. Eâ tamen occasione ordinavit providè multa, & disposuit; quæ ad nostram ætatem manent.

XXIV. Galerius Maximianus primò adversùs Narseum prælium habuit, inter Callinicum Carrasque congressus, cùm inconsultè magis quàm ignavè dimicâsset; admodum enim parvâ manu cum copiosissimo hoste commisit. Pulsus igitur, & ad Diocletianum profectus, cùm ei in itinere occurrisset, tantâ insolentiâ à Diocletiano fertur exceptus, ut per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum cucurrisse.

XXV. Mox tamen per Illyricum Mœsiamque contractis copiis, rursùs cum Narseo Hormisdæ & Saporis avo, in Armeniâ Majori pugnavit, successu ingenti, nec minore consilio simulque fortitudine: quippe qui etiam speculatoris munus cum altero ac tertio equite susceperit. Pulso Narseo, castra ejus diripuit; uxores, sorores, liberos cepit; infinitam extrinsecùs Persarum nobilitatem, gazam Persicam copiosissimam; ipsum in ultimas regni solitu-

dines egit : quare ad Diocletianum, in Mesopotamiâ cum præsidiis tum morantem, ovans regressus, ingenti honore susceptus est. Varia deinceps & simul & viritim bella gesserunt, Carpis & Basternis subactis, Sarmatis victis : quarum nationum ingentes captivorum copias in Romanis finibus locaverunt.

XXVI. Diocletianus moratus callidè fuit, sagax præterea, & admodùm subtilis ingenio, & qui severitatem suam alienâ invidiâ vellet explere : diligentissimus tamen & solertissimus Princeps, & qui in imperio Romano primus regiæ consuetudinis formam magis quàm Romanæ libertatis invexit; adorarique se jussit, cùm ante eum cuncti salutarentur : ornamenta gemmarum vestibus calceamentisque indidit. Nam priùs imperii insigne in chlamyde purpureâ tantùm erat : reliqua communia.

XXVII. Herculius autem, propalam ferus, & incivilis ingenii, asperitatem suam etiam vultûs horrore significans. Hic naturæ suæ indulgens, Diocletiano in omnibus, etiam severioribus consiliis obsecutus est. Cùm tamen ingravescente ævo parum se idoneum Diocletianus moderando imperio esse sentiret, auctor Herculio fuit, ut in privatam vitam concederent, & stationem tuendæ Reipublicæ viridioribus junioribusque mandarent; cui ægrè collega

obtemperavit : tamen uterque unâ die privato habitu imperii insigne mutavit ; Nicomediæ Diocletianus, Herculius Mediolani ; post triumphum inclytum, quem Romæ ex numerosis gentibus egerant, pompâ ferculorum illustri, quâ Narsei conjuges sororesque & liberi ante currum ducti sunt. Concesserunt tunc Salonas unus, alter in Lucaniam.

XXVIII. Diocletianus privatus in villâ, quæ haud procul à Salonis est, præclaro otio senuit ; inusitatâ virtute usus, ut solus omnium post conditum Romanum imrium, ex tanto fastigio sponte ad privatæ vitæ statum civilitatemque remearet. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, ut cùm privatus obiisset, inter Divos tamen referretur.

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

His igitur abeuntibus, in administrationem Reipublicæ Constantius & Galerius Augusti creati sunt : divisusque inter eos ità Romanus orbis, ut Gallias, Italiam, Africam Constantius ; Illyricum, Asiam, Orientem Galerius obtinerent ; sumptis duobus Cæsaribus. Constantius tamen, con-

tentus dignitate Augusti, Italiæ atque Africæ administrandæ sollicitudinem recusavit, vir egregius & præstantissimæ civilitatis, divitiis provincialium ac privatorum studens, fisci commoda non admodum affectans : ducensque *meliùs, publicas opes à privatis haberi, quàm intra unum claustrum reservari :* adeò autem cultûs modici, ut festis diebus, si cum amicis numerosioribus esset epulandum, privatorum eis argento ostiatim petito triclinia sternerentur. Hic non modò amabilis, sed etiam venerabilis Gallis fuit : præcipuè quòd Diocletiani suspectam prudentiam, & Maximiani sanguinariam temeritatem imperio ejus evaserant. Obiit in Britanniâ, Eboraci, principatûs anno tertio-decimo; atque inter Divos relatus est.

II. Galerius, vir & probè moratus, & egregius in re militari, cùm Italiam quoque, sinente Constantio, administrationi suæ accessisse sentiret, Cæsares duos creavit, [Maximinum, quem Orienti præfecit; & Severum, cui Italiam dedit : ipse in Illyrico commoratus est.] Verùm Constantio mortuo, Constantinus, ex obscuriori matrimonio ejus filius, in Britanniâ creatus est Imperator, & in locum patris exoptatissimus moderator accessit. Romæ interea Prætoriani, excitato tumultu, Maxentium Herculii filium, qui haud procul ab Urbe

in Villâ Publicâ morabatur, Augustum nuncupaverunt. Quo nuncio Maximianus Herculius ad spem erectus resumendi fastigii, quod invitus amiserat, Romam advolavit è Lucaniâ, quam sedem privatus elegerat, in agris amœnissimis consenescens; Diocletianumque etiam per litteras adhortatus est, ut depositam resumeret potestatem : quas ille irritas habuit. Sed adversùm motum Prætorianorum atque Maxentii, Severus Cæsar Romam missus à Galerio, cum exercitu venit; obsidensque Urbem, militum suorum scelere desertus est.

III. Auctæ Maxentio opes, confirmatumque imperium. Severus fugiens, Ravennæ interfectus est. Herculius tamen Maximianus, post hæc in concione exercitûs filium Maxentium nudare conatus, seditionem & convicia militum tulit. Inde ad Gallias profectus est, dolo composito, tanquam à filio esset expulsus, ut Constantino genero jungeretur; moliens tamen Constantinum repertâ occasione interficere, qui in Galliis & militum & provincialium ingenti jam favore regnabat, cæsis Francis atque Alamannis, captisque eorum regibus quos etiam bestiis, cùm magnificum spectaculum muneris parâsset, objecit. Detectis igitur insidiis per Faustam filiam, quæ dolum viro nunciaverat, profugit

Herculius, Massiliæque oppressus (ex eâ etenim navigare ad filium præparabat,) pœnas dedit justissimo exitu : vir ad omnem asperitatem sævitiamque proclivus, infidus, incommodus, civilitatis penitùs expers.

IV. Per hoc tempus à Galerio Licinius Imperator est factus, Daciâ oriundus, notus ei antiquâ consuetudine, & in bello, quod adversùs Narseum gesserat, strenuis laboribus & officiis acceptus : mors Galerii confestim secuta est. Ita Respublica tum à novis quatuor Imperatoribus tenebatur, Constantino & Maxentio, filiis Augustorum, Licinio & Maximino, novis hominibus. Quinto tamen Constantinus imperii sui anno, bellum adversùm Maxentium Civile commovit ; copias ejus multis præliis fudit : ipsum postremò Romæ adversùm nobiles omnibus exitiis sævientem, apud pontem Mulvium vicit, Italiâque est potitus. Non multò deinceps in Oriente quoque adversùm Licinium Maximinus res novas molitus, vicinum exitium fortuitâ apud Tarsum morte prævenit.

V. Constantinus tamen, vir ingens & omnia efficere nitens, quæ animo præparâsset, simul principatum totius orbis affectans, Licinio bellum intulit, quamvis necessitudo & affinitas cum eo esset : nam

ſoror Conſtantia nupta Licinio erat ; ac primò eum in Pannoniâ ingenti apparatu bellum apud Cibalas inſtruentem , repentinus oppressit : omnique Dardaniâ , Mœsiâ , Macedoniâ potitus , numeroſas provincias occupavit.

VI. Varia deinceps inter eos bella , & pax reconciliata ruptaque eſt. Poſtremo Licinius navali & terreſtri prælio victus , apud Nicomediam ſe dedidit ; & contra religionem ſacramenti Theſſalonicæ privatus occiſus eſt. Eo tempore res Romana ſub uno Auguſto & tribus Cæſaribus (quod nunquam aliàs) fuit ; cùm liberi Conſtantini Galliæ , Orienti , Italiæque præeſſent. Verùm , inſolentiâ rerum ſecundarum , aliquantùm Conſtantinus ex illâ favorabili animi docilitate mutavit. Primùm necessitudines perſecutus , [Criſpum filium] egregium virum , & ſororis filium , commodæ indolis juvenem , interficit : mox uxorem ; poſt , numeroſos amicos.

VII. Vir primo imperii tempore optimis principibus , ultimo mediis comparandus. Innumeræ in eo animi corporiſque virtutes claruerunt ; militaris gloriæ appetentissimus , fortuna in bellis proſpera fuit : verùm ita , ut non ſuperaret induſtriam. Nam etiam Gothos poſt Civile bellum variè profligavit , pace ad poſtremum datâ ; ingentemque apud barbaras gentes memoriæ

gratiam collocavit. Civilibus artibus & studiis liberalibus deditus; affectator justi amoris, quem omni sibi & liberalitate & docilitate quæsivit; sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius: nihil occasionum prætermittens, quo opulentiores eos clarioresque præstaret.

VIII. Multas leges rogavit, quasdam ex bono & æquo, plerasque superfluas, nonnullas severas: primusque urbem nominis sui ad tantum fastigium evehere molitus est, ut Romæ æmulam faceret. Bellum adversùm Parthos moliens, qui jam Mesopotamiam fatigabant, uno & trigesimo anno imperii, ætatis sexto & sexagesimo, Nicomediæ in Villâ Publicâ, obiit. Denunciata mors ejus etiam per crinitam stellam, quæ inusitatæ magnitudinis aliquandiu fulsit: eam Græci *Cometen* vocant: atque inter Divos meruit referri.

IX. Successores filios tres reliquit, atque unum fratris filium. Verùm Dalmatius Cæsar prosperrimâ indole, neque patruo absimilis, haud multò post oppressus est factione militari, & Constantio patruele suo sinente potiùs quàm jubente. Constantinum porrò, fratri bellum inferentem, & apud Aquileiam inconsultiùs prælium aggressum, Constantis duces interemerunt. Ita Respublica ad duos Augustos redacta. Constantis imperium stre-

nuum aliquandiu & justum fuit; mox, cùm & valetudine improsperâ, & amicis pravioribus uteretur, ad gravia vitia conversus, cùm intolerabilis provincialibus, militibus injucundus esset, factione Magnentii occisus est. Obiit haud longè ab Hispanis, in castro, cui Helenæ nomen est, anno imperii decimo septimo, ætatis trigesimo: rebus tamen plurimis strenuè in militiâ gestis, exercituique per omne vitæ tempus sine gravi crudelitate terribilis.

X. Diversa Constantii fortuna fuit; à Persis enim multa & gravia perpessus, sæpè captis oppidis, obsessis urbibus, cæsis exercitibus; nullumque ei contra Saporem prosperum prælium fuit: nisi quòd apud Singaram haud dubiam victoriam ferociâ militum amisit; qui pugnam seditiosè & stolidè, contra rationem belli, die jam præcipiti, poposcerunt. Post Constantis necem, Magnentio Italiam, Africam, Gallias obtinente, etiam Illyricum res novas habuit. Vetranione ad imperium consensu militum electo: quem grandævum jam, & cunctis amabilem diuturnitate & felicitate militiæ, ad tuendum Illyricum, principem creaverunt: virum probum, & morum veterum, ac jucundæ civilitatis; sed omnium liberalium artium expertem; adeò ut ne elementa quidem

prima litterarum, nisi grandævus & jam Imperator, acceperit.

XI. Sed à Conſtantio, qui ad ultionem fraternæ necis bellum Civile commoverat, abrogatum eſt Vetranioni imperium: qui novo inusitatoque more, conſenſu militum, deponere insigne compulſus eſt. Romæ quoque tumultus fuit, Nepotiano, Conſtantini ſororis filio, per gladiatoriam manum imperium invadente: qui ſævis exordiis dignum exitum nactus eſt: vigesimo enim atque octavo die à Magnentianis ducibus oppreſſus, pœnas dedit: caputque ejus pilo per Urbem circumlatum eſt: gravissimæ proſcriptiones & nobilium cædes fuerunt.

XII. Non multò poſt Magnentius apud Mursiam profligatus acie eſt, ac penè captus: ingentes Romani imperii vires eâ dimicatione conſumptæ ſunt, ad quælibet bella externa idoneæ, quæ multum triumphorum poſſent ſecuritatiſque conferre. Orienti mox à Conſtantio Cæſar eſt datus, patrui filius Gallus: Magnentiuſque, diversis præliis victus, vim vitæ ſuæ apud Lugdunum attulit, imperii anno tertio, menſe ſeptimo: frater quoque ejus Senonis, quem ad tuendas Gallias Cæſarem miſerat.

XIII. Per hæc tempora etiam à Conſtantio, multis incivilibus geſtis, Gallus Cæſar

Cæſar occiſus eſt : vir naturâ ferus, & ad tyrannidem pronior, si ſuo jure imperare licuiſſet. Silvanus quoque in Galliâ res novas molitus, ante diem trigesimum extinctus eſt.

XIV. Soluſque in imperio Romano eo tempore Conſtantius Princeps & Auguſtus fuit. Mox Julianum Cæſarem ad Gallias misit, patruelem ſuum, Galli fratrem : traditâ ei in matrimonium ſorore ; cùm multa oppida barbari expugnâſſent, alia obsiderent, ubique fœda vaſtitas eſſet, Romanumque imperium non dubiâ jam calamitate nutaret : à quo modicis copiis apud Argentoratum, Galliæ urbem, ingentes Alamannorum copiæ extinctæ ſunt, rex nobiliſſimus captus : Galliæ reſtitutæ. Multa poſtea per eundem Julianum egregiè adversùm barbaros geſta ſunt : ſubmotique ultra Rhenum Germani, & finibus ſuis Romanum Imperium reſtitutum.

XV. Neque multò poſt, cùm Germaniciani exercitus à Galliarum præsidio tollerentur, cónſenſu militum Julianus factus Auguſtus eſt : interjectoque anno, ad Illyricum obtinendum profectus, Conſtantio Parthicis bellis occupato : qui rebus cognitis, ad bellum Civile converſus, in itinere obiit inter Ciliciam Cappadociamque, anno imperii octavo & trigesimo, ætatis quinto & quadragesimo ; meruitque

inter Divos referri : vir egregiæ tranquillitatis, placidus, nimis amicis & familiaribus credens; mox etiam uxoribus deditior : qui tamen primis imperii annis ingenti ſe modeſtiâ egerit; familiarium etiam locupletator ; neque inhonoros sinens, quorum laborioſa expertus fuiſſet officia : ad ſeveritatem tamen propensior, si ſuſpicio imperii moveretur; mitis aliàs, & cujus in Civilibus magis, quàm in externis bellis, sit laudanda fortuna.

XVI. Hinc Julianus rerum potitus eſt, ingentique apparatu Parthis intulit bellum, cui expeditioni ego quoque interfui. Aliquot oppida & caſtella Perſarum in deditionem accepit, vel vi oppugnavit : Aſſyriamque populatus, caſtra apud Ctesiphontem ſtativa aliquandiu habuit : remeanſque victor, dum ſe inconſultiùs præliis inſerit, hoſtili manu interfectus eſt, ſexto Kalend. Julias, imperii anno ſeptimo, ætatis altero & trigesimo; atque inter Divos relatus eſt : vir egregius, & Rempublicam insigniter moderaturus, si per fata licuiſſet : liberalibus diſciplinis apprimè eruditus : Græcis doctior, atque adeò, ut Latina eruditio nequaquam cum Græcâ ſcientiâ conveniret : facundiâ ingenti & promptâ, memoriæ tenacissimæ; in quibuſdam philoſopho propior : in amicos liberalis : ſed minùs diligens, quàm tantum

principem decuit : fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriæ ejus inferrent : in provinciales justissimus ; & tributorum, quatenus fieri posset, repressor : civilis in cunctos : mediocrem habens ærarii curam : gloriæ avidus, ac per eam animi plerumque immodici : religionis Christianæ insectator ; perinde tamen, ut cruore abstineret. Marco Antonino non absimilis : quem etiam æmulari studebat.

XVII. Post hunc Jovianus, qui tunc domesticus militabat, ad obtinendum imperium consensu exercitûs lectus est, commendatione patris quàm suâ militibus notior : qui jam turbatis rebus, exercitu quoque inopiâ laborante, uno à Persis atque altero prælio victus, pacem cum Sapore, necessariam quidem, sed ignobilem fecit, multatus finibus, ac nonnullâ imperii Romani parte traditâ : quod ante eum annis mille centum & duobus-de-viginti ferè, ex quo Romanum imperium conditum erat, nunquam accidit. Quinetiam legiones nostræ, ita & apud Caudium, per Pontium Telesinum, & in Hispaniâ apud Numantiam, & in Numidiâ sub jugum missæ sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitùs reprehendenda foret, si fœderis necessitatem, cùm integrum fuit, mutare voluisset, sicut à Romanis omnibus his bellis,

quæ commemoravi, factum est. Nam & Samnitibus & Numantinis & Numidis confestim bella illata sunt: neque pax rata fuit. Sed dum æmulum imperii veretur, intra Orientem residens, gloriæ parum consuluit. Itaque iter ingressus, atque Illyricum petens, in Galatiæ finibus repentinâ morte obiit: vir aliàs neque iners, neque imprudens.

XVIII. Multi exanimatum opinantur nimiâ cruditate; inter cœnandum enim epulis indulserat: alii odore cubiculi, quod ex recenti tectorio calcis grave quiescentibus erat: quidam nimietate prunarum, quas gravi frigore adoleri multas jusserat. Decessit imperii mense septimo, quarto-decimo Kalendas Martias: ætatis, ut qui plurimum ac minimum tradunt, tertio & trigesimo anno: ac benignitate principum, qui ei successerunt, inter Divos relatus est; nam & civilitati propior, & naturâ admodum liberalis fuit. Is status erat Romanæ rei, Joviano eodem & Varroniano Consulibus, anno Urbis conditæ millesimo centesimo & nono decimo. Quia autem ad inclytos principes venerandosque perventum est, interim operi modum dabimus. Nam reliqua stylo majore dicenda sunt: quæ nunc non tam prætermittimus, quàm ad majorem scribendi diligentiam reservamus.

FINIS.

SEXTI AURELII VICTORIS HISTORIÆ ROMANÆ BREVIARIUM.

Nova Editio accuratior.

Sextus Aurelius Victor

GERARDUS-JOANNES
VOSSIUS
DE
HISTORICIS LATINIS.
LIB. II. CAP. VIII.

SEXTUS AURELIUS VICTOR, qui beneficio Cl. Viri, Andreæ Schotti, prodiit in lucem, ætate vixit Conſtantii & Juliani imperatorum. Siquidem in M. Antonio Philoſopho ait, *Conſtrata terræ motu noſtrâ ætate Nicomedia, Cereali conſule.* At Neratius Cerealis poſt IX. Conſtantii conſulatum conſul fuit. Ad hæc in Julio Philippo inquit, *Noſtrâ quoque ætate, poſt mille, centesimus, conſule Philippo, exceſſit, nullis, uti ſolet, ſolennibus frequentatus*, Denique in Conſtantino ait, *Ac memoriâ meâ Conſtantinum* (malim cum Schotto *Conſtantium*) *quamquam cæteris promptum virtutibus, ad uſque aſtra votis omnium ſubvexêre.* Quare nec dubium, quin hic sit

ille Aurelius Victor, qui cum Valentiniano consul fuit anno Urbis CIↃCXXII. Ac longè minùs ambigo, quin idem sit Victor, de quo sic Ammianus Marcellinus lib. XXI. *Imperator* (Constantius) *revertitur Nassum, copiosum oppidum: quò inde expeditè cuncta disponeret suis utilitatibus profutura: ubi Victorem apud Sirmium visum, scriptorem historicum, exinde venire præceptum, Panoniæ secundæ Consularem præfecit, & honoravit æneâ statuâ, virum sobrietatis gratiâ multilaudum, multò post Urbi præfectum.* Atque eo ex loco simul cognoscimus, quò virtute, & honestarum artium studiis, pertigerit, licèt *rure ortus, tenuique & indocto patre*, ut ipse de se Victor in Severo scribit. Exstant hujus Victoris libri duo. Prior est de Viris Illustribus à Proca usque ad Julium Cæsarum, qui vel Cornelio Nepoti, vel Plinio Novocomensi, vel Suetonio etiam falsò tribui solet. Alter continet vitas Cæsarem usque ad Juliani tertium consulatum. His libellis præmittitur *Origo gentis Romanæ.* Sed cur commentatiuncula istæc minus credatur ejusdem esse Victoris, verisimile facit titulus

ejus : quando iſtic legas, ex fontibus illis petitum eſſe, ex quibus ſua hausêre juniores ipsi, Livius, & Victor Afer. Quis enim sit Victor ille Afer, si non eſt hiſtoricus ille Ammiano memoratus, ac cujus duo ſunt libelli, quos dicebamus ? Nec obſtat Afri cognomen. Nam Aurelium Victorem natione fuiſſe Afrum, à vero non abhorret, quandoquidem multus eſt in ea laudanda, ac alicubi appellat *terrarum decus*. Quamobrem ita colligimus ; libellum illum de Origine gentis Romanæ congeſtum eſſe ab aliquo, qui fuerit poſt Aurelium Victorem. Atque idem ſcripsit *De Origine gentis Patavinæ :* ut ipſe initio libelli de Origine gentis Romanæ teſtatur. Victorem fuiſſe hominem gentilem, vel inde conſtat, quòd in Hadriani vitâ eò inclinat, ut Antinoi ſacrificium res fuerit pia, religioſaque. Alius ab hoc ſcriptore eſt Aurelius Victor, cognomento Primus, de quo sic Julius Capitolinus in Opilio Macrino : *Verba denique Aurelii Victoris, cui Primo cognomen erat, hæc fuerant : Macrinum, libertinum hominem, proſtibulum ſervilibus officiis occupatum*, &c. Nam

Julius Capitolinus misit eam Macrini vitam ad Diocletianum Augustum : ut historicum istum laudare non potuerit, qui Breviarium suum perduxit usque ad tempora Juliani. Adde quòd ea de Macrino neutiquam in hoc Victoris Breviario legantur. Alius quoque est Sextus Aurelius Victor, cujus exstat Opusculum de vitâ & moribus Imperatorum Romanorum usque ad Theodosii excessum : de quo postea dicemus. Imò nec semper satis convenit inter hosce Victores historicos : ut cum ille Schotti duos tantùm ; alter autem tres agnoscit Gordianos.

IDEM VOSSIUS
DE HISTORICIS LATINIS.
LIB. II. CAP. XV.

SEXTUS AURELIUS VICTOR itidem vixit temporibus Arcadii, & Honorii, ac de Vitis Imperatorum Romanorum epitomen fecit : eamque ad Theodosii usque excessum perduxit. Contexta hæc epitome est, cùm ex Tranquillo, Eutropio, Ammiano, aliis : tùm etiam Sexto illo Au-

relio Victore, de quo superiùs dictum. At non audiendus doctissimus Gesnerus, cùm in priori Bibliothecæ suæ tomo ait, Eutropium ex hoc scriptore potissimum hausisse, quæ refert. Nam Eutropius claruit tempore Juliani; ut Victore hôc sit vetustior. Suspicor autem historicum nostrum eum esse, cujus inter Inscriptiones veteres hoc fragmentum habemus:

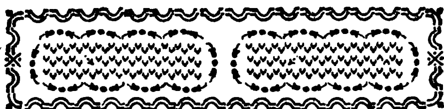
—IERUM. PRINCIPUM. CLEMENTIAM.
—ANCTITUDINEM. MUNIFICENTIAM.
SUPERGRESSO.
D. N. FLAVIO THEODOSIO PIO. VICTORI.
SEMPER AUGUSTO.
SEXT. AURELIUS VICTOR V. C. URBI PRÆF.
JUDEX SACRARUM COGNITIONUM.
D. N. M. Q. E.

Sanè tempora conveniunt; cùm Theodosii ætate vixerit; nec multò post Theodosium & ipse vitâ excesserit; ut qui in Theodosii morte desinat, ut diximus. Alius tamen fuerit, si historicus noster non Victor dicebatur: sed Victorius, aut Victorinus. Quod posterius in tribus Aurelii hujus codicibus MSS. se reperisse scribit V. Cl. Andreas Schottus. Sanè in Aureliâ gente fuisse non Victores modò, sed & Victo-

F vj

rios, liquet ex antiquo lapide, quem Romæ J. Lipsius exſcripsit, ubi legas, M. AURELIUS VICTORIU.... Mentio hujus hiſtorici fit apud Paullum Diaconum de Geſtis Longobardorum lib. II. cap. XVIII. his verbis: *Sunt qui Alpes Cottias & Apenninas, unam dicunt eſſe provinciam: ſed hos Victoris revincit Hiſtoria, quæ Alpes Cottias per ſe provinciam appellat.* Locus Victoris, quem signat, eſt iſte in Nerone: *Pontum in jus provinciæ, Polemonis Reguli permiſſu, redegit, à quo Polemoniacus Pontus appellatus eſt: itemque Cottias Alpes, Cottio rege mortuo.* Sed veteres editiones in Paulli loco pro *Victoris*, ut eſt in MSS. habent *Victorini.* Ut nec ex hoc loco liqueat de vero ejus Hiſtorici nomine.

SEX. AUREL. VICTORIS
ORIGO
GENTIS ROMANÆ,

A Jano & Saturno conditoribus, per ſuccedentes sibimet Reges, uſque ad conſulatum decimum Conſtantii; digeſta ex auctoribus Verrio Flacco, Antiate (ut quidem idem Verrius maluit dicere quàm Antia) tum ex Annalibus Pontificum; dein Cnæo Egnatio Veratio, Fabio Pictore, Licinio Macro, Varrone, Cæſare, Tuberone, atque ex omni priſcorum hiſtoriâ; proinde ut quiſque neotericorum aſſeveravit, hoc eſt, & Livius, & Victor Afer.

CAPUT I.

PRIMUS in Italiam creditur veniſſe Saturnus, ut etiam Maronis Muſa teſtatur illis versibus:

Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis. &c.

Tanta autem uſque id tempus antiquorum hominum traditur fuiſſe simplicitas, ut venientes ad ſe advenas, qui modò consilio ac ſapientiâ præditi, ad inſtruendam vitam, formandoſque mores aliquid conferrent, quòd eorum parentes, atque originem ignorabant, cœlo & terrâ editos, non ſolùm ipsi crederent, verumetiam poſteris affirmarent, veluti hunc ipſum Satùrnum, quem Cœli & Terræ filium eſſe dixerunt. Quod cùm ita exiſtimetur, certum tamen eſt, priorem Janum in Italiam deveniſſe, ab eoque poſtea venientem exceptum eſſe Saturnum. Unde intelligendum eſt, Virgilium quoque non ignoratione veteris hiſtoriæ, ſed ſuo more, *primum* dixiſſe Saturnum, non ante quem nemo, ſed *principem*: ut

Trojæ qui primus ab oris.

Cùm procul dubio conſtet ante Æneam priorem Antenorem in Italiam eſſe perveſtum, eumque non in orâ littori proximâ, ſed in interioribus locis, id eſt, Illyrico urbem Patavium condidiſſe, ut quidem idem Virgilius illis versibus ex perſonâ Veneris, apud Jovem de ærumnis Æneæ ſui conquerentis:

Antenor potuit mediis elapſus Achivis

Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus. &c.

Quare autem addiderit *tutus*, ſuo loco pleniſſimè annotavimus in commentatione, quam hoc ſcribere cœpimus, cognitâ ex eo libro, qui inſcriptus eſt, de Origine Patavinâ. Itaque nunc, *Primus*, ex eâ quoque ſignificatione eſt, è quâ illud in ſecundo Æneidos, de enumeratione eorum, qui equo Durio digrediebantur. Nam cùm nominâſſet Theſſandrum, Sthenelum, Ulyſſem, Acamanta, Thoanta, Neoptolemum; poſt intulit, *Primuſque Machaon*. De quo quæri poteſt, Quomodo poteſt *Primus* dici, poſt tantos qui ſupra dicti ſunt? Verùm intelligemus *primum* pro principe, vel quia is ad perfectum illis temporibus circa peritiam medicæ artis præcipuus fuiſſe traditur.

II. Sed ut ad propoſitum revertamur, ferunt Creuſam Erechthei, Regis Athenienſium, filiam ſpecioſiſſimam, ſtupratam ab Apolline enixam puerum, eumque Delphos olim educandum eſſe miſſum, ipſam verò à patre, iſtarum rerum neſcio, Xipheo cuidam comiti collocatam. Ex quâ cùm ille pater non poſſet exiſtere, Delphos eum petiiſſe ad conſulendum oraculum, quomodo pater fieri poſſet. Tum illi Deum reſpondiſſe, ut quem poſtero die obviàm habuiſſet, eum ſibi adoptaret. Ita-

que ſupradictum puerum, qui ex Apolline genitus erat, obviàm illi fuiſſe, eumque adoptatum. Cùm adoleviſſet, non contentum patrio regno, cum magnâ claſſe in Italiam deveniſſe, occupatoque monte, urbem ibidem conſtituiſſe, eamque ex ſuo nomine Janiculum cognominâſſe.

III. Igitur Jano regnante apud indigenas rudes, incultoſque, Saturnus regno profugus, cùm in Italiam veniſſet, benignè exceptus hoſpitio eſt; ibique haud procul à Janiculo arcem ſuo nomine Saturniam conſtituit. Iſque primus agriculturam edocuit, feroſque homines & rapto vivere aſſuetos, ad compoſitam vitam eduxit: unde Virgilius in octavo ſic ait:

Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphæque tenebant,
Genſque virûm truncis, & duro robore nata:
Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami atque aſper victu venatus alebat.

Omiſſoque Jano, qui nihil aliud quàm ritum colendorum Deorum religioneſque induxerat, ſe Saturno maluit annectere, qui vitam moreſque feris etiam tum mentibus inſinuans, ad communem utilitatem, ut ſupra diximus, diſciplinam colendi ruris edo-

cuit ; ut quidem indicant illi verſus :

Is genus indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit ; Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.

Iſtum etiam uſum signandi æris ac monetæ in formam incutiendæ oſtendiſſe traditur, in quâ ab unâ parte caput ejus imprimeretur, alterâ navis, quâ vectus illò erat. Unde hodieque aleatores posito numo opertoque, optionem colluſoribus ponunt enunciandi quid putent ſubeſſe, caput aut navem, quod nunc vulgò corrumpentes naviandi dicunt. Ædes quoque ſub clivo Capitolino, in quo pecuniam conditam habebat, Ærarium Saturni hodieque dicitur. Verum quia, ut ſupra diximus, prior illuc Janus advenerat, cùm eos poſt obitum divinis honoribus cumulandos cenſuiſſent, in ſacris omnibus primum locum Jano detulerunt ; uſque eò, ut etiam, cùm aliis Diis ſacrificium fit, dato thure in altaria, Janus prior nominetur, cognomento quoque addito Pater, ſecundum quod noſter cognomento sic intulit :

Hanc Janus Pater, hanc Saturnus condidit arcem.

Ac ſubinde :

Janiculum huic ; illi fuerat Saturnia nomen.

Eique (eo quod mirè præteritorum memor, tum etiam futuri) dixerit:

Rex arva Latinus, & urbes
Jam senior longâ placidas in pace regebat.

IV. Quo regnante, Trojanos refert in Italiam devenisse. Quæritur quomodo Sallustius dicat: *Cumque his Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum.* Quidam autem tradunt terris diluvio coopertis, passim multos diversarum regionum in montibus, ad quos confugerant, constitisse: ex quibus quosdam sedem quærentes, pervectos in Italiam, Aborigines appellatos, Græcâ scilicet appellatione, à cacuminibus montium, qui illi oræ faciunt. Alii volunt eos, quòd errantes illò venerint, primò Aberrigenes, post mutatâ unâ litterâ, alterâ ademptâ, Aborigines cognominatos. Eos advenientes Picus excepit, permissos vivere ut vellent. Post Picum regnavit in Italiâ Faunus, quem à fando dictum volunt, quòd is solet futura præcinere versibus, quos Saturnios dicimus: quod genus metri in vaticinatione Saturniæ primum proditum est. Sed urbem Saturnus, cùm in Italiam venisset, condidisse traditur. Ejus rei Ennius testis est, cùm ait:

Versibus quos olim Fauni vatésque canebant.

Hunc Faunum plerique eundem Silvanum

à silvis, Inuum deum; quidam etiam Pana, vel Pan esse dixerunt.

V. Igitur regnante Fauno, ante annos circiter sexaginta, quàm Æneas in Italiam deferretur, Evander Arcas Mercurii & Carmentis Nymphæ filius, simul cum matre eòdem venit, quam quidam memoriæ prodiderunt, primò Nicostraten dictam, post Carmentim, de carminibus, eo quòd videlicet omnium litterarum peritissima, futurorumque prudens, versibus canere sit solita: adeò ut plerique velint, non tam ipsam à carmine Carmentam; quâm carmina, à quâ dicta essent, appellata. Hujus admonitu transvectus in Italiam Evander, ob singularem eruditionem atque scientiam litterarum, brevi tempore in familiaritatem Fauni se insinuavit; atque ab eo hospitaliter benignèque exceptus, non parvum agri modum ad incolendum accepit, quem suis comitibus distribuit, exædificatis domiciliis in eo monte, quem primò tum illi à Pallante Pallanteum, postèà nos Palatium diximus: Ibique Pani Deo fanum dedicavit: quippe is familiaris Arcadiæ Deus est, teste etiam Marone, qui ait:

Pan Deus Arcadiæ captam te Luna fefellit.

Et item:

Pan etiam Arcadiâ mecum si judice certet.

Primus itaque omnium Evander Italicos homines legere & ſcribere edocuit, litteris, partim quas ipſe antea didicerat; idemque fruges in Græciâ primùm inventas oſtendit, ſerendique uſum edocuit, terræque excolendæ gratiâ primus boves in Italiâ junxit.

VI. Eo regnante, forte Recaranus quidam, Græcæ originis, ingentis corporis, & magnarum virium paſtor, quia erat formâ & virtute cæteris antecellens, Hercules appellatus, eòdem venit. Cùmque armenta ejus circa flumen Albulam paſcerentur, Cacus Evandri ſervus, nequitiæ verſutus, & præter cætera furacissimus, Recarani hoſpitis boves ſubripuit, ac ne quod eſſet indicium, averſas in ſpeluncam adtraxit. Cùmque Recaranus vicinis regionibus peragratis, ſcrutatiſque omnibus ejuſmodi latebris, deſperaſſet inventurum, utcumque æquo animo diſpendium ferens, excedere his finibus conſtituerat. At verò Evander excellentissimæ juſtitiæ vir, poſtquam rem, uti acta erat, comperit, ſervum noxæ dedit, boves reſtitui fecit. Tum Recaranus ſub Aventino, Inventori Patri aram dedicavit, appellavitque Maximam, & apud eam, decimam ſui pecoris profanavit. Cùmque ante moris eſſet, uti homines decimam fructuum Regibus ſuis præſtarent, æquius sibi ait videri Deos potiùs illo

honore impartiendos esse, quàm Reges; inde videlicet tractum, ut Herculi decimam profanari mos esset, secundum quod Plautus *In partem*, inquit, *Herculaneam*, id est, decimam. Consecratâ igitur arâ Maximâ, profanatâque apud eam decimâ, Recaranus, eo quòd Carmentis invitata, ad id sacrum non adfuisset, sanxit, ne cui fœminæ fas esset vesci ex eo, quod eidem aræ sacratum esset, atque ab eâ re divinâ, fœminæ in totum remotæ.

VII. Hæc Cassius lib. I. At verò in libris Pontificalium traditur Hercules, Jove atque Alcmenâ genitus, superato Geryone, agens nobile armentum, cupidus ejus generis boves in Græciâ instituendi, fortè in ea loca venisse, & ubertate pabuli delectatus, ut ex longo itinere homines sui & pecora reficerentur, aliquamdiu sedem ibi constituisse. Quæ cùm in valle, ubi nunc est Circus Maximus, pascerentur, neglectâ custodiâ, quòd nemo credebatur ausurus violare Herculis prædam, latronem quendam regionis ejusdem, magnitudine corporis & virtute cæteris prævalentem, octo boves in speluncam, quóminùs furtum vestigiis colligi posset, caudis abstraxisse. Cùmque inde Hercules proficiscens, reliquum armentum casu præter eandem speluncam ageret, forte quâdam inclusas boves transeuntibus

admugiſſe, atque ita furtum detectum: interfectoque Caco, Evandrum, re compertâ, hoſpiti obviàm iviſſe, gratantem, quòd tanto malo fines ſuos liberâſſet, compertoque, quibus parentibus ortus eſſet Hercules, rem ita, uti erat geſta, ad Faunum pertuliſſe. Tum eum quoque amicitiam Herculis cupidissimè appetiſſe. Quam opinionem ſequi metuit noſter Maro.

VIII. Cùm ergo Recaranus, sive Hercules, Patri Inventori aram Maximam conſecrâſſet, duos ex Italiâ, quos eadem ſacra certo ritu adminiſtranda edoceret, adſcivit, Potitium & Pinarium. Sed eorum Potitio, qui prior venerat, ad comedenda exta admiſſo, Pinarius eo quòd tardiùs veniſſet, poſterique ejus ſubmoti; unde hodièque ſervatur. Nemini Pinariæ gentis in eis ſacris veſci licet: Eoſque alio vocabulo priùs appellatos nonnulli volunt. Poſt verò Pinarios dictos ἀπὸ τῦ πεινᾷν, quod videlicet jejuni, ac per hoc eſurientes ab ejuſmodi ſacrificiis diſcedant. Iſque mos permansit uſque Appium Claudium Cenſorem, ut Potitiis ſacra facientibus, veſcentibuſque de eo bove, quem immolaverant, poſtquam inde nihil reliquiſſent, Pinarii deinde admitterentur. Verùm poſtea Appius Claudius acceptâ pecuniâ Potitios illexit, ut adminiſtrationem ſacrorum Herculis ſervos publicos edocerent, nec non

etiam mulieres admitterent. Quo facto aiunt intra dies triginta omnem familiam Potitiorum, quæ prior in sacris habebatur, exstinctam: atque ita sacra penes Pinarios resedisse, eosque tam religione, quàm etiam pietate edoctos, mysteria ejusmodi fideliter custodisse.

IX. Post Faunum Latino ejus filio in Italiâ regnante, Æneas, Ilio Achivis prodito ab Antenore, aliisque principibus, cùm præ se Deos Penates, patremque Anchisen humeris gestans, nec non & parvulum filium manu trahens, noctu excederet, ortâ luce cognitus ab hostibus, eo quòd tantâ onustus pietatis sarcinâ erat, non modò à nullo interpellatus, sed etiam à rege Agamemnone, quò vellet, ire permissus, Idam petit: ibique navibus fabricatis, cum multis diversi sexûs, oraculi admonitu Italiam petit: ut docet Alexander Ephesius, lib. I. belli Marsici. At verò Lutatius non modò Antenorem, sed etiam ipsum Æneam proditorem patriæ fuisse tradit: cui cùm à rege Agamemnone permissum esset ire quò vellet, & humeris suis, quod potissimum putaret, hoc ferret; nihil illum præter Deos Penates, & patrem, duosque parvulos filios, ut quidam tradunt, ut verò alii, unum, cui Julo cognomen, post etiam Ascanio fuerit, secum extulisse. Quâ pietate motos Achivorum principes re-

misiſſe, ut reverteretur domum, atque inde omnia ſecum, quæ vellet, auferret. Itaque eum magnis cum opibus, pluribuſque ſociis utriuſque ſexûs à Trojâ digreſſum, longo mari emenſo per diverſas terrarum oras in Italiam deveniſſe; ac primùm Thraciam appulſum, Ænum ex ſuo nomine condidiſſe. Deinde cognitâ Polymneſtoris perfidiâ ex Polydori nece, inde digreſſum, perve&tumque ad inſulam Delum, atque illinc ab eo Laviniam Anii ſacerdotis Apollinis filiam in matrimonium adſcitam, ex cujus nomine *Lavinia littora* appellata. Poſtquam is, multa maria permenſus, appulſus sit ad Italiæ promontorium, quod eſt in Bajano, circa Averni lacum, ibique gubernatorem Miſenum morbo abſumptum, ſepultum ab eo, ex cujus nomine urbem Miſenon appellatam, ut etiam ſcribit Cæſar Pontificalium lib. I. qui tamen hunc Miſenum non gubernatorem, ſed tubicinem fuiſſe tradit. Inde non immeritò utramque opinionem ſecutus Maro sic intulit:

At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit, ſuaque arma viro, remumque,
tubamque.

Quamvis au&tore Homero quidam aſſerant, tubæ uſum Trojanis temporibus etiam tunc ignoratum.

X.

X. Addunt præterea quidam Æneam in eo littore Euxini cujusdam comitis matrem, ultimo ætatis affectam, circa stagnum, quod est inter Misenon Avernumque extulisse, atque inde loco nomen inditum, qui etiam nunc Euxinius sinus dicitur: cùmque comperisset ibidem Sibyllam mortalibus futura præcinere, in oppido quod vocatur Cimbarionis, venisse eò sciscitatum de statu fortunarum suarum: aditisque fatis, vetitum ne is cognitam in Italiâ sepeliret Prochytam, cognatione sibi conjunctam, quam incolumem reliquerat. Et postquam ad classem rediit, reperitque mortuam, in insulâ proximâ sepelisse, quæ nunc quoque eodem est nomine, ut scribunt Vulcatius, & Acilius Piso. Inde profectum pervenisse in eum locum, qui nunc portus Cajetæ appellatur, ex nomine nutricis ejus, quam ibidem amissam sepeliit. At verò Cæsar & Sempronius aiunt, Cajetæ cognomen fuisse, non nomen, ex eo scilicet inditum, quòd ejus consilio impulsuque matres Trojanæ tædio longi navigii classem ibidem incenderint, Græcâ scilicet appellatione ἀπὸ τῦ καίειν, quod est incendere. Inde ad eam Italiæ oram, quæ ab arbusto ejusdem generis Laurens appellata est, Latino regnante, pervectum cum patre Anchise, filioque & cæteris suorum, navibus egressum, in littore accubuisse,

consumptoque quod fuerat cibi, crustam etiam de farreis mensis, quas sacratas secum habebat, comedisse.

XI. Tum Anchisâ conjiciente illam esse miseriarum erroris que finem; quippe meminerat, Venerem sibi aliquandò prædixisse, cùm in externo littore esurie compulsi sacratas mensas invasissent, illum condendæ sedis fatalem locum fore: Scrofam etiam incientem, quam cùm e navi produxissent, ut eam immolarent, & se ministrorum manibus eripuisset, recordatum Æneam, quòd aliquando ei responsum esset, urbi condendæ quadrupedem futuram ducem: Tum simulacris Deorum Penatium, prosecutum, atque illum, ubi illa procubuit, enixaque est porculos triginta, ibidem (urbem) auspicatum, post quam Lavinium dixit: ut scribit Cæsar lib. 1. & Lutatius lib. 2.

XII. At verò Domitius non orbes farreos, ut suprà dictum est, sed mensarum vice sumendi cibi gratiâ apium, cujus maxima erat ibidem copia, fuisse substratum, quod ipsum consumptis aliis eduliis eos comedisse, ac post subinde intellexisse illas esse mensas, quas illos comesturos prædictum esset. Cùm interim immolatâ sue in littore sacrificium perageret, traditur forte advertisse Argivam classem, in quâ Ulysses erat: cumque vereretur ne ab hoste co-

gnitus periculum ſubiret, itemque rem divinam interrumpere ſummum nefas duceret, caput velamento obduxiſſe, atque ita pleno ritu ſacra perfeciſſe; inde poſteris traditum morem ita ſacrificandi, ut ſcribit Marcus Octavius lib. I. At verò Domitius lib. I. docet ſorte Apollinis Delphici monitum Æneam, ut Italiam peteret, ubi duo maria inveniſſet, prandiumque cum menſis comeſſet, ibi urbem uti conderet. Itaque egreſſum in agrum Laurentem, cùm pauſulum littore proceſſiſſet, perveniſſe ad duo ſtagna aquæ ſalſæ, vicina inter ſe: ibique cùm ſe laviſſet, ac refectum cibo cùm apium quoque, quod tunc vice menſæ ſubſtratum fuerat, conſumpsiſſet, exiſtimantem procul dubio illa eſſe duo maria, quòd in illis ſtagnis aquæ marinæ ſpecies eſſet, menſaſque, quæ erant ex ſtramine apii, comeſtas, urbem in eo loco condidiſſe, eamque, quòd in ſtagno laverit, Lavinium cognominâſſe. Tum deinde à Latino rege Aboriginum, data ei, quæ incoleret, jugera quingenta. At Cato in Origine generis Romani ita docet: Suem triginta porculos peperiſſe in eo loco, ubi nunc eſt Lavinium: cùmque Æneas ibi urbem condere conſtituiſſet, propterque agri ſterilitatem metueret, per quietem ei viſa Deorum Penatum ſimulacra, adhortantium ut perſeveraret in condendâ urbe

quam cœperat, nam post annos totidem, quot fœtus illius suis essent, Trojanos in loca fertilia atque uberiorem agrum transmigraturos, & urbem clarissimi nominis in Italiâ condituros.

XIII. Igitur Latinum Aboriginum regem, cùm ei nunciatum esset, multitudinem advenarum, classe advectam, occupavisse agrum Laurentem, adversùm subitos inopinatosque hostes incunctanter suas copias eduxisse; ac prius, quàm signum dimicandi daret, animadvertisse Trojanos militariter instructos, cùm sui lapidibus ac sudibus armati, tum etiam veste aut pellibus, quæ eis integumento erant, sinistris manibus involutis, processissent: itaque suspenso certamine, per colloquium inquisito, qui essent, quidve peterent, utpote qui in hoc consilium auctoritate Numinum cogebatur, namque extis ac somniis sæpe admonitus erat, tutiorem se adversùm hostes fore, si copias suas cum advenis conjunxisset. Cùmque cognovisset Ænæam & Anchisen bello patriâ pulsos, cum simulacris Deorum errantes sedem quærere, amicitiam fœdere inisse, dato invicem jurejurando, ut communes quoque hostes, amicosve haberent. Itaque cœptum à Trojanis muniri locum, quem Æneas ex nomine uxoris suæ, Latini Regis filiæ, quæ jam ante desponsata Turno Herdonio fue-

rat, Lavinium cognominavit. At verò Amatam Latini regis uxorem, cùm indignè ferret, Laviniam, repudiato Turno consobrino suo, Trojano advenæ collocatam, Turnum ad arma concitavisse; eumque mox coacto Rutulorum exercitu, tetendisse in agrum Laurentem, & adversùs eum Latinum pariter cum Æneâ progressum, inter præliantes circumventum occisumque. Nec tamen amisso socero Æneas Rutulis obsistere desiit, namque & Turnum interemit. Hostibus fusis fugatisque victor Lavinium se cum suis recepit, consensuque omnium Latinorum Rex declaratus est: ut scribit Lutatius lib. 3. Piso quidem Turnum matruelem Amatæ fuisse tradit, interfectoque Latino, mortem ipsam sibimet conscivisse.

XIV. Igitur Æneam, occiso Turno, rerum potitum; cùm adhuc irarum memor Rutulos bello persequi instituisset, illos sibi ex Etruriâ auxilium Mezentii regis Agillæorum adscivisse, ac imploravisse, pollicitos, si victoria parta foret, omnia, quæ Latinorum essent, Mezentio cessura. Tunc Æneam, quòd copiis inferior erat, multis rebus, quæ necessariò tuendæ erant, in urbem comportatis, castra sub Lavinio collocâsse; præpositoque his filio Euryleone, ipsum electo ad dimicandum tempore, copias in aciem produxisse, circa Numici

fluminis ſtagnum : ubi cùm acerrimè dimicaretur, ſubitis turbinibus infuſcato aëre, repentè cœlo tantum imbrium effuſum tonitrubus etiam conſecutis, flammarumque fulgoribus, ut omnium non oculi modò præſtringerentur, verumetiam mentes quoque confuſæ eſſent, cùmque univerſos utriuſque partis dirimendi prælia cupiditas ineſſet, nihilominùs in illâ tempeſtatis ſubitæ confuſione interceptum Æneam, nuſquam deinde comparuiſſe. Traditur autem non proviſo, quòd propinquus flumini eſſet, ripâ depulſus, fortè in fluvium decidiſſe, atque ita prælium diremptum; dein poſt apertis fugatiſque nubibus cùm ſerena facies effulsiſſet, creditum eſt vivum eum cœlo adſumptum. Idemque tamen poſt ab Aſcanio, & quibuſdam aliis viſus affirmatur ſuper Numici ripam, eo habitu armiſque, quibus in prælium proceſſerat. Quæ res immortalitatis ejus famam confirmavit. Itaque illi eo loco templum conſecratum, appellarique placuit Patrem Indigetem. Dein filius ejus Aſcanius, idem qui Euryleo, omnium Latinorum judicio Rex appellatus.

XV. Igitur ſummam imperii Latinorum adeptus Aſcanius, cùm continuis præliis Mezentium perſequi inſtituiſſet, filius ejus Lauſus collem Laviniæ arcis occupavit. Cùmque id oppidum circumfuſis om-

nibus copiis Regis teneretur, Latini legatos ad Mezentium miſerunt ſiſcitatum, quâ conditione in deditionem eos accipere vellet; cùmque ille inter alia oneroſa illud quoque adjiceret, ut omne vinum agri Latini aliquot annis sibi inferretur; consilio atque auctoritate Aſcanii placuit ob libertatem mori potius, quàm illo modo ſervitutem ſubire. Itaque vino ex omni vindemiâ Jovi publicè voto, conſecratoque, Latini urbe eruperunt, fuſoque præsidio, interfectoque Lauſo, Mezentium fugam facere coëgerunt. Is poſteà per legatos amicitiam ſocietatemque Latinorum impetravit: ut docet Lucius Cæſar lib. 1. Itemque Aulus Poſtumius in eo volumine, quod de adventu Æneæ conſcripsit atque edidit. Igitur Latini Aſcanium ob insignem virtutem non ſolùm Jove ortum crediderunt, ſed etiam per diminutionem, declinato paululùm nomine, primò Jobum, dein poſteà Julum appellarunt, à quo Julia familia manavit: ut ſcribunt Cæſar lib. 11. & Cato in Originibus.

XVI. Interim Lavinia ab Æneâ gravida relicta, metu, veluti inſecuturi ſe Aſcanii, in silvam profugit ad magiſtrum patrii pecoris, Tyrrhum, ibique enixa eſt puerùm, qui à loci qualitate Silvius eſt dictus. At verò vulgus Latinorum exiſtimans clam ab Aſcanio interfectam, ma-

gnam ei invidiam conflaverat, usque eo, ut armis quoque ei vim denuntiaret. Tum Ascanius jurejurando se purgans, cùm nihil apud eos proficeret, petitâ dilatione ad inquirendum, iram præsentem vulgi aliquantulùm fregit; pollicitusque est, se ingentibus præmiis cumulaturum eum, qui sibi Laviniam investigâsset: mox recuperatam cum filio in urbem Lavinium reduxit, dilexitque honore materno. Quæ res rursùm ei magnum favorem populi conciliavit, ut scribunt Caïus Cæsar, & Sextus Gellius in Origine gentis Romanæ. At verò alii tradunt, quod cùm Ascanius ab universo populo ad restituendam Laviniam cogeretur, juraretque se neque interemisse, neque scire ubi esset, Tyrrhum petito silentio in illâ concionis frequentiâ professum indicium, si sibi, Laviniæque, pueroque ex eâ nato fides incolumitatis daretur; tumque eum acceptâ fide Laviniam in urbem cum filio reduxisse.

XVII. Post hæc Ascanius completis in Lavinio triginta annis, recordatus novæ urbis condendæ tempus advenisse ex numero porcorum, quos pepererat sus alba, circumspectis diligenter finitimis regionibus, speculatus montem editum, qui nunc ab eâ urbe, quæ in eo condita est, Albanus nuncupatur, civitatem communit; eamque ex formâ, quòd ita in longum

porrecta est, Longam, ex colore suis, Albam cognominavit. Cùmque illuc simulacra Deorum Penatium transtulisset, postridie apud Lavinium apparuerunt. Rursusque relata Albam, appositisque custodibus, nescio quantis, se Lavinium in pristinam sedem identidem receperunt. Itaque tertiò nemo ausus est amovere ea, ut scriptum est in Annali Pontificum lib. IV. Cincii & Cæsaris 2. Tuberonis I. At Ascanius postquam excessisset è vitâ, inter Julum filium ejus, & Silvium Postumum, qui ex Laviniâ genitus erat, de obtinendo imperio orta contentio est, cùm dubitaretur an Æneæ filius, an nepos potior esset. Permissâ disceptatione ejus rei ab universis Rex Silvius declaratus est. Ejusdem posteri omnes cognomento Silvii, usque ad conditam Romam, Albæ regnaverunt, ut est scriptum Annalium pontificalium lib. IV. Igitur regnante Latino Silvio coloniæ deductæ sunt Præneste, Tibur, Gabii, Tusculum, Cora, Pometia, Locri, Crustumium, Camena, Bovillæ, cæteraque oppida circumquaque.

XVIII. Post eum regnavit Tiberius Silvius, Silvii filius. Qui cùm adversùs finitimos bellum inferentes copias eduxisset, inter præliantes depulsus in Albulam flumen, deperiit, mutandique nominis exstitit causa, ut scribunt Lucius Cincius lib.

I. Lutatius lib. III. Post eum regnavit Aremulus Silvius, qui tantæ superbiæ non adversùm homines modò, sed etiam Deos fuisse traditur, ut prædicaret se superiorem esse ipso Jove, ac tonante cœlo militibus imperaret, ut telis clypeos quaterent, dictitaretque clariorem sonum se facere. Qui tamen præsenti affectus est pœnâ, nam fulmine ictus, raptusque turbine in Albanum lacum præcipitatus est, ut scriptum est Annalium lib. VI. & Epitomarum Pisonis II. Aufidius sanè in Epitomis, & Domitius lib. I. non fulmine ictum, sed terræ motu prolapsum, simul cum eo regiam in Albanum lacum tradunt. Post illum regnavit Aventinus Silvius; isque finitimis bellum inferentibus in dimicando circumventus, ab hostibus prostratus est, ac sepultus circa radices montis, cui ex se nomen dedit, ut scribit Julius Cæsar lib. II.

XIX. Post eum Silvius Procas rex Albanorum, duos filios Numitorem & Amulium æquis partibus hæredes instituit. Tum Amulius in unâ parte regnum tantummodò, in alterâ totius patrimonii summam, atque omnem paternorum bonorum substantiam posuit, fratrique Numitori, qui major natu erat, optionem dedit, ut ex his, utrum mallet, eligeret. Numitor cùm privatum omne cum facul-

tatibus regno prætulisset, Amulius regnum obtinuit. Quod ut firmissimè possideret, Numitoris fratris sui filium in venando interimendum curavit. Tum etiam Rheam Silviam ejus sororem sacerdotem Vestæ fieri jussit, simulato somnio, quo admonitus ab eâdem Deâ esset, ut id fieret; cùm re verâ ita faciendum sibi existimaret, periculosum ducens, ne quis ex eâ nasceretur, qui avitas persequeretur injurias, ut scribit Valerius Antias lib. 1. At verò Marcus Octavius, & Licinius Macer tradunt Amulium patruum Rheæ sacerdotis, amore ejus captum, nubilo cœlo obscuroque aëre, cùm primùm illucescere cœpisset, in usum sacrorum aquam petenti insidiatum, in luco Martis compressisse eam, tum exactis mensibus geminos editos. Quod cùm comperisset, celandi facti gratiâ per scelus concepti, necari jussit sacerdotem, partum sibi exhiberi: Tumque Numitorem spe futurorum, quòd hi, si adolevissent, injuriarum suarum quandoque ultores futuri essent, alios pro eis subdidisse, illosque suos veros nepotes Faustulo pastorum magistro dedisse nutriendos.

XX. At verò Fabius Pictor lib. 1. & Vennonius solito institutoque egressam virginem, in usum sacrorum aquam petitum ex eo fonte, qui erat in luco Martis,

ſubitò imbribus tonitrubuſque, quæ cum illâ erant, disjectis, à Marte compreſſam, conturbatamque, mox recreatam conſolatione Dei, nomen ſuum indicantis, affirmantiſque ex eâ natos dignos patre evaſuros. Primùm igitur Amulius rex, ut comperit Rheam Silviam ſacerdotem peperiſſe geminos, protinùs imperavit deportari ad aquam profluentem, atque eò abjici. Tum illi, quibus id imperatum erat, impoſitos alveo pueros, circa radices montis Palatii in Tiberim, qui tum magnis imbribus ſtagnaverat, abjecerunt: ejuſque regionis ſubulcus Fauſtulus, ſpeculatus exponentes, ut vidit relabente flumine alveum, in quo pueri erant, obhæsiſſe ad arborem fici, puerorumque vagitu lupam excitam, quæ repente exierat, primò lambitu eos deterſiſſe, dein levandorum uberum gratiâ mammas præbuiſſe, deſcendit ac ſuſtulit, nutriendoſque Accæ Larentiæ uxori ſuæ dedit: ut ſcribunt Ennius lib. I. & Cæſar lib. II. Addunt quidam Fauſtulo inſpectante, picum quoque advolaſſe, & ore pleno cibum pueris ingeſſiſſe, inde videlicet lupum picumque Martiæ tutelæ eſſe, arborem quoque illam Ruminalem dictam, circa quam pueri abjecti erant, quòd ejus ſub umbrâ pecus acquieſcens meridie ruminare ſit ſolitum.

XXI. At verò Valerius tradit, pueros ex

Rheâ Silviâ natos Amulium regem Faustulo servo necandos dedisse : sed eum à Numitore exoratum ne pueri necarentur, Accæ Larentiæ amicæ suæ nutriendos dedisse, quam mulierem, eo quòd pretio corpus esset vulgare solita, Lupam dictam. Notum quippe ita appellari mulieres quæstum corpore facientes; unde & ejusmodi loci, in quibus hæc consistunt, Lupanaria dicta. Cùm verò pueri liberalis disciplinæ capaces facti essent, Gabiis Græcarum Latinarumque litterarum ediscendarum gratiâ commoratos, Numitore avo clam omnia subministrante. Itaque ut primùm adolevissent, Romulum indicio educatoris Faustuli comperto, qui sibi avus, quæ mater fuisset, quidque de eâ factum esset, cum armatis pastoribus Albam protinùs perrexisse, interfectoque Amulio Numitorem avum in regnum restitutum. Romulum autem à virium magnitudine appellatum, nam Græcâ linguâ *ῥωμὴν* virtutem dici certum est. Alterum verò Remum dictum, videlicet à tarditate, quippe talis naturæ homines ab antiquis remores dicti.

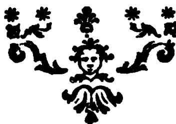
XXII. Igitur actis, quæ supra diximus, re divinâ factâ eo in loco, qui nunc Lupercal dicitur, ludibundi discurrerunt, pellibus hostiarum occursantes quosque sibimet verberantes; utque solenne sacrificium sibi, posterisque id esset, sanxerunt,

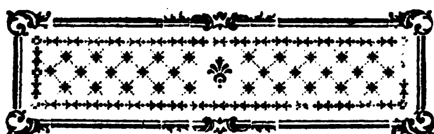
ſeparatimque ſuos appellaverunt, Remus Fabios, Romulus Quintilios, quorum utrumque nomen etiamnum in ſacris manet. At verò lib. II. Pontificalium proditur, miſſos ab Amulio, qui Remum pecorum paſtorem attraherent, cùm non auderent ei vim afferre, opportunum tempus sibi ad insidiandum nactos, quòd tum Romulus aberat, genus lusûs simulâſſe, quinam eorum manibus poſt terga ligatis lapidem, quo lana pensitari ſolebat, mordicùs ſublatum, quam longissimè perferret: tum Remum fiduciâ virium in Aventinum uſque ſe perlaturum ſpopondiſſe; dein poſtquam vinciri ſe paſſus eſt, Albam abſtractum. Quod poſtquam Romulus comperiſſet, coactâ paſtorum manu, eâque in centenos homines diſtributâ, perticas manipulis fœni variè formatis in ſummo junctas, dediſſe, quò facilius eo signo ſuum quiſque ducem ſequeretur. Unde inſtitutum, ut poſtea milites, qui ejuſdem signi eſſent, Manipulares dicerentur. Itaque ab eo oppreſſo Amulio, fratrem vinculis liberatum, avum regno reſtitutum.

XXIII. Cùm igitur inter ſe Romulus & Remus de condendâ urbe tractarent, in quâ ipsi pariter regnarent, Romulusque locum, qui sibi idoneus videretur, in monte Palatino designaret, Romamque appellari vellet: contraque item Remus in alio colle,

qui aberat à Palatio millibus quinque, eundemque locum ex ſuo nomine Remuriam appellaret, neque ea inter eos finiretur contentio, avo Numitore arbitro adſcito, placuit diſceptatores ejus controverſiæ immortales Deos ſumere; ita ut utri eorum priori ſecunda auſpicia obveniſſent, urbem conderet, eamque ex ſuo nomine nuncuparet, atque in eâ regni ſummam teneret. Cùmque auſpicaretur Romulus in Palatio, Remus in Aventino, ſex vultures pariter volantes, à ſiniſtrâ Remo priùs viſos, tumque ab eo miſſos qui Romulo nunciarent, sibi jam data auſpicia, quibus condere urbem juberetur, itaque maturaret ad ſe venire. Cùmque ad eum Romulus veniſſet, quæsiſſetque quænam illa auſpicia fuiſſent, dixiſſetque ille, sibi auſpicanti ſex vulturios simul apparuiſſe: at ego, inquit Romulus, jam tibi duodecim demonſtrabo; ac repentè, duodecim vultures apparuiſſe, ſubſecuto cœli fulgore pariter tonitruque. Tum Romulus, Quid, inquit, Reme affirmas priora, cùm præſentia intuearis? Remus poſtquam intellexit ſeſe regno fraudatum, multa, inquit, in hac urbe temerè ſperata atque præſumpta infelicissimè proventura ſunt. At verò Licinius Macer lib. 1. docet contentionis illius perniciosum exitum fuiſſe, namque ibidem obsiſtentes Remum & Fauſtulum interfectos. Contra

Egnatius lib. 1. in eâ contentione non modò Remum non esse occisum, sed etiam ulteriùs à Romulo vixisse tradit. Sed horum omnium opinionibus diversis repugnat nostræ memoriæ proclamans historia Liviana, quæ testatur, quòd auspicato Romulus ex suo nomine Romam vocavit: cumque muniret mœnibus, edixit, ne quis vallum transiliret, quod Remus irridens transiluit, & à Celere centurione rutro fertur occisus. Romulus asylum convenis &c. (*vid. pag.* 162.)

SEXT. AUREL. VICTOR

DE

VIRIS ILLUSTRIBUS URBIS ROMÆ.

CAPUT I.

PROCAS rex Albanorum Amulium, & Numitorem filios habuit, quibus regnum annuis vicibus habendum reliquit, & ut alternis imperarent. Sed Amulius fratri imperium non dedit, &, ut eum ſobole privaret, Rheam Silviam filiam ejus, Veſtæ ſacerdotem præfecit, ut virginitate perpetuâ teneretur: quæ à Marte compreſſa, Romulum & Remum edidit. Amulius ipſam in vincula compegit, parvulos in Tiberim abjecit, quos aqua in ſicco reliquit. Ad vagitum lupa accurrit, eoſque uberibus ſuis aluit. Mox Fauſtulus paſtor collectos Accæ Larentiæ conjugi educandos dedit. Qui poſteà, Amulio interfecto, Numitori avo re-

gnum restituerunt : ipsi pastoribus adunatis civitatem condiderunt, quam Romulus augurio victor, quòd ipse XII. Remus VI. vultures viderat, Romam vocavit; & ut eam priùs legibus muniret quàm mœnibus, edixit ne quis vallum transiliret, quod Remus irridens, transiluit, & à Celere centurione rutro fertur occisus.

II. Romulus asylum convenis patefecit, & magno exercitu facto, cùm videret conjugia deesse, per legatos à finitimis civitatibus petiit. Quibus negatis, ludos Consualia simulavit, ad quos cùm utriusque sexûs multitudo venisset, dato suis signo virgines raptæ sunt : ex quibus cùm una pulcherrima cum magnâ omnium admiratione duceretur, Talassio eam duci responsum. Quæ nuptiæ quia feliciter cesserunt, institutum est, ut omnibus in nuptiis Talassii nomen invocaretur. Cùm feminas finitimorum Romani vi rapuissent, primi Cæninenses contra eos bellum sumpserunt. Adversùs quos Romulus processit, & exercitum eorum, ac ducem Acronem singulari prælio vicit. Spolia opima Jovi Feretrio in Capitolio consecravit. [Antemnates, Crustumini, Fidenates, Veïentes,] Sabini etiam ob raptas bellum adversùs Romanos sumpserunt. Et cùm Romæ appropinquarent, Tarpejam virginem nacti, quæ aquæ, causâ sacrorum, hauriendæ

deſcenderat, ei T. Tatius optionem muneris dedit, si exercitum ſuum in Capitolium perduxiſſet. Illa petiit quod illi in siniſtris manibus gerebant, videlicet annulos & armillas. Quibus dolosè repromissis, Sabinos in arcem perduxit, ubi Tatius ſcutis eam obrui præcepit, nam & ea in lævis habuerant. Romulus adversùs Tatium, qui montem Tarpeium tenebat, proceſsit, & in eo loco, ubi nunc Romanum forum eſt, pugnam conſeruit : ibi Hoſtus Hoſtilius fortissimè dimicans cecidit, cujus interitu conſternati Romani fugere cœperunt. Tunc Romulus Jovi Statori ædem vovit, & exercitus ſeu fortè, ſeu divinitùs reſtitit. Tunc raptæ in medium proceſſerunt, & hinc patres, inde conjuges deprecatæ, pacem conciliârunt. Romulus fœdus percussit, & Sabinos in Urbem recepit ; populum à Curibus oppido Sabinorum, Quirites vocavit. Centum Senatores, à pietate Patres appellavit. Tres equitum centurias inſtituit, quas à ſuo nomine Ramnenſes, à Tito Tatio Tatienſes, à Lucumone Luceres appellavit. Plebem in triginta curias diſtribuit, eaſque raptarum nominibus appellavit. Cùm ad Capræ paludem exercitum luſtraret, nuſquam comparuit : unde inter Patres & Populum ſeditione ortâ, Julius Proculus vir nobilis, in concionem processit, & jurejurando

fi avit, Romulum à se in colle Quirinali visum augustiore formâ, cùm ad Deos abiret, eundemque præcipere, ut seditionibus abstinerent, virtutem colerent; futurum ut omnium gentium domini exsisterent. Hujus auctoritati creditum est. Ædes in colle Quirinali Romulo constituta, ipse pro Deo cultus, & Quirinus est appellatus.

III. Post consecrationem Romuli, cùm diu interregnum esset, & seditiones orirentur, Numa Pompilius Pomponis filius, Curibus oppidō Sabinorum accitus, cùm addicentibus avibus Romam venisset, ut populum ferum religione molliret, sacra plurima instituit; ædem Vestæ fecit, virgines Vestales legit; Flamines tres, Dialem, Martialem, Quirinalem, Salios Martis sacerdotes, quorum primus Præsul vocatur, XII. instituit. Pontificem Maximum creavit. Portas Jano gemino ædificavit. Annum in XII. menses distribuit, additis Januario & Februariō. Leges quoque plures & utiles [tulit:] omnia, [quæ gerebat,] jussu Egeriæ nymphæ, conjugis suæ, se facere simulans. Ob hanc tantam justitiam bellum ei nemo intulit. Morbo solutus in Janiculo sepultus est, ubi post multos annos arcula cum libris à Terentio quodam exarata: qui libri, quia leves quasdam sacrorum causas continebant, ex auctoritate Patrum cremati sunt.

IV. Tullus Hoſtilius, quia bonam operam adversùm Sabinos navaverat, Rex creatus, bellum Albanis indixit, quod trigeminorum certamine finivit. Albam propter perfidiam ducis Metii Fufetii diruit. Albanos Romam transire jussit. Curiam Hoſtiliam conſtituit. Montem Cœlium Urbi addidit. Et dum Numam Pompilium ſacrificiis imitatur, Jovi Elicio litare non potuit, fulmine ictus cum regiâ conflagravit.

Cùm inter Romanos & Albanos bellum fuiſſet exortum, ducibus Hoſtilio & Fufetio, placuit rem paucorum certamine finire. Erant apud Romanos trigemini Horatii, tres apud Albanos Curiatii; quibus fœdere icto concurrentibus, ſtatim duo Romanorum ceciderunt, tres Albanorum vulnerati. Unus Horatius quamvis integer, quia tribus impar erat, fugam simulavit, & singulos per intervalla, ut vulnerum dolor patiebatur, inſequentes interfecit. Et cùm ſpoliis onuſtus rediret, ſororem obviam habuit, quæ viſo paludamento ſponsi ſui, qui unus ex Curiatiis erat, flere cœpit. Frater eam occidit. Quâ re apud Duumviros condemnatus, apud populum provocavit, ubi patris lacrymis condonatus, ab eo expiandi gratiâ ſub tigillum miſſus, quod nunc quoque viæ ſuppoſitum, Sororium appellatur.

Metius Fufetius dux Albanorum, cùm

ſe invidioſum apud cives videret, quòd bellum ſolo trigeminorum certamine finiſſet, ut rem corrigeret, Veïentes & Fidenates adversùm Romanos incitavit. Ipſe ab Tullo in auxilium arcessitus, aciem in collem ſubduxit, ut fortunam ſequeretur. Quâ re Tullus intellectâ, magnâ voce ait, ſuo illud juſſu Metium facere. Quâ re hoſtes territi victique ſunt. Poſterâ die Metius, cum ad gratulandum Tullo veniſſet, juſſu ipsius quadrigis religatus, & in diverſa diſtractus eſt.

V. Ancus Marcius Numæ Pompilii ex filiâ nepos, æquitate & religione avo ſimilis, Latinos bello domuit. Aventinum & Janiculum montes Urbi addidit. Nova mœnia oppido circumdedit. Silvas ad uſum navium publicavit. Salinarum vectigal inſtituit. Carcerem primus ædificavit. Oſtiam coloniam, maritimis commeatibus opportunam, in oſtia Tiberis deduxit. Jus Feciale, quo legati ad res repetendas uterentur, ab Æquiculis tranſtulit: quod primus fertur Rheſus excogitâſſe. His rebus intra paucos dies confectis, immaturâ morte præreptus, non potuit præſtare, qualem promiſerat Regem.

VI. Lucius Tarquinius Priſcus, Damarati Corinthii filius, ejus, qui Cypſeli tyrannidem fugiens, in Etruriam commigravit. Ipſe Lucumo dictus, urbe Tar-

quiniis profectus Romam petiit. Advenienti aquila pileum sustulit, &, cùm altè subvolâsset, reposuit. Tanaquil conjux, augurioram perita, regnum ei portendi intellexit. Tarquinius pecuniâ & industriâ dignitatem, atque etiam Anci regis familiaritatem consecutus est. A quo tutor liberis relictus, regnum intercepit, & ita administravit, quasi jure adeptus fuisset. Centum Patres in Curiam legit, qui Minorum Gentium sunt appellati. Equitum centurias numero duplicavit, nomina mutare non potuit, Attii Navii auguris auctoritate deterritus, qui fidem artis suæ novaculâ & cote firmavit. Latinos bello domuit. Circum maximum ædificavit. Ludos magnos instituit. De Sabinis & Priscis Latinis triumphavit. Murum lapideum Urbi circumdedit. Filium XIII. annorum, quòd in prælio hostem percussisset, prætextâ bullâque donavit, unde hæc ingenuorum puerorum insignia esse cœperunt. Post ab Anci liberis, immissis percussoribus, per dolum regno exutus & interfectus est.

VII. Servius Tullius P. Corniculani, & Ocresiæ captivæ filius, cùm in domo Tarquinii Prisci educaretur, flammæ species caput ejus amplexa est. Hoc visu Tanaquil summam dignitatem portendi intellexit. Conjugi suasit ut ita eum, ut liberos suos, educaret. Qui cùm adole-

viſſet, gener à Tarquinio adſumptus eſt. Et cùm Rex occiſus eſſet, Tanaquil ex altiori loco ad populum deſpiciens, ait Priſcum gravi quidem, ſed non letali vulnere accepto, petere ut interim, dum convaleſcit, Servio Tullio dicto audientes eſſent. Servius Tullius quaſi precario regnare cœpit, ſed rectè imperium adminiſtravit. Etruſcos ſæpe domuit. Collem Quirinalem & Viminalem & Eſquilias Urbi addidit; aggerem, foſſaſque fecit. Populum in quatuor tribus diſtribuit, ac poſt plebi diſtribuit annonam. Menſuras, pondera, claſſes, centuriaſque conſtituit. [Primus omnium cenſum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat.] Latinorum populis perſuaſit, uti exemplo eorum, qui Dianæ Ephèſiæ ædem feciſſent, & ipsi ædem Dianæ in Aventino ædificarent. Quo effecto, bos cuidam Latino miræ magnitudinis nata, & reſponſum ſomno datum, eum populum ſummam imperii habiturum, cujus civis bovem illam immolâſſet. Latinus bovem in Aventinum egit, & cauſam ſacerdoti Romano expoſuit. Ille callidus, dixit priùs eum vivo flumine manus abluere debere. Latinus dum ad Tiberim deſcendit, ſacerdos bovem immolavit. Ita imperium civibus, sibi gloriam facto consilioque quæsivit.

Servius Tullius filiam àlteram ferocem, mitem

mitem alteram habens, cùm Tarquinii filios pari animo videret, ut omnium mentes morum diversitate leniret, ferocem miti, mitem feroci in matrimonium dedit. Sed mites, ſeu forte, ſeu fraude perierunt; feroces morum similitudo conjunxit. Statim Tarquinius Superbus à Tulliâ incitatus, advocato Senatu, regnum paternum repetere cœpit. Quâ re auditâ Servius, dum ad Curiam properat, juſſu Tarquinii gradibus dejectus, & domum refugiens, interfectus eſt. Tullia ſtatim in forum properavit, & prima conjugem Regem ſalutavit, à quo juſſa turbâ decedere, cùm domum rediret, viſo patris corpore, mulionem evitantem ſuper ipſum corpus carpentum agere præcepit, unde vicus ille Sceleratus dictus. Poſteà Tullia cum conjuge in exsilium acta eſt.

VIII. Tarquinius Superbus cognomen moribus meruit. Occiſo Servio Tullio, regnum ſceleſtè occupavit. Tamen bello ſtrenuus, Latinos Sabinoſque domuit; Sueſſam Pometiam Volſcis eripuit; Gabios per Sextum filium, simulato transfugio, in poteſtatem redegit; & ferias Latinas primus inſtituit. Foros in Circo, & cloacam maximam fecit, ubi totius populi viribus uſus eſt: unde illæ foſſæ, Quiritium ſunt dictæ. Cùm Capitolium inciperet, caput hominis invenit, unde

deret, Mutius Cordus, vir Romanæ constantiæ, Senatum adiit, & veniam transfugiendi petiit, necem regis repromittens. Acceptâ poteſtate, in caſtra Porſennæ venit, ibique purpuratum pro Rege deceptus occidit. Apprehenſus, & ad regem pertractus, dextram aris impoſuit, hoc ſupplicii à reâ exigens, quòd in cæde peccâſſet. Unde cùm miſericordiâ regis abſtraheretur, quasi beneficium referens, ait, trecentos adversùs eum similes conjurâſſe. Quâ re ille territus, bellum acceptis obsidibus depoſuit. Mutio prata trans Tiberim data, ab eo Mutia appellata. Statua quoque ei honoris gratiâ conſtituta eſt.

XIII. Porſenna Clœliam Virginem nobilem inter obsides accepit, quæ deceptis cuſtodibus, noctu caſtris ejus egreſſa, equum, quem ſors dederat, arripuit, & Tiberim trajecit. A Porſennâ per legatos repetita, reddita eſt. Cujus ille virtutem admiratus, cum quibus optâſſet in patriam redire, permisit. Illa virgines pueroſque elegit, quorum ætatem injuriæ obnoxiam ſciebat. Huic ſtatua equeſtris in foro posita.

XIV. Romani cùm adversùm Veïentes bellarent, eos sibi hoſtes familia Fabiorum privato nomine depoſcit, & profecti trecenti ſex, duce Fabio Conſule, fuerunt. Cùm ſæpè victores exſtitiſſent, apud

Cremeram fluvium caſtra poſuerunt. Veïentes ad dolos converſi, pecora ex diverſo in conſpectu eorum protulerunt, ad quæ progreſſi Fabii, in inſidias delapſi, ad unum occidione perierunt. Dies, quo id factum eſt, inter nefaſtos relatus. Porta, quà profecti erant, Scelerata eſt appellata. Unus ex eâ gente propter impuberem ætatem domi relictus, genus propagavit ad Q. Fabium Maximum, qui Hannibalem morâ fregit, Cunctator ab obtrectatoribus dictus.

XV. Lucius Valerius, Voleſi filius, primùm de Veïentibus, iterùm de Sabinis, tertiò de utriſque gentibus triumphavit. Hic, quia in locum Bruti collegæ Conſulem non ſubrogaverat, & domum in Veliâ tutiſſimo loco habebat, in ſuſpicionem regni affectati venit. Quo cognito, apud populum queſtus, quòd de ſe tale aliquid timuiſſent, immiſit, qui domum ſuam diruerent. Secures etiam faſcibus demſit, eoſque in populi concione ſubmiſit. Legem de provocatione à magiſtratibus ad populum tulit. Hinc Poplicola dictus. Qui cùm (quater conſul) diem obiiſſet, adeo pauper exſtitit, ut collectis à populo nummis publicè ſepultus ſit, & annuo matronarum luctu honoratus.

XVI. Tarquinius ejectus, ad Mamilium

Tusculanum generum suum confugit, qui cùm Latio concitato Romanos graviter urgeret, A. Postumius Dictator dictus, apud Regilli lacum cum hostibus conflixit. Ubi cùm victoria nutaret, Magister equitum equis frenos detrahi jussit, ut irrevocabili impetu ferrentur, ubi & aciem Latinorum fuderunt & castra ceperunt. Sed inter eos duo juvenes candidis equis insigni virtute apparuerunt, quos Dictator quæsitos, ut dignis muneribus honoraret, non reperit; Castorem & Pollucem ratus, communi titulo dedicavit.

XVII. Lucius Quinctius Cincinnatus filium Cæsonem petulantissimum abdicavit, qui & à Censoribus notatus, ad Volscos & Sabinos confugit, qui duce Clœlio Graccho, bellum adversùm Romanos gerebant, & Q. Minucium Consulem in Algido monte obsidebant. Quinctius Dictator dictus, ad quem missi legati, nudum eum arantem trans Tiberim offenderunt, qui insignibus sumptis Consulem obsidione liberavit. Quare à Minucio & ejus exercitu coronâ aureâ & obsidionali donatus est. Vicit hostes, ducem eorum in deditionem accepit, & triumphi die ante currum egit. Sexto-decimo die dictaturam, quam acceperat, deposuit, & ad agriculturam reversus est. Iterùm post viginti annos Dictator dictus, Spurium Mœlium

regnum affectantem, à Servilio Ahalâ Magistro equitum occidi jussit. Domum ejus solo æquavit, unde locus ille Æquimelium dictus.

XVIII. Menenius Agrippa, cognomento Lanatus, dux electus adversùm Sabinos, de his triumphavit. Et cùm populus à Patribus secessisset, quòd tributum & militiam toleraret, nec revocari posset; Agrippa apud eum, *Olim*, inquit, *humani artus, cùm ventrem otiosum cernerent, ab eo discordârunt, & suum illi ministerium negârunt. Cùm eo pacto & ipsi deficerent, intellexerunt ventrem acceptos cibos per omnia membra disserere, & cum eo in gratiam redierunt. Sic Senatus & Populus quasi unum corpus discordiâ pereunt, concordiâ valent.* Hâc fabulâ populus regressus est. Creavit tamen Tribunos plebis, qui libertatem suam adversùm nobilitatis superbiam defenderent. Menenius autem tantâ paupertate decessit, ut eum populus collatis quadrantibus sepeliret, locum sepulcro Senatus publicè daret.

XIX. Cneus Marcius, captis Coriolis urbe Volscorum Coriolanus dictus, ob egregia militiæ facinora à Postumio optionem munerum accipiens, equum tantùm & hospitem sumpsit, virtutis & pietatis exemplum. Hic Consul gravi annonâ, advectum è Siciliâ frumentum,

magno pretio dandum populo curavit, ut hac injuriâ plebs agros, non seditiones coleret. Ergo à Tribuno plebis Decio die dictâ, ad Volscos concessit, eosque duce Attio Tullo adversùs Romanos concitavit, & ad quartum ab Urbe lapidem castra posuit. Cùmque nullis civium legationibus flecteretur, à Veturiâ matre, & Volumniâ uxore matronarum numero comitatâ motus, omisso bello, ut proditor occisus est. Ibi templum Fortunæ muliebri constitutum est.

XX. Fabius Ambustus ex duabus filiabus alteram Licinio Stoloni plebeio, alteram Aulo Sulpicio patricio conjugem dedit. Quarum plebeia cùm sororem salutaret, cujus vir Tribunus militaris consulari potestate erat, fasces lictorios foribus appositos indecenter expavit. A sorore irrisa, marito questa est: qui adjuvante socero, ut-primùm tribunatum plebis adgressus est, legem tulit, ut alter Consul ex plebe crearetur. Lex, resistente Appio Claudio, lata tamen; & primus Licinius Stolo Consul factus. Idem legem scivit, ne cui plebeio plus quingenta jugera agri habere liceret. Et ipse cùm jugera quingenta haberet, & altera emancipati filii nomine possideret, in judicium vocatus, & primus omnium suâ lege punitus est.

XXI. Populus Romanus cùm seditiosos

magiſtratus ferre non poſſet, Decem-viros legibus ſcribendis creavit, qui eas ex libris Solonis tranſlatas, duodecim Tabulis exposuerunt. Sed cùm pacto dominationis magiſtratum sibi prorogarent, unus ex his Appius Claudius Virginiam, Virginii Centurionis filiam, in Algido militantis, adamavit. Quam cùm corrumpere non poſſet, clientem ſubornavit, qui eam in ſervitium depoſceret; facilè victurus, cùm ipſe eſſet & accuſator, & judex. Pater re cognitâ, cùm ipſo die judicii ſuperveniſſet, & filiam jam addictam videret, ultimo ejus adloquio impetrato, cùm eam in ſecretum abduxiſſet, occidit; & corpus ejus humero gerens, ad exercitum profugit, & milites ad vindicandum facinus accendit, qui creatis decem Tribunis Aventinum occupârunt, Decem-viros abdicare ſe magiſtratu præceperunt, eoſque omnes aut morte aut exsilio punierunt. Appius Claudius in carcere necatus eſt.

XXII. Romani ob peſtilentiam reſponſo monente, ad Æſculapium Epidauro arceſſendum decem legatos principe Q. Ogulnio miſerunt. Qui cùm eò veniſſent, & simulacrum ingens mirarentur, anguis è ſedibus ejus elapſus, venerabilis, non horribilis, per mediam urbem cum admiratione omnium ad navem Romanam perrexit, & ſe in Ogulnii tabernaculo conſpiravit.

Legati Deum vehentes, Antium provecti ſunt : ubi per mollitiam maris, anguis proximum Æſculapii fanum petiit, & poſt paucos dies ad navem rediit; & cùm adverſo Tiberi ſubveheretur, in proximam inſulam desiluit, ubi templum ei conſtitutum, & peſtilentia mirâ celeritate ſedata eſt.

XXIII. Furius Camillus cùm Faliſcos obsideret, ac ludi litterarii magiſter, Principum filios ad eum adduxiſſet, vinctum eum iiſdem pueris in urbem redigendum & verberandum tradidit. Statim Faliſci ſe ei ob tantam juſtitiam dediderunt. Veïos decenni obsidione domuit, deque his triumphavit. Poſtmodùm eſt crimini datum, quòd albis equis triumphâſſet, & prædam iniquè divisiſſet; die dictâ ab Appuleio Tribuno plebis, damnatus, Ardeam concessit. Mox cùm Galli Senones, relictis ob ſterilitatem agris ſuis, Clusium Italiæ oppidum obsiderent, missi ſunt Româ tres Fabii, qui Gallos monerent, ut ab oppugnatione desiſterent. Ex his unus contra jus gentium in aciem processit, & ducem Senonum interfecit. Quo commoti Galli, petitis in deditionem legatis, nec impetratis, Romam petierunt, & exercitum Romanum apud Alliam fluvium ceciderunt, die XVI. Kalend. Auguſti, qui dies inter nefaſtos relatus, Alliensis dictus.

Victores Galli Urbem intraverunt, ubi nobilissimos ſenum in curulibus & honorum insignibus, primò ut Deos venerati, deinde ut homines deſpicati, interfecêre. Reliqua juventus cum Manlio in Capitolium fugit, ubi obſeſſa, Camilli virtute eſt ſervata. Qui abſens Dictator dictus, collectis reliquis, Gallos improviſos internecione occidit. Populum Romanum migrare Veïos volentem retinuit. Sic & oppidum civibus, & cives oppido reddidit.

XXIV. Manlius ob defenſum Capitolium Capitolinus dictus, ſexdecim annorum voluntarium militem ſe obtulit. Triginta ſeptem militaribus donis à ſuis ducibus ornatus, viginti tres cicatrices in pectore habuit. Captâ Urbe auctor in Capitolium confugiendi fuit. Quâdam nocte clangore anſeris excitatus, Gallos aſcendentes dejecit. Patronus à civibus appellatus, & farre donatus eſt. Domum etiam in Capitolio publicè accepit. Quâ ſuperbiâ elatus, cùm Senatum ſuppreſſiſſe Gallicos theſauros argueret, & addictos propriâ pecuniâ liberaret, regni affectati ſuſpicione in carcerem conjectus, populi conſenſu liberatus eſt. Rurſus cùm in eâdem culpâ, & gravius perſeveraret, reus factus, & ob conſpectum Capitolii ampliatus eſt. Alio deinde loco damnatus, & de Saxo Tarpeio præcipitatus eſt. Domus diruta: bona

publicata. Gentilitas ejus Manlii cognomen ejuravit, ne quis posteà Capitolinus vocaretur.

XXV. Fidenates Fidei Romanorum hostes, ut sine spe veniæ fortiùs dimicarent, legatos ad se missos interfecerunt; ad quos Quinctius Cincinnatus Dictator missus Magistrum equitum habuit Cornelium Cossum, qui Lartem Tolumnium ducem suâ manu interfecit. De eo spolia opima Jovi Feretrio secundus ab Romulo consecravit.

XXVI. P. Decius Mus bello Samnitico sub Valerio Maximo & Cornelio Cosso Consulibus Tribunus militum, exercitu in angustiis Gauri montis insidiis hostium clauso, accepto, quod postulaverat, præsidio, in superiorem locum evasit; hostes terruit. Ipse intempestâ nocte per medias custodias somno oppressas incolumis evasit. Ob hoc ab exercitu civicâ coronâ [de quercu, quæ dabatur ei qui cives in bello servâsset; obsidionali, quæ dabatur ei qui obsidione cives liberâsset] donatus est. Consul bello Latino, collegâ Manlio Torquato, positis apud Veserim fluvium castris, cùm utrique Consuli somnio obvenisset, eos victores futuros, quorum dux in prælio cecidisset. Tum collato cum collegâ somnio, cùm convenisset, ut cujus cornu in acie laboraret, Diis se

Manibus voveret, inclinante ſuâ parte, ſe & hoſtes per Valerium pontificem Diis ſe Manibus devovit. Impetu in hoſtes facto, victoriam ſuis reliquit.

XXVII. Publius Decius Decii filius, primò Conſul de Samnitibus triumphans, ſpolia ex his Cereri conſecravit. Iterùm & tertiò conſul, multa domi militiæque geſſit. Quarto conſulatu cum Fabio Maximo, cùm Galli, Samnites, Umbri, Tuſci contra Romanos conſpirâſſent, ibi exercitu in aciem ducto, & cornu inclinante, exemplum patris imitatus, advocato Marco Livio Pontifice, haſtæ insiſtens, & ſolennia verba reſpondens, ſe & hoſtes Diis Manibus devovit. Impetu in hoſtes facto, victoriam ſuis reliquit. Corpus à collegâ laudatum, magnificè ſepultum eſt.

XXVIII. Titus Manlius Torquatus ob ingenii & linguæ tarditatem à patre rus relegatus, cùm audiſſet ei diem dictam à Pomponio Tribuno plebis, nocte Urbem petiit. Secretum colloquium à Tribuno impetravit, & gladio ſtricto dimittere eum accuſationem terrore multo compulit. Sulpicio Dictatore Tribunus militum Gallum provocatorem occidit. Torquem ei detractam, cervici ſuæ induit. Conſul bello Latino filium ſuum, quòd contra imperium pugnâſſet, ſecuri percussit. Latinos apud Veſerim fluvium, Decii collegæ devo-

tione ſuperavit. [Conſulatum recuſavit, quòd diceret, neque ſe populi vitia, neque illum ſeveritatem ſuam poſſe ſufferre.]

XXIX. Reliquias Senonum Camillus perſequebatur. Adversùm ingentem Gallum provocatorem ſolus Valerius Tribunus militum, omnibus territis, processit. Corvus ab ortu ſolis galeæ ejus insedit, & inter pugnandum ora oculoſque Galli verberavit. Hoſte devicto, Valerius Corvinus dictus. Hic, cùm ingens multitudo ære alieno oppreſſa, Capuam occupare tentâſſet, & ducem sibi Quinctium necessitate compulsum feciſſet, ſublato ære alieno, ſeditionem compressit.

XXX. Caius Veturius, & Spurius Poſtumius Conſules bellum adversùm Samnites gerentes, à Pontio Thelesino duce hoſtium in insidias deducti ſunt. Nam ille simulatos transfugas misit, qui Romanis dicerent, Luceriam Apulam à Samnitibus obsideri, quò duo itinera ducebant, aliud longius & tutius, aliud brevius & periculosius. Feſtinantibus itaque cùm insidias ſtatuiſſet, (qui locus Furculæ Caudinæ vocabatur) Pontius, accitum patrem Herennium rogavit, quid fieri placeret. Ille ait, aut omnes occidendos, ut vires frangerentur; aut omnes dimittendos, ut beneficio obligarentur: utroque improbato consilio, omnes ſub jugum misit ex fœ-

dere, quod à Romanis posteà improbatum est. Postumius Samnitibus deditus, nec receptus est.

XXXI. Lucius Papirius, à velocitate Cursor, cùm Consulem se adversis ominibus adversùm Samnites progressum esse sensisset, ad auspicia repetenda Romam regressus, edixit Fabio Rutilio, quem exercitui imponebat, ne manum cum hoste consereret. Sed ille opportunitate ductus pugnavit. Reversus Papirius securi eum ferire voluit; ille in Urbem confugit, nec supplicem Tribuni tuebantur. Dein pater lacrymis, populus precibus veniam impetrârunt. Papirius de Samnitibus triumphavit. Item cùm Prænestinum Prætorem gravissimè increpuisset, expedi, inquit, lictor secures. Et cùm eum metu mortis attonitum vidisset, incommodam ambulantibus radicem excidi jussit.

XXXII. Quinctus Fabius Rutilius, primus ex eâ familiâ ob virtutem Maximus; Magister equitum à Papirio (Cursore ob Samnitem victoriam) securi penè percussus, primùm de Apulis & Nucerinis; iterùm de Samnitibus; tertiò de Gallis, Umbris, Marsis, atque Tuscis triumphavit. Censor libertinos tribubus amovit. Iterùm Censor fieri noluit, dicens non esse ex usu Reipublicæ eosdem Censores sæpiùs fieri. Hic primus instituit, uti Equites Romani Idibus

Quinctilibus ab æde Honoris, equis insidentes, in Capitolium transirent. Mortuo huic tantum æris populi liberalitate congestum est, ut inde filius viscerationem & epulas publicè daret.

XXXIII. Marcus Curius Dentatus primò de Samnitibus triumphavit, quos usque ad mare superum perpacavit. Regressus, in concione ait : Tantum agri cepi, ut solitudo futura fuerit, nisi tantum hominum cepissem ; tantum porrò hominum cepi, ut fame perituri fuissent, nisi tantum agri cepissem. Iterùm de Sabinis triumphavit. Tertiò de Lucanis ovans Urbem introivit. Pyrrhum Epirotam Italiâ expulit. Quaterna dena agri jugera viritim populo divisit. Sibi deinde totidem constituit, dicens neminem esse debere, cui non tantum sufficeret. Legatis Samnitum aurum offerentibus, cùm ipse in foco rapas torreret : Malo, inquit, hæc in fictilibus meis esse, & aurum habentibus imperare. Cùm interversæ pecuniæ argueretur, cadum ligneum, quo uti ad sacrificia consueverat, in medium protulit, juravitque se nihil amplius de prædâ hostili in domum suam convertisse. Aquam deinde Anienem de manubiis hostium in Urbem induxit. Tribunus plebis Patres auctores fieri coëgit comitiis, quibus plebeius magistratus creabatur. Ob hæc merita domus ei apud

Tiphatam, & agri jugera quingenta publicè data.

XXXIV. Appius Claudius Cæcus in censurâ libertinos quoque in Senatum legit. Epulandi decantandique jus tibicinibus in publico ademit. Duæ familiæ ad Herculis sacra sunt destinatæ, Potitiorum & Pinariorum. Potitios Herculis sacerdotes pretio corrupit, ut sacra Herculea servos publicos edocerent, unde cæcatus est : gens Potitiorum funditùs periit. Ne consulatus cum plebeis communicaretur, acerrimè restitit. Ne Fabius solus ad bellum mitteretur, contradixit. Sabinos, Samnitas, Etruscos bello domuit. Viam usque Brundisium lapidibus stravit, unde illa Appia dicta. Aquam Anienem in Urbem induxit. Censuram solus omni quinquennio obtinuit. Cùm de pace Pyrrhi ageretur, & gratia potentum per legatum Cineam pretio quæreretur, senex & cæcus lecticâ in Senatum latus, turpissimas conditiones magnificâ oratione discussit.

XXXV. Pyrrhus rex Epirotarum, materno genere ab Achille, paterno ab Hercule oriundus, cùm imperium orbis agitaret, & Romanos potentes videret, Apollinem de bello consuluit. Ille ambiguè respondit :

AJO TE ÆACIDA ROMANOS VINCERE POSSE.

Hoc dicto in voluntatem tracto, auxilio

Tarentinorum bellum Romanis intulit. Lævinum Consulem apud Heracleam elephantorum novitate turbavit. Cùmque Romanos adversis vulneribus occisos videret: Ego, inquit, talibus militibus brevi orbem terrarum subigere potuissem. Amicis gratulantibus, quid mihi cum tali victoriâ, inquit, ubi exercitûs robur amittam? Ad vicesimum ab Urbe lapidem castra posuit. Captivos Fabricio gratis reddidit. Viso Lævini exercitu, eandem sibi ait adversùs Romanos, quam Herculi adversùs hydram, fuisse fortunam. A Curio & Fabricio superatus, Tarentum refugit; in Siciliam trajecit. Mox in Italiam Locros regressus, pecuniam Proserpinæ avehere tentavit: sed ea naufragio relata est. Tum in Græciam regressus, cùm Argos oppugnaret, ictu tegulæ prostratus est. Corpus ad Antigonum regem Macedoniæ relatum, magnificè sepultum.

Pyrrhus cùm secundo prælio à Romanis esset pulsus Tarentum, interjecto anno contra Pyrrhum Fabricius missus est, qui priùs inter legatos sollicitari non poterat quartâ regni parte promissâ. Cum vicina castra ipse, & Rex haberent, medicus Pyrrhi nocte ad eum venit, promittens se Pyrrhum veneno occisurum, si sibi quidquam pollicitaretur; quem Fabricius vinctum reduci jussit ad dominum, Pyrrho-

que dici, quæ contra caput ejus medicus ſpopondiſſet. Tum Rex admiratus eum, dixiſſe fertur : Ille eſt Fabricius, qui difficiliùs ab honeſtate, quam ſol à ſuo curſu averti poſſet.

XXXVI. Volsinii, Etruriæ nobile oppidum, luxuriâ penè perierunt. Nam cùm temerè ſervos manumitterent, dein in curiam legerent, conſenſu eorum oppressi. Cùm multa indigna paterentur, clam Româ auxilium petierunt. Miſſuſque Decius Mus mox libertinos omnes aut in carcere necavit, aut dominis in ſervitutem reſtituit.

XXXVII. Appius Claudius victis Volsiniensibus, cognomento Caudex dictus, frater Cæci fuit. Conſul ad Mamertinos liberandos miſſus eſt, quorum arcem Carthaginienſes, & Hiero rex Syracuſanus obsidebant. Primò ad explorandos hoſtes fretum piſcatoriâ navi trajecit, & cum duce Carthaginiensium egit, ut præsidium arce deduceret. Rhegium regreſſus, quinqueremem hoſtium copiis pedeſtribus cepit; eâ legionem in Siciliam transduxit. Carthaginienſes Meſſanâ expulit. Hieronem prælio apud Syracuſas in deditionem accepit, qui eo periculo territus, Romanorum amicitiam petiit, iiſque poſteà fidelissimus fuit.

XXXVIII. Caius Duilius primo Punico

bello dux contra Carthaginienſes miſſus, cùm videret eos multum mari poſſe, claſſem magis validam quàm decoram fabricavit, &, [quas corvos vocavêre,] manus ferreas cum irriſu hoſtium primus inſtituit, quibus inter pugnandum hoſtium naves apprehendit, qui victi & capti ſunt. Hannibal dux claſſis Carthaginem fugit, & à Senatu quæſivit, quid faciendum cenſerent. Omnibus, ut pugnaret, acclamantibus: Feci, inquit, & victus ſum; ſic pœnam crucis effugit. Nam apud Pœnos dux male re geſtâ puniebatur. Duilio conceſſum eſt, ut prælucente funali, & præcinente tibicine, à cœnâ publicè rediret.

XXXIX. Atilius Calatinus dux adverſùs Carthaginienſes miſſus, maximis & munitissimis civitatibus, Ennâ, Drepano, Lilybæo, hoſtilia præſidia dejecit. Panormum cepit. [Totam Siciliam pervagatus, paucis navibus magnam hoſtium claſſem, duce Hamilcare, ſuperavit.] Sed cùm ad Camarinam ab hoſtibus obſeſſam feſtinaret, à Pœnis in anguſtiis clauſus eſt, ubi Tribunus militum Calpurnius Flamma, acceptis trecentis ſociis, in ſuperiorem locum evaſit, conſulem liberavit; ipſe cum trecentis pugnans cecidit. Poſteà ab Atilio ſemianimis inventus & ſanatus, magno poſteà terrori hoſtibus fuit. Atilius glorioſè triumphavit.

XL. Marcus Atilius Regulus Conſul, fusis Sallentinis triumphavit; primuſque Romanorum ducum in Africam claſſem trajecit. Eâ quaſſatâ de Hamilcare naves longas tres & ſexaginta accepit. Oppida ducenta, & hominum ducenta millia cepit. Abſente eo, conjugi ejus & liberis ob paupertatem ſumptus publicè dati. Mox arte Xanthippi Lacedæmonii mercenarii militis captus in carcerem miſſus. Legatus de permutandis captivis Romam miſſus, dato jurejurando, ut si non impetrâſſet, ita demùm rediret, in Senatu conditionem diſſuasit, rejectiſque à ſe conjuge & liberis, Carthaginem regreſſus; ubi in arcam ligneam conjectus, clavis introrsùm adactis, vigiliis ac dolore punitus eſt.

XLI. Quinctus Lutatius Catulus primo Punico bello trecentis navibus adversùm Pœnos profectus, ſexcentas eorum naves commeatibus & aliis oneribus impeditas, duce Hamilcare apud Ægates, inſulas inter Siciliam & Africam, depressit, aut cepit, finemque bello impoſuit. Pacem petentibus hac conditione concessit, Siciliâ, Sardiniâ, & cæteris inſulis intra Italiam Africamque decederent, Hiſpaniâ citra Hiberum abſtinerent.

XLII. Hannibal Hamilcaris filius, novem annos natus, à patre aris admotus, odium in Romanos perenne juravit.

Exinde ſocius & miles in caſtris patri fuit. Mortuo eo cauſam belli quærens, Saguntum Romanis fœderatum intra ſex menſes evertit. Tum Alpibus patefactis, in Italiam trajecit. P. Scipionem apud Ticinum, Sempronium Longum apud Trebiam, Flaminium apud Traſymenum, Paullum & Varronem apud Cannas ſuperavit. Cùmque Urbem capere poſſet, in Campaniam devertit, cujus deliciis elanguit. Et cùm ad tertium ab Urbe lapidem caſtra poſuiſſet, tempeſtatibus repulſus, primùm à Fabio Maximo fruſtratus, deinde à Valerio Flacco repulſus, à Graccho & Marcello fugatus, in Africam revocatus, à Scipione ſuperatus, ad Antiochum regem Siriæ confugit, eumque hoſtem Romanis fecit. Quo victo, ad Prusiam Bithyniæ regem concessit; unde Romanâ legatione per Titum Flamininum repetitus; ne Romanis traderetur, hauſto, quod ſub annuli gemmâ habebat, veneno, abſumptus eſt, positus apud Libyſſam in arcâ lapideâ, in quâ hodieque inſcriptum eſt : HANNIBAL HIC SITUS EST.

XLIII. Quinctus Fabius Maximus Cunctator, ut Verrucoſus à verrucâ in labris, ita Ovicula à clementiâ morum dictus. Conſul de Liguribus triumphavit. Hannibalem morâ fregit. Minucium magiſtrum equitum imperio sibi æquari paſſus eſt;

nihilominùs periclitanti ſubvenit. Hannibalem in agro Falerno inclusit. Marium Statilium transfugere ad hoſtes volentem, equo & armis donatis retinuit, & Lucano cuidam fortissimo, ob amorem mulieris infrequenti, eandem emptam dono dedit. Tarentum ab hoſtibus recepit; Herculis signum inde tranſlatum in Capitolio dedicavit. De redemptione captivorum cum hoſtibus pepigit, quod pactum cùm à Senatu improbaretur, fundum ſuum ducentis millibus vendidit, & fidei ſuæ ſatisfecit.

XLIV. Publius Scipio Nasica, à Senatu vir optimus judicatus, Matrem Deûm hoſpitio recepit. Is cùm adversùm auſpicia Conſulem ſe à Graccho nominatum comperiſſet, magiſtratu ſe abdicavit. Cenſor ſtatuas, quas sibi quiſque per ambitionem in foro ponebat, ſuſtulit. Conſul Delminum urbem Dalmatarum expugnavit. Imperatoris nomen à militibus, & ab Senatu triumphum oblatum recuſavit: eloquentiâ primus, juris ſcientiâ conſultissimus, ingenio ſapientissimus, unde vulgò Corculum dictus.

XLV. Marcus Marcellus Viridomarum Gallorum ducem singulari prælio fudit. (Spolia opima Jovi Feretrio tertius à Romulo conſecravit. Primus docuit quomodo milites cederent, nec terga præberent. Hannibalem) apud Nolam, locorum

angustiâ adjutus, vinci docuit. Syracusas per tres annos expugnavit. Et cùm per calumniam triumphus ei à Senatu negaretur, de suâ sententiâ in Albano monte triumphavit. Quinquies Consul, insidiis Hannibalis deceptus occubuit, & magnificè sepultus. Ossa Romam remissa, à prædonibus intercepta perierunt.

XLVI. Hannibale Italiam devastante, ex responso librorum Sibyllinorum Mater Deûm à Pessinunte arcessita, cùm adverso Tiberi veheretur, repentè in alto stetit. Et cùm moveri nullis viribus posset, ex libris cognitum, castissimæ demùm feminæ manu moveri posse. Tum Claudia, virgo Vestalis, falsò incesti suspecta, Deam oravit, ut, si pudicam sciret, sequeretur; & zonâ impositâ navem movit. Simulacrum Matris Deûm adduxit, templum ædificavit Nasica, qui vir optimus judicabatur.

XLVII. Marcus Porcius Cato, genere Tusculanus, à Valerio Flacco Romam sollicitatus; Tribunus militum in Siciliâ; Quæstor sub Scipione fortissimus; Prætor justissimus fuit: in Præturâ Sardiniam subegit, ubi ab Ennio Græcis litteris institutus. Consul Celtiberos domuit; & ne rebellare possent, litteras ad civitates singulas misit, ut muros diruerent. Cùm unaquæque sibi soli imperari putaret, fecerunt.

cerunt. Syriaco bello Tribunus militum sub M. Acilio Glabrione occupatis Thermopylarum jugis, præsidium hostium depulit. Censor L. Flaminium Consularem Senatu movit, quòd ille in Galliâ, ad cujusdam scorti spectaculum, eductum quendam è carcere, in convivio jugulari jussisset. Basilicam suo nomine primus fecit. Matronis, ornamenta erepta Oppiâ lege, repetentibus restitit. Accusator assiduus malorum, Galbam octogenarius accusavit; ipse quadragies quater accusatus, gloriosè absolutus. Carthaginem delendam censuit. Post octoginta annos filium genuit; imago hujus, funeris gratiâ produci solet.

XLVIII. Hasdrubal frater Hannibalis, ingentibus copiis in Italiam transjecit, actumque de Romano Imperio erat, si jungere se Hannibali potuisset. Sed Claudius Nero, qui in Apuliâ cum Hannibale castra conjunxerat, relictâ in castris parte, cum delectis ad Hasdrubalem properavit, & se Livio collegæ apud Senam oppidum & Metaurum flumen conjunxit, amboque Hasdrubalem vicerunt. Nero regressus pari celeritate, quâ venerat, caput Hasdrubalis ante vallum Hannibalis projecit. Quo ille viso, vinci se Fortunâ Carthaginis confessus. Ob hæc Livius triumphans, Nero ovans, Urbem introierunt.

XLIX. Publius Scipio, ex virtutibus nominatus Africanus, Jovis filius creditus; nam antequam conciperetur, ſerpens in lecto matris ejus apparuit: & ipsi parvulo draco circumfuſus, nihil nocuit. In Capitolium intempeſtâ nocte euntem nunquam canes latraverunt. Nec hic quidquam priùs cœpit, quàm in cellâ Jovis diutissimè ſediſſet, quasi divinam mentem accepiſſet. Decem & octo annorum patrem apud Ticinum singulari virtute ſervavit. Clade Cannensi nobilissimos juvenes, Italiam deſerere cupientes, ſuâ auctoritate compeſcuit. Reliquias incolumes per media hoſtium caſtra Canusium perduxit. Viginti quatuor annorum Prætor in Hiſpaniam miſſus, Carthaginem, quâ die venit, cepit. Virginem pulcherrimam, ad cujus aſpectum concurrebatur, ad ſe vetuit adduci, patrique ejus ac ſponſo reſtitui jussit. Haſdrubalem Magonemque, fratres Hannibalis, Hiſpaniâ expulit. Amicitiam cum Syphace Maurorum rege conjunxit. Masiniſſam in ſocietatem recepit. Victor domum regreſſus, Conſul ante annos factus, concedente collegâ in Africam claſſem trajecit. Haſdrubalis & Syphacis caſtra unâ nocte perrupit. Revocatum ex Italiâ Hannibalem ſuperavit. Victis Carthaginiensibus leges impoſuit. Bello Antiochi legatus fratri fuit. Captum filium gratis recepit.

A Petillio Actæo Tribuno plebis repetundarum accuſatus, librum rationum in conſpectu populi ſcidit : Hac die, inquit, Carthaginem vici : Quâ si bonum factum, in Capitolium eamus, & Diis ſupplicemus. Inde in voluntarium exsilium concessit, ubi reliquam egit ætatem. Moriens ab uxore petiit, ne corpus ſuum Romam referretur.

L. Livius Salinator, primò conſul de Illyriis triumphavit ; deinde ex invidiâ peculatus reus, ab omnibus tribubus, exceptâ Metiâ, condemnatus. Iterùm cum Claudio Nerone inimico ſuo Conſul, ne Reſpublica diſcordiâ malè adminiſtraretur, amicitiam cum eo junxit, & de Haſdrubale triumphavit. Cenſor cum eodem collegâ omnes tribus, exceptâ Metiâ, ærarias fecit, ſtipendio privavit, eo crimine, quòd aut priùs ſe injuſtè condemnâſſent ; aut poſteà tantos honores non rectè tribuiſſent.

LI. Quintus Flaminius, Flaminii, qui apud Trasimenum periit, filius, Conſul Macedoniam ſortitus, ducibus Charopæ principis paſtoribus, provinciam ingreſſus, regem Philippum prælio fudit, caſtris exuit. Filium ejus Demetrium obsidem accepit, quem pecuniâ multatum in regnum reſtituit. A Nabide quoque Lacedæmonio filium obsidem accepit. Liberos etiam Græcos Nemeæ per præconem pronunciavit.

Legatus etiam ad Prusiam, ut Hannibalem repeteret, missus.

LII. Marcus Fulvius Nobilior Consul Oretanos superavit, unde ovans Urbem introiit. Consul Ætolos, qui bello Macedonico interfuerant, post ad Antiochum defecerant, præliis frequentibus victos, & in Ambraciam oppidum coactos, in deditionem accepit; tamen signis tabulisque pictis spoliavit, de quibus triumphavit. Quam victoriam per se magnificam, Quinctus Ennius amicus ejus, insigni laude celebravit.

LIII. Scipio Asiaticus, frater Africani, infirmo corpore, tamen in Africâ virtutis nomine à fratre laudatus, Consul, Antiochum regem Syriæ, legato fratre, apud Sipylum montem, cùm arcus hostium pluviâ hebetati fuissent, vicit; & regni relicti à patre parte privavit: hinc Asiaticus dictus. Post reus pecuniæ interceptæ, ne in carcerem duceretur, Gracchus pater Tribunus plebis intercessit. M. Cato Censor equum ei ignominiæ causâ ademit.

LIV. Antiochus, Syriæ rex, nimiâ opum fiduciâ bellum Romanis intulit, specie Lysimachiæ repetundæ, quam à majoribus suis in Thraciâ conditam Romani possidebant; statimque Græciam insulasque ejus occupavit. In Eubœâ luxuriâ elanguit. Adventu Acilii Glabrionis

excitus, Thermopylas occupavit; unde induſtriâ Marci Catonis ejectus, in Asiam refugit. Navali prælio, cui Hannibalem præfecerat, à L. Æmilio Regillo, ſuperatus, filium Scipionis Africani, quem inter navigandum ceperat, patri remisit, qui ei, quasi pro reddendâ gratiâ, ſuasit, ut amicitiam Romanam peteret: Antiochus ſpreto consilio apud Sipylum montem cum L. Scipione conflixit. Victus, & ultra Taurum montem relegatus, a ſodalibus, quos temulentus in convivio pulſaverat, occiſus eſt.

LV. Cnæus Manlius Vulſo (Conſul) miſſus ad ordinandam Scipionis Asiatici provinciam, cupidine triumphi bellum Pisidis & Gallogræcis, qui Antiocho adfuerant, intulit. His facilè victis, inter captivos uxor Regis Ortiagontis Centurioni cuidam in cuſtodiam data, à quo vi ſtuprata, de injuriâ tacuit: & poſt impetratâ redemtione, marito adulterum interficiendum tradidit.

LVI. Lucius Paullus Æmilius, filius ejus, qui apud Cannas cecidit, primo conſulatu, quem poſt tres repulſas adeptus erat, de Liguribus triumphavit. Rerum geſtarum ordinem in tabulâ pictum publicè poſuit. Iterùm Conſul Perſen Philippi filium, regem Macedonum, apud Samothracas cepit, quem victum flevit, & assidere

sibi jussit ; tamen in triumphum duxit. In hac lætitiâ duos filios amisit, & progressus ad populum, gratias Fortunæ egit, quòd si quid adversi Reipubl. imminebat, suâ esset calamitate decisum. Ob hæc omnia, ei à populo & à Senatu concessum est, ut ludis Circensibus triumphali veste uteretur. Ob hujus licentiam & paupertatem, post mortem ejus dos uxori, nisi venditis possessionibus, non potuit exsolvi.

LVII. Tiberius Sempronius Gracchus, nobilissimâ familiâ ortus, Scipionem Asiaticum, quamvis inimicum, duci in carcerem non passus. Prætor Galliam domuit, Consul Hispaniam ; altero consulatu Sardiniam ; tantumque captivorum adduxit, ut longâ venditione res in proverbium veniret : *Sardi venales.* Censor libertinos, qui rusticas tribus occupârant, in quatuor urbanas divisit, ob quod à populo collega ejus Claudius (nam ipsum auctoritas tuebatur) reus factus, & cùm eum duæ classes condemnâssent, Tiberius juravit se cum illo in exsilium iturum : ita reus absolutus est. Cùm in domo Tiberii duo angues e geniali toro repsissent ; responso dato, eum de dominis periturum, cujus sexus anguis fuisset occisus, amore Corneliæ conjugis marem jussit interfici.

LVIII. Publius Scipio Æmilianus, Paulli Macedonici filius, à Scipione Afri-

cano adoptatus, in Macedoniâ cum patre agens, victum Persen tam pertinaciter persecutus est, ut mediâ nocte in castra redierit. Lucullo in Hispaniâ legatus, apud Intercatiam oppidum provocatorem singulari prælio vicit. Muros hostilis civitatis primus ascendit. Tribunus in Africâ sub M. Manilio imperatore, cohortes octo obsidione vallatas consilio & virtute servavit, à quibus coronâ obsidionali aureâ donatus. Cùm Ædilitatem peteret, Consul ante annos ultrò factus, Carthaginem intra sex menses delevit. Numantiam in Hispaniâ, correctâ prius militum disciplinâ, fame vicit : hinc Numantinus. Caio Lælio plurimùm usus. Ad Reges adeundos missus, duos secum, præter eum, servos duxit. Ob res gestas superbus, Gracchum jure cæsum videri respondit, obstrepente populo : Taceant, inquit, quibus Italia noverca, non mater est; & addidit : Quos ego sub coronâ vendidi. Censor, Mummio collegâ segniore, in Senatu ait, Utinam mihi collegam aut dedissetis, aut non dedissetis. Susceptâ Agrariorum causâ, domi repentè exanimis inventus, obvoluto capite elatus, ne livor in ore appareret. Hujus patrimonium tam exiguum fuit, ut XXXII. libras argenti, duas & semilibram auri reliquerit.

LIX. Aulus Hostilius Mancinus Prætor adversùm Numantinos vetantibus avibus,

& nescio quâ voce revocante profectus, cùm ad Numantiam venisset, exercitum Pompeii acceptum priùs corrigere decrevit, & solitudinem petiit. Eo die Numantini fortè solenni nuptu filias locabant; & unam speciosam duobus competentibus, pater puellæ conditionem tulit, ut ei illa nuberet, qui hostis dextram retulisset. Profecti juvenes, abscessum Romanorum in modum fugæ properantium cognoscunt; rem ad suos referunt. Illi statim quatuor millibus suorum viginti millia Romanorum ceciderunt. Mancinus, auctore Tiberio Graccho quæstore suo, in leges hostium fœdus percussit; quo per Senatum improbato, Mancinus Numantinis deditus, nec receptus, augurio in castra deductus, Præturam posteà consecutus est.

LX. Lucius Mummius, devictâ Achaiâ, Achaicus, adversùs Corinthios missus, victoriam alieno labore quæsitam intercepit. Nam cùm illos Metellus Macedonicus apud Heracleam fudisset, & duce Critolao privâsset; cum lictoribus & paucis equitibus in Metelli castra properavit, & Corinthios ad Leucopetram vicit duce Diæo, qui domum refugit, eamque incendit, conjugem interfecit, & in ignem præcipitavit; ipse veneno periit. Mummius Corinthum signis tabulisque spoliavit, quibus cùm totam replêsset Italiam, in domum suam nihil contulit.

LXI. Quinctus Cæcilius Metellus à domitâ Macedoniâ, Macedonicus, Prætor Pseudophilippum, qui idem Andriscus dictus est, vicit. Achæos bis prælio fudit, triumphandos Mummio tradidit. Invisus plebi ob nimiam severitatem, & ideò post duas repulsas Consul ægrè factus, Arbacos in Hispaniâ domuit. Apud Contrebiam oppidum cohortes loco pulsas, redire & locum recipere jussit. Cùm omnia proprio & subito consilio ageret, amico cuidam quid acturus esset roganti: Tunicam, inquit, meam exurerem, si eam consilium meum scire existimarem. Hic quatuor filiorum pater, supremo tempore humeris eorum ad sepulcrum latus est; ex quibus tres consulares, unum etiam triumphantem vidit.

LXII. Quinctus Cæcilius Metellus, Numidicus, qui Consul de Jugurthâ, rege Numidiæ, triumphavit. Censor Quinctium, qui se Tiberii Gracchi filium mentiebatur, in censum non recepit. Idem in legem Appuleiam per vim latam jurare noluit, quare in exsilium actus, Smyrnæ exsulavit. Calidiâ deinde rogatione revocatus, cùm ludis fortè litteras in theatro accepisset, non priùs eas legere dignatus est, quàm spectaculum finiretur. Metellæ sororis suæ virum laudare noluit, quòd is solus judicium contra leges detrectârat.

LXIII. Quinctus Metellus Pius, Numidici filius; Pius, quia patrem lacrymis & precibus assiduè ab exilio revocavit, Prætor bello sociali Q. Popedium, Marsorum ducem, interfecit. Consul in Hispaniâ Herculeios fratres oppressit; Sertorium Hispaniâ expulit. Adolescens in petitione Præturæ & Pontificatûs Consularibus viris prælatus est.

LXIV. Tiberius Gracchus, Africani ex filiâ nepos, Quæstor Mancino in Hispaniâ, fœdus ejus flagitiosum probavit. Periculum deditionis eloquentiæ gratiâ effugit. Tribunus plebis legem tulit, ne quis plus mille agri jugera haberet. Octavio collegâ intercedente, novo exemplo magistratum abrogavit. Dein tulit, ut de familiâ, quæ ex Attali hæreditate erat, ageretur, & populo divideretur. Deinde cùm prorogare sibi potestatem vellet, adversis auspiciis in publicum processit, statimque Capitolium petiit, manum ad caput referens, quo salutem suam populo commendabat. Hoc nobilitas ita accepit, quasi diadema posceret; segniterque cessante Mucio Consule, Scipio Nasica sequi se jussis, qui salvam Rempublicam vellent, Gracchum in Capitolium persecutus oppressit. Cujus corpus Lucretii Ædilis manu in Tiberim missum, unde ille Vespillo dictus. Nasica ut invidiæ subtraheretur,

per ſpeciem legationis in Asiam ablegatus eſt.

LXV. Caius Gracchus peſtilentem Sardiniam Quæſtor ſortitus, non veniente ſucceſſore, ſuâ ſponte decessit. Aſculanæ & Fregellanæ defectionis invidiam ſuſtinuit. Tribunus plebis agrarias & frumentarias leges tulit. Colonos etiam Capuam & Tarentum mittendos cenſuit. Triumviros agris dividendis ſe, & Fulvium Flaccum, & C. Craſſum conſtituit. Minucio Ruſo Tribuno plebis legibus ſuis obrogante in Capitolium venit; ubi cùm Antilius, præco Opimii Conſulis, in turbâ fuiſſet occiſus, in forum deſcendit, & imprudens concionem à Tribuno plebis avocavit; quâ re arcessitus, cùm in Senatum non veniſſet, armatâ familiâ Aventinum occupavit: ubi ab Opimio victus, dum à templo Lunæ desilit, talum intorsit, & Pontino amico apud portam Trigeminam, P. Lætorio in Ponte Sublicio perſequentibus resiſtente, in lucum Furinæ pervenit. Ibi vel ſuâ, vel ſervi Eupori manu interfectus, caput à Septimuleio amico Gracchi, ad Opimium relatum, auro expenſum fertur, propter avaritiam infuſo plumbo gravius effectum.

LXVI. Marcus Livius Druſus, genere & eloquentiâ magnus, ſed ambitioſus & ſuperbus, Ædilis munus magnificentissi-

mum dedit ; & ibi Remmio collegæ , quædam de utilitate Reipublicæ ſuggerenti, Quid tibi, inquit, cum republicâ noſtrâ ? Quæſtor in Asiâ nullis insignibus uti voluit, ne quid ipſo eſſet insignius. Tribunus plebis Latinis civitatem, plebi agros, Equitibus curiam, Senatui judicia permisit. Nimiæ liberalitatis fuit ; ipſe etiam profeſſus, nemini ſe ad largiendum præter cœlum & cœnum reliquiſſe : ideoque cùm pecuniâ egeret, multa contra dignitatem fecit. Magulſam Mauritaniæ principem ob Regis simultatem profugum, acceptâ pecuniâ Boccho prodidit, quem ille elephanto objecit. Adherbalem filium Regis Numidarum obsidem domi ſuæ ſumpsit, redemptionem ejus occultam à patre ſperans. Cæpionem inimicum actionibus ſuis reſiſtentem, ait ſe de ſaxo Tarpeio præcipitaturum. Conſuli legibus Agrariis resiſtenti, ita collum in comitio obtorsit, ut multus ſanguis efflueret è naribus, quam ille, luxuriam exprobrans, muriam de turdis eſſe dicebat. Deinde ex gratiâ nimiâ in invidiam venit : nam plebs acceptis agris gaudebat ; expulsi dolebant. Equites in Senatum lecti lætabantur ; (ſed præteriti querebantur). Senatus permissis judiciis exſultabat ; ſed ſocietatem cum Equitibus ægrè ferebat. Unde Livius anxius, ut Latinorum poſtulata differret,

qui promissam civitatem flagitabant, repentè in publico concidit, sive morbo comitiali, seu hausto caprino sanguine semianimis domum relatus. Vota pro illo per Italiam publicè suscepta sunt. Et cùm Latini Consulem in Albano monte interfecturi essent, Philippum admonuit ut caveret, unde in Senatu accusatus, cùm domum se reciperet, immisso inter turbam percussore, corruit. Invidia cædis apud Philippum, & Cæpionem fuit.

LXVII. Caius Marius septies Consul, Arpinas, humili loco natus, primis honoribus per ordinem functus, legatus Metello in Numidiâ, criminando eum Consulatum adeptus, Jugurtham captum ante currum egit. In proximum annum Consul ultrò factus, Cimbros in Galliâ apud Aquas Sextias, Teutonas in Italiâ, in campo Raudio vicit, deque his triumphavit. Usque sextum Consulatum per ordinem factus, Apuleium Saturninum Trib. plebis, & Glauciam Prætorem seditiosos, ex Senatus-consulto interemit. Et cùm Sulpiciâ rogatione provinciam Sullæ eriperet, armis ab eo victus, Minturnis in palude latuit. Inventus, & in carcerem conjectus, immissum percussorem Gallum vultûs auctoritate deterruit; acceptâque naviculâ in Africam trajecit: ibi diu exsulavit. Mox Cinnanâ dominatione revocatus, ruptis

ergaſtulis exercitum fecit, cæsiſque inimicis injuriam ultus, ſeptimo Conſulatu, ut quidam ferunt, voluntariâ morte decessit.

LXVIII. Caius Marius filius viginti ſeptem annorum Conſulatum invasit; quem honorem tam immaturum mater flevit. Hic patri ſævitiâ similis, curiam armatus obſedit, inimicos trucidavit, quorum corpora in Tiberim præcipitavit. In apparatu belli, quod contra Sullam parabatur, apud Sacriportum vigiliis & labore defeſſus, ſub dio requievit; & abſens victus, fugæ, non pugnæ interfuit. Præneſte confugit, ubi per Lucretium Ofellam obſeſſus, tentatâ per cuniculum fugâ, cùm omnia ſepta intelligeret, jugulandum ſe Pontio Telesino præbuit.

LXIX. Lucius Cornelius Cinna flagitiosissimus, Rempublicam ſummâ crudelitate vaſtavit. Primo conſulatu legem de exſulibus revocandis ferens, ab Octavio collegâ prohibitus, & honore privatus, Urbe profugit, vocatiſque ad pileum ſervis, adverſarios vicit; Octavium interfecit; Janiculum occupavit. Iterùm & tertiùm Conſulem ſe ipſe fecit. Quarto conſulatu cùm bellum contra Sullam pararet, Anconæ ob nimiam crudelitatem ab exercitu lapidibus occiſus eſt.

LXX. Caius Flavius Fimbria (ſævissimus quippe Cinnæ ſatelles) Valerio Flacco

Consuli legatus in Asiam profectus, per simultatem dimissus, corrupto exercitu, ducem interficiendum curavit. Ipse correptis imperii insignibus, provinciam ingressus, Mithridatem Pergamo expulit. Ilium, ubi tardiùs portæ patuerunt, incendi jussit, ubi Minervæ templum inviolatum stetit, quod divinâ majestate servatum nemo dubitavit. Ibidem Fimbria militiæ principes securi percussit; mox à Sullâ Pergami obsessus, corrupto exercitu desertus semet occidit.

LXXI. Viriathus genere Lusitanus, ob paupertatem primò mercenarius, deinde alacritate vector, audaciâ latro, ad postremum dux, bellum adversùm Romanos sumpsit, eorumque Imperatorem Claudium Unimanum, dein C. Nigidium oppressit. Pacem à populo Romano maluit integer petere, quàm victus; & cùm alia dedisset, & arma retinerentur, bellum renovavit. Cæpio cùm vincere aliter non posset, duos satellites pecuniâ corrupit, qui Viriathum humo depositum peremerunt. Quæ victoria, quia empta erat, à Senatu non probata.

LXXII. Marcus Æmilius Scaurus nobilis, pauper; nam pater ejus, quamvis patricius, ob paupertatem carbonarium negotium exercuit. Ipse primò dubitavit, honores peteret, an argentariam faceret,

ſed eloquentiæ conſultus, ex eâ gloriam peperit. Primò in Hiſpaniâ corniculum meruit; ſub Oreſte in Sardiniâ ſtipendia fecit. Ædilis, juri reddendo magis, quàm muneri edendo ſtuduit. Prætor adversus Jugurtham tamen ejus pecuniâ victus. Conſul legem de ſumptibus & libertinorum ſuffragiis tulit. P. Decium Prætorem tranſeunte ipſo ſedentem, jussit aſſurgere, eique veſtem ſcidit, ſellam concidit; ne quis ad eum in jus iret, edixit. Conſul Ligures & Gantiſcos domuit, atque de his triumphavit. Cenſor viam Æmiliam ſtravit; pontem Mulvium fecit. Tantumque auctoritate potuit, ut Opimium contra Gracchum, Marium contra Glauciam & Saturninum privato consilio armaret. Idem filium ſuum, quia præsidium deſeruerat, in conſpectum ſuum vetuit accedere. Ille ob hoc dedecus mortem sibi conſcivit. Scaurus ſenex, cùm à Vario Tribuno plebis argueretur, quasi ſocios & Latium ad arma coëgiſſet, apud populum, ait: Varius Sucronensis Æmilium Scaurum ait ſocios ad arma coëgiſſe, Scaurus negat, utri potiùs credendum putatis?

LXXIII. Lucius Appuleius Saturninus, Tribunus plebis ſeditioſus, ut gratiam Marianorum militum pararet, legem tulit, ut veteranis centena agri jugera in Africâ dividerentur; intercedentem Bæbium colle-

gam, factâ per populum lapidatione submovit. Glauciæ Prætori, quòd is eo die, quo ipse concionem habebat, jus dicendo partem populi avocâsset, sellam concidit, ut magis popularis videretur. Quemdam libertini ordinis subornavit, qui se Tiberii Gracchi filium fingeret. Ad hoc testimonium Sempronia soror Gracchorum producta, nec precibus, nec minis adduci potuit, ut dedecus familiæ agnosceret. Saturninus Aulo Nonio competitore interfecto Tribunus plebis refectus, Siciliam, Achaiam, Macedoniam novis colonis destinavit, & aurum, dolo, an scelere Cæpionis partum, ad emptionem agrorum convertit. Aquâ & igni interdixit ei, qui in leges suas non jurâsset. Huic legi multis Nobilibus abrogantibus cùm tonuisset, clamavit : Jam, inquit, nisi quiescitis, grandinabit. Metellus Numidicus exsulare quàm jurare maluit. Saturninus tertiò Tribunus plebis refectus, ut satellitem suum Glauciam Prætorem faceret, Memmium competitorem ejus in campo Martio necandum curavit. Marius Senatus-consulto armatus, quo censeretur, darent operam Consules, ne quid Respublica detrimenti caperet; Saturninum & Glauciam in Capitolium persecutus obsedit, maximoque astu incisis fistulis, in deditionem accepit; nec deditis fides servata. Glauciæ fracta

cervix. Appulejus cùm in Curiam fugisset, lapidibus & tegulis desuper interfectus est. Caput ejus Rabirius quidam Senator per convivia in ludibrium circumtulit.

LXXIV. Lucius Licinius Lucullus nobilis, disertus & dives, munus quæstorium amplissimum dedit. Mox per Murenam in Asiâ classem Mithridatis, & Ptolemæum regem Alexandriæ Consuli Sullæ conciliavit. Prætor Africam justissimè rexit. Adversùs Mithridatem Consul missus, collegam suum Cottam Chalcedone obsessum liberavit. Cyzicum obsidione solvit; Mithridatis copias ferro & fame afflixit, eumque regno suo, id est, Ponto expulit. Quem rursùm cum Tigrane rege Armeniæ subveniente magnâ felicitate superavit. Nimius in habitu. Maximè signorum & tabularum amore flagravit. Post cùm alienatâ mente desipere cœpit, tutela ejus M. Lucullo fratri permissa est.

LXXV. Cornelius Sulla, in fortunâ Felix dictus, cùm parvulus à nutrice ferretur, mulier obvia, Salve, inquit, puer tibi & Reipublicæ tuæ felix; & statim quæsita, quæ hæc dixisset, non potuit inveniri. Hic Quæstor Marii, Jugurtham à Boccho in deditionem accepit. Bello Cimbrico & Teutonico legatus, bonam operam navavit. Prætor inter cives jus dixit. Prætor Ciliciam provinciam habuit. Bello

ſociali Samnitas, Hirpinoſque ſuperavit. Ne monumenta Bocchi tollerentur, Mario reſtitit. Conſul Aſiam ſortitus, Mithridatem apud Orchomenum & Chæroneam prælio fudit. Archelaum præfectum ejus Athenis vicit. Portum Piræeum recepit. Medos, & Dardanos in itinere ſuperavit. Mox cùm rogatione Sulpiciâ imperium ejus transferretur ad Marium, in Italiam regreſſus, corruptis adverſariorum exercitibus, Carbonem Italiâ expulit; Marium apud Sacriportum, Teleſinum apud portam Collinam vicit. Mario Præneſte interfecto, Felicem ſe edicto appellavit. Proſcriptionis tabulas primus propoſuit. Novem millia deditorum in villâ publicâ cecidit. Numerum ſacerdotum auxit; tribuniciam poteſtatem minuit. Republicâ ordinatâ Dictaturam depoſuit, unde ſperni cœptus, Puteolos concessit, & morbo, qui Phthiriasis vocatur, interiit.

LXXVI. Mithridates rex Ponti, oriundus à ſeptem Perſis, magnâ vi animi & corporis, ut ſex juges equos regeret, quinquaginta gentium ore loqueretur. Bello ſociali diſſidentibus Romanis, Nicomedem Bithyniâ, Ariobarzanem Cappadociâ expulit. Litteras per totam Aſiam misit, ut quicunque Romanus eſſet, certâ die interficeretur; & factum eſt. Græciam inſulaſque omnes, exceptâ Rhodo, occupa-

vit. Sulla eum prælio vicit, classem ejus proditione Archelai intercepit; ipsum apud Orchomenum oppidum fudit & oppressit, & potuit capere, nisi, adversùm Marium festinans, qualemcunque pacem componere maluisset. Deinde eum Cabiris resistentem Lucullus fudit. Mithridates post à Pompeio nocturno prælio victus, in regnum confugit, ubi per seditionem popularium à Pharnace filio in turre obsessus, venenum sumpsit. Quod cùm tardiùs biberet, quia adversùm venena multis anteà medicaminibus corpus firmârat, immissum percussorem Gallum Sithocum auctoritate vultûs territum revocavit, & in cædem suam manum trepidantis adjuvit.

LXXVII. Cn. Pompeius Magnus, civili bello Sullæ partes secutus, ita egit, ut ab eo maximè diligeretur. Siciliam sine bello à proscriptis recepit. Numidiam Hiarbæ ereptam, Masinissæ restituit. Viginti sex annos natus triumphavit. Lepidum acta Sullæ rescindere volentem, privatus Italiâ fugavit. Prætor in Hispaniam pro Consulibus missus Sertorium vicit. Mox piratas intra quadragesimum diem subegit. Tigranem ad deditionem, Mithridatem ad venenum compulit. Deinde mirâ felicitate nunc in Septentrione Albanos, Colchos, Heniochos, Caspios, Hiberos, nunc in Oriente Parthos, Arabas, atque Ju-

dæos cum magno ſui terrore penetravit. Primus in Hircanum, Rubrum, & Arabicum mare uſque pervenit. Mox diviſo orbis imperio, cùm Craſſus Syriam, Cæſar Galliam, Pompeius Urbem obtineret; poſt cædem Crassi, Cæſarem dimittere exercitum jussit. Cujus infeſto adventu Urbe pulſus, in Pharſáliâ victus, ad Ptolemæum Alexandriæ regem confugit. (Ejus imperio ab Achillâ & Pothino ſatellitibus occiſus eſt.) Hujus latus ſub oculis uxoris & liberorum à Septimio Ptolemæi præfecto mucrone confoſſum eſt. Jamque defuncti caput gladio præciſum, quod uſque ad ea tempora fuerat ignoratum. Truncus Nilo jactatus, à Servio Codro rogo inuſtus, humatuſque eſt, inſcribente ſepulcro: HIC POSITUS EST MAGNUS. Caput ab Achillâ Ptolemæi ſatellite, Ægyptio velamine involutum cum anulo Cæſari præſentatum eſt, qui non continens lacrymas, illud plurimis & pretiosissimis odoribus cremandum curavit.

ADDITAMENTUM
VIRORUM ILLUSTRIUM
EX LIBRIS ANTIQUIS MANU DESCRIPTIS.

LXXVIII. Caius Julius Cæſar, veneratione rerum geſtarum Divus dictus: contubernalis Thermo in Asiam profectus, cùm ſæpe ad Nicomedem regem Bithyniæ commearet, impudicitiæ infamatus eſt. Mox Dolabellam judicio oppressit. Dum ſtudiorum causâ Rhodum petit, à piratis captus & redemptus, eoſdem & poſteà captos punivit. Prætor Lusitaniam, & poſt Galliam, ab Alpibus uſque, & Oceanum bis claſſe tranſgreſſus, Britanniam ſubegit. Cùm ei triumphus à Pompeio negaretur, armis eum Urbe pulſum in Pharſaliâ vicit. Capite ejus ablato flevit, & honorificè ſepeliri fecit: mox à ſatellitibus Ptolemæi obſeſſus, eorum & Regis nece Pompeio parentavit. Pharnacem Mithridatis filium famâ nominis fugavit. Jubam & Scipionem in Africâ; Pompeios juvenes in Hiſpaniâ apud Mundam oppidum ingenti prælio vicit. Deinde ignoſcendo amicis odia cum armis depoſuit, nam

Lentulum tantùm, & Afranium, & Faustum Sullæ filium jussit occidi. Dictator in perpetuum factus à Senatu; in curiâ, Cassio & Bruto cædis auctoribus tribus & viginti vulneribus occisus est; cujus corpore pro rostris posito, Sol orbem suum celâsse dicitur.

LXXIX. Cæsar Octavianus ex Octaviâ familiâ in Juliam translatus, in ultionem Julii Cæsaris, à quo hæres fuerat institutus, Brutum & Cassium cædis auctores in Macedoniâ vicit. Sextum Pompeium Cn. Pompeii filium bona paterna repetentem, in freto Siculo superavit. Marcum Antonium consulem Syriam obtinentem, amore Cleopatræ devinctum, in Actiaco Ambraciæ litore debellavit. Reliquam orbis partem per legatos domuit. Huic Parthi signa, quæ Crasso sustulerant, ultrò reddiderunt. Indi, Scythæ, Sarmatæ, Daci, quos non domuerat, dona miserunt. Jani gemini portas bis ante se clausas, primò sub Numâ, iterùm post primum Punicum bellum, suâ manu clausit. Dictator in perpetuum factus, à Senatu, ob res gestas Divus Augustus est appellatus.

LXXX. Cato Prætorius, Catonis Censorii pronepos, cùm in domo avunculi Drusi educaretur, nec pretio, nec minis potuit adduci à Q. Popedio Silone Marsorum principe, ut favere se causæ Socio-

rum diceret. Quæstor in Cyprum missus ad vehendam ex Ptolemæi hæreditate pecuniam, cum summâ eam fide perduxit; præterea conjuratos puniendos censuit. Bello civili, Pompeii partes secutus est; quo victo, exercitum per deserta Africæ duxit, ubi Scipioni Consulari delatum ad se imperium concessit. Victis partibus, Uticam concessit, ubi filium hortatus, ut clementiam Cæsaris experiretur, ipse lecto Platonis libro, qui de bonis mortis est, semet occidit.

LXXXI. Marcus Tullius Cicero, genere Arpinas, patre Equite Romano natus, genus à Tullo Attio rege duxit. Adolescens Rosciano judicio eloquentiam, & libertatem suam adversùm Sullanos ostendit, ex quo veritus invidiam Athenas studiorum gratiâ petivit, ubi Antiochum Academicum philosophum studiosè audivit. Inde eloquentiæ gratiâ Asiam, post Rhodum petiit, ubi Molonem Græcum, rhetorem tum disertissimum, magistrum habuit; qui flêsse dicitur quòd per hunc Græcia eloquentiæ laude privaretur. Quæstor Siciliam habuit. Ædilis C. Verrem repetundarum damnavit. Prætor Ciliciam latrociniis liberavit. Consul conjuratos capite punivit. Mox invidiâ P. Clodii, instinctuque Cæsaris & Pompeii, quos dominationis suspectos, eâdem, quâ quondam

dam Sullanos, libertate perstrinxerat, sollicitatis Pisone & Gabinio Consulibus, qui Macedoniam Asiamque provincias in stipendium operâ hujus acceperant, in exsilium actus; mox ipso referente Pompeio rediit, eumque civili bello secutus est. Quo victo, veniam à Cæsare ultrò accepit; quo interfecto Augustum fovit; Antonium hostem judicavit. Et cùm Triumviros se fecissent, Cæsar, Lepidus, Antoniusque, concordia non aliter visa est inter eos jungi posse, nisi Tullius necaretur; qui, immissis ab Antonio percussoribus, cùm fortè Formiis quiesceret, imminens exitium corvi auspicio didicit, & fugiens occisus est. Caput ad Antonium relatum.

LXXXII. Marcus Brutus avunculi Catonis imitator, Athenis Philosophiam, Rhodi eloquentiam didicit. Cytheridem mimam cum Antonio & Gallo poëtâ amavit. Quæstor in Galliam proficisci noluit, quòd is bonis omnibus displicebat. Cum Appio Claudio in Ciliciâ fuit; & cùm ille repetundarum accusaretur, ipse ne verbo quidem infamatus est. Civili bello à Catone ex Ciliciâ retractus, Pompeium secutus est: quo victo, veniam à Cæsare accepit, & Proconsul Galliam rexit; tamen cum aliis conjuratis in curiâ Cæsarem occidit. Et ob invidiam veteranorum in Macedoniam missus, ab Augusto in cam-

pis Philippiis victus, Stratoni cervicem præbuit.

LXXXIII. Caius Cassius Longinus quæstor Crassi in Syriâ fuit, post cujus cædem, collectis reliquiis in Syriam rediit. Osacem præfectum regium apud Orontem fluvium superavit. Dein quòd coëmptis Syriacis mercibus fœdissimè negotiaretur, Caryota cognominatus est. Tribunus plebis Cæsarem oppugnavit. Bello civili Pompeium secutus classi præfuit. A Cæsare veniam accepit, tamen adversùs eum conjurationis auctor cum Bruto fuit, & in cæde dubitanti cuidam, Vel per me, inquit, feri; magnoque exercitu comparato, in Macedoniâ Bruto conjunctus in campis Philippiis ab Antonio victus, cùm eandem fortunam Bruti putaret, qui Cæsarem vicerat, Pindaro liberto jugulum præbuit. Cujus morte auditâ, Antonius exclamâsse dicitur, Vici.

LXXXIV. Sextus Pompeius in Hispaniâ apud Mundam victus, amisso fratre, reliquiis exercitûs collectis, Siciliam petiit, ubi ruptis ergastulis mare obsedit. Interceptis commeatibus Italiam vexavit; & cùm mari feliciter uteretur, Neptuni se filium confessus est, eumque bobus auratis & equo placavit. Pace factâ epulatus in navi cum Antonio & Cæsare non invenustè ait: Hæ sunt meæ carinæ, quia

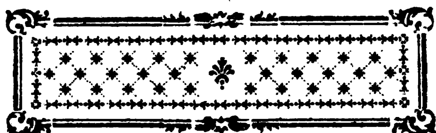
Romæ in Carinis domum ejus Antonius tenebat. Rupto per eumdem Antonium fœdere, Sextus ab Augusto per Agrippam navali prælio victus in Asiam fugit, ubi ab Antonianis militibus occisus est.

LXXXV. Marcus Antonius in omnibus expeditionibus Julio Cæsari comes, Lupercalibus diadema ei imponere tentavit, mortuo divinos honores decrevit. Augustum perfidiosè tractavit, à quo apud Mutinam victus, Perusii fame domitus, in Galliam fugit. Ibi Lepidum sibi collegam adjunxit. Brutum, exercitu ejus corrupto, occidit. Reparatis viribus Italiam regressus cum Cesare in gratiam rediit. Triumvir factus proscriptionem à Lucio Cæsare avunculo suo cœpit. In Syriam missus bellum Parthis intulit, à quibus victus, vix tertiam partem de quindecim legionibus in Ægyptum perduxit; ibi Cleopatræ amore devinctus in Actiaco litore ab Augusto victus est. In Alexandriam regressus, cùm habitu regio in solio regali sedisset, necem sibi conscivit.

LXXXVI. Cleopatra Ptolemæi regis Ægyptiorum filia, à fratre suo Ptolemæo eodemque marito, quem fraudare regno voluerat, pulsa, ad Cæsarem bello civili in Alexandriam venit: ab eo specie suâ & concubitu, regnum Ptolemæi & necem impetravit. Hæc tantæ libidinis fuit, ut

ſæpè proſtiterit ; tantæ pulchritudinis, ut multi noctem illius morte emerint. Poſteà Antonio juncta, cum eo victa, cùm ſe illi inferias ferre simularet in Mauſoleo ejus, admotis aſpidibus periit.

SEXT. AUR. VICTOR
DE
CÆSARIBUS.
HISTORIÆ ABBREVIATÆ
PARS ALTERA,

Ab Augusto Octaviano, id est, à fine Titi Livii, usque ad Consulatum decimum Constantii Augusti, & Juliani Cæsaris tertium.

CAPUT I.

ANNO Urbis septingentesimo ferè vicesimoque secundo etiam mos Romæ incessit, uni prorsùs parendi. Namque Octavianus patre Octavio, atque adoptione magni avunculi Cæsaris, ac mox Procerum consulto ob victoriam patriam placidè exercitam, Augusti cognomento dictus,

illectis per dona militibus, atque annonæ curandæ specie vulgo, cæteros haud difficulter subegit. Eoque modo annis quatuor circiter & quadraginta actis, morbo Nolæ consumptus, adjectis imperio civium Rhætis, Illyricoque, ac pacatâ externarum gentium ferociâ, nisi Germaniæ. Quamquam tertius post Numam victo Antonio, Janum clauserit, quod jure Romano, quiescentibus bellis accidebat. Mores viro civiles lepidique; flagrante haud modicè luxuriâ, ludorumque cupidine atque ad somnum intemperantiâ. Doctorum, qui abundè erant, necessariorumque percultor, cùm eloquentiæ studio, ac religionibus mirè retineretur. *Pater patriæ*, ob clementiam, ac Tribuniciâ potestate perpetuò habitus: hincque uti Deo, Romæ provinciisque omnibus per urbes celeberrimas, vivo mortuoque templa, sacerdotes, & collegia sacravêre. Felix adeo (absque liberis tamen simulque conjugio) ut Indi, Scythæ, Garamantes, ac Bactri legatos mitterent orando fœderi.

II. Dein Claudius Tiberius Nero in Augusti liberos e privigno redactus arrogatione, ubi quæ metuebantur, satis tuta animadvertit, Imperium complexus est, cujus nomen astu abnuebat, subdolus & occultior, hisque sæpè simulando infensus, quæ maximè cuperet, & insidiosè dedi-

tus, quæ odio erant; ingenio ad repentina longè acriore; bonis initiis idem perniciosus, quæsitissimis in omnem ferè ætatem sexumque libidinibus; atque atrociùs puniens insontes, suos pariter externosque. Adhuc dum urbes & conventus [adhuc] exsecratur, Capreas insulam quæsierat flagitiis obtentui. Quare solutis militiæ artibus direpta pleraque juris Romani, nihilque præter Cappadocas, idque inter exordia, in provinciâ subactum, remoto rege Archelao, compressaque Getulorum latrocinia; quæ Tacfarinate duce passim proruperant. Prætorias, quæ dispersæ proximis municipiis, seu Romæ, quæque per domos habebantur, in castra apud Urbem redegit; qua tenebantur Præfecturam appellans, vel augens, Prætorio; nam cæteros Paritorum Præsidesque Augustus instituerat.

III. Igitur Claudio Tiberio fato an insidiis oppresso, cùm imperium tres atque viginti, ævi octogesimum uno minus annos egisset, Caius Cæsar cognomento Caligula aventibus cunctis deligitur, majorum gratiæ parentisque. Namque per filiam proavus Augustus, genere materno, Agrippa; Drusus, Germanici pater, è quo is oriebatur, avi erant. Quorum modestiâ atque immaturo, absque Octaviani, interitu, vulgus, simul matris fratrumque,

quos Tiberius exitio interceperat, permovebatur. Quâ causâ nitebantur omnes casum tantæ familiæ lenire adolescentuli spe: Tum quia natus in exercitu (unde cognomentum calceamento militari quæsiverat) legionibus carus acceptusque habebatur. Præterea prudentissimus quisque similem fore sui credebat, quod longè secus, quasi naturæ lege; quæ crebrò tamquam ex industriâ malos è bonis; agrestes è doctoribus, & cæteros hujuscemodi seu contra gignit. Quo demum exemplo sapientium plures caruisse liberis utilius duxêre. Cæterum in Caligulâ haud quaquam vero plurimum aberant; quippe qui diu immania animi ita pudore, ac parendi specie obtexerat, uti meritò vulgaretur, neque meliores famulos neque atrociorem dominum illo fuisse. Denique nactus potestatem, uti talia ingenia deteri solent anni mensibus, egregia ad populum inter partes cum militibus gessit: delatâque conjuratione, quasi minùs credens, prædicaret, vix convenire in eum, cujus vita nullius oneri aut incommodo esset. Sed repentè cæsis primùm vario facinore innocentium paucioribus, tanquam belluæ hausto sanguine ingenium exercuit; itaque deinceps triennium consumptum, cùm Senatûs atque optimi cujusque multiplici clade terrarum orbis fœdaretur. Quin etiam

ſororum ſtupro ac matrimoniis illudens nobilibus Deorum habitu incedebat, cùm Jovem ſe ob inceſtum, ex choro autem Bacchanali Liberum ſe aſſereret. Neque ſecùs contractis ad unum legionibus, ſpe in Germaniam tranſgrediendi, conchas umbiliçoſque in ora maris Oceani legi jussit. Cùm ipſe nunc fluxo cultu Venerioque intereſſet; nunc armatus ſpolia à ſe non ex hominibus, ſed cœleſtium capi dictitaret, ſcilicet quòd hujuſmodi piſces Græcorum dicto, quîs augendi omnia ſtudium eſt, Nympharum lumina accepiſſet. His elatus dominum dici, atque insigne regni capiti nectere tentaverat. Quâ causâ auctore Chæreâ moti, quibus Romana virtus inerat, tantâ pernicie Rempublicam confoſſo eo levare: prælatumque excellens Bruti facinus ejecto Tarquinio foret, si per Quirites modò militia exerceretur. Verùm ubi cives desidiâ externos, barbaroſque in exercitum cogere libido incessit; corruptis moribus libertas oppreſſa, atque habendi auctum ſtudium. Interim dum Senatûs decreto gentem Cæſarum, etiam muliebris ſexûs, omnemque affinitatem armati perſequuntur, forte unus ortus Epiri è cohortibus, quæ Palatium per opportunos locos obsidebant, Tib. Claudium occultantem ſe reperit deformi latebrâ, protractoque eo, exclamat apud ſocios, Si

ſapiant, adeſſe principem. Et ſanè quia vecors erat, mitissimus videbatur imprudentibus, quæ res adversùm nefariam patrui Neronis mentem auxilio, neque apud fratris filium Caligulam invidiæ fuit: quin etiam militares plebiſque animos conciliaverat, dum flagrante ſuorum dominatione, ipſe contemptui miſerabilior haberetur. Talia pleriſque memorantibus, repentè eum, nullo retractante, quæ aderant turbæ circumsiſtunt, simulque affluebant reliqui militum, & vulgi magna vis. Quod ubi Patres accepêre, mittunt ocius auſum comprimere. Sed poſtquam variis, tetriſque ſeditionibus civitas cunctique ordines lacerabantur, tanquam ex imperio omnes dedêre ſe. Ita Romæ Regia poteſtas firmata, proditumque apertiùs *mortalium conatus* vacuos à Fortunâ caſſoſque eſſe.

IV. Igitur Claudius, quamquam ventri fœdè obediens, vecors juxta atque immemor, paviduſque animi & ignavior eſſet; pleraque per formidinem tamen egregiè conſultabat, Nobilitatis præcipuè consiliis, quæ metu colebatur: quippe *ſtolidorum ingenia* proindè agunt, uti monitores ſunt. Denique bonis auctoribus compreſſa per eum vitia, ac per Galliam Druidarum famoſæ ſuperſtitiones; lata jura quàm commodissima; curatum militiæ officium; retenti fines, ſeu dati imperio Romano,

Meſopotamia per Orientem, Rhenus, Danubiuſque, ad Septentrionem; & à Meridie Mauri acceſſêre provinciis, demptis regibus poſt Jubam; cæſaque Muſalamiorum manus; ſimul, ultima Occasûs, Britanniæ partes contuſæ, quam ſolam adiit, Oſtiâ profectus mari, nam cætera duces curavêre. Adhuc annonæ egeſtas compoſita, quam Caligula induxerat, dum adactis toto orbe navigiis, pervium mare theatris curribuſque damno publico efficere contendit. Neque ſecùs cenſu novato, cùm Senatu motis pluribus laſcivum adoleſcentem, quem ſibi probatum parens aſſeruerat, retinuiſſet, cenſorem & liberis patrem debere eſſe, rectè adjecerat. Aſt ubi Meſſalinæ conjugis, ſimulque libertorum delinimentis, quibus ſemet dediderat, in pravum abſtractus, non illa modo tyrannorum admiſſa, verùm quæ poſtremum genus mulierum, atque ſervile quibat facere viro amenti dominoque. Namque uxor primò paſſimque, quaſi jure, adulteris utebatur: eoque extincti cum ſuis plerique, ingenio, ſeu metu abſtinentes; dum pervagatis mulierum artibus peti ſe à petitis criminatur. Dehinc atrociùs accenſa, nobiliores quaſque nuptas, & virgines, ſcortorum modo ſecum proſtituerat, coactique mares uti adeſſent. Quod ſi qui talia horruerat, affiсto crimine, in ipſum om-

nemque familiam sæviebatur. Namque Claudium, uti supra docuimus, naturâ performidolosum, injecto metu sui agitabant, maximè conjurationis; quo commento liberti etiam, quos vellent, perditum ibant. Qui primò sceleribus collubentes, ubi pares patronæ facti sunt, eam quoque ignaro, quasi jubente tamen, domino, per satellites interfecêre. Et sanè in id progressa mulier erat, uti, animi ac pellicum gratiâ Ostiam profecto, Romæ nuptias cum altero frequentaret: & hinc notior, dum mirum videtur apud Imperatorem virum, quàm Imperatori nuptam esse. Ita liberti potestatem nacti summam stupris, exsilio, cæde, proscriptionibus, omnia fœdabant, eòque herilem stultitiam perpulêre, uti senex fratris filiam in nuptias concupisceret. Quæ quamvis superiore absurdior haberetur, idcircoque paria extimesceret, veneno conjugem interemit. Hujus anno sexto, cùm quatuordecim regnârit, octingentesimus Urbis mirè celebratus, visusque apud Ægyptum Phœnix, quam volucrem ferunt anno quinquagesimo ex Arabum odoratis lucis advolare; atque in Ægæo mari repentè insula ingens emersit, nocte quâ defectûs Lunæ acciderat. Tetrum funus, uti quondam in Prisco Tarquinio, diu occultatum; dum arte mulieris corrupti custodes, ægrum simu-

lant, atque ab eo mandatam interim privigno, quem paulò antè in liberos adsciverat, curam Reipublicæ.

V. Eo modo L. Domitius [nam id certè nomen Neroni, patre Domitio, erat] Imperator factus est. Qui cùm longè adolescens dominatum parem annis vitrico gessisset, quinquennium tamen tantus fuit, augendâ Urbe maximè, uti meritò Trajanus sæpius testaretur, procul differre cunctos Principes Neronis quinquennio; quo etiam Pontum in jus provinciæ, Polemonis permissu, redegit; cujus gratiâ Polemoniacus Pontus appellatur; itemque Cottias Alpes, Cottio rege mortuo. Quare satis compertum neque ævum impedimento virtuti esse, eam facilè mutari, corrupto per licentiam ingenio, omissamque adolescentiæ quasi legem, perniciosiùs repeti. Namque eo dedecore reliquum vitæ egit, uti pigeat, pudeatque memorare hujusmodi quemquam, nedum rectorem gentium, fuisse. Qui dum psallere per cœtus, Græcorum invento, in certamen coronæ cœpisset; eò progressus est, uti neque suæ, neque aliorum pudicitiæ parcens, ad extremum amictus nubentium virginum specie, palàm Senatu, dote datâ, cunctis festa more celebrantibus, in manum conveniret lecto ex omnibus prodigiosis. Quod sanè in eo [narrantur scelera Neronis] levius æsti-

mandum. Quippe noxiorum vinctis modo, pelle tectus feræ, utrique sexui genitalia vultu contrectabat; exactor parium majore flagitio. Atque inter hæc matrem etiam contaminavisse plures habent, dum ea quoque dominandi ardore, scelere quolibet subjici filium cupit. Id ego, quanquam scriptoribus diversa firmantibus, verum puto. Namque ubi mentem invaserint vitia, nequaquam verecundiæ externæ societate humaniùs datur peccandi consuetudo, nova, & eo dulciora, affectans, ad extremum in suos agens. Quod his proditum magis, dum quasi quodam progressu, illa per alteros ad patrui nuptias, atque alienorum cruciatibus mariti exitium; hic paulatim ad sacerdotem Vestæ, deinde in se, postremò uterque in sui scelus processerunt. Neque blandimentis talibus tamen coalescere potuêre, sed eo præceps dati, dum insidiantur invicem, mater perversa interiit. Igitur cùm omne jus, fasque parricidio trivisset, ac magis, magisque in optimos sæviretur, conjuravêre plures, variâ sanè tempestate, ad liberandam Rempublicam. Quis proditis, cæsisque immanior, Urbem incendio, plebem feris vulgò emissis, Senatum pari morte tollere decreverat, novâ sede regno quæsitâ, maximèque incitante legato Parthorum, qui fortè inter epulas, aulicis, uti mos est,

canentibus, cùm sibi citharistam poposcisset; responso dato, liberum esse, sumeret ipse quem vellet è suis, ostentans qui convivio aderant: adjecerat, quòd liber sub imperio nullus haberetur. Ac ni Galba, qui Hispaniæ præsidebat, cognito mandatum sui exitium, quanquam senectâ ætate, imperio correpto subvenisset; tantum facinus haud dubiè patraretur. Verùm ejus adventu desertus undique, nisi ab spadone, quem quondam exsectum formare in mulierem tentaverat, semet ictu transegit, cùm implorans percussorem diu, ne ad mortem quidem meruisset cujusquam officium.

Hic finis Cæsarum genti fuit, quem fore prodigiorum multa denuntiavêre, præcipuèque eorum prædiis arescens lauri nemus dicatum triumphantibus; atque interitus gallinarum, quæ adeò multæ, albæque, aptiores erant religionibus, ut iis Romæ habeatur hodie locus.

VI. At Galba, haud secùs nobilis è gente clarissimâ Sulpiciorum, ubi Romam ingressus est, quasi luxuriæ aut etiam crudelitati auxilio ventitasset; rapere, trahere, vexare, ac fœdum in modum vastare cuncta, & polluere. Quîs rebus intestabilior [dum graviùs offendunt quos molliùs consulturos spes erat] simul quia opes militum nimis pecuniæ cupidus attenuave-

rat, Othone authore interficitur; qui prælatum adoptione ejus Pisonem impatientiùs dolens, accensas cohortes, armatasque in forum deduxerat. Quò cùm loricâ tectus Galba tumultum leniturus contenderet, ad lacum Curtium cæsus est, mense Imperii ac die septimo.

VII. Igitur Salvius Otho, Neroni quoque quondam criminosè familiaris, haud multò fine adolescentiæ grandior, potentiam invadit. Qui dies ferè quinque & octoginta præcognitis moribus potitus, postquam à Vitellio, qui è Galliâ descenderat, Veronensi prælio pulsus est, mortem sibi conscivit.

VIII. Ita ad Aulum Vitellium potestas delata, quæ progressu funestior talibus initiis foret, si Vespasianus aliquandiu Judæorum bello, quod Neronis jussu susceperat, impensiùs attineretur. Is ubi gesta per Galbam, ipsumque oppressum accepit; simul quoniam legati Mœsiæ, Pannonicique exercitus hortantium venerant, Imperium capit. Namque milites prædicti, postquam Othonem prætoriis, Vitellium Germanicianis legionibus factum comperêre, æmuli, ut inter se solent, ne dissimiles viderentur, Vespasianum perpulêre; in quem jam Syriacæ cohortes ob egregia vitæ consenserant. Quippe Vespasianus novâ Senator familiâ, Reatinis ma-

joribus, induſtriâ rebuſque pacis ac militiæ longè nobilis habebatur. Hujus legatorum in Italiam tranſgreſſu, fusiſque apud Cremonam ſuis, Vitellius ab Sabino, Urbi præfecto, Veſpasiani fratre, ſeſtertium millies pepigerat, arbitris militibus Imperio decedere. Sed poſtquam mox circumventum ſe nuncio ratus eſt, quasi renovato furore ipſum cæteroſque adverſæ partis, cum Capitolio, quod ſaluti remedium ceperant, cremavit. Aſt ubi vera eſſe, ac propinquare hoſtes patefactum eſt, productus è tugurio, quo ſe abdiderat, janitoris, injecto laqueo, parricidarum more, ad ſcalas Gemonias, perque eas pertractus; simul ictibus, quantum quiſque valuerat, confoſſo corpore in Tiberim dejicitur, tyrannidis octavo menſe, annos natus ſeptuaginta & quinque amplius.

Hi omnes, quos paucis attigi, præcipuèque Cæſarum gens, adeo litteris culti, atque eloquentiâ fuêre, ut ni cunctis vitiis [abſque Auguſto] nimii forent, tantæ artes profectò texiſſent modica flagitia. Quîs rebus quamquam ſatis conſtet præſtare mores, tamen cuique præſertim ſummo Rectori, utroque, si queat, juxta opus; sin autem vitæ proposito in immenſum progrediente, elegantiæ ſatis atque auctoritatis ſumat eruditionem.

IX. Hoc item ex genere Vespasianus, sanctus omnia, facundiæ haud egens promendis quæ senserat, exsanguem diu, fessumque terrarum orbem brevi refecit. Namque primùm satellites tyrannidis, nisi qui forte atrocius longè processerant, flectere potiùs maluit, quàm excruciatos delere: prudentissimè ratus, nefaria ministeria à pluribus metu curari. Dein conjurationum multas scelere inulto abscedere patiebatur; comiter, uti erat, stultitiæ arguens, qui ignorarent quanta moles molestiaque imperio inessent. Simul divinis deditus [quorum vera plerisque negotiis compererat] successores fidebat liberos Titum ac Domitianum fore. Prætereà legibus æquissimis monendo, quodque vehementius est, vitæ specie vitiorum plura aboleverat. Infirmiùs tamen, uti quidam pravè putant, adversùm pecuniam; cùm satis constet, ærarii inopiâ, ac labe urbium, novas eum neque aliquandiu posteà habitas, vectigalium pensiones exquisivisse. Namque Romæ Capitolium, quod conflagrâsse supra memoravimus, ædes Pacis, Claudii monumenta, Amphitheatri tanta vis, multæque aliæ, ac forum cœpta ac patrata. Adhuc per omnes terras, quà jus Romanum est, renovatæ urbes cultu egregio, viæque operibus maximis munitæ, & cavati montes per

Flaminiam, prono transgressu. Quæ tot tantaque brevi confecta, intactis cultoribus, prudentiam magis quàm avaritiam probavêre; simul censu more veterum exercito, Senatu motus probrosior quisquis; ac, lectis undique optimis viris, mille gentes compositæ, cùm ducentas ægerrimè reperisset, exstinctis sævitiâ Tyrannorum plerisque. Ac bello rex Parthorum Vologesus in pacem coactus, atque in provinciam Syria, cui Palæstinæ nomen, Judæique adnitente filio Tito, quem transgrediens in Italiam reliquerat externæ militiæ; moxque victorem Præfecturâ Prætorio extulerat. Unde etiam honos is, ingens à principio, tumidior, atque alter ab Augusto imperio fuit. Verùm hac tempestate dum honorum honestas despectatur, mistique bonis indocti, ac prudentibus inertes sunt, fecêre nomen plerique potentiâ vacuum insolens per injurias, subjectum pessimo cuique, & annonæ specie rapax.

X. Cæterùm Titus, postquam Imperium adeptus est, incredibile [est] quantum, quem imitabatur, anteierit, præsertim litteris, clementiâque ac muneribus. Denique cùm concessa per priores Principes firmari ab insequentibus mos esset; simul Imperium cepit, talia possidentibus edicto spontè cavit, prospexitque. Neque

minus ſanctè facilis in tuendis, qui fortè in ſe conſpiràſſent; adeo ut cùm amplissimi ordinis duo, abnuere cogitatum ſcelus nequirent, Patreſque cenſuiſſent de confessis ſupplicium ſumendum, deductos in ſpectaculum ſe utrimque assidere jussit; petitoque ex induſtriâ gladiatoris, quorum pugnæ viſebantur, gladio, quasi ad explorandam aciem, uni atque alteri committere; quîs perculsis, & conſtantiam mirantibus: Videtiſne, inquit, Poteſtates Fato dari, fruſtraque tentari facinus potiundi ſpe, vel amittendi metu? Ita biennio poſt, ac menſes ferè novem, Amphitheatri perfecto opere, lautuſque veneno interiit, anno ævi quadragesimo; cùm ejus pater ſeptuagesimo obiiſſet, Imperator decennii. Hujus ſanè mors adeo provinciis luctui fuit, uti, generis humani delicias appellantes, orbatum orbem deflerent.

XI. Igitur Domitianus fratris atque Imperatoris optimi nece, privato ſcelere publicoque amentior, simul maculoſæ adoleſcentiæ, prædas, cædem, ſupplicia agere occœpit. Major libidinum flagitio, ac plus quàm ſuperbè utens Patribus. Quippe qui ſe Dominum Deumque dici coëgerit; quod confeſtim ab inſequentibus remotum, validiùs multo poſthac deinceps retulêre. Sed Domitianus primò

clementiam simulans, neque adeo iners domi, belloque tolerantior videbatur. Idcircoque Dacis & Cattorum manu devictis, Septembrem Octobremque menses, Germanici superiorem, è suo nomine alterum appellaverat: multaque opera inchoata per patrem, vel fratris studio, atque in primis Capitolium absolvit. Dehinc atrox cædibus bonorum, segnisque ridiculè, remotis procul omnibus, muscarum agmina persequebatur, postquam ad libidinem minus virium erat, cujus fœdum exercitium Græcorum lingua κλινοπάλην vocabat; hincque jocorum pleraque: nam percunctanti cuidam, Quisquamne in Palatio esset, responsum: Ne musca quidem, nisi fortè apud palæstram. Is ergo magis magisque sævitiâ nimius, eoque suspectior etiam suis, libertorum consilio, uxore non ignarâ, quæ amorem histrionis viro prætulerat, pœnas luit, quinto & quadragesimo anno vitæ, dominationis circiter quintodecimo. At Senatus gladiatoris more funus ferri, radendumque nomen decrevit. Quo moti milites, quibus privatæ commoditates dispendio publico largiùs procedunt, auctores necis ad supplicium petere, more suo seditiosiùs, cœperunt. Qui vix ægrèque per prudentes cohibiti, tandem in gratiam Optimatum convenêre. Neque minus per se moliebantur bellum,

quòd his conversum imperium mœstitiæ erat, ob omissionem prædarum per dona munifica.

Hactenus Romæ, seu per Italiam orti Imperium rexêre, hinc advenæ; nescio quoque an, ut in Prisco Tarquinio, longè meliores. At mihi quidem audienti multa legentique, planè compertum, urbem Romam externorum virtute, atque insitivis artibus præcipuè crevisse.

XII. Quid enim Nervâ Narniensi prudentius, magisque moderatum? Qui cùm extremâ ætate apud Sequanos, quò tyranni defecit metu, Imperium arbitrio legionum cepisset; ubi prospexit, nisi à superioribus robustioribusque corpore animoque geri non posse, mense sexto ac decimo semet eo abdicavit, dedicato priùs foro, quod appellatur Pervium, quò ædes Minervæ eminentior consurgit, & magnificentior. Id cùm semper egregium sit metiri, quantum queas, neque ambitione præceps agi; tum in imperio, cujus adeò cupidi mortales sunt, ut id vel ultima senectus avidè petat. Huc accedit quòd suffecti virtute quantus consilio esset, magis magisque patefecit.

XIII. Namque Ulpium Trajanum Italicâ urbe Hispaniæ ortum, amplissimi ordinis tamen atque consulari loco, adrogatum accepit, & dedit. Hôc ægrè clarior domi,

ſeu militiæ reperietur. Quippe primus, aut ſolus etiam vires Romanas trans Iſtrum propagavit, domitis in provinciam Dacorum pileatis Saciſque nationibus, Decibalo rege ac Sardonios; simul ad ortum Solis cunctæ gentes, quæ inter Indum & Euphratem amnes inclytos ſunt, concuſſæ bello, atque imperati obsides Perſarum Regi, nomine Coſdroë, & inter ea iter conditum per feras gentes, quò facile ab uſque Pontico mari in Galliam permeatur. Caſtra ſuſpectioribus atque opportunis locis exſtructa; ponſque Danubio impositus; ac deductæ coloniarum pleræque. Adhuc Romæ Domitiano cœpta fora, atque alia multa, pluſquam magnificè coluit ornavitque, & annonæ perpetuæ mirè conſultum, reperto firmatoque Piſtorum collegio: simul noſcendis ociùs, quæ ubique è Republicâ gerebantur, admota media publici cursûs. Quod equidem munus ſatis utile, in peſtem orbis Romani vertit poſteriorum avaritia, inſolentiaque, nisi quòd his annis ſuffectæ vires Illyrico ſunt, Præfecto medente Anatolio. Boni, malique in Republicâ nihil eſt, quod in diverſum traduci nequeat moribus Præsidentium. Æquus, clemens, patientissimus, atque in amicos perfidelis, quippe qui Suræ familiari opus ſacraverit, quæ Suranæ ſunt. Uſque eò innocentiæ fidens, uti Præfec-

tum Prætorio Saburanum nomine, cùm insigne poteſtatis, uti mos erat, pugionem daret, crebro monuerit: Tibi iſtum ad munimentum mei committo, si rectè agam; sin aliter, in me magis: quòd Moderatorem omnium vel errare minùs fas sit. Quin etiam vinolentiam, quo vitio, uti Nerva, angebatur, prudentiâ molliverat; curari vetans juſſa poſt longiores epulas. His virtutibus acto Imperio annos prope viginti, cùm terræ motu gravi apud Antiochiam cæteraque Syriæ extremis afficeretur, rogatu Patrum militiam repetens, morbo periit, grandævâ ætate; adſcito priùs ad Imperium Hadriano cive propinquoque. Abhinc diviſa nomina Cæſarum atque Auguſti, inductumque in Rempublicam, uti duo, ſeu plures ſummæ potentiæ, dissimiles cognomento ac poteſtate diſpari sint. Quamquam alii Plotinæ, Trajani conjugis favore Imperium aſſecutum putent, quæ viri teſtamento hæredem regni inſtitutum simulârat.

XIV. Igitur Ælius Hadrianus eloquio, togæque ſtudiis accommodatior, pace ad Orientem compositâ, Romam regreditur. Ibi Græcorum more, ſeu Pompilii Numæ, cærimonias, leges, gymnasia, doctoreſque curare occœpit, adeò quidem, ut etiam ludum ingenuarum artium, quod Athenæum vocant, conſtitueret.

tueret; Atque initia Cereris, Liberæque, quæ Eleusina dicitur, Atheniensium modo Roma percoleret. Deinde, uti solet, tranquillis rebus, remissior rus proprium Tibur secessit, permissâ Urbe Lucio Ælio Cæsari. Ipse, uti beatis locupletibus mos, palatia exstruere, curare epulas, signa, tabulas pictas; postremò omnia satis anxiè prospicere, quæ luxûs lasciviæque essent. Hinc orti rumores mali, injecisse stupra puberibus, atque Antinoi flagravisse famoso ministerio, neque aliâ de causâ urbem conditam ejus nomine, aut locâsse Ephebo statuas. Quæ quidem alii pia volunt, religiosaque; quippe Hadriano cupiente fatum producere, cùm voluntarium ad vicem Magi poposcissent, cunctis retractantibus, Antinoum objecisse se referunt; hincque in eum officia supradicta. Nos rem in medio relinquemus; quamquam in remisso ingenio suspectam æstimantes societatem ævi longè imparilis. Interim Ælio Cæsare mortuo, cùm ipse animo parum valeret, idcircoque despectui haberetur, ad creandum Cæsarem Patres convocat. Quibus properè accurrentibus, fortè Antoninum conspexit senis soceri, aut genitoris anxios gressus levantem manu. Quo mirè oblectatus, adoptatum legibus Cæsarem jubet, statimque ab eo Senatûs, cui ludibrio fuerat, magnam partem ne-

cari. Neque multo post apud Baïas tabe interiit, anno imperii, absque mense, vicesimo secundo, senectâ viridiore. At Patres ne principis oratu quidem ad Divi honorem eidem deferendum flectebantur; tantùm amissos sui ordinis tot viros mœrebant. Sed postquam subitò prodiêre, quorum exitium dolori erat, quique suos complexi, censent quod abnuerant.

XV. Aurelio Antonino cognomentum Pii. Hunc ferè nulla vitiorum labes maculavit. Vir veterrimæ familiæ, è Lanuvino municipio, Senator urbis; adeò æqualis, probisque moribus, uti planè docuerit, neque jugi pace, ac longo otio absoluta ingenia corrumpi, eoque demum fortunatas urbes fore, si regna sapientiæ sint: denique annis, quibus publica egit, viginti, idem mansit, celebrato magnificè Urbis nongentesimo. Nisi fortè triumphorum expertem, socordiæ videtur; quod longè secus est, cùm majus haud dubiè sit, neque quemquam turbare ausum composita, neque ipsum ostentandi sui bellum fecisse quietis gentibus. Quinetiam maribus frustratus, filiæ viro Reipublicæ consultavit.

XVI. Namque M. Bojonium, qui Aurelius Antoninus habetur, eodem oppido, pari nobilitate, philosophandi verò, eloquentiæque studiis longè præstantem, in

familiam atque imperium adſcivit. Cujus divina omnia domi, militiæque facta, conſultaque; quæ imprudentiâ regendæ conjugis attaminavit, quæ in tantum petulantiæ proruperat, ut in Campaniâ ſedens, amœna littorum obsideret, ad legendos ex nauticis, quia plerumque nudi agunt, flagitiis aptiores. Igitur Aurelius, ſocero apud Lorios, anno vitæ poſt quintum & ſeptuagesimum mortuo, confeſtim fratrem Lucium Verum in ſocietatem potentiæ accepit. Ejus ductu Perſæ, cùm primùm ſuperaviſſent, ad extremum triumpho ceſsêre, Rege Vologeſo. Lucius paucis diebus moritur, hincque materies fingendi, dolo conſanguinei circumventum: quem ferunt, cùm invidiâ geſtarum rerum angeretur, fraudem inter cœnam exercuiſſe. Namque litâ veneno cultri parte, vulvæ fruſtum, quod de induſtriâ ſolum erat, eo præcidit, conſumptoque uno, uti mos eſt, inter familiares, alterum, quà virus contigerat, germano porrexit. Hæc in tanto viro credere, nisi animi ad ſcelus proni, non queunt. Quippe cùm Lucium ſatis conſtet Altini Venetiæ urbe conſumptum, tantumque Marco ſapientiæ, lenitudinis, innocentiæ ac litterarum fuiſſe, ut is Marcomannos, cum filio Commodo, quem Cæſarem ſuffecerat, petiturus, philoſophorum obteſtantium circumfunderetur,

ne se expeditioni aut pugnæ prius committeret, quàm sectarum ardua & occulta explanavisset. Ita incerta belli ejus salute, doctrinæ studiis metuebantur; tantumque illo imperante floruêre artes bonæ, ut illam gloriam etiam temporum putem. Legum ambigua mirè distincta, vadimoniorumque solemni remoto, denunciandæ litis operiendæque ad diem commodè jus introductum. Data cunctis promiscuè civitas Romana; multæ urbes conditæ, deductæ, repositæ, ornatæque; atque in primis Pœnorum Carthago, quam ignis fœdè consumpserat; Asiæque Ephesus, ac Bithyniæ Nicomedia constratæ terræ motu, æquè ac nostrâ ætate Nicomedia Cereali Consule. Triumphi acti ex nationibus quæ regi Marcomaro ab usque urbe Pannoniæ, cui Carnuto nomen est, ad media Gallorum protendebantur. Ita anno Imperii octavo decimoque, ævi validior, Vendobonæ interiit, maximo gemitu mortalium omnium. Denique qui sejuncti in aliis Patres, ac vulgus, soli omnia decrevêre, templa, columnas, sacerdotes.

XVII. At filius sævâ à principio dominatione detestabilior habebatur, præcipuè per majorum controversam memoriam, quæ posteris usque eò gravis est, ut absque communi in impios odio, quasi corruptores generis exsecrabiliores sint. Bello

planè impiger, quo in Quados prosperè gesto, Septembrem mensem Commodum appellaverat. Mœnia Romanâ potentiâ vix digna, lavandi usui instituit. Immiti prorsus feroque ingenio, adeo quidem ut gladiatores, specie depugnandi, crebrò trucidaret, cùm ipse ferrum objectum veronibus plumbeis uteretur. Cùmque eo modo plures confecisset, fortè eum Scæva nomine, audaciâ ac robore corporis pugnandique arte pervidens, ab studio tali deterruit, qui spreto gladio, quem inutilem cernebat, sufficere utrique ait, quo armabatur ipse. Eo metu, ne inter congressum, uti solet, extorto pugione conficeretur, Scævam removit, atque ad alios formidolosior, in feras belluasque ferociam convertit. Quîs rebus cùm insatiabilem sanguinis cuncti horrescerent, conjuravêre (ne) in eum maximè proximus, quippe dominationi adeò fidus nemo, ipsique satellites, dum incestam mentem pravamque putant, & Commodum quidem primò occultatius veneno petivêre, anno regni tertio ferè atque decimo. Cujus vis frustrata per cibum, quo se casu repleverat; cùm tamen alvi dolorem caussaretur, auctore medico, principe factionis, in palæstram perrexit. Ibi per ministrum unguendi [nam fortè is quoque è consilio erat] faucibus, quasi arte exercitii, bracchiorum nodo

validiùs pressis, exspiravit. Quo cognito Senatus, qui ob festa Januariorum frequens primo luci convenerat, simul plebes hostem Deorum atque hominum appellavêre, radendumque nomen sanxêre; confestimque Præfecto Urbi Aulo Helvio Pertinaci Imperium defertur.

XVIII. Hic doctrinæ omnis ac moribus antiquissimis, immodicè parcus Curios æquaverat Fabriciosque. Eum milites, quîs exhausto jam perditoque orbe satis videtur nihil, impulsore Didio, fœdè jugulavêre octogesimo imperii die.

XIX. At Didius Salvius Julianus, fretus Prætoriànis, quos in societatem promissis magnificentioribus perpulerat, ex Præfecturâ vigilum, ad insignia dominatûs processit. Genus ei pernobile, jurisque urbani præstans scientiâ, quippe qui primus edictum, quod variè inconditèque à Prætoribus promebatur, in ordinem composuerit. Hincque satis compertum, cohibendæ cupidini, ingenium ni juvet, eruditionem imbecillem esse. Cùm præceptor & asper quidem, rectiùs vivendi, in facinus processerit, quod novo supplicio plectendum ediderat. Neque tamen cupito potitus diu. Namque eum, acceptis ilicò quæ acciderant, Septimius Severus, qui fortè Syriæ legatus, in extremis terris bellum gerebat, Imperator creatus, pontem proximè Mul-

vium acie devicit; missique qui fugientem insequerentur, apud Palatium Romæ obtruncavêre.

XX. Igitur Septimius, Pertinacis nece, simul flagitiorum odio, dolore, atque irâ commotior, cohortes Prætorias statim militiâ exemit, cunctisque partium cæsis, Helvium Senatûs consultò inter Divos refert; Salvii nomen, atque ejus scripta factave aboleri jubet; quod unum effici nequivit. Tantum gratia doctarum artium valet, ut scriptoribus ne sævi mores quidem ad memoriam officiant; quin-etiam mors hujuscemodi, ipsis gloriæ, exsecrationi auctoribus est. Cùm omnes, præcipuèque posteri, sic habent, illa ingenia nisi publico latrocinio, ac per dementiam, opprimi non potuisse. Quo bonis omnibus ac mihi fidendum magis, qui rure ortus, tenuique & indocto patre in hæc tempora vitam præstiti, studiis tantis honestiorem. Quod equidem gentis nostræ reor, quæ fato quodam bonorum parte fœcunda, quos eduxit tamen, quemque ad celsa suos habet. Velut Severum ipsum, quo præclarior in Republicâ fuit nemo, qui, quamquam exactâ ætate, mortuum justitio elogioque lugendum sanxêre: astruentes illum justum aut non nasci, aut emori minimè convenisse. Scilicet quòd corrigendis moribus nimium, postquam ad

veterum innocentiam, quasi mentium sanitatem, pervenerant, clementem habuêre. Ita honestas, quæ principio anxia habetur, ubi contigerit, voluptati luxuriæque est. Pescennium Nigrum apud Cyzicenos, Clodium Albinum Lugduni victos coëgit mori. Quorum prior, Ægyptum dux obtinens, bellum moverat, spe dominationis; alter Pertinacis auctor occidendi, cùm eo metu in Britannos, quam provinciam à Commodo meruerat, transmittere nitebatur, in Galliâ invaserat Imperium. Horum infinitâ cæde crudelior habitus, ac cognomento Pertinax: quamquam ob vitæ parsimoniam similem, ipsum magis adscivisse plures putent; nobis mens ad credendum prona, acerbitati impositum. Nam cùm quidam hostium, quem tamen, uti bellis civilibus solet, conditio loci ad Albinum detulerat, causâ expositâ, novissimè conclusisset: Quid, quæso, faceres, si tu esses? Ille respondit: Ea perferrem, quæ tu. Quo dicto, factoque durius nihil: cùm boni sanctique hujuscemodi dissensiones, quamvis studiosiùs cœptas, fortunæ increpent, magisque in protegendis, quàm ad perdendum cives, verum corrumpi patiantur. At iste delendarum cupidus factionum, quò deinceps mitiùs ageret, necessitudinem facti ulcisci maluit, ne paulatim spe veniæ

in labem publicam per conjurationes procederetur, ad quas vitio temporum animos intelligebat: neque ego abnuo ea delictorum, quæ grassari immodicè cœperint, plus penè quàm severè excidenda esse. Felix ac prudens, armis præcipuè, adeò, ut nullo congressu nisi victor discesserit, auxeritque Imperium, subacto Persarum rege nomine Abgaro. Neque minus Arabas, simul adortus ut est, in ditionem redegit, provinciæ modo. Adiabena quoque, ni terrarum macies despectaretur, in tributarios concessisset. Ob hæc tanta Arabicum, Adiabenicum & Parthici cognomento Patres dixêre. His majora aggressus, Britanniam, quæ ad ea utilis erat, pulsis hostibus, muro munivit, per transversam insulam ducto, utrimque ad finem Oceani. Quin etiam Tripoli, cujus Lepti oppido oriebatur, bellicosæ gentes submotæ procul. Quæ factu ardua facilius eò patrabantur, quo implacabilis delictis strenuum quemque præmiis extollebat. Denique ne parva latrocinia quidem impunita patiebatur, in suos animadvertens magis, quòd vitio ducum, aut etiam per factionem fieri vir experiens intelligeret. Philosophiæ, declamandi, cunctis postremò liberalium deditus studiis; idemque abs se texta ornatu & fide paribus composuit. Legum conditor longè æquabilium. Huic

L v

tanto domi foriſque, uxoris probra ſummam gloriæ dempsère; quam adeo famosè amplexus eſt, ut cognitâ libidine, ac ream conjurationis, retentârit. Quod cum infimo turpe, tum potentibus; & illi magis, cui non privati; neque singuli, aut flagitiosi; verùm imperia, exercitus, atque ipſa vitia conceſſère. Nam cùm pedibus æger bellum moraretur, idque milites anxiè ferrent, ejuſque filium Bassianum, qui Cæſar unà aderat, Auguſtum feciſſent, in tribunal ſe ferri, adeſſe omnes, Imperatoremque ac Tribunos, Centuriones ac cohortes, quibus auctoribus acciderat, ſiſti, reorum modo, jussit. Quo metu ſtratus humi victor, cùm tantorum exercitus veniam precaretur: Sentitiſne, inquit, pulſans manu, caput potius, quàm pedes imperare? Neque multo poſt Britanniæ municipio, cui Eboraci nomen, annis regni duodeviginti morbo extinctus eſt. Ortus mediè humilis, primò litteris, deinde imbutus foro, quo parum commodante, uti rebus artis ſolet, dum tentat aut exquirit varia melioraque, conſcendit Imperium. Ibi graviora expertus, laborem, curas, metum, & incerta protsùs omnia, quasi teſtis vitæ mortalium, cuncta, inquit, fui; conducit nihil. Funus quod liberi Geta Bassianuſque Romam detulerant, mirè celebratum, illatumque Marci

ſepulcro, (quem) adeò percoluerat, ut ejus gratiâ Commodum inter Divos referri ſuaſerit, fratrem appellans; Baſſianoque Antonini vocabulum addiderit; quod ex illo poſt multos dubioſque eventus, auſpicia honorum cepiſſet patrocinio fiſci. Proinde laborantibus ſecundarum initia earumque auctores memoriæ ſunt.

At poſteri, quasi bellum inter ſe mandatis accepiſſent, confeſtim ſeceſſère. Ita Geta, cui nomen paternò ab avo erat, cùm ejus modeſtiore ingenio frater angeretur, obſeſſus interiit. Quæ victoria Papiniani exitio fœdior facta, ut ſanè putant memoriæ curioſi, quippe quem ferunt illo tempore Baſſiani ſcrinia curaviſſe, monitumque, uti mos eſt, deſtinando Romam quam celerrimè componeret, dolore Getæ dixiſſe: haudquaquam pari facilitate velari parricidium, quâ fieret: idcirco morte affectum. Sed hæc improbè abſurda ſunt, cùm conſtet ſatis, Præfecturam Prætorio geſſiſſe, neque inconditè illum virum tantam contumeliam imponere potuiſſe; cui amori ac magiſterio erat.

XXI. Cæterùm Antoninus incognitâ munerum ſpecie urbem Romanam adjiciens, quòd indumenta in talos demiſſa largiretur, Caracalla dictus, cùm pari modo veſtes Antonianas nomine ſuo daret. Alamannos gentem populoſam, ex equo

mirificè pugnantem, prope Mœnum amnem devicit: patiens, communis, tranquillusque; pari fortunâ, & eodem matrimonio, quo pater. Namque Juliam novercam, cujus facinora supra memoravi, formâ captus, conjugem affectavit; cùm illa factiosior, aspectui adolescentis, præsentiæ quasi ignara, semet dedisset intecto corpore asserentique, Vellem, si liceret, uti: petulantius multò (quippe quæ pudorem velamentó exuerat) respondisset: Libet? plane licet. Ægypti sacra per eum deportata Romam, atque aucta Urbs magno accessu Viæ novæ, & ad lavandum absoluta opera pulchri cultûs. Quibus confectis cùm Syriam circumgrederetur, anno potentiæ sexto moritur. Corporis reliqua luctu publico relata Romam, atque inter Antoninos funerata sunt.

XXII. Dehinc Opilius Macrinus, qui Præfecturam Prætorio gerebat, Imperator, ejusque filius Diadumenus nomine Cæsar à legionibus appellatur. Quibus, eo quòd ingens amissi Principis desiderium erat, adolescentem Antoninum vocavêre. Horum nihil præter sævos atque inciviles animos interim reperimus. Quâ gratiâ mensibus fermè quatuor ac decem vix retento imperio, per quos creati fuerant, interfecti sunt.

XXIII. Accitusque Marcus Antoninus

Bassiano genitus, qui patre mortuo, in Solis ſacerdotium, quem Heliogabalum Syri vocant, tanquam aſylum insidiarum metu confugerat, hincque Heliogabalus dictus; tranſlatoque Romam Dei simulacro in palatii penetralibus [palatia] conſtituit. Hoc impurius ne improbæ quidem aut petulantes mulieres fuêre; quippe orbe toto obſcœnissimos perquirebat, viſendis tractandiſve artibus libidinum ferendarum. Hæc cùm augerentur in dies, ac magis magiſque Alexandri, quem compertâ Opilii nece Cæſarem nobilitas nuncupaverat, amor cumularetur, in caſtris Prætoriis tricesimo regni menſe oppreſſus eſt.

XXIV. Statimque Aurelio Alexandro Syriæ orto, cui duplex, Cæſarea, & Arca nomen eſt, militibus quoque annitentibus, Auguſti potentia delata. Qui, quanquam adoleſcens, ingenio ſupra ævum tamen; confeſtim apparatu magno bellum adversùm Xerxem Perſarum regem movet; quo fuſo fugatoque, in Galliam maturrimè contendit, quæ Germanorum direptionibus tentabatur. Ibi tumultuantes legionum pleraſque conſtantissimè abjecit, quod in præſens gloriæ, mox exitio datum. Nam dum tantæ ſeveritatis vim milites inhorreſcunt, (unde etiam Severi cognomentum acceſſerat) agentem caſu cum paucis vico

Britanniæ, cui vocabulum Sicila, trucidavêre. Opus Urbi florentissimum celebreque fabricatus est; matrisque cultu, quæ nomine Mammæa erat, plus quàm pius. Adhuc Domitium Ulpianum, quem Heliogabalus Prætorianis præfecerat, eodem honore retinens, Pauloque inter exordia patriæ reddito, juris auctoribus, quantus erga optimos atque æqui studio esset, edocuit. Neque ultra annos tredecim Imperio functus, Rempublicam reliquit firmatam undique: quæ jam tum à Romulo ad Septimium certatim evolans Bassiani consiliis, tamquam in summo constitit. Quo ne confestim laberetur, Alexandri fuit. Abhinc dum dominandi suis quàm subigendi externos cupientiores sunt, atque inter se armantur, magis Romanum statum quasi abrupto præcipitavêre, immissique in Imperium promiscuè boni malique, nobiles atque ignobiles, ac Barbariæ multi. Quippe ubi passim confusaque omnia, neque suo feruntur modo, quique fas putant, uti per turbam, rapere aliena officia, quæ regere nequeunt, & inscientiâ bonarum artium fœdè corrumpunt. Ita fortunæ vis licentiam nacta, perniciosâ libidine mortales agit, quæ diu quidem virtute, uti muro prohibita, postquam penè omnes flagitiis subacti sunt, etiam infirmis genere institutoque publica permisit.

XXV. Namque Caius Julius Maximinus, præsidens rei bellicæ, primus è militaribus, litterarum ferè rudis, potentiam cepit suffragiis legionum. Quod tamen etiam Patres, dum periculosum existimant inermes armato resistere, approbaverunt; filiusque ejus pari nomine Caius Julius Maximinus Cæsar factus est.

XXVI. Quîs biennium summis potitis, haud incommodè prœlio gesto contra Germanos, repentè Antoninus Gordianus Africæ Proconsul, ab exercitu Princeps apud Thydri oppidum absens fit. Quò ut accitus pervenit, tamquam eâ re creatus foret, seditione excipitur: quâ lenitâ facilè Carthaginem petit. Ibi cùm avertendis prodigiis, quorum metu haud inane angebatur, rem divinam solitis ageret, repentè hostia partum edidit. Id haruspices, atque ipse maximè, nam hujus scientiæ usu immodicè prudens erat, ita accepêre, illum quoque destinatum neci, verùm liberis pariturum imperium; progressique conjectu longiùs liberi quoque exitum denunciavêre, mitem atque innoxium præsantes fore, ut illud pecus, nec diuturnum tamen, subjectumque insidiis. Interim Romæ comperto Gordiani interitu, hortante Domitio, Urbi Præfectus, reliquique indices vulgo cæduntur per Prætorias cohortes. Quippe Gordianus, postquam delatum sibi

imperium cognovit, præmia amplum in modum oftentans, Romam legatos ac litteras deftinaverat, quibus necato eo fruftratos fe milites angebantur, genus hominum pecuniæ cupidius, fidumque ac bonum folo quæftu. At Senatus metuens, ne nullis rectoribus, fpecie captæ urbis, atrociora acciderent, primò poteftatum vices, mox confcriptis junioribus, Clodium Pupienum, Cæcilium Balbinum Cæfares conftituit.

XXVII. Iifdemque per Africam diebus milites Gordianum Gordiani filium, qui fortè contubernio patris prætextatus, ac deinceps Præfectus Prætorio intererat, Auguftum creavêre; neque fanè factum nobilitas afpernata. Denique accito eo, inter implana Urbis atque ipfo sinu Prætoriæ manus acie deletæ per gladiatorum familias, tironumque exercitum. Dum hæc Romæ geruntur, Julii Maximini, quos fortè eâ tempeftate Thracia retinebat, acceptis quæ evenerant, Italiam properè petunt. Eos Pupienus Aquilæ obsidione confecit, poftquam prælio victos reliqui paulatim deferuerant. Horum imperio ad biennium per hujufmodi moras annus quæsitus. Neque multo poft tumultu militarium Clodio Cæcilioque Romæ intra Palatium cæsis, Gordianus folus regnum obtinuit. Eoque anno luftri certamine, quod Nero

Romam invexerat, aucto firmatoque, in Perſas profectus eſt, cùm priùs Jani ædes, quas Marcus clauſerat, patentes more veterum feciſſet. Ibi geſto insigniter bello, Marci Philippi Præfecti Prætorio insidiis periit ſexennio Imperii.

XXVIII. Igitur Marcus Julius Philippus, Arabs Traconites, ſumpto in conſortium Philippo filio rebus ad Orientem compositis, conditoque apud Arabiam Philippopoli oppido, Romam venêre; exſtructoque trans Tiberim lacu, quòd eam partem aquæ penuria fatigabat, annum Urbis millesimum ludis omnium generum celebrant. Et quoniam nomen admonuit, noſtrâ quoque ætate poſt mille, centesimus, Conſule Philippo; excessit, nullis, uti ſolet, ſolennibus frequentatus: adeò in dies cura minima Romanæ urbis. Quod equidem denunciatum illo tempore prodigiis portentiſque. Ex quîs unum memorare brevi libet. Nam cùm Pontificum lege hoſtiæ mactarentur, ſuis utero maris, fœminarum genitalia apparuêre. Id haruſpices ſolutionem poſterorum portendere, vitiaque fore potiora interpretati. Quod fruſtratum iri æſtimans Imperator Philippus, tum quia fortè præteriens, filii similem pro merito Ephebum conſpexerat, uſum virilis ſcorti removendum honeſtissimè conſultavit. Verumtamen

manet; quippe conditione loci mutatâ pejoribus flagitiis agitatur, dum avidiùs periculosa, quibusque mortales prohibentur, petunt. Huc accedit, quod longè aliud Etruscorum artes cecinerant, quæ bonis parte plurimâ jacentibus mollissimum quemque beatum fore asserebant. Eos ego ignorâsse verum planè puto. Etenim quamvis rerum omnium prospero successu, pudore amisso tamen, fortunatus quis esse potest? cùm eodem retento, cætera tolerabilia sint. His actis filio Urbi relicto, ipse quamquam debili per ætatem corpore, adversùm Decium profectus, Veronæ cadit, pulso amissoque exercitu. Quîs Romæ compertis, apud castra Prætoria filius interficitur. Annos potentiæ quinque egêre.

XXIX. Et Decius Sirmiensium vico ortus, militiæ gradu ad Imperium conspiraverat, lætiorque hostium nece, filium Etruscum nomine, Cæsarem facit; statimque eo in Illyrios præmisso, Romæ aliquantùm moratur mœnium gratiâ, quæ instituit, dedicandorum. Et intereà ad eum Jotapiani (qui Alexandri tumens stirpe, per Syriam tentans nova, militum arbitrio occubuerat) ora, uti mos est, inopinatò feruntur; simulque per eos dies Lucio Prisco, qui Macedonas præsidatu regebat, delata dominatio, Gothorum concursu, postquam direptis Thraciæ ple-

risque illò pervenerant. Quâ causâ Decio quàm potuit maturrimè Româ digresso, Julius Valens cupientissimo vulgo Imperium capit. Verùm utrique mox cæsi, cùm Priscum nobilitas hostem patriæ censuisset. Decii Barbaros trans Danubium persectantes Bruti fraude cecidêre, exacto regni biennio. Sed Deciorum mortem plerique illustrem ferunt : namque filium audaciùs congredientem cecidisse in acie ; patrem autem, cùm perculsi milites ad solandum Imperatorem multa præfarentur, strenuè dixisse, Detrimentum unius militis parum videri sibi ; ita refecto bello cùm impigrè decertaret, interiisse pari modo.

XXX. Hæc ubi Patres comperêre, Gallo Hostilianoque Augusta Imperia, Volusianum Gallo editum Cæsarem decernunt. Dein pestilentia oritur, quâ atrociùs sæviente, Hostilianus interiit, Gallo Volusianoque favor quæsitus, quod anxiè studiosèque tenuissimi cujusque exsequias curarent.

XXXI. Igitur his Romæ morantibus, Æmilius Æmilianus summam potestatem corruptis militibus arripuit. Ad quem expugnandum profecti, Interamnæ ab suis cæduntur, spe præmii majoris ab Æmilio, cui nullo labore seu detrimento victoria obveniebat ; simul quia immodici per luxum lasciviamque, officia benevolentiæ corruperant. His sanè omnibus bien-

nio profecit. Nam Æmilianus quoque tres menſes uſus modeſto imperio, morbo abſumptus eſt, cùm Proceres primò hoſtem, dein exſtinctis ſuperioribus, pro fortunâ, uti ſolet, Auguſtum appellaviſſent. At milites, qui contracti undique apud Rhætias ob inſtans bellum morabantur,

XXXII. Licinio Valeriano Imperium deferunt. Qui quamquam genere ſatis claro, tamen, uti mos tum etiam erat, militiam ſequebatur. Ejus filium Gallienum Senatus Cæſarem creat, ſtatimque Tiberis adultâ æſtate diluvii facie inundavit. Prudentes perniciosum Reipublicæ cecinêre adoleſcentis fluxo ingenio, quia Etruriâ accitus venerat, unde amnis prædictus: quod equidem confeſtim evenit. Nam dum ejus pater bellum per Meſopotamiam anceps diuturnumque inſtruit, Perſarum Regis, cui nomen Sapor erat, dolo circumventus, fœdè laniatus interiit, imperii anno ſexto, ætate robuſtiore.

XXXIII. Sub idem tempus Licinius Gallienus, cùm à Galliâ Germanos ſtrenuè arceret, in Illyricum properans deſcendit. Ibi Ingebum, quem curantem Pannonios, compertâ Valeriani clàde, imperandi cupido inceſſerat, Murſiæ devicit; moxque Regallianum, qui receptis militibus, quos Murſina labes reliquos fecerat, bellum duplicaverat. His proſperè ac ſupra

vota cedentibus, more hominum, ſecundis ſolutior, rem Romanam quasi naufragio dedit, cum Salonino filio, cui honorem Cæſaris contulerat, adeò uti Thraciam Gothi liberè progressi, Macedonas Achæoſque & Asiæ finitima occuparent; Meſopotamiam Parthi; Orienti latrones ſeu mulier dominaretur; Alamannorum vis tunc æquè Italiam; Francorum gentes, direptâ Galliâ, Hiſpaniam possiderent, vaſtato ac penè direpto Tarraconensium oppido, nactiſque in tempore navigiis pars in uſque Africam permearet, & amiſſa trans Iſtrum, quæ Trajanus quæsierat. Ita quasi ventis undique ſævientibus, parvis maxima, ima ſummis orbe toto miſcebantur. Simulque Romam peſtilentia graſſabatur, quæ ſæpe curis gravioribus, atque animi deſperatione oritur. Inter hæc ipſe popinas, ganeaſque obiens, lenonum ac vinariorum amicitiis hærebat, expositus Saloninæ conjugi atque amori flagitioſo filiæ Attali Germanorum regis, Pipæ nomine. Quâ causâ etiam civiles motus longè atrociores orti. Namque primus omnium Poſtumus, qui fortè Barbaris per Galliam præsidebat, Imperium ereptum ierat; explosâque Germanorum multitudine, L. Æliani bello excipitur, quo non minus feliciter fuſo, ſuorum tumultu periit, quòd flagitantibus Moguntiacorum

direptiones, quia L. Ælianum juverant, abnuisset. Igitur, eo occiso, Marius ferri quondam opifex, neque etiam tum militiæ satis clarus, regnum capit. Proinde cuncta ad extremum reciderant, uti talibus imperia ac virtutum omnium decus ludibrio essent. Hinc denique jlocalariter dictum, nequaquam mirum videri, si rem Romanam Marius reficere contenderet, quam Marius ejusdem artis, auctor stirpisque ac nominis, solidavisset. Hoc jugulato post biduum, Victorinus deligitur, belli scientiâ Postumo par, verùm libidine præcipiti; quâ cohibitâ in exordio, post biennii imperium, constupratis vi plerisque, ubi Attitiani conjugem concupivit, facinusque ab eâ viro patefactum est, accensis furtim militibus per seditionem Agrippinæ occiditur. Tantum Actuariorum, quorum loco Attitianus habebatur, in exercitu factiones vigent, ut arduum petentibus malitia patraretur; genus hominum, præsertim hac tempestate, nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandasque quasi ab naturâ factum; annonæ dominans, eoque utilia curantibus & fortunis aratorum infestum, prudens in tempore his largiendi, quorum vecordiâ damnoque opes contraxerit. Interim Victoria, amisso Victorino filio, legionibus grandi

pecuniâ comprobantibus, Tetricum Imperatorem facit; qui familiâ nobili, præsidatu Aquitanos tuebatur, filioque ejus Tetrico Cæſarea insignia impartiuntur. At Romæ Gallienus pacata omnia, ignaris publici mali, improbè ſuadebat, crebrò etiam, uti rebus ex voluntate geſtis ſolet, ludos ac feſta triumphorum, quò promptiùs simulata confirmarentur, exercens. Sed poſtquam periculum propinquabat, tandem Urbe egreditur. Namque Aureolus, cùm per Rhætias legionibus præeſſet, excitus, uti mos eſt, ſocordiâ tam ignavi ducis, ſumpto Imperio Romam contendebat. Eum Gallienus apud pontem, cui ex eo Aureoli nomen eſt, fuſum acie Mediolanum coëgit. Quam urbem dum machinationibus omnis generis oppugnat, ab ſuis interiit. Quippè Aureolus, ubi ſolvendi obsidii ſpem inanem videt, ducum Gallieni Tribunorumque nomina, quasi deſtinata ab eo ad necem, aſtu compoſuit, litteraſque è muro, quàm occultissimè potuit, abjecit, quæ fortè à memoratis repertæ, metum ſuſpicionemque injecêre mandati exitii, verum eas effluxiſſe incuriâ miniſtrorum. Quâ causâ Aureliani consilio, cujus gratia in exercitu atque honor præſtabant, simulatâ proruptione hoſtium, nullis, uti re trepidâ ac repentinâ ſolet, tectum ſtipatoribus, taberna-

culo educunt nocte intemperatâ, teloque trajicitur, cujusnam, per tenebras incertum. Ita auctoris necis errore, an quia bono publico acciderat, inulta cædes fuit. Quanquam eò prolapsi mores sunt, uti suo, quàm Reipublicæ, magisque potentiæ, quàm gloriæ studio plures agant. Hinc quoque rerum vis ac nominum corrupta, cùm plerumque potior flagitio, ubi armis superaverit, tyrannidem amotam vocaverit, damno publico oppressos. Quin etiam aliquanti pari libidine in cælestium numerum referuntur, ægrè exsequiis digni. Quîs ni fides rerum gestarum obstitisset, quæ neque honestos præmiis memoriæ frustrari sinit, neque improbis æternam illustremque famam procedere, ne cuiquam peteretur virtus: cùm verum illud atque unicum decus pessimo cuique gratiâ tribueretur, demptum impiè bonis. Denique Gallienum subacti à Claudio Patres, quòd ejus arbitrio Imperium cepisset, Divum dixêre. Nam cùm profluvio sanguinis, vulnere tam gravi, mortem sibi adesse intelligeret, insignia Imperii ad Claudium destinaverat, honore Tribunatûs Ticini retinentem præsidiariam manum. Quod sanè extortum, cùm neque Gallieni flagitia, dum urbes erunt, occultari queant; & quisque pessimus erit, par similisque semper ipsi habebitur. Adeò Principes atque Optimi

Optimi mortalium, vitæ decore, quàm quæsitis nominibus atque compositis, quantum conjiciatur, cælum adeunt, seu famâ hominum Dei celebrantur modo. At Senatus comperto tali exitio, satellites propinquosque per scalas Gemonias præceps agendos decrevit, patronoque fisci in Curiam perduci effossos oculos pependisse satis constat, cùm irruens vulgus, pari clamore, Terram matrem, Deosque inferos precaretur, sedes impias uti Gallieno darent. Ac nisi Claudius confestim receptâ Mediolani urbe, tamquam postulato exercitûs parcendum, qui fortè eorum supererant, præcepisset, nobilitas plebesque atrociùs grassarentur. Et Patres quidem, præter commune Romani malum orbis, stimulabat proprii ordinis contumelia: quia primus ipse, metu socordiæ suæ, ne imperium ad Optimos Nobilium transferretur, Senatum militiâ vetuit, etiam adire exercitum. Huic novem annorum potentia fuit.

XXXIV. Sed Claudii Imperium milites, quos ferè contra ingenium perditæ res subigunt recta consulere, ubi afflicta omnia perspexêre, avidè approbant, extolluntque, viri laborum patientis, æquique ac prorsùs dediti Reipublicæ. Quippe ut longo intervallo Deciorum morem renovaverit. Nam cùm pellere Gothos cuperet,

M

quos diuturnitas nimis validos, ac propè incolas effecerat, proditum ex libris Sibyllinis eſt, primum ordinis amplissimi victoriæ vovendum. Cùmque is, qui eſſe videbatur, ſemet obtuliſſet, sibi potiùs id muneris competere oſtendit, qui reverà Senatûs atque omnium princeps erat. Ita nullo exercitûs detrimento fusi Barbari ſubmotique, poſtquam Imperator vitam Reipublicæ dono dedit: adeo bonis ſalus civium ac longa ſui memoria cariora ſunt, quæ non gloriæ modò, verùm etiam ratione quadam poſterorum felicitati proficiunt. Hoc siquidem Conſtantius & Conſtantinus, atque Imperatores noſtri . . . . corporiſque acceptior militibus, præmiorum ſpe, ſeu laſciviæ. Quo ægra aſperiorque victoria fuit, dum, uti mos ſubditis erat, ſtudio impunè peccandi, remiſſa Imperia promptius quàm utilia defendunt.

XXXV. Cæterùm Aurelianus ſucceſſu tanto vehementior, confeſtim quasi belli reliquiæ ſupereſſent, in Perſas progreſſus eſt. Quîs deletis, Italiam repetivit, cujus urbes Alamannorum vexationibus affligebantur, simul Germanis Galliâ demotis. Tetrici, de quo ſupra commemoravimus, cæſæ legiones, proditore ipſo duce. Nam Tetricus, cùm Fauſtini Præsidis dolo corruptis militibus plerumque peteretur, Au-

reliani per litteras præsidium imploraverat, eique adventanti, productâ ad speciem acie, inter pugnam se dedit. Ita, uti rectore nullo solet, turbati ordines oppressi sunt. Ipse post celsum biennii Imperii in triumphum ductus, Lucaniæ Correcturam, filioque veniam atque honorem Senatorum cooptavit. Neque secùs intra Urbem monetæ opifices deleti, qui cùm auctore Felicissimo rationali nummariam notam corrosissent, pœnæ metu bellum fecerant, usque eò grave, ut per Cœlium montem congressi, septem ferè millia bellatorum confecerint. His tot tantisque prosperè gestis, fanum Romæ Soli magnificum constituit, donariis ornans opulentis, ac ne unquam, quæ per Gallienum evenerant, acciderent, muris Urbem quàm validissimis laxiore ambitu circumsepsit; simulque usus porcinæ carnis, quò plebi Romanæ affatim cederet, prudenter munificèque prospectavit; deletæque fiscales & quadruplatorum, quæ Urbem miserabiliter affecerant, calumniæ, consumptis igni tabulis, monumentisque hujusmodi negotiorum; atque ad Græciæ morem decretâ abolitione, inter quæ avaritiæ peculatum, provinciarum prædatores, contra morem militarium, quorum è numero erat, immane quantum insectabatur. Quâ causâ ministri scelere, cui secretorum officium cr-

diderat, circumventus, apud Cænofrurium interiit, cùm ille prædæ conſcientiâ delictique, ſcripta callidè composita Tribunis, quasi per gratiam, prodidiſſet, quibus interfici jubebantur, illique eo metu accensi facinus patravêre. Intereà milites, omiſſo Principe, Legatos ſtatim Romam deſtinant, uti ſuopte arbitratu Patres Imperatorem deligerent. Quibus hoc ipſorum potissimum convenire munus reſpondentibus, rursùm legiones ad eos rejiciunt. Ita utrimque pudore ac modeſtiâ decertabatur, rarâ in hominibus virtute, rebus præſertim hujuſmodi, ac propè ignotâ militibus. Tantum ille vir ſeveritate atque incorruptis artibus potuit, ut ejus necis auctoribus exitio, pravis metui, simul ac dubiis, optimo cuique desiderio, nemini inſolentiæ aut oſtentationi eſſet. Atque etiam ſoli, quasi Romulo, Interregni ſpecies obvenit, longè verò gloriosior. Quod factum præcipuè edocuit, cuncta in orbis modo verti, nihilque accidere, quod rursùm naturæ vis ferre nequeat ævi ſpatio. Adhuc virtutibus Principum res attolli facile, vel afflictas, eaſque firmiores præceps vitiis dari.

XXXVI. Igitur tandem Senatus, menſe circiter poſt Aureliani interitum ſexto, Tacitum è conſularibus mitem ſane virum, Imperatorem creat, cunctis ferè læ-

tioribus, quòd militari ferociâ legendi jus Principis Proceres recepissent. Quæ tamen lætitia brevis, neque exitu tolerabili fuit. Namque Tacito confestim à ducentesimâ regni luce Tyanæ mortuo, cùm tamen priùs auctores Aureliani necis, maximèque Mucaperem ducem, quòd ipsius ictu occiderat, excruciavisset, Florianus ejusdem frater, nullo Senatûs seu militum consulto Imperium invaserat,

XXXVII. Qui uno mense aut altero vix retentatâ dominatione apud Tarsum ab suis interficitur. Post quem Probum in Illyrico factum accepêre, ingenti belli scientiâ exercitandisque variè militibus, ac durandâ juventute prope Hannibalem alterum. Namque ut ille oleis Africæ pleraque per legiones, quarum otium Reipublicæ atque ductoribus suspectum rebatur, eodem modo hic Galliam, Pannoniasque & Mœsorum colles vinetis replevit; postea sanè quàm Barbarorum attritæ gentes sunt, quæ nostris principibus suorum scelere interfectis, irruperant; simul cæsis, Saturnino per Orientem, Agrippinæ Bonoso exercitu, nam utrique dominatum tentaverant, sumptâ, cui duces præerant, manu. Quâ causâ receptis omnibus pacatisque dixisse proditur, brevi milites frustrà fore. Hinc denique magis irritati paulò cis sextum annum apud Sirmium trucidavêre,

cùm ad siccandam lacunis ac fossâ urbem ipsi patriam adigerentur, quæ paluſtri ſolo hiemalibus aquis corrumpitur. Abhinc militaris potentia convaluit, ac Senatui imperium, creandique jus Principis ereptum ad noſtram memoriam : incertum an ipſo cupiente per desidiam, an metu ſeu diſſensionum odio. Quippe amiſſo Gallieni edicto, refici militia potuit, concedentibus modeſtè legionibus, Tacito regnante, neque Florianus temerè invasiſſet, aut judicio manipularium, cuiquam, bono licet, imperium daretur, amplissimo ac tanto ordine in caſtris degente. Verùm dum oblectantur otio, simulque divitiis pavent, quarum uſum affluentiamque æternitate majus putant, munivêre militaribus ac penè Barbaris viam in ſe ac poſteros dominandi.

XXXVIII. Igitur Carus Præfecturâ pollens Prætorii, auguſto habitu, liberis Cæſaribus Carino, Numerianoque. Et quoniam cognitâ Probi morte Barbarorum quique opportunè invaſerant, miſſo ad munimentum Galliæ majore filio, Numeriani comitatu in Meſopotamiam pergit protinùs, quòd ea Perſarum quasi ſolenni bello ſubeſt. Ubi fusis hoſtibus, dum gloriæ inconſultè avidior, Ctesiphonta urbem Parthiæ inclytam tranſgreditur, fulminis tactu conflagravit. Id qui-

dàm jure ei accidiſſe referunt : nam cùm oracula docuiſſent, ad uſque oppidum memoratum perveniri victoriâ licere, longiùs delatus pœnas luit. Proinde arduum fatalia devertere, eòque futuri notio ſuperflua. At Numerianus, amiſſo patre simul confectum æſtimans bellum, cùm exercitum reductaret, Apri Præfecti Prætorio ſoceri insidiis exſtinguitur. Quîs caſum detulit adoleſcentis oculorum dolor : denique diu facinus occultatum, dum clauſum lecticâ cadaver, ſpecie ægri, ne vento obtunderetur acies, geſtabatur.

XXXIX. Sed poſtquam odore tabeſcentium membrorum ſcelus proditum eſt, Ducum consilio Tribunorumque Valerius Diocletianus domeſticos regens ob ſapientiam deligitur, magnus vir, his moribus tamen : quippe qui primus ex auro veſte quæsitâ, ſerici ac purpuræ gemmarumque vim plantis concupiverit. Quæ quamquam plus quàm civilia, tumidique & affluentis animi, levia tamen præ cæteris. Namque ſe primus omnium poſt Caligulam Domitianumque Dominum palàm dici paſſus, & adorari ſe, appellarique uti Deum. Quîs rebus, quantum ingenium eſt, compertum habeo, humillimos quoſque, maximè ubi alta acceſſerunt, ſuperbiâ atque ambitione immodicos eſſe. Hinc Marius Patrum memoriâ, hinc iſte noſtrâ, com-

munem habitum ſupergreſſi, dum animus potentiæ expers, tanquam ineliâ refecti, inſatiabilis eſt. Quo mihi mirum videtur, nobilitati pleroſque ſuperbiam dare, quæ gentis Patriciæ memor, moleſtiarum, quîs agitatur, remedio, eminere paululum pluris habet. Verùm hæc in Valerio obducta cæteris bonis, eoque ipſo quòd Dominum dici paſſus, parentem egit; ſatiſque conſtat, prudentem virum edocere voluiſſe, atrocitatem rerum magis, quàm nominum officere. Interim Carinus eorum, quæ acciderant, certior, ſpe faciliùs erumpentes motus ſedatum iri, Illyricum properè Italiæ circuitu petit. Ibi Julianum, pulsâ ejus acie, obtruncat. Namque is cùm Venetos Correcturâ ageret, Cari morte cognitâ, Imperium avens eripere, adventanti hoſti obviam processit. At Carinus ubi Mœsiam contigit, ilicò Margum juxta Diocletiano congreſſus, dum victos avidè premeret, ſuorum ictu interiit, quòd libidine impatiens militarium nuptas affectabat, quarum infeſtiores viri iram tamen doloremque in eventum belli diſtulerant. Quò proſperiùs cedente, metu ne hujuſmodi ingenium magis magiſque victoriâ inſoleſceret, ſeſe ulti ſunt. Is finis Caro, liberiſque, Narbone patriâ, Imperium biennii fuêre. Igitur Valerius primâ ad exercitum concione, cùm educto gladio, So-

lem intuens, obteſtaretur, ignarum cladis Numeriani, neque Imperii cupientem ſe fuiſſe, Aprum proximè aſtantem ictu tranſegit, cujus dolo, uti ſupra docuimus, adoleſcens bonus facunduſque & gener occiderat. Cæteris veniâ datâ, retentique hoſtium ferè omnes, ac maximè vir insignis Ariſtobulus Præfectus Prætorio per officia ſua. Quæ res poſt memoriam humanam nova atque inopinabilis fuit, civili bello, fortunis, famâ, dignitate ſpoliatum neminem, cùm piè admodum manſuetèque geri lætemur, exsilio, proſcriptioni, atque etiam ſuppliciis & cædibus modum fieri. Quid ea memorem, adſciviſſe conſortio multos externoſque, tuendi prolatandive gratiâ Juris Romani? Namque ubi comperit Carini diſceſſu, Ælianum Amandumque per Galliam excitâ manu agreſtium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant, populatis latè agris, pleraſque urbium tentare, Maximianum ſtatim fidum amicitiâ, quamquam ſemiagreſtem, militiæ tamen atque ingenio bonum, Imperatorem jubet. Huic poſteà cultu numinis, Herculei cognomentum accessit; uti Valerio Jovium: unde etiam militaribus auxiliis longè in exercitum præſtantibus nomen impositum. Sed Herculius in Galliam profectus, fusis hoſtibus aut acceptis, quieta omnia brevi patraverat.

Quo bello Carausius, Menapiæ civis, factis promptioribus enituit, eoque eum, simul quia gubernandi [quo officio adolescentiam mercede exercuerat] gnarus habebatur, parandæ classi ac propulsandis Germanis maria infestantibus, præfecêre. Hôc elatior, cùm parum multos opprimeret, neque prædæ omnia in ærarium referret, Herculii metu, à quo se cædi jussum compererat, Britanniam hausto Imperio capessivit. Eodem tempore Orientem Persæ, Africam Julianus, ac nationes Quinquegentanæ graviter quatiebant. Adhuc apud Ægypti Alexandriam Achilleus nomine, dominationis insignia induerat. His de causis Julium Constantium, Galerium Maximianum, cui cognomen Armentario erat, creatos Cæsares in affinitatem vocant. Prior Herculii privignam, alter Diocletiano editam sortiuntur, diremptis prioribus conjugiis, ut in Nerone Tiberio ac Juliâ filiâ Augustus quondam fecerat. His sanè omnibus Illyricum patria fuit, qui quamquam humanitatis parum, ruris tamen ac militiæ miseriis imbuti, satis optimi Reipublicæ fuêre. Quare constat sanctos prudentesque sensu mali promptiùs fieri, contraque expertes ærumnarum, dum opibus suis cunctos æstimant, minùs consulere. Sed horum concordia maximè edocuit virtuti ingenium, usum-

que bonæ militiæ, quanta his Aureliani Probique institutio fuit, penè sat esse. Denique Valerium, ut parentem, seu Dei magni suspiciebant modo': quod quale quantumque sit, ab Urbis conditore ad nostram ætatem propinquorum facinoribus patefactum est. Et quoniam bellorum moles, de quâ supra memoravimus, acriùs urgebat, quasi partito Imperio, cuncta quæ trans Alpes Galliæ sunt, Constantio commissa; Africa Italiaque Herculio; Illyricique ora ad usque Ponti fretum, Galerio; cætera Valerius retentavit. Hinc denique parti Italiæ invectum tributorum ingens malum. Nam cùm omnis eâdem functione moderatâque ageret, quò exercitus atque Imperator, qui semper aut maximâ parte aderant, ali possent, pensionibus inducta lex nova. Quæ sanè illorum temporum modestia tolerabilis in perniciem processit his tempestatibus. Interim Jovio Alexandriam profecto, provincia credita Maximiano Cæsari, uti relictis finibus in Mesopotamiam progrederetur, ad arcendos Persarum impetus. A quîs primò graviter vexatus, contracto confestim exercitu è veteranis ac tironibus, per Armeniam in hostes contendit; quæ fermè sola seu facilior vincendi via est. Denique ibidem Narseum regem in ditionem subegit, simul liberos, conju-

gesque & aulam regiam. Adeò victor, ut ni Valerius, cujus nutu omnia gerebantur, incertum quâ causâ, abnuisset, Romani fasces in provinciam novam ferrentur. Verùm pars terrarum tamen nobis utilior quæsita; quæ cùm acrius reposcuntur, bellum recens susceptum est, grave admodum perniciosumque. At in Ægypto Achilleus facili negotio pulsus, pœnas luit. Per Africam gestæ res pari modo; solique Carausio remissum Insulæ imperium, postquam jussis ac munimento incolarum contra gentes bellicosas opportunior habitus. Quem sanè sexcennio post Allectus nomine, dolo circumvenit. Qui cùm ejus permissu summæ rei præesset, flagitiorum & ob ea mortis formidine, per scelus imperium extorserat. Quo usum brevi, Constantius, Asclepiodoto, qui Prætorianis Præfectus præerat, cum parte classis ac legionum præmisso, delevit. Et intereà cæsi Marcomanni, Carporumque natio translata omnis in nostrum solum, cujus ferè pars jam tum ab Aureliano erat. Neque minore studio pacis officia vincta legibus æquissimis, ac remoto pestilenti frumentariorum genere, quorum nunc agentes rerum simillimi sunt. Qui cùm ad explorandum annuntiandumque, qui fortè in provinciis motus existerent, instituti viderentur, compositis nefariè criminationibus, injecto passim metu,

præcipuè remotissimo cuique, cuncta fœdè diripiebant. Simul annona, Urbis ac ſtipendiariorum ſalus anxiè, ſollicitèque habita; honeſtiorumque provectu, & è contra, ſuppliciis flagitiosi cujuſque, virtutum ſtudia augebantur. Veterrimæ religiones caſtissimè curatæ. Ac mirum in modum novis adhuc cultiſque mœnibus, Romána culmina & cæteræ urbes ornatæ, maximè Carthago, Mediolanum, Nicomedia. Neque tamen cùm hæc agerent, extra vitia fuerunt. Quippe Herculius libidine tantâ agebatur, ut ne ab obsidum corporibus quidem animi labem comprimeret. Valerio parùm honeſta in amicos fides erat, diſcordiarum ſanè metu, dum enunciationibus poſſe agitari quietem conſórtii putat. Hinc etiam quasi truncatæ vires Urbis, imminuto Prætoriarum cohortium atque in armis vulgi numero, quo quidem plures volunt imperium poſuiſſe. Namque imminentium ſcrutator, ubi fato inteſtinas clades, & quasi fragorem quendam impendere comperit ſtatûs Romani, celebrato regni vicesimo anno, valentior curam R. P. abjecit, cùm in ſententiam Herculium ægerrimè traduxiſſet, cui anno minùs potentia fuerat. Et quamquam aliis alia æſtimantibus veri gratia corrupta sit, nobis tamen excellenti naturâ videtur ad communem vitam ſpreto ambitu deſcendiſſe.

XL. Igitur Conſtantio, Armentarioque his ſuccedentibus, Severus Maximinuſque Illyricorum indigenæ Cæſares, prior Italiam, poſterior in quæ Jovius obtinuerat, deſtinantur. Quod tolerare nequiens Conſtantinus, cujus jam tum à puero ingens potenſque animus ardore imperitandi agitabatur, fugæ commento, cùm ad fruſtrandos inſequentes publica jumenta, quaquà iter egerat, interficeret, in Britanniam pervenit; (nam is à Galerio religionis ſpecie, ad vicem obsidis tenebatur.) Et forte iiſdem diebus ibidem Conſtantium patrem vitæ ultima agebant. Quo mortuo cunctis, qui aderant, annitentibus, imperium capit. Interim Romæ vulgus, turmæque Prætoriæ Maxentium, retractante diu patre Herculio, Imperatorem confirmant. Quod ubi Armentarius accepit, Severum Cæſarem, qui caſu ad Urbem erat, arma in hoſtem ferre properè jubet. Is circum muros cùm ageret, deſertus à ſuis, quos præmiorum illecebris Maxentius traduxerat, fugiens, obſeſſuſque, Ravennæ obiit. Hôc acrior Galerius, adſcito in consilium Jovio, Licinium vetere cognitum amicitiâ Cæſarem, creat Auguſtum, eoque ad munimentum Illyrici, ac Thraciæ relicto, Romam contendit. Ibi cùm obsidione diſtineretur, militibus eâdem quà ſuperiores viâ attentatis, metu ne de-

ſereretur, Italiâ decessit, paulòque poſt vulnere peſtilenti conſumptus eſt, cùm agrum ſatis Reipublicæ commodantem, cæsis immanibus silvis, atque emiſſo in Danubium lacu Pelſone, apud Pannonios feciſſet. Cujus gratiâ provinciam uxoris nomine Valeriam appellavit. Huic quinquennii imperium, Conſtantio annuum fuit, cùm ſane uterque potentiam Cæſarum annos tredecim gessiſſent. Adeò miri naturæ officiis, ut ea si à doctis pectoribus proficiſcerentur, neque inſulsitate offenderent, haud dubiè præcipua haberentur. Quare compertum eſt eruditionem, elegantiam, comitatem præſertim, Principibus neceſſarias eſſe, cùm sine his naturæ bona quasi incompta, aut etiam horrida deſpectui sint; contraque ea Perſarum regi Cyro æternam gloriam paraverint. At memoriâ meâ Conſtantinum, quamquam cæteris promptum virtutibus, ad uſque aſtra votis omnium ſubvexêre. Qui profectò si munificentiæ atque ambitioni modum, hiſque artibus ſtatuiſſet, quîs præcipuè adulta ingenia gloriæ ſtudio progreſſu longiùs in contrarium labuntur, haud multum abeſſet Deo. Is ubi vaſtari Urbem, atque Italiam comperit, pulſoſque ſeu redemptos exercitus, & Imperatores duos, compositâ pace per Gallias, Maxentium petit. Eâ tempeſtate apud Pœ-

nos Alexander pro-Præfecto gerens ; dominatui stolidè incubuerat, cùm ipse debili ætate, agrestibus ac Pannonicis parentibus vecordior, milites, tumultuarièque quæsiti, armorum vix medium haberetur. Denique eum à Tyranno missi paucissimis cohortibus Rufius Volusianus Præfectus Prætorio, ac militares duces levi certamine confecêre. Quo victo, Maxentius Carthaginem terrarum decus, simul Africæ pulchriora vastari, diripi, incendique jusserat ; ferus, inhumanusque ac libidine multò tetrior. Adhuc pavidus & imbellis, atque in desidiam fœdè pronus, usque eò, ut flagrante per Italiam bello, fusisque apud Veronam suis, nihilo segnius solita curaret, neque patris exitio moveretur. Namque Herculius naturâ impotentior, simul filii segnitiæ metuens, inconsultè imperium repetiverat. Cùmque specie officii dolis compositis Constantinum generum tentaret acerbè, jure tandem interierat. Sed Maxentius atrocior in dies, tandem Urbe in Saxa rubra millia fermè novem ægerrimè progressus, cùm cæsâ acie fugiens semet Romam reciperet, insidiis, quas hosti apud pontem Mulvium locaverat, in transgressu Tiberis interceptus est, tyrannidis anno sexto. Hujus nece incredibile quantum lætitiâ gaudioque Senatus ac plebes exsultaverint,

quos in tantum afflictaverat, uti Prætorianis cædem vulgi quondam annuerit, primusque instituto pessimo munerum specie Patres aratoresque pecuniam conferre prodigenti sibi cogeret. Quorum odio Prætoriæ legiones, ac subsidia factionibus aptiora, quàm urbi Romæ, sublata penitùs, simul arma atque usus indumenti militaris. Adhuc cuncta opera, quæ magnificè construxerat, Urbis fanum, atque Basilicam, Flavii meritis Patres sacravêre. A quo etiam post Circus maximus excultus mirificè, atque ad lavandum institutum opus cæteris haud multò dispar. Statuæ locis quàm celeberrimis, quarum plures ex auro, aut argenteæ sunt; tum per Africam sacerdotium decretum Flaviæ genti, Cirtæque oppido, quod obsidione Alexandri ceciderat, reposito exornatoque, nomen Constantina inditum. Adeò acceptius præstantiusque Tyrannorum depulsoribus nihil est, quorum gratia eò demum auctior erit, si modesti ipsi atque abstinentes sint. Quippe humanæ mentes frustratæ boni spe, asperiùs offenduntur, cùm mutato rectore flagitioso ærumnarum vis manet.

XLI. Dum hæc in Italiam geruntur, Maximinus ad Orientem, post biennii augustum Imperium fusus fugatusque à Licinio, apud Tarsum perit. Ita potestas

orbis Romani duobus quæsita, qui quamvis per Flavii sororem nuptam Licinio, connexi inter se erant, ob diversos mores tamen anxiè triennium congruere quivêre. Namque illi præter admodum magna cætera, huic parsimonia, & ea quidem agrestis, tantummodò inerat. Denique Constantinus cunctos hostes honore ac fortunis manentibus texit, recepitque, eò pius, ut etiam vetus veterrimumque supplicium patibulorum & cruribus suffringendis primus removerit. Hinc pro conditore seu Deo habitus. Licinio ne insontium quidem ac nobilium Philosophorum servili more cruciatus adhibiti modum fecêre. Quo sanè variis præliis pulso, cùm eum prorsùs opprimere arduum videretur, simul affinitatis gratiâ recepti consortio, adscitique imperio Cæsarum communes liberi Crispus Constantinusque Flavio geniti, Licinianus Licinio. Quod equidem vix diuturnum, neque his qui assumebantur felix fore, defectu Solis fœdato iisdem mensibus die, patefactum. Itaque sexennio post ruptâ pace apud Thracas Licinius pulsus Chalcedona concessit. Ibi ad auxilium sui Martiniano ad Imperium cooptato, unà oppressus est. Eo modo Respublica unius arbitrio geri cœpit, liberis Cæsarum nomina diversa retentantibus; namque eâ tempestate Imperatori nostro Constantio in-

signe Cæſaris datum. Quorum cùm natu grandior, incertum quâ causâ, patris judicio occidiſſet, repentè Calocerus Magiſter pecoris camelorum Cyprum inſulam ſpecie regni demens capessiverat. Quo excruciato, ut fas erat, ſervili aut latronum more, condendâ urbe formidandiſque religionibus ingentem animum avocavit, simul novandæ militiæ ordine. Et intereà Gothorum Sarmatarumque ſtratæ gentes; filiuſque cunctorum minor, Conſtans nomine, Cæſar fit. Cujus gratiâ Reipublicæ permiſtionem fore oſtentorum mira prodidêre; quippe eâ nocte, quæ commissi imperii diem ſequebatur, igni continuo cœli facies conflagravit. Abhinc conſumpto ferè biennio, fratris filium, cui ex patre Dalmatio nomen fuit, Cæſarem juſsit, assiſtentibus validè militaribus. Ita anno imperii tricesimo ſecundoque, cùm totum orbem tredecim tenuiſſet, ſexaginta natus atque ampliùs duo, in Perſas tendens, à quîs bellum irrumpere acceperat, rure proximo Nicomediæ, Achyronam vocant, excessit, cùm ad id tetrum sidus regnis, quod crinitum vocant, portendiſſet. Funus relatum in urbem ſui nominis. Quod ſanè P. R. ægerrimè tulit, quippe cujus armis, legibus, clementi imperio, quasi novatam urbem Romanam arbitraretur. Pons per Danubium ductus, caſtra

castellaque pluribus locis commodè posita. Remotæ olei frumentique adventitiæ præbitiones, quibus Tripolis ac Nicæa acerbiùs angebantur. Quas res superiores Severi Imperio, gratantes civi obtulerant, verteratque gratiam muneris in perniciem posterorum dissimulatio. Alteros Marcus Bojonius afflixerat multâ, quòd Hipparchum præstanti ingenio indigenam fuisse ignoravissent. Fiscales molestiæ severiùs pressæ, cunctaque divino ritui paria viderentur, ni parùm dignis ad publica aditum concessisset. Quæ quamquam sæpiùs accidêre, tamen in summo ingenio atque optimis Reipublicæ moribus, quamvis parva vitia, elucent magis, eòque notantur facile; quin etiam acriùs sæpe officiunt, cùm ob auctoris decus in virtutes potisssimùm accipiuntur, atque ad imitandum invitamento sunt. Igitur confestim Dalmatius, incertum quo suasore, interficitur, statimque triennio post minimum maximumque, fatali bello Constantinus cadit. Quâ Constans victoriâ tumidior, simul per ætatem cautus parùm, atque animi vehemens, adhuc ministrorum pravitate exsecrabilis, atque præceps in avaritiam, despectumque militarium, anno post triumphum decimo, Magnentii scelere circumventus est, externarum sanè gentium compressis motibus. Quarum obsides pre-

tio quæsitos pueros venuſtiores, quòd cultius habuerat, libidine hujuſmodi arsiſſe pro certo habetur. Quæ tamen vitia utinam mansiſſent. Namque Magnentii, utpote gentis Barbaræ, diro atroque ingenio, simul his quæ poſt accidêre, adeò exſtincta omnia ſunt, ut illud imperium haud injuriâ desideraretur. Tum quia Vetranio litterarum prorſùs expers, & ingenio ſtolidior, idcircoque agreſti vecordiâ pessimus, cùm per Illyrios peditum magiſterio milites curaret, dominationem, ortus Mœsiæ ſuperioris locis ſqualidioribus, improbè occupaverat.

XLII. Eum Conſtantius cis menſem decimum, facundiæ vi dejectum imperio in privatum otium removit. Quæ gloria poſt natum imperium, ſoli processit eloquio, clementiâque. Nam cùm magnâ parte utrimque exercitus conveniſſent, habitâ ad ſpeciem judicii concione, quod ferè vix aut multo ſanguine obtinendum erat, eloquentiâ patravit. Quæ res ſatis edocuit, non modò domi, verùm militiæ quoque dicendi copiam præſtare, quâ demùm vel ardua procliviùs eo conficiuntur, si modeſtiâ atque integritate ſuperet. Quod maximè cognitum è noſtro Principe; quem tamen quo minùs ſtatim in hoſtes alios ad Italiam contenderet, hiems aſpera, clauſæque Alpes tardavêre. Inte-

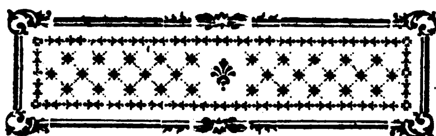
rim Romæ corrupto vulgo, simul Magnentii odio Potentianus maternâ ſtirpe Flavio propinquus, cæſo Urbi Præfecto, armatâque gladiatorum manu, Imperator fit. Cujus ſtolidum ingenium adeò plebi Romanæ, Patribuſque exitio fuit, uti paſſim domus, fora, viæ, templaque cruore, ac cadaveribus opplerentur, buſtorum modo. Neque per eum tantùm, verumetiam advolantibus Magnentianis, qui tricesimo die, triduo minus, hoſtem perculerant. Sed jam anteà, cùm externi motus ſuſpectarentur, Magnentius fratri Decentio Gallias, Conſtantius Gallo, cujus nomen ſuo mutaverat, Orientem, Cæſaribus commiſerant. Ipsi inter ſe acrioribus præliis per triennium congressi, ad extremum Conſtantius fugientem in Galliam perſecutus vario ambos ſupplicio ſemet adegit interficere. Et intereà Judæorum ſeditio, qui Patricium nefariè in regni ſpecie ſuſtulerant, oppreſſa. Neque multo poſt ob ſævitiam atque animum trucem, Gallus Auguſti juſſu interiit. Ita longo intervallo annum ferè poſt ſeptuagesimum, relata ad unum cura Reipublicæ. Quæ recens quieta à civili trepidatione, Silvano in Imperium coacto, tentari rursùs occœperat. Is namque Silvanus in Galliâ ortus Barbaris parentibus, ordine militiæ, simul à Magnentio ad

Conſtantium transgreſſu, pedeſtre ad magiſterium adoleſcentior meruerat. E quo dum altiùs per metum, ſeu dementiam conſcendiſſet, legionum, à quîs præsidium ſperaverat, tumultu, octavum circa ac vicesimum diem trucidatus eſt. Quâ causâ ne quid apud Gallos naturâ præcipites novaretur, præſertim Germanis pleraque earum partium populantibus, Julianum Cæſarem, cognatione acceptum sibi, Tranſalpinis præfecit: iſque nationes feras brevi ſubegit, captis famosis Regibus. Quæ quamquam vi ejus, fortunâ Principis tamen & consilio accidêre. Quod adeò præſtat, ut Tiberius, Galeriuſque ſubjecti aliis egregia pleraque, ſuo autem ductu atque auſpicio minùs paria experti ſunt. At Julius Conſtantius annos tres atque viginti Auguſtum imperium regens, dum externis motibus, modò civilibus exercetur, ægrè ab armis abeſt. Quîs tyrannide tantorum depulsâ, ſuſtentoque interim Perſarum impetu, genti Sarmatarum, magno decore considens apud eos, Regem dedit. Quod Cneum Pompeium in Tigrane reſtituiſſe, vixque paucos majorum feciſſe comperimus. Placidus, clemenſque pro negotio, litterarum ad elegantiam prudens; atque orandi genere leni jucundoque; laboris patiens, ac deſtinandi ſagittas mirè promptus; cibi om-

nis, libidinis, atque omnium cupidinum victor; cultu genitoris ſatis pius, ſuique nimis cuſtos; gnarus vitâ bonorum Principum Reipublicæ quietem regi. Hæc tanta, tamque inclyta, tenue ſtudium probandis provinciarum ac militiæ rectoribus, simul miniſtrorum parte maximâ abſurdi mores, adhuc neglectus boni cujuſque fœdavêre. Atque uti verum abſolvam brevi, ut Imperatore ipſo clarius, ita Apparitorum pleriſque magis atrox nihil.

SEXT.

SEXT. AUR. VICTORIS EPITOME *DE* CÆSARIBUS: (*ſeu*) DE VITA ET MORIBUS IMPERATORUM ROMANORUM,

Excerpta ex Libris Sexti Aurelii Victoris, à Cæſare uſque ad Theodosium Imperatorem.

CAPUT I.

ANNO urbis conditæ ſeptingentesimo vicesimo ſecundo, ab exactis verò Regibus quadringentesimo octogesimoque, mos Romæ repetitus uni prorſùs parendi, pro Rege Imperatori vel ſanctiori nomine Auguſto appellato. Octavianus igitur patre

Octavio Senatore genitus, maternum genus ab Æneâ per Juliam familiam sortitus, adoptione verò Caii Cæsaris majoris avunculi, Caius Cæsar dictus, deinde ob victoriam Augustus cognominatus est. Iste in imperio positus, Tribuniciam potestatem per se exercuit. Regionem Ægypti inundatione Nili accessu difficilem, inviamque paludibus, in provinciæ formam redegit. Quam ut annonæ Urbis copiosam efficeret, fossas incuriâ vetustatis limo clausas, labore militum patefecit. Hujus tempore ex Ægypto Urbi annua ducenties centena millia frumenti inferebantur. Iste Cantabros & Aquitanos, Rhætos, Vindelicos, Dalmatas numero provinciarum populo Romano conjunxit. Suevos, Cattosque delevit, Sicambros in Galliam transtulit. Pannonios stipendiarios adjecit. Getarum populos Basternasque lacessitos bellis ad concordiam compulit. Huic Persæ obsides obtulerunt, creandique Reges arbitrium permiserunt. Ad hunc Indi, Scythæ, Garamantes, Æthiopes legatos cum donis miserunt. Adeò denique turbas, bella, simultates exsecratus est, ut nisi justis de causis numquam genti cuiquam bellum indixerit. Jactantisque esse ingenii & levissimi dicebat, ardore triumphandi, & ob lauream coronam, id est, folia infructuosa in discrimen per incertos even-

tus certaminum securitatem civium præcipitare. Neque Imperatori bono quidquam minùs quàm temeritatem congruere. Satis celeriter fieri, quidquid commodè gereretur. Armaque nisi majoris emolumenti spe, nequaquam movenda esse, ne compendio tenui, jacturâ gravi, petita victoria, similis sit hamo aureo piscantibus, cujus abrupti amissique detrimentum, nullo capturæ lucro pensari potest. Hujus tempore trans Rhenum vastatus est Romanus exercitus, atque Tribuni & Proprætor. Quod in tantum accidisse perdoluit, ut cerebri valido incursu parietem pulsaret, veste capilloque ac reliquis lugentium indiciis deformis. Avunculi quoque inventum vehementer arguebat, qui milites commilitones novo blandoque more appellans, dum affectat carior fieri, auctoritatem principis emolliverat. Denique erga cives clementissimè versatus est. In amicos fidus exstitit. Quorum præcipui erant ob taciturnitatem Mæcenas, ob patientiam laboris, modestiamque Agrippa. Diligebat prætereà Virgilium. Rarus quidem ad recipiendas amicitias, ad retinendas constantissimus. Liberalibus studiis, præsertim eloquentiæ, in tantum incumbens, ut nullus, ne in procinctu quidem, laberetur dies, quin legeret, scriberet, declamaret. Leges alias novas, alias cor-

rectas protulit suo nomine. Auxit, ornavitque Romam ædificiis multis, isto glorians dicto, Urbem lateritiam reperi, relinquo marmoream. Fuit mitis, gratus, civilis animi & lepidi, corpore toto pulcher, sed oculis magis. Quorum aciem clarissimorum siderum modo vibrans, libenter accipiebat cedi ab intendentibus tanquam Solis radiis aspectui suo. A cujus facie cùm quidam miles oculos averteret, & interrogaretur ab eo, cur ita faceret, respondit: Quia fulmen oculorum tuorum ferre non possum. Nec tamen vir tantus vitiis caruit. Fuit enim paululùm impatiens, leviter iracundus, occultè invidus, palàm factiosus; porrò autem dominandi, supra quàm æstimari potest, avidissimus, studiosissimus aleæ lusor. Cùmque esset cibi ac vini multùm, aliquatenus verò somni abstinens, serviebat tamen libidini usque ad probrum vulgaris famæ. Nam inter duodecim catamitos, totidemque puellas, accubare solitus erat. Abjectâ quoque uxore Scriboniâ, amore alienæ conjugis possessus, Liviam quasi marito concedente sibi conjunxit. Cujus Liviæ jam erant filii Tiberius & Drusus. Cùmque esset luxuriæ serviens, erat tamen ejusdem vitii severissimus ultor, more hominum, qui in ulciscendis vitiis, quibus ipsi vehementer indulgent, acres sunt.

Nam & poëtam Ovidium, qui & Naſo, pro eo, quòd tres libellos amatoriæ artis conſcripsit, exsilio damnavit. Quodque eſt læti animi, vel amœni, oblectabatur omni genere ſpectaculorum, præcipuè ferarum incognitâ ſpecie & infinito numero. Annos ſeptem & ſeptuaginta ingreſſus, Nolæ morbo interiit. Quamquam alii ſcribant dolo Liviæ exſtinctum, metuentis, ne, quia privignæ filium Agrippam, quem odio novercali in inſulam relegaverat, reduci compererat, eo ſummas rerum adepto, pœnas daret. Igitur mortuum, ſeu necatum, multis noviſque honoribus Senatus cenſuit decorandum. Nam præter id quòd antea Patrem Patriæ dixerat, templa tam Romæ, quàm per urbes celeberrimas ei conſecravit, cunctis vulgò jactantibus, Utinam aut non naſceretur, aut non moreretur. Alterum pessimi incœpti, exitûs præclari alterum. Nam & in adipiſcendo principatu oppreſſor libertatis eſt habitus, & in gerendo cives sic amavit, ut tridui frumento in horreis quondam viſo ſtatuiſſet veneno mori, si è provinciis claſſes intereà non venirent. Quibus advectis, felicitati ejus, ſalus patriæ eſt attributa. Imperavit annis quinquaginta & ſex, duodecim cum Antonio, quadraginta verò & quatuor ſolus. Qui certè nunquam aut Reipublicæ ad ſe potentiam traxiſſet,

aut tam diu eâ potiretur, nisi magnis naturæ & ſtudiorum bonis abundâſſet.

II. Claudius Tiberius Liviæ filius, Cæſaris Octaviani privignus imperavit annis viginti tribus. Iſte, quia Claudius Tiberius Nero dicebatur, eleganter à jocularibus, Caldius Biberius Mero ob vinolentiam nominatus eſt. Satis prudens in armis, ſatiſque fortunatus ante ſumptum imperium ſub Auguſto fuit, ut non immeritò Reipublicæ dominatus ei committeretur. Inerat ei ſcientia litterarum multa. Eloquio clarior, ſed ingenio peſſimo, truci, avaro, insidioſo, ſimulans ea ſe velle, quæ nollet, his quasi infenſus, quibus conſultum cupiebat, his verò, quos oderat, quasi benevolus apparens. Repentinis reſponsionibus, aut consiliis melior, quàm meditatis. Denique delatum à Patribus principatum (quod quidem aſtu fecerat) fictè abnuere, quid ſinguli dicerent, vel ſentirent atrociter explorans, quæ res bonos quoſque peſſùm dedit. Æſtimantes enim ex animo eum longâ oratione imperialis moleſtiæ magnitudinem declinare, cùm ſententias ad ejus voluntatem promunt, incidêre exitia poſtrema. Iſte Cappadocas in provinciam, remoto Archelao rege eorum, redegit. Getulorum latrocinia repressit. Maraboduum Suevorum regem callidè circumvenit. Cùm im-

mani furore insontes, & noxios, suos pariter externosque puniret, resolutis militiæ artibus, Armenia per Parthos, Mœsia à Dacis, Pannonia à Sarmatis, Gallia à finitimis gentibus direptæ sunt. Ille Post septuagesimum octavum annum, & mensem quartum, insidiis Caligulæ exstinctus est.

III. Caligula imperavit annos quatuor. Iste filius fuit Germanici, & quia natus in exercitu fuerat, cognomentum calceamenti militaris, id est, Caligulæ sortitus est. Ante principatum omnibus carus, acceptusque fuit, in principatu verò talis, ut non immeritò vulgaretur, atrociorem illo dominum non fuisse. Denique tres sorores suas stupro maculavit. Incedebat habitu Deorum suorum. Jovem ob incestum, è choro autem Bacchanali Liberum se asserebat. De quo nescio an decuerit memoriæ prodi, nisi fortè quia juvat de Principibus nosse omnia, ut improbi saltem famæ metu talia declinent. In palatio matronas nobiles publicæ libidini subjecit. Primus diademate capiti imposito, Dominum se jussit appellari. In spatio trium millium, quod in sinu Puteolano inter moles jacet, duplici ordine naves contexens, arenæ aggestu ad terræ speciem viam solidatam, phalerato equo insignis querceâ coronâ, quasi triumphans indutus au-

reo paludamento, curru bijugo decucurrit. Dehinc à militibus confossus interiit.

IV. Claudius Tiberius, Drusi, Tiberii fratris, filius, Caligulæ patruus, imperavit annos quatuordecim. Iste, cùm Senatus censuisset, gentem Cæsarum exterminari, deformi latebrâ latere repertus à militibus, quia vecors erat, mitissimus videbatur imprudentibus, imperator effectus est. Hic ventri, vino, libidini fœdè obediens, vecors & propè hebes, ignavus ac pavidus, libertorum & conjugis imperiis subjectus fuit. Hujus tempore Scribonianus Camillus intra Dalmatias Imperator creatus, continuò occiditur. Mauri provinciis accessêre. Cæsa Musulamiorum manus est. Aqua Claudia Romæ introducta. Hujus uxor Messalina primò passim, quasi jure, adulteriis utebatur. Ex quo facto plures metu abstinentes, exstincti sunt. Dehinc atrociùs accensa, nobiliores quasque nuptas & virgines scortorum modo secum proposuerat, coactique mares, ut adessent. Quòd siquis talia horruerat, adfificto crimine, in ipsum, omnemque familiam ejus sæviebatur; ut magis videretur sub Imperatore, viro quàm Imperatori, nupta esse. Ita liberti ejus potestatem summam adepti, stupris, exsilio, cæde, proscriptionibus, omnia fœdabant. Ex quibus Felicem legionibus Judææ præfecit:

Possidio Eunucho post triumphum Britannicum, inter militarium fortissimos, arma insignia tamquam participi victoriæ dono dedit: Polybium inter Consules medium incedere fecit. Hos omnes anteibat Narcissus ab epistolis, dominum se gerens ipsius domini, Pallasque prætoriis ornamentis sublimatus; adeò divites, ut caussante eo inopiam fisci, lepidissimè famoso elogio vulgatum sit, Abundè ei pecuniam fore, si à duobus libertis in societatem reciperetur. Hujus temporibus visus est apud Ægyptum Phœnix, quam ferunt volucrem anno quingentesimo ex Arabum odoratis lucis advolare, atque in Ægæo mari repente insula emersit. Hic Agrippinam Germanici fratris sui filiam uxorem duxit, quæ filio imperium procurans, primò privignos insidiis multiformibus, dehinc ipsum conjugem veneno interemit. Vixit annos sexaginta quatuor; cujus funus, ut quondam in Tarquinio Prisco, diu occultatum. Dum arte muliebri corrupti custodes ægrum simulant, Nero privignus ejus imperii jura suscepit.

V. Domitius Nero, patre Domitio Aënobarbo genitus, matre Agrippinâ, imperavit annos tredecim. Iste quinquennio tolerabilis visus. Unde quidam prodidêre, Trajanum solitum dicere, Procul distare cunctos principes Neronis quinquennio.

Hic in Urbe amphitheatrum & lavacra construxit. Pontum in jus provinciæ Polemonis reguli permissu redegit, à quo Polemoniacus Pontus appellatus est, itemque Cottias Alpes, Cottio rege mortuo. Eo namque dedecore reliquum vitæ egit, ut pudeat memorare hujuscemodi quemquam. Eò progessus est, ut neque suæ, neque aliorum pudicitiæ parcens, ad extremum amictus nubentium virginum specie, palàm convocato Senatu dote dictâ, cunctis festa de more frequentantibus, nuberet. Pelle tectus feræ, utrique sexui genitalia vultu contrectabat. Matrem etiam stupro contaminavit, quam postmodum interemit. Octaviam & Sabinam cognomento Poppæam in matrimonium duxit, viris earum trucidatis. Tunc Galba Hispaniæ Proconsul & Caius Julius imperium corripuêre. Ubi adventare Nero Galbam didicit, Senatûsque sententiâ constitutum, ut more majorum collo in furcam conjecto virgis ad necem cæderetur, desertus undique, noctis medio, egressus Urbem, sequentibus Phaone, Epaphrodito, Neophytoque & spadone Sporo, quem quondam exsectum formare in mulierem tentaverat, semet ictu gladii transegit, adjuvante trepidantem manum impuro, de quo diximus, eunucho, cùm sanè prius nullo reperto, à quo feriretur, exclama-

ret : Itane nec amicum habeo, nec inimicum ? dedecorosè vixi, turpiùs peream. Periit anno ætatis tricesimo ſecundo. Hunc Perſæ in tantum dilexerunt, ut legatos mitterent orantes copiam conſtruendi monumenti. Ceterùm adeò cunctæ provinciæ omniſque Roma interitu ejus exſultavit, ut plebs induta pileis manumissionum, tanquam ſævo exempta domino triumpharet.

VI. Galba nobili Sulpiciorum genere progenitus, imperavit menſes ſeptem, dieſque totidem. Iſte in adoleſcentes infamis, ad veſcendum intemperans fuit. Trium amicorum consilio, id eſt Vinnii, Cornelii & Iceli cuncta diſponens, adeò ut intra Palatinas ædes pariter habitarent, & vulgò pædagogi dicerentur. Hic ante ſumptam dominationem multas provincias egregiè adminiſtravit, militem ſeverissimè tractans, ita ut ingreſſo eo caſtra vulgaretur ſtatim : *Diſce militare miles, Galba eſt, non Gætulicus.* Cùm ſeptuagesimum tertium ætatis annum ageret, dum factione Othonis accenſas legiones loricâ tectus lenire contenderet, ad lacum Curtium cæſus eſt.

VII. Salvius Otho ſplendidis ortus majoribus, ex oppido Férentino, imperavit menſes tres, vitâ omni turpis, maximè adoleſcentiâ. Hic à Vitellio primùm apud

Placentiam, dehinc apud Bedriacum victus, semet gladio transfixit anno ætatis tricesimo septimo : adeò amabilis militibus propriis, ut plerique corpore ejus viso suis manibus interierint.

VIII. Vitellius ortus familiâ nobili, patre Lucio Vitellio ter consule, imperavit menses octo. Iste tumens, crudelis, avarusque cum profusione fuit. Hujus tempore Vespasianus in Oriente principatum arripuit, à cujus militibus certamine sub muris Urbis habito superatus, è palatio, quò se abdiderat Vitellius, vinctis à tergo manibus, productus, circumducitur ad spectaculum vulgi. Ac ne homo impudens in extremis saltem malorum, quæ gesserat, rubore faciem demitteret, subjecto in mentum gladio, seminudus, multis cœno fimoque & cæteris turpioribus dictu purgamentis vultum ejus incessentibus, per scalas Gemonias trahitur, ubi Sabinum Vespasiani fratrem necari permiserat. Numerosis ictibus confossus interiit. Vixit annos quinquaginta septem. Hi omnes, quos paucis attigi, præcipuè Cæsarum gens, adeò litteris culti atque eloquentiâ fuêre, ut ni cunctis vitiis (absque Augusto) nimii forent, profectò texissent modica flagitia.

IX. Vespasianus imperavit annos decem. Hujus inter cætera bona illud sin-

gulare fuit, inimicitias oblivisci, adeò, ut Vitellii hostis sui filiam locupletissimè dotatam splendidissimo conjungeret viro. Ferebat patienter amicorum motus, contumeliis eorum, ut erat facetissimus, jocularibus respondens. Namque Licinium Mucianum, quo adjutore ad imperium pervenerat, fiduciâ meritorum insolentem, lepidè flectebat, adhibito aliquo utrique familiari, id unum dicens: Nosti me Virum esse. Sed quid mirum in amicis, cùm etiam Caussidicorum obliqua dicta & Philosophorum contumaciam contemneret? Iste exsanguem diu fessumque terrarum orbem brevi refecit. Namque primùm satellites tyrannidis, nisi qui fortè atrocius longè processerant, flectere potius maluit, quàm excruciatos delere, prudentissimè ratus, nefaria ministeria à pluribus metu curari. Prætereà legibus æquissimis monendo, quodque vehementius est, vitæ specie vitiorum plura aboleverat. Infirmus tamen, uti quidam pravè putant, adversùs pecuniam, cùm satis constet ærarii inopiâ & clade urbium novas eum neque posteà habitas vectigalium pensiones exquisivisse. Hic Romam deformem incendiis veteribus ac ruinis, permissâ, si domini deessent, volentibus ædificandi copiâ, Capitolium, ædem Pacis, Claudii monumenta reparavit, mul-

sit. Jurgia autem sub patre venundata; rapinarum cupidum, unde Neronem cuncti opinantes vocantesque summam rerum nactum graviter acceperant. Sed hæc in melius conversa adeò ei immortalem gloriam contulêre, ut Deliciæ atque amor humani generis appellaretur. Denique ut subiit pondus regium, Berenicem nuptias suas sperantem regredi domum, & enervatorum greges abire præcepit. Quo facto, quasi signum protulit mutatæ intemperantiæ. Dehinc cùm donata concessave à prioribus principibus firmare insequentes solerent, simul imperium cepit, talia possidentibus edicto spontè cavit. Quâdam etiam die, recordans vesperi nihil se cuiquam præstitisse, venerando cœlestique dicto, *Amici*, ait, *perdidimus diem*, quia erat magnificæ liberalitatis. Clementiam verò usque eò perduxit, ut amplissimi ordinis duo cùm adversùs eum conjurâssent, neque abnuere cogitatum scelus quirent, monuerit primò, post deductos in spectaculum se utrimque assidere jusserit, petitoque ex industriâ mirmillonum, quorum pugnæ visebantur, gladio, quasi ad explorandam aciem, uni atque alteri commiserit; quibus perculsis & constantiam mirantibus diceret: Videtisne Potestates fato dari, frustràque tentare facinus potiundi spe, vel amittendi

metu? Fratrem quoque Domitianum parantem insidias, militumque animos sollicitantem, flens sæpius obtestatus est, ne parricidio assequi cuperet, quod & se volente esset obventurum ei, & jam haberet, cùm sit particeps potestatis. Hujus tempore mons Vesuvius in Campaniâ ardere cœpit; incendiumque Romæ sine nocturnâ requie per triduum fuit. Lues quoque, quanta vix unquam anteà, fuit. Quibus tamen malis, nullo vexato, pecuniâ propriâ subvenit, cunctis remediorum generibus, nunc ægrotantes per semetipsum reficiens, nunc consolans suorum mortibus afflictos. Vixit annos quadraginta unum, & in eodem, quò pater, apud Sabinos agro febri interiit. Hujus mors, credi vix potest, quantum luctûs Urbi provinciisque intulerit, adeò ut eum delicias publicas, sicut diximus, appellantes, quasi perpetuo custode orbatum terrarum orbem deflerent.

XI. Domitianus Vespasiani & Domitillæ libertæ filius, germanus Titi, imperavit annos quindecim. Ille primò clementiam simulans, neque adeò iners domi, belloque tolerantior videbatur, idcircoque Cattos Germanosque devicit: jus æquissimè dixit. Romæ multa ædificia vel cœpta, vel à fundamentis construxit. Bibliothecas incendio consumptas, petitis undique, præsertim

Alexandriâ, exemplis, reparavit. Sagittarum tam doctus fuit, ut inter patentes digitos extentæ manûs viri procul positi ſpicula tranſvolarent. Dehinc atrox cædibus, bonorum ſupplicia agere cœpit, ac more C. Caligulæ dominum ſeſe Deumque dici coëgit; ſegniſque ridiculè, remotis omnibus, muſcarum agmina perſequebatur. Furens libidine, cujus fœdum exercitium Græcorum linguâ κλινοπάλην vocabat. Hinc percontanti cuidam, Quiſquamne in palatio eſſet, reſponſum : *Ne muſca quidem*. His ejus ſævitiis, ac maximè injuriâ verborum, quâ ſe ſcortum vocari dolebat, accenſus Antonius, curans Germaniam ſuperiorem, imperium corripuit. Quo per Norbanum Appium acie ſtrato Domitianus longè tetrior, in omne hominum genus, etiam in ſuos, ferarum more graſſabatur. Igitur metu crudelitatis & conſcientiæ ſuæ conjuravêre plerique, impulſoribus Parthenio procurante cubiculum, & Stephano, & tum ob fraudem interceptæ pecuniæ ſupplicium ſuſpectante, Clodiano, adſcitâ etiam in conſilium tyranni uxore Domitiâ, ob amorem Paridis hiſtrionis à principe cruciatus formidante. Domitianum multis vulneribus confodiunt, poſt annum quintum & quadrageſimum vitæ. At Senatus gladiatoris more funus efferri, radendumque nomen decre-

vit. Hujus tempore ſæculares ludi celebrati ſunt.

Hactenus Romæ, ſeu per Italiam orti Imperium rexêre; hinc advenæ. Unde compertum eſt, urbem Romam externorum virtute creviſſe. Quid enim Nervâ prudentius aut moderatius? Quid Trajano divinius? quid præſtantius Hadriano?

XII. Cocceius Nerva oppido Narniensi genitus, imperavit menſes ſedecim, dies decem. Iſte cùm imperium ſuſcepiſſet, mox rumore orto, vivere atque adfore Domitianum, perindè trepidavit, ut colore mutato, verbis amissis, vix consiſteret. Sed à Parthenio confirmatus, receptâ fiduciâ, ad ſolenne delenimentum converſus eſt. Qui cùm in curiam à Senatu gratanter exceptus eſſet, ſolus ex omnibus Arrius Antoninus vir acer, eique amicissimus, conditionem imperantium prudenter exprimens, amplexus eum, Gratulari ſe ait Senatui & populo provinciiſque, ipsi autem nequaquam, cui ſatius fuerat malos ſemper principes eludere, quàm tanti oneris vim ſuſtinentem, haud moleſtiis modò & periculis ſubjici, ſed famæ etiam inimicorum pariter & amicorum; qui cùm ſe mereri omnia præſumunt, si quidquam non extorſerint, atrociores ſunt ipsis quoque hoſtibus. Iſte quidquid anteà pœnæ nomine tributis ac-

ceſſerat, indulsit; afflictas civitates relevavit; puellas, pueroſque natos parentibus egeſtosis ſumptu publico per Italiæ oppida ali jussit. Hic ne acceſſu malevolorum terreretur, Junii Maurici conſtantis viri dicto ità admonetur. Qui convivio familiari adhibitus, cùm Vejentonem conſulari honore functum quidem apud Domitianum, tamen multos occultis criminationibus perſecutum, adeſſe vidiſſet; inter colloquia mentione Catulli factâ calumniatoris præcipui, dicente Nervâ, Quid nunc faceret, si Domitiano ſupervixiſſet? Nobiſcum, inquit Mauricus, cœnaret. Hic jurgiorum diſceptator & ſcientissimus & frequens fuit. Calpurnium Craſſum, promissis ingentibus animos militum pertentantem, detectum, confeſſumque, Tarentum cum uxore removit, Patribus lenitatem ejus increpantibus. Cùmque interfectores Domitiani ad exitium poſcerentur, tantùm eſt conſternatus, ut neque vomitum, neque impetum ventris valuerit differre: & tamen vehementer obſtitit, dictitans æquius eſſe mori, quàm auctoritatem imperii fœdare, proditis potentiæ ſumendæ auctoribus. Sed milites neglecto principe, requisitos, Petronium uno ictu, Parthenium verò demptis priùs genitalibus, & in os conjectis, jugulavêre, redempto magnis ſumptibus Caſperio; qui ſcelere tam truci inſolen-

tior, Nervam compulit referre apud populum gratias militibus, quia nefandos pessimosque omnium mortalium peremissent. Hic Trajanum in liberi locum, inque partem imperii cooptavit, cum quo tribus vixit mensibus. Qui dum suggerente irâ, voce quàm maximâ, contra quendam Regulum nomine inclamaret, sudore correptus est. Quo refrigescente, horror corporis nimius initia febri præbuit, nec multò post vitam finivit, anno ætatis sexagesimo tertio. Cujus corpus à Senatu ut quondam Augusti honore delatum, in sepulcro Augusti sepultum est. Eoque die, quo interiit, Solis defectio facta est.

XIII. Ulpius Trajanus ex urbe Tudertinâ, Ulpius ab avo dictus, Trajanus à Trajo paterni generis auctore, vel de nomine Trajani patris sic appellatus, imperavit annis viginti. Iste talem se Reipublicæ præbuit, qualem vix ægrèque exprimere valuerunt summorum scriptorum miranda ingenia. Hic imperium apud Agrippinam nobilem Galliæ coloniam suscepit, habens diligentiam in re militari, in civilibus lenitatem, in sublevandis civitatibus largitionem. Cùmque duo sint, quæ ab egregiis principibus exspectentur, sanctitas domi, in armis fortitudo, utrobique prudentia: tantus erat in eo maximarum rerum modus, ut quasi tempera-

mento quodam virtutes miſcuiſſe videretur ; nisi quòd cibo vinoque paululùm deditus erat. Liberalis in amicos, & tanquam vitæ conditione par, ſocietatibus perfrui. Hic ob honorem Suræ, cujus ſtudio imperium arripuerat, lavacra condidit. De quo ſupervacaneum videtur cuncta velle nominatim prodere, cùm ſatis sit excultum atque emendatum dixiſſe. Fuit enim patiens laboris, ſtudioſus optimi cujuſque ac bellicosi ; magis simpliciora ingenia aut eruditissimos, quamvis ipſe parcæ eſſet ſcientiæ moderatèque eloquens, diligebat. Juſtitiæ verò ac juris humani divinique tam repertor novi, quàm inveterati cuſtos. Quæ omnia eò majora viſebantur, quoniam per multos atque atroces tyrannos perdito atque proſtrato ſtatu Romano, in remedium tantorum malorum divinitùs credebatur opportunè datus ; uſque eò, ut adveniens imperium ejus pleraque mirifica denunciaverint. In quîs præcipuum, cornicem è faſtigio Capitolii Atticis ſermonibus effatam eſſe, καλῶς ἔςαι. Hujus exuſti corporis cineres relati Romam, humatique Trajani foro ſub ejus columnâ, & imago ſuperposita, sicuti triumphantes ſolent, in Urbem invecta, Senatu præeunte & exercitu. Eo tempore, multo perniciosiùs, quàm ſub Nervâ, Tiberis inundavit, magnâ clade ædium pro-

ximarum; & terræ motus gravis per provincias multas, atroxque pestilentia famesque & incendia facta sunt. Quibus omnibus Trajanus per exquisita remedia plurimùm opitulatus est, statuens, ne domorum altitudo sexaginta superaret pedes, ob ruinas faciles, & sumptus, si quandò talia contingerent, exitiosos. Unde meritò Pater Patriæ dictus est. Vixit annis sexaginta quatuor.

XIV. Ælius Hadrianus stirpis Italicæ, Ælio Hadriano Trajani principis consobrino Adriæ orto genitus, quod oppidum agri Piceni etiam mari Adriatico nomen dedit, imperavit annis viginti duobus. Hic Græcis litteris impensiùs eruditus, à plerisque Græculus appellatus est. Atheniensium studia moresque hausit, potitus non sermone tantùm, sed & cæteris disciplinis, canendi, psallendi, medendique scientiâ, musicus, geometra, pictor, fictorque ex ære vel marmore proximè Polycletos & Euphranoras. Proinde omninò ad ista & facetus, ut elegantiùs umquam rarò quidquam humanæ res expertæ videantur. Memor supra quàm cuiquam credibile est, locos, negotia, milites, absentes quoque nominibus recensere. Immensi laboris, quippe qui provincias omnes passibus circumierit, agmen comitantium prævertens, cùm oppida universa

restitueret, augeret ordinibus. Namque ad specimen legionum militarium, fabros, perpendiculatores, architectos, genusque cunctum exstruendorum mœnium seu decorandorum in cohortes centuriaverat. Varius, multiplex, multiformis, ad vitia atque virtutes quasi arbiter genitus, impetum mentis quodam artificio regens, ingenium invidum, triste, lascivum, & ad ostentationem sui insolens, callidè tegebat, continentiam, facilitatem, clementiam simulans, contraque dissimulans ardorem gloriæ, quo flagrabat. Acer nimis ad lacessendum pariter & respondendum seriis, joco, maledictis, referre carmen carmini, dictum dictui, prorsus ut meditatum crederes adversùs omnia. Hujus uxor Sabina, dum propè servilibus injuriis afficitur, ad mortem voluntariam compulsa. Quæ palàm jactabat, se, quòd immane ingenium probavisset, elaborâsse, ne ex eo ad humani generis perniciem gravidaretur. Hic morbo subcutaneo, quem diu placidè pertulerat, victus, dolore ardens, impatiensque, plures è Senatu exstinxit. A regibus multis pace occultis muneribus impetratâ, jactabat palàm, Plus se otio adeptum, quàm armis cæteros. Officia sanè publica, & palatina, nec non militiæ in eam formam statuit, quæ paucis per Constantinum immutatis

mutatis hodie perseverant. Vixit annos sexaginta duos ; dehinc miserabili exitu consumptus est, cruciatu membrorum ferè omnium confectus, in tantum ut crebrò sese interficiendum ministrorum fidissimis precans offerret, ac, ne in semetipsum sæviret, custodiâ carissimorum servaretur.

XV. Antoninus Fulvius, seu Bojonius dictus, posteà etiam Pius cognominatus, imperavit annos viginti tres. Iste ab Hadriano in filium adoptatus, cujus gener fuerat, tantæ bonitatis in principatu fuit, ut haud dubiè sine exemplo vixerit. Quamvis eum Numæ contulerit ætas sua, cùm orbem terræ nullo bello per annos viginti tres auctoritate solâ rexerit, adeò trementibus eum atque amantibus cunctis Regibus nationibusque & populis, ut parentem seu patronum magis quàm dominum imperatoremve reputarent, omnesque uno ore in cœlestium morem propitium optantes, de controversiis inter se judicem poscerent. Quin etiam Indi, Bactriani, Hyrcani legatos misêre, justitiâ tanti imperatoris compertâ, quam ornabat vultu seriè pulchro, procerus membra, decenter validus. Priusquam salutandus prodiret, degustans panis aliquantulum, ne frigescente circum præcordia per jejunium sanguine, viribus exesis interciperetur, eoque actui publicorum minimè sufficeret,

quæ incredibili diligentiâ ad ſpeciem optimi Patrisfamilias exſequebatur. Appetentiâ gloriæ carens, & oſtentatione; adeò manſuetus, ut inſtantibus Patribus ad eos, qui contra eum conjuraverant, perſequendos, compreſſerit quæſtionem, præfatus neceſſe non eſſe, ſceleris in ſemetipſum cupidos, pertinaciùs indagari, ne si plures reperirentur, quantis odio eſſet, intelligeretur. Igitur apud Lorios villâ propriâ, millibus paſſuum duodecim ab Urbe, febri paucorum dierum poſt tres atque viginti annos imperii conſumptus eſt. Ob cujus honorem templa, ſacerdotes atque infinita alia decreta ſunt. Uſque eò autem mitis fuit, ut cùm ob inopiæ frumentariæ ſuſpicionem lapidibus à plebe Romanâ perſtringeretur, maluerit ratione expoſitâ placare, quàm ulciſci ſeditionem.

XVI. Marcus Aurelius Antoninus imperavit annos decem & octo. Iſte virtutum omnium, cœleſtiſque ingenii exſtitit, ærumniſque publicis quasi defenſor objectus eſt. Etenim nisi ad illa tempora natus eſſet, profectò quasi uno lapſu ruiſſent omnia ſtatûs Romani. Quippe ab armis nuſquam quies erat, perque omnem Orientem, Illyricum, Italiam, Galliamque bella fervebant; terræ motus non sine interitu civitatum, inundationes fluminum, lues crebræ, locuſtarum ſpecies agris in-

festæ, prorsùs ut prope nihil, quo summis angoribus atteri mortales solent, dici seu cogitari queat, quod non illo imperante sævierit. Credo divinitùs attributum, ut, dum mundi lex, seu natura, aliudve quid Hominibus incognitum gignit, rectorum consiliis tamquàm medicinæ remediis leniantur. Is propinquum suum Lucium Annium Verum, ad imperii partem novo benevolentiæ genere adscivit. Qui Verus inter Altinum atque Concordiam iter faciens, ictu sanguinis, quem morbum Græci ἀπόπληξιν vocant, undecimo imperii anno exstinctus est. Carminum, maximè Tragicorum, studiosus, ingenii asperi atque lascivi. Post cujus obitum Marcus Antoninus Rempublicam solus tenuit. A principio vitæ tanquillissimus, adeò, ut ab infantiâ vultum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutaverit: Philosophiæ studens, litterarumque Græcarum peritissimus. Hic permisit viris clarioribus, ut convivia eodem cultu, quo ipse, & ministris similibus exhiberent. Hic cùm ærario exhausto largitiones, quas militibus impenderet, non haberet, neque indicere provincialibus aut Senatui aliquid vellet, instrumentum regii cultûs, factâ in foro Trajani sectione, distraxit, vasa aurea, pocula crystallina & murrhina, uxoriam ac suam sericam & auream ve-

ſtem, multa ornamenta gemmarum; ac per duos continuos menſes venditio habita eſt, multumque auri redactum. Pòſt victoriam tamen emptoribus pretia reſtituit, qui reddere comparata voluerunt, moleſtus nulli fuit, qui maluit ſemel empta retinere. Hujus tempore Cassius tyrannidem arripiens, exſtinctus eſt. Ipſe vitæ anno quinquagesimo nono, apud Vindobonam morbo conſumptus eſt. De ejus morte nuncio Romam pervecto, confusâ luctu publico Urbe, Senatus in curiâ veſte tetrâ amictus, lacrymans convenit. Et quod de Romulo ægrè creditum eſt, omnes pari ſenſu præſumpſerunt, Marcum cœlo receptum eſſe. Ob cujus honorem templa, columnæ, multaque alia decreta ſunt.

XVII. Aurelius Commodus Marci Antonini filius, Antoninus & ipſe dictus, imperavit annos tredecim. Hic qualis futurus eſſet, in ipſo primordio oſtendit. Nam cùm in ſupremis moneretur à parente, attritos jam barbaros ne permitteret vires recipere, reſpondit, Ab incolumi quamvis paulatim negotia perfici poſſe, à mortuo nihil. Sævior omnibus libidine atque avaritiâ, crudelitate: nulli fidus, magiſque in eos atrox, quos amplissimis honoribus doniſque ingentibus extulerat. In tantum depravatus, ut gladiatoriis armis ſæ-

pissimè in amphitheatro dimicaverit. Huic Marcia generis libertini, formâ tamen meretriisque artibus pollens, cùm animum ejus penitùs devinxisset, egresso è balneo veneni poculum obtulit. Ad extremum ab immisso validissimo palæstritâ compressis faucibus expiravit, anno vitæ tricesimo secundo.

XVIII. Helvius Pertinax imperavit dies octoginta quinque. Iste coactus repugnansque Imperium suscipiens, tale cognomentum sortitus est. Origine ortus sordidâ, præfecturam Urbis agens, Imperator effectus, scelere Juliani multis vulneribus obtruncatus est, annos natus septem atque sexaginta. Hujus caput totâ Urbe circumvectum est. Hoc exitu obiit vir ad humanæ conversationis exemplum per laboris genera universa ad summos provectus, usque eò ut Fortunæ vocaretur pila. Nam libertino genitus patre apud Ligures in agro squalido Lollii Gentiani, cujus in præfecturâ quoque clientem se esse libentissimè fatebatur, fuit doctor litterarum, quæ à Grammaticis traduntur. Blandus magis quàm beneficus, unde eum Græco nomine χρηςολόγον appellavêre. Nunquam injuriâ acceptâ ad ulciscendum ductus. Amabat simplicitatem; communem se affatu, convivio, incessu præbebat. Huic mortuo Divi nomen decretum est; ob cujus lau-

dem ingeminatis, ad vocis uſque defectum, plauſibus, acclamatum eſt, Pertinace imperante ſecuri viximus, neminem timuimus, patri pio, patri Senatûs, patri omnium bonorum.

XIX. Didius Julianus ortu Mediolanenſis, imperavit menſibus ſeptem. Vir nobilis, juris peritissimus, factioſus, præceps, regni avidus. Hoc tempore Niger Peſcennius apud Antiochiam, in Pannoniæ Sabariâ Septimius Severus, creantur Auguſti. Ab hoc Severo Julianus in abditas palatii balneas ductus, extentâ damnatorum modo cervice, decollatur; caputque ejus in roſtris ponitur.

XX. Septimius Severus imperavit annos decem & octo. Hic Peſcennium interemit, hominem omnium turpitudinum. Sub eo etiam Albinus, qui in Galliâ ſe Cæſarem fecerat, apud Lugdunum occiditur. Hic Severus filios ſuos ſucceſſores reliquit, Baſſianum & Getam. Hic in Britanniâ vallum per triginta duo paſſuum millia à mari ad mare deduxit. Fuit bellicosiſſimus omnium, qui ânte eum fuerunt. Acer ingenio, ad omnia quæ intendiſſet in finem perſeverans. Benevolentiâ, quò ſe inclinâſſet, mirabili ac perpetuâ. Ad quærendum diligens, ad largiendum liberalis. In amicos inimicoſque pariter vehemens, quippe qui Lateranum, Cilonem, Anulinum,

Baſſum, cæteroſque alios ditaret, ædibus quoque memoratu dignis, quarum præcipuas videmus, Parthorum quæ dicuntur ac Laterani. Hic nulli in dominatu ſuo permisit honores venumdari. Latinis litteris ſufficienter inſtructus: Græcis ſermonibus eruditus. Punicâ eloquentiâ promptior, quippe genitus apud Leptim provinciæ Africæ. Is dum membrorum omnium, maximè pedum, dolorem pati nequiret, veneni vice, quod ei negabatur, cibum gravis ac plurimæ carnis avidiùs invasit, quem cùm conficere non poſſet, cruditate preſſus, exſpiravit. Vixit annos ſexaginta quinque.

XXI. Aurelius Antoninus Bassianus Caracalla, Severi filius, Lugduni genitus, imperavit ſolus annos ſex. Hic Bassianus ex avi materni nomine dictus eſt. At cùm è Galliâ veſtem plurimàm devexiſſet, talareſque caracallas feciſſet, coëgiſſetque plebem ad ſe ſalutandum indutam talibus introire, de nomine hujuſce veſtis Caracalla cognominatus eſt. Hic fratrem ſuum Getam peremit; ob quam cauſam, furore pœnas dedit Dirarum inſectatione, quæ non immeritò ultrices vocantur, à quo poſt furore convaluit. Hic corpore Alexandri Macedonis conſpecto, Magnum atque Alexandrum ſe jussit appellari, aſſentantium fallaciis eò perductus, ut truci

fronte, & ad lævum humerum conversâ cervice, quod in ore Alexandri notaverat, incedens, fidem vultûs simillimi persuaderet sibi. Fuit impatiens libidinis, quippe qui novercam suam duxit uxorem. Cùm Carras iter faceret, apud Edessam secedens ad officia naturalia, à milite, qui quasi ad custodiam sequebatur, interfectus est. Vixit annos ferè triginta. Corpus ejus Romam relatum est.

XXII. Macrinus cum Diadumeno filio ab exercitu Imperatores creati, imperaverunt menses quatuordecim; & ab eodem exercitu obtruncantur, pro eo, quòd Macrinus militarem luxuriam stipendiaque profusiora comprimeret.

XXIII. Aurelius Antoninus Varius, idem Heliogabalus dictus, Caracallæ ex Sœmeâ consobrinâ occultè stupratâ filius, imperavit biennio & mensibus octo. Hujus matris Sœmeæ avus Bassianus nomine, fuerat Solis sacerdos, quem Phœnices, unde erat, Heliogabalum nominabant, à quo iste Heliogabalus dictus est. Is cùm Romam ingenti militum & Senatûs exspectatione venisset, probris se omnibus contaminavit. Cupiditatem stupri, quam adsequi naturæ defectu non poterat, in se convertens, muliebri nomine Bassianam se pro Bassiano jusserat appellari. Vestalem virginem quasi matrimonio jungens

ſuo ; abſcisiſque genitalibus, matri ſe Magnæ ſacravit. Hic Marcellum, qui poſt Alexander eſt dictus, conſobrinum ſuum, Cæſarem fecit. Ipſe tumultu militari interfectus eſt. Hujus corpus per Urbis vias, more canini cadaveris, à militibus tractum eſt, militari cavillo appellantium, indomitæ rabidæque libidinis catulam. Noviſsimè cùm anguſto foramine cloaca corpus minimè reciperet, uſque ad Tiberim deductum, adjecto pondere, ne umquam emergeret, in fluvium projectum eſt. Vixit annos ſedecim; atque ex re, quæ acciderat, Tiberinus Tractitiuſque appellatus eſt.

XXIV. Severus Alexander imperavit annos tredecim. Hic bonus Reipublicæ, fuit ærumnoſus. Hoc imperante Taurinus Auguſtus effectus, ob timorem ipſe ſe Euphrate fluvio abjecit. Tunc etiam Maximinus regnum arripuit, pluribus de exercitu corruptis. Alexander verò cùm deſeri ſe à ſtipatoribus vidiſſet, matrem sibi cauſam fuiſſe mortis exclamans, accurrenti percuſſori, obvoluto capite, cervices validè compreſſas præbuit, anno vitæ vicesimo ſexto. Hujus mater Mammæa eò filium coëgerat, ut illa ipſa permodica, si menſæ prandioque ſupereſſent, quamvis convivio, reponerentur.

XXV. Julius Maximinus Thrax, ex

militaribus, imperavit annos tres. Is dum persequitur pecuniosos, insontes pariter noxiosque, apud Aquileiam seditione militum discerptus est unà cum filio, conclamantibus cunctis militari joco, ex pessimo genere ne catulum habendum.

XXVI. Hujus imperio duo Gordiani, pater & filius principatum arripientes, unus post unum interiêre. Pari etiam tenore Pupienus & Balbinus regnum invadentes, perempti sunt.

XXVII. Gordianus nepos Gordiani ex filiâ, ortus Romæ clarissimo patre, imperavit annos sex. Apud Ctesiphontem, à Philippo præfecto prætorii, accensis in seditionem militibus, occiditur anno vitæ undevicesimo. Corpus ejus prope fines Romani Persicique imperii positum, nomen loco dedit Sepulcrum Gordiani.

XXVIII. Marcus Julius Philippus imperavit annos quinque. Veronæ ab exercitu interfectus est, medio capite supra ordines dentium præciso. Filius autem ejus Caius Julius Saturninus, quem potentiæ sociaverat, Romæ occiditur agens vitæ annum duodecimum. Adeò severi & tristis animi, ut jam tum à quinquenni ætate nullo prorsus cujusquam commento ad ridendum solvi potuerit, patremque ludis secularibus petulantiùs cachinnantem, quamquam adhuc tener, vultu notaverit aver-

ſato. Is Philippus humillimo ortus loco fuit, patre nobilissimo latronum ductore.

XXIX. Decius è Pannoniâ inferiore, Bubaliæ natus, imperavit menſes triginta. Hic Decium filium ſuum Cæſarem fecit, vir artibus cunctis, virtutibuſque inſtructus, placidus & communis domi, in armis promptiſſimus. In ſolo barbarico inter confuſas turbas gurgite paludis ſubmerſus eſt, ita ut nec cadaver ejus potuerit inveniri. Filius verò ejus bello exſtinctus eſt. Vixit annos quinquaginta. Hujus temporibus Valens Lucinianus Imperator effectus eſt.

XXX. Vibius Gallus cum Volusiano filio imperavit annos duos. Horum temporibus Hoſtilianus Perpenna à Senatu Imperator creatus, nec multo poſt peſtilentiâ conſumptus eſt.

XXXI. Sub his etiam Æmilianus in Mœsiâ Imperator effectus eſt, contra quem ambo profecti, apud Interamnam ab exercitu ſuo cæduntur, anno ætatis pater ſeptimo circiter & quadrageſimo, creati in inſulâ Meninge, quæ nunc Girba dicitur. Æmilianus verò menſes quatuor dominatus, apud Spoletium, sive pontem, quem ab ejus cæde Sanguinarium accepiſſe nomen ferunt, inter Ocriculum Narniamque, Spoletium & urbem Romam regione mediâ poſitum. Fuit autem Maurus genere, pugnax, nec tamen præceps. Vi-

xit annis, tribus minùs, quinquaginta.

XXXII. Licinius Valerianus cognomento Colobius, imperavit annos quindecim, parentibus ortus ſplendidissimis, ſtolidus tamen & multùm iners, neque ad uſum aliquem publici officii consilio ſeu geſtis accommodatus. Hic filium ſuum Gallienum Auguſtum fecit, Gallienique filium Cornelium Valerianum Cæſarem. His imperantibus Regilianus in Mœsiâ, Cassius Latienus Poſtumus in Galliâ, Gallieni filio interfecto, Imperatores effecti ſunt. Pari modo Ælianus apud Moguntiacum, in Ægypto Æmilianus, apud Macedonas Valens, Mediolani Aureolus dominatum invaſêre. Valerianus verò in Meſopotamiâ bellum gerens, à Sapore Perſarum rege ſuperatus, mox etiam captus, apud Parthos ignobili ſervitute conſenuit. Nam quamdiu vixit, Rex ejúſdem provinciæ, incurvato eo pedem cervicibus ejus imponens, equum conſcendere ſolitus erat.

XXXIII. Gallienus quidem in loco Cornelii filii ſui Salonianum alterum filium ſubrogavit, amori diverſo pellicum deditus, Saloninæ conjugis, & concubinæ, quam per pactionem, conceſſâ parte ſuperioris Pannoniæ, à patre Marcomannorum rege matrimonii ſpecie ſuſceperat, Pipam nomine. Novissimè adversùs Au-

reolum profectus est. Quem cùm apud pontem, qui ex ejus nomine Aureolus appellatur, obtentum detrusumque Mediolanum obsedit, ejusdem Aureoli commento à suis interiit. Regnavit annos quindecim, cum patre septem, solus octo. Vixit annos quinquaginta.

XXXIV. Claudius imperavit annis duobus. Hunc plerique putant Gordiano satum; dum adolescens à muliere maturâ instituereturad uxorem. Hic Claudius Gallieni morientis sententiâ Imperator designatus, ad quem Ticini positum per Gallonium Basilium indumenta regia direxerat; extinctoque à suis Aureolo, receptis legionibus adversùm gentem Alamannorum haud procul à lacu Benaco dimicans, tantam multitudinem fudit, ut ægrè pars dimidia superfuerit. His diebus Victorinus regnum cepit. Claudius verò, cùm ex fatalibus libris, quos inspici præceperat, cognovisset sententiæ in Senatu dicendæ primi morte remedium desiderari, Pomponio Basso, qui tunc erat, se offerente, ipse vitam suam, haud passus responsa frustrari, dono Reipublicæ dedit, præfatus neminem tanti ordinis primas habere quàm ipsum Imperatorem. Ea res sicut erat cunctis grata, non Divi vocabulum modò, sed ex auro statuam prope ipsum Jovis simulacrum, atque in curiâ imaginem auream Proceres sacravêre.

Huic ſucceſſit frater ejus Quintilius. Is paucis diebus Imperium tenens interemptus eſt.

XXXV. Aurelianus genitus patre mediocri, &, ut quidam ferunt, Aurelii clariſſimi Senatoris colono inter Daciam & Macedoniam, imperavit annis quinque, menſibus ſex. Iſte haud diſſimilis fuit Magno Alexandro, ſeu Cæſari dictatori. Nam Romanum orbem triennio ab invaſoribus receptavit, cùm Alexander annis tredecim per victorias ingentes ad Indiam pervenerit, & Caïus Cæſar decennio ſubegerit Gallos, adverſùm cives quadriennio congreſſus. Iſte in Italiâ tribus præliis victor fuit, apud Placentiam, juxta amnem Metaurum ac fanum Fortunæ, poſtremò Ticinenſibus campis. Hujus tempore apud Dalmatas Septiminus Imperator effectus, mox à ſuis obtruncatur. Hoc tempore in urbe Româ monetarii rebellârunt, quos Aurelianus victos ultimâ crudelitate compeſcuit. Iſte primus apud Romanos diadema capiti innexuit, gemmiſque, & auratâ omni veſte, quod adhuc ferè incognitum Romanis moribus viſebatur, uſus eſt. Hic muris validioribus & laxioribus Urbem ſepsit. Porcinæ carnis uſum populo inſtituit. Hic Tetricum, qui Imperator ab exercitu in Galliis effectus fuerat, correctorem Lucaniæ provexit,

aſpergens hominem eleganti joco, Sublimius habendum regere aliquam Italiæ partem, quàm trans Alpes regnare. Noviſſimè fraude ſervi ſui, qui ad quoſdam militares viros amicos ipsius, nomina pertulit annotata, falſò manum ejus imitatus, tamquam Aurelianus ipſos pararet occidere, ab iiſdem interfectus eſt in itineris medio, quod inter Conſtantinopolim & Heracleam eſt. Fuit ſævus & ſanguinarius, & trux omni tempore, etiam filii ſororis interfector. Hoc tempore ſeptem mensibus interregni ſpecies evenit.

XXXVI. Tacitus poſt hunc ſuſcepit Imperium, vir egregiè moratus, qui ducentesimo Imperii die apud Tarſum febri moritur.

Huic ſucceſſit Florianus. Sed cùm magna pars exercitûs Equitium Probum militiæ peritum legiſſet, Florianus dierum ſexaginta quasi per ludum Imperio uſus, incisis à ſemetipſo venis, effuſo ſanguine conſumptus eſt.

XXXVII. Probus genitus patre agreſti, hortorum ſtudioſo, Dalmatio nomine, imperavit annos ſex. Iſte Saturninum in Oriente, Proculum & Bonoſum Agrippinæ Imperatores effectos oppreſſit. Vineas Gallos & Pannonios habere permisit. Opere militari Almam montem apud Sirmium, & Aureum apud Mœsiam ſuperiorem,

vineis conſeruit. Hic Sirmio in turri ferratâ occiditur.

XXXVIII. Carus Narbonæ natus imperavit annos duos. Iſte confeſtim Carinum & Numerianum Cæſares fecit. Hic apud Ctesiphonta ictu fulminis interiit. Numerianus quoque filius ejus, cùm oculorum dolore correptus in lecticulâ veheretur, impulſore Apro, qui ſocer ejus erat, per insidias occiſus eſt. Cùm dolo occultaretur ipsius mors, quoùſque Aper invadere poſſet Imperium, fœtore cadaveris ſcelus eſt proditum. Hinc Sabinus Julianus invadens Imperium, à Carino in campis Veronensibus occiditur. Hic Carinus omnibus ſe ſceleribus inquinavit. Plurimos innoxios fictis criminibus occidit. Matrimonia nobilium corrupit. Condiſcipulis quoque, qui eum in auditorio verbi fatigatione taxaverunt, perniciosſus fuit. Ad extremum trucidatur ejus præcipuè tribuni dexterâ, cujus dicebatur conjugem polluiſſe.

XXXIX. Diocletianus Dalmata, Anulini Senatoris libertinus, matre pariter atque oppido nomine Diocleâ, quorum vocabulis, donec Imperium ſumeret, Diocles appellatus, ubi orbis Romani potentiam cepit, Graïum nomen in Romanum morem convertit, imperavit annis viginti quinque. Is Maximianum Auguſtum ef-

fecit. Conſtantium & Galerium Maximianum cognomento Armentarium Cæſares creavit, tradens Conſtantio Theodoram Herculii Maximiani privignam, abjectâ uxore priori. Hoc tempore Charausio in Galliis, Achilleus apud Ægyptum, Julianus in Italiâ Imperatores effecti, diverſo exitu periêre. E quibus Julianus acto per coſtas pugione, in ignem ſe abjecit. Diocletianus verò apud Nicomediam ſpontè imperiales faſces relinquens, in propriis agris conſenuit. Qui dum ab Herculio atque Galerio ad recipiendum imperium rogaretur, tamquam peſtem aliquam deteſtans, in hunc modum reſpondit: Utinam Salonæ poſſetis viſere olera noſtris manibus inſtituta, profectò numquam iſtud tentandum judicaretis. Vixit annos ſexaginta octo, ex quîs communi habitu propè novem egit. Morte conſumptus eſt, ut ſatis patuit, per formidinem voluntariâ. Quippe cùm à Conſtantino atque Licinio vocatus ad feſta nuptiarum, per ſenectam, quò minùs intereſſe valeret, excuſaviſſet, reſcriptis minacibus acceptis, quibus increpabatur Maxentio faviſſe, ac Maximino favere, ſuſpectans necem dedecoroſam, venenum dicitur hausiſſe.

XL. His diebus Conſtantius Conſtantini pater, atque Armentarius Cæſares, Auguſti appellantur, creatis Cæſaribus,

Severo per Italiam, Maximino Galerii ſororis filio per Orientem : eodemque tempore Conſtantinus Cæſar efficitur. Maxentius Imperator in villâ ſex millibus ab Urbe diſcretâ itinere Lavicano, dehinc Licinius Auguſtus efficitur; parique modo Alexander apud Carthaginem Imperator fit; ſimilique modo Valens Imperator creatur : quorum exitus iſte fuit.

Severus ab Herculio Maximiano Romæ ad tres tabernas extinguitur, funuſque ejus Gallieni ſepulcro infertur, quod ab Urbe abeſt per Appiam millibus novem. Galerius Maximianus, conſumptis genitalibus defecit. Maximianus Herculius à Conſtantino apud Maſſiliam obſeſſus, deinde captus, pœnas dedit mortis genere poſtremo, fractis laqueo cervicibus. Alexander à Conſtantini exercitu jugulatur. Maxentius dum adversùs Conſtantinum congreditur, paulò ſuperius à ponte Mulvio, in pontem navigiis compoſitum ab latere ingredi feſtinans, lapſu equi in profundum demerſus eſt, voratumque limo, pondere thoracis, corpus vix repertum. Maximinus apud Tarſum morte ſimplici periit. Valens à Licinio morte multatur. Fuerunt autem morum hujuſmodi. Aurelius Maximianus cognomento Herculius, ferus naturâ, ardens libidine, consiliis ſtolidus, ortu agreſti Pannonioque. Nam etiam

nunc haud longè Sirmio eminet locus palatio ibidem conſtructo, ubi parentes ejus exercebant opera mercenaria. Ætate interiit ſexagenarius, annorum viginti Imperator. Genuit ex Eutropiâ Syrâ muliere Maxentium, & Fauſtam conjugem Conſtani; cujus patri Conſtantio tradiderat Theodoram privignam. Sed Maxentium ſuppoſitum ferunt arte mulieris, tenere mariti animum laborantis auſpicio gratissimi partûs cœpti à puero. Is Maxentius carus nulli unquam fuit, ne patri, aut ſocero quidem Galerio. Galerius autem fuit (licet incultâ agreſtique juſtitiâ) ſatis laudabilis, pulcher corpore, eximius & felix bellator, ortus parentibus agrariis, paſtor armentorum, unde ei cognomen Armentarius fuit. Ortus Daciâ Ripensi, ibique ſepultus eſt, quem locum Romulianum ex vocabulo Romulæ matris appellârat. Is inſolenter affirmare auſus eſt, matrem more Olympiadis Alexandri Magni creatricis compreſſam dracone ſemet concepiſſe. Galerius Maximinus ſorore Armentarii progenitus, veroque nomine ante imperium Daca dictus, Cæſar quadriennio, dehinc per Orientem Auguſtus triennio fuit; ortu quidem atque inſtituto paſtorali, verùm ſapientissimi cujuſque ac litteratorum cultor, ingenio quieto, vini avidior. Quo ebrius quædam corruptâ mente

aſpera jubebat : quod cùm pigeret factum, differri, quæ præcepiſſet, in tempus ſobrium ac matutinum ſtatuit. Alexander fuit Phryx origine, ingenio timidus, inferior adversùs laborem vitio ſenectæ ætatis.

XLI. His omnibus abſumptis, Imperii jura penes Conſtantinum & Licinium devenêre.

Conſtantinus Conſtantii Imperatoris & Helenæ filius, imperavit annis triginta. Hic dum juvenculus à Galerio in urbe Româ religionis ſpecie obſes teneretur, fugam arripiens, atque ad fruſtrandos inſequentes, publica jumenta, quaquà iter egerat, interfecit, & ad patrem in Britanniam pervenit; & fortè hiſdem diebus ibidem Conſtantium parentem fata ultima perurgebant. Quo mortuo, cunctis qui aderant annitentibus, ſed præcipuè Eroco Alamannorum rege, auxilii gratiâ Conſtantium comitato, imperium capit. Hic ſororem ſuam Conſtantiam Licinio Mediolanum accito conjungit; filiumque ſuum Criſpum nomine, ex Minervinâ concubinâ ſuſceptum, item Conſtantinum, hiſdem diebus natum oppido Arelatenſi, Licianumque Licinii filium, menſium fere viginti, Cæſares effecit. Verùm enimverò ut Imperia difficilè concordiam conſtituunt, diſcidium inter Licinium Conſtantinum-

que exoritur; primumque apud Cibalas juxta paludem Hiulcam nomine, Constantino nocte castra Licinii irrumpente, Licinius fugam petiit, Bizantiumque fugâ volucri pervenit. Ibi Martinianum officiorum magistrum Cæsarem creat. Dehinc Constantinus acie potior apud Bithyniam adegit Licinium pactâ salute indumentum regium offerre per uxorem. Inde Thessalonicam missum, paulò post eum Martinianumque jugulari jubet. Hic Licinius annum dominationis ferè post quartumdecimum, vitæ proximè sexagesimum, occidit: avaritiæ cupidine omnium pessimus, neque alienus à luxu venerio, asper admodùm, haud mediocriter impatiens, infestus litteris, quas per inscitiam immodicam, virus ac pestem publicam nominabat, præcipuè forensem industriam. Agraribus planè ac rusticantibus, quòd ab eo genere ortus altusque erat, satis utilis, ac militiæ custos ad Veterum instituta severissimus. Spadonum & aulicorum omnium vehemens domitor, tineas soricesque palatii eos appellans.

At Constantinus obtento totius Romani imperii, mirâ bellorum felicitate, regimine, Faustâ conjuge, ut putant, suggerente, Crispum filium necari jubet. Dehinc uxorem suam Faustam in balneas ardentes conjectam interemit, cùm eum

mater Helena dolore nimio nepotis increparet. Fuit verò ultra, quàm æſtimari poteſt, laudis avidus. Hic Trajanum herbam parietariam ob titulos multos ædibus inſcriptos, appellare ſolitus erat. Hic pontem in Danubio conſtruxit. Habitum regium gemmis, & caput exornans perpetuo diademate. Commodissimus tamen rebus multis fuit; calumnias ſedare legibus ſeverissimis; nutrire artes bonas, præcipuè ſtudia litterarum; legere ipſe, ſcribere, meditari, audire legationes & querimonias provinciarum. Cùmque, liberis filioque fratris Delmatio Cæſaribus confirmatis, tres & ſexaginta annos vixiſſet, ex quibus dimidios ità, ut tredecim ſolus imperaret, morbo conſumptus eſt; irriſor potius quàm blandus: unde proverbio vulgari, Trachala decem annis præſtantissimus, duodecim ſequentibus latro, decem novissimis pupillus ob profuſiones immodicas, nominatus. Corpus ſepultum in Byzantio, Conſtantinopoli dictâ. Quo mortuo, Delmatius militum vi necatur. Ita ad tres orbis Romani dominatio redacta eſt, Conſtantino, & Conſtantio, ac Conſtante filiis Conſtantini. Hi ſinguli has partes regendas habuerunt; Conſtantinus junior cuncta trans Alpes; Conſtantius à freto Propontidis, Aſiam atque Orientem; Conſtans Illyricum, Italiamque

& Africam, Dalmatiam, Thraciam, Macedoniamque, & Achaïam: Anibalianus Delmatii Cæſaris conſanguineus, Armeniam, nationeſque circumſocias. Interim ob Italiæ, Africæque jus diſſentire ſtatim Conſtantinus & Conſtans. Conſtantinus latrocinii ſpecie dum incautus fœdèque temulentus in aliena irruit, obtruncatus eſt, projectuſque in fluvium, cui nomen Alſa eſt, non longè ab Aquileia. Conſtans verò venandi cupidine dum per ſilvas ſaltuſque erraret, conſpiravêre aliquanti militares in ejus necem, auctoribus Chreſtio & Marcellino, ſimulque Magnentio: qui ubi patrandi negotii dies placuit, Marcellinus natalem filii ſimulans pleroſque ad cœnam rogat. Itaque in multam noctem convivio celebrato, Magnentius quaſi ad ventris ſolita ſecedens, habitum venerabilem capit. Eâ re cognitâ, Conſtans fugere conatus, apud Helenam oppidum Pyrenæo proximum, à Gaiſone cum lectiſsimis miſſo interficitur anno tertio decimo Auguſtæ dominationis (nam Cæſar triennio fuerat) ævi ſeptimo viceſimoque. Hic fuit debilis pedibus manibuſque, articulorum dolore; fortunatus cœli temperie, fructuum proventu, nullâ à Barbaris formidine; quæ profectò majora fierent, ſi provinciarum rectores non pretio, ſed judicio provexiſ-

ſet. Hujus morte cognitâ, Vetranio magiſter militum Imperium in Pannoniâ apud Murſiam corripuit, quem Conſtantius non poſt multos dies regno exuit, grandævæ ætati non vitam modò, ſed etiam voluptarium otium concedens. Fuit autem prope ad ſtultitiam ſimplicissimus.

XLII. Conſtantius Gallum fratrem patruelem Cæſarem pronunciat, ſororem Conſtantinam illi conjungens. Magnentius quoque Decentium conſanguineum ſuum trans Alpes Cæſarem creavit. His diebus Romæ Nepotianus Eutropiæ Conſtantini ſororis filius, hortantibus perditis, Auguſti nomen rapit; eum octavo die vicesimoque Magnentius oppressit. Hoc tempore Conſtantius cum Magnentio apud Murſiam dimicans vicit. In quo bello penè nuſquam amplius Romanæ conſumptæ ſunt vires, totiuſque Imperii fortuna peſſumdata. Dehinc cùm ſe Magnentius in Italiam recepiſſet, apud Ticinum plures fudit; incautiùs, &, ut in victoriâ ſolet, audaciùs perſequentes. Nec multò poſt apud Lugdunum coanguſtatus, gladio occultè proviſo, ictum pulſu parietis juvans, transfoſſo latere, ut erat vaſti corporis, vulnere naribuſque & ore cruorem effundens, menſe imperii quadragesimo ſecundo, ætatis anno prope quinquagesimo, exſpiravit. Ortus parentibus

tibus barbaris, qui Galliam inhabitant : legendi ſtudio promptus, ſermonis acer, animi tumidi, & immodicè timidus, artifex tamen ad occultandam audaciæ ſpecie formidinem. Ejus morte auditâ Decentius, laqueo faſciâ composito, vitam finivit. Hoc tempore Gallus Cæſar à Conſtantio occiditur. Imperavit annos quatuor. Silvanus Imperator effectus, die imperii vicesimo octavo perimitur. Fuit ingenio blandissimus. Quamquam barbaro patre genitus, tamen inſtitutione Romanâ ſatis cultus & patiens. Conſtantius Claudium Julianum, fratrem Galli, honore Cæſaris aſſumit, annos natum fere tres atque viginti. Iſte in campis Argentoratensibus apud Gallias, cum paucis militibus, infinitas hoſtium copias delevit. Stabant acervi montium similes, fluebat cruor fluminum modo; captus rex nobilis Chonodomarius; fusi omnes optimates; redditus limes Romanæ poſſessionis : ac poſtmodum cum Alamannis dimicans, potentissimum eorum regem Baldomarium cepit. Hic à militibus Gallicanis Auguſtus pronunciatur. Hunc Conſtantius urgere legationibus, ut in ſtatum nomenque priſtinum revertatur. Julianus mandatis mollioribus refert ſe ſub nomine celsi imperii multò officiosius pariturum. His Conſtantius magis magiſque ardens dolore, atque, ut erat talium impatiens, in ra-

dicibus Tauri montis apud Mopſocrenen febri acerrimâ, quam indignatio nimia vigiliis augebat, interiit anno ævi quarto & quadragesimo, imperii nono atque tricesimo., verùm Auguſtus quarto vicesimoque; octo ſolus, cum fratribus atque Magnentio ſedecim, quindecim Cæſar. Felix bellis civilibus, externis lacrymabilis; mirus artifex in ſagittis; à cibo vinoque & ſomno multùm temperans, patiens laboris, facundiæ cupidus, quam cùm aſſequi tarditate ingenii non poſſet, aliis invidebat. Spadonum aulicorumque amori deditus & uxorum, quibus contentus, nullâ libidine tranſversâ aut injuſtâ polluebatur. Sed ex conjugibus, quas plurimas ſortitus eſt, præcipuè Euſebiam dilexit, decoram quidem, verùm per Adamantias & Gorgonias, & alia importuna miniſteria vexantem famam viri contra, quàm feminis modeſtioribus mos eſt, quarum ſæpe præcepta maritos juvant. Namque ut cæteras omittam, Pompeia Plotina, incredibile dictu eſt, quanto auxerit gloriam Trajani; cujus procuratores cùm provincias calumniis agitarent, adeò ut unus ex iis diceretur locupletium quemque ita convenire: Quæ habes? alter, Unde habes? tertius, Pone quæ habes; illa conjugem corripuit; atque increpitans, quòd laudis ſuæ eſſet incurioſus, talem reddidit, ut poſteà exactio-

nes improbas deteſtans, fiſcum lienem vocaret, quòd eo creſcente artus reliqui tabeſcant.

XLIII. Igitur Julianus redactâ ad unum ſe orbis Romani curatione, gloriæ nimis cupidus, in Perſas proficiſcitur. Illic à transfugâ quodam in insidias deductus, cùm eum hinc inde Parthi urgerent, è caſtris jam positis, arrepto tantùm clypeo, procurrit. Cùmque inconſulto ardore nititur ordines ad prælium componere, ab uno ex hoſtibus & quidem fugiente, conto percutitur. Relatuſque in tabernaculum, rurſuſque ad hortandos ſuos egreſſus, paulatim ſanguine vacuatus, circa noctis ferè medium defecit, præfatus, conſultò ſeſe de Imperio nihil mandare, ne, uti ſolet, in multitudine diſcrepantibus ſtudiis amico, ex invidiâ Reipublicæ, diſcordia exercitûs periculum pararet. Fuerat in eo litterarum ac negotiorum ingens ſcientia; eo juverat philoſophos, & Græcorum ſapientissimos. Uſu promptior corporis, quàm validus quidem, ſed brevis fuit. Hæc minuebat quarundam rerum neglectus modus. Cupido laudis immodica; cultûs Numinum ſuperſtitioſus; audax plus, quàm Imperatorem decet, cui ſalus propria, ſemper ad ſecuritatem omnium, in bello maximè, conſervanda eſt. Ita illum cupido gloriæ flagrantior pervicerat, ut neque terræ motu,

neque plerisque præsagiis, quibus vetabatur petere Persidem, adductus sit finem ponere ardori; ac ne noctu quidem visus ingens globus cœlo labi ante diem belli cautum præstiterit.

XLIV. Jovianus genitus patre Varroniano in solo agri Singidonensis, provinciæ Pannoniæ, imperavit menses octo. Ejus patri, cùm liberos crebros amitteret, præceptum somnio est, eum, qui jam instante uxoris partu edendus foret, diceret Jovianum. Hic fuit insignis corpore, lætus ingenio, litterarum studiosus. Hic dum à Perside, hieme asperâ mediâque, Constantinopolim accelerans, cruditate stomachi, tectorio novi operis gravatus [esset,] repentè interiit, annos gerens proximè quadraginta.

XLV. Valentinianus imperavit annos duodecim, minus diebus centum. Hujus pater Gratianus mediocri stirpe ortus apud Cibalas, Funarius appellatus est, eò, quòd venalicium funem portanti quinque milites nequirent extorquere. Eo merito adscitus in militiam, usque ad præfecturæ prætorianæ potentiam conscendit; ob cujus apud milites commendationem, Valentiniano Imperium resistenti oggeritur. Hic Valentem consanguineum suum sibi socium in Imperio adscivit, ac demùm Gratianum filium, necdum plenè puberem, hortatu socrûs & uxoris Augustum

creavit. Hic Valentinianus fuit vultu decens, ſolers ingenio, animo gravis, ſermone cultissimus, quamquam eſſet ad loquendum parcus. Severus, vehemens, infectus tamen vitiis, maximèque avaritiæ, cujus cupitor ipſe fuit acer, & in his quæ memoraturus ſum, Hadriano proximus. Pingere venuſtissimè, meminiſſe, nova arma meditari; fingere cerâ ſeu limo simulacra, prudenter uti locis, temporibus, ſermone; atque, ut breviter concludam, si ei fœdis hominibus, quîs ſeſe quasi fidissimis prudentissimiſque dederat, carere, aut probatis eruditiſque monitoribus uti licuiſſet, perfectus haud dubiè princeps enituiſſet. Hujus tempore Firmus apud Mauritaniam regnum invadens, exſtinguitur. Valentinianus apud Bergentionem legationi Quadorum reſpondens, anno ævi quinto & quinquagesimo, impetu ſanguinis, voce amiſsâ, ſenſu integer, expiravit. Quod quidem intemperantiâ cibi, ac ſaturitate, quâ artus diffuderat, accidiſſe plures retulêre. Itaque eo mortuo, Valentinianus adhuc quadriennis, auctore Equitio, ac Merobaude, è propinquo, ubi cum matre fuerat, allatus, creatus eſt Imperator.

XLVI. Valens unà cum Valentiniano germano ſuo, de quo diximus, regnavit annos tredecim, menſes quinque. Hic Valens cum Gothis lacrymabili bello com-

misso, sagittis saucius, in casâ deportatur vilissimâ; ubi supervenientibus Gothis, ignique supposito, incendio concrematus est. In quo probanda hæc fuêre. Fuit possessoribus consultor bonus: mutare judices rarius: in amicos fidus: irasci sine noxâ ac periculo cujusque: sanè valdè timidus. Hujus temporibus Procopius tyrannidem invadens exstinguitur.

XLVII. Gratianus genitus Sirmio, imperavit cum patre Valentiniano annos octo, dies octoginta quinque; cum patruo & fratre tres, cum eodem fratre ac Theodosio quatuor, & his omnibus accedente Arcadio, menses sex. Hic apud Argentariam oppidum Galliæ triginta Alamannorum millia in bello exstinxit. Hic cùm animadvertisset, Thraciam Daciamque tamquam genitales terras possidentibus Gothis, Taïphalisque atque omni pernicie atrocioribus Hunnis & Alanis, extremum periculum instare nomini Romano, accito ab Hispaniâ Theodosio, cunctis faventibus, degenti annum à tricesimo tertium, imperium committit. Fuit autem Gratianus litteris haud mediocriter institutus; carmen facere, ornatè loqui, explicare controversias Rhetorum more: nihil aliud die noctuque agere, quàm spiculis meditari, summæque voluptatis divinæque artis credere ferire destinata. Parcus cibi somnique; & vini ac libidinis

victor, cunctisque fuisset plenus bonis, si ad cognoscendam Reipublicæ gerendæ scientiam animum intendisset, à quâ propè alienus, non modò voluntate, sed etiam exercitio fuit. Nam dum exercitum negligeret, & paucos ex Alanis, quos ingenti auro ad se transtulerat, anteferret veteri ac Romano militi, adeoque barbarorum comitatu & propè amicitiâ caperetur, ut nonnunquam eodem habitu iter faceret, odia contra se militum excitavit. Hoc tempore cùm Maximus apud Britanniam tyrannidem arripuisset, & in Galliam transmisisset, ab infensis Gratiano legionibus exceptus, Gratianum fugavit, nec morâ exstinxit, qui vixit annos viginti novem.

XLVIII. Theodosius genitus patre Honorio, matre Thermantiâ, genere Hispanus, originem à Trajano principe trahens, à Gratiano Augusto apud Sirmium Imperator effectus, regnavit annos decem & septem. Huic ferunt nomen somnio parentes monitos sacravisse, ut Latinè intelligimus, à Deo datum. De hoc etiam oraculo in Asiâ divulgatum est, eum Valenti successurum, cujus nomen e Θ & E & O atque Δ Græcis litteris initiaretur. Quâ cognatione principii deceptus Theodorus, cùm sibi imperium deberi præsumeret, scelestæ cupidinis supplicia persolvit. Fuit autem Theodosius propagator

Reipublicæ atque defensor eximius. Nam Hunnos & Gothos, qui eam sub Valente defatigassent, diversis præliis vicit. Cum Persis quoque petitus pacem pepigit. Maximum autem tyrannum, qui Gratianum interfecerat, & sibi Gallias vindicabat, apud Aquileiam exstinxit; Victoremque ejus filium, intra infantiæ annos à Maximo patre Augustum factum, necavit. Eugenium quoque tyrannum atque Arbogastem superavit, deletis eorum decem millibus pugnatorum. Hic etenim Eugenius confisus viribus Arbogastis, postquam apud Viennam Valentinianum exstinxerat, regnum invasit, sed mox simul cum vitâ imperium perdidit. Fuit autem Theodosius moribus & corpore Trajano similis, quantùm scripta veterum & picturæ docent. Sic eminens status, membra eadem, par cæsaries, os absque eo, quòd illi aliquantum vellendo steriles genæ, neque tam ingentes oculi erant, nescio an & tanta gratia, tantusque flos in facie, seu tanta dignitas in incessu. Mens verò prorsus similis, adeò ut nihil dici queat, quod non ex libris in istum videatur transferri. Clemens animus, misericors, communis, solo habitu differre se cæteris putans, in omnes homines honorificus, verùm effusius in bonos; simplicia ingenia æquè diligere, erudita mirari, sed innoxia; largiri magno animo magna; amare cives

vel privato contubernio cognitos, eosque honoribus, pecuniâ, beneficiis cæteris munerare, præsertim quorum erga se vel patrem aspero casu officia probaverat. Illa tamen, quibus Trajanus aspersus est, vinolentiam scilicet & cupidinem triumphandi, usque eò detestatus, ut bella nôn moverit, sed invenerit; prohibueritque lege ministeria lasciva psaltriasque commessationibus adhiberi; tantum pudori tribuens & continentiæ, ut consobrinarum nuptias vetuerit, tamquam sororum. Litteris, si nimiùm perfectos contemplemur, mediocriter doctus; sagax planè, multùmque diligens ad noscenda majorum gesta. E quibus non desinebat exsecrari, quorum facta superba, crudelia, libertatique infesta legerat, ut Cinnam, Marium, Sullamque, atque universos dominantium, præcipuè tamen perfidos & ingratos. Irasci sanè rebus indignis, sed flecti citò, unde modicâ dilatione emolliebantur aliquandò severa præcepta. Habuitque à naturæ munere, quod Augustus à philosophiæ doctore. Qui cùm vidisset eum facilè commoveri, ne asperum aliquid statueret, monuit, ubi irasci cœpisset, quatuor atque viginti Græcas litteras memoria recenseret, ut illa concitatio, quæ momenti est, mente aliò traductâ, parvi temporis interjectu languesceret. Melior haud dubiè, quod est raræ virtutis, post auctam annis

potentiam regalem, multoque maximè post civilem victoriam. Nam & annonæ curam sollicitiùs attendere, & auri argentique grande pondus sublati, atque expensi à tyranno, multis è suo restituere, cùm benigni principum, & quidem vix fundos solerent nudos, ac deformata prædia, concedere. Jam illa minutiora, & ut dicitur, intra aulam, quæ quidem quia occulta sunt, magis naturæ hominum curiosæ oculos auresque ad se trahunt: Patruum colere tamquam genitorem; fratris mortui sororisque liberos habere pro suis, cognatos affinesque parentis animo complecti; elegans lætumque convivium dare, non tamen sumptuosum; miscere colloquia pro personis, studia dignitatibus, sermone cum gravitate jucundo; blandus pater, concors maritus. Exercebatur neque ad illecebram, neque ad lassitudinem; ambulationibus magis, cùm esset otium, reficiebat animum; ac vescendi continentiâ valetudinem regebat; sicque in pace, rebus humanis, annum agens quinquagesimum, apud Mediolanum excessit; utramque Rempublicam utrisque filiis, id est, Arcadio & Honorio, quietam relinquens. Corpus ejus eodem anno Constantinopolim translatum atque sepultum est.

FINIS.

SEXTI RUFI V. C.

RERUM GESTARUM

POPULI ROMANI

BREVIARIUM,

Ad codices manuscriptos & optimas editiones recognitum & correctum.

P v

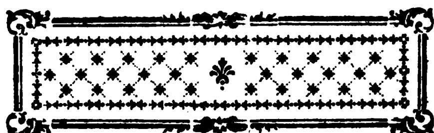
PRÆFATIO.

POPULI ROMANI res geſtas exhibemus, auctore illo delineatas, cui Valens imperator illud præceperat. Plerique Sextum Rufum vocant, è quibus Joſeph. Scaligerum, Iſaac. Caſaubonum & Ezech. Spanhemium, viros magnos, nominâſſe ſufficiat: alii Rufum Feſtum, è quibus Henr. Valesius in præcipuis eſt, cui idem videtur Feſtus fuiſſe, qui Zosimo, Suidæ, Eunapio ob ſævitiam notatus eſt. Sunt, qui utrumque componant, Sextum Rufum Feſtum appellantes, in quo duces videmus non minùs claros viros & veterum librorum ſcrutatores Thom. Reinesium & Jac. Gothofredum. Quiſquis fuit, vir eruditus fuit, & hiſtoriarum peritus, vel ideò commendandus juventuti, quòd Romanorum res univerſas, victoriis & partis provinciis diſtributas, brevi ſummâ exponit atque designat. Æqualis fuit Eutropio, quem sibi comitem atque ſocium poſtulat: & quidem ità ſe mutuò declarant hi duo auctores atque explicant, ut neuter ſatis diſtinctè intelligi queat, nisi alterius acceſſerit interpretatio. Rufus eidem, cui Eutropius, Imperatori ſcripsit, ſed paulò poſt illius editum Breviarium, quo ſæpè numero ipſe uſus eſt, uti idem Sca-

liger ad Eusebium, in Ammianum Valesius, in Jornandem Lindenbrogius obſervârunt : ipſe posteà ab S. Hieronymo, & Paulo Orosio excerptus non uno loco. Scripsiſſe fertur anno christiano CCCLXIX, Valentiniano N. P. & Aur. Victore Conſulibus, quod laudatus vir Jac. Gothofredus probat.

In tenebris diù jacuit Sextus noſter, & si quandò emersit, ità tamen ſqualidus fuit, depravatuſque, ut parùm probaretur eruditis ingeniis. Tandem de ipſo meritus eſt Joan. Cuſpinianus, dum Codicum Mſſ. collatione correxit, doctiſque ſcholiis illuſtravit. Nec minora Rufus Frid. Sylburgio debet, à quo denuò caſtigatus, accuratiùſque perpolitus in lucem prodiit. Chriſt. Cellarius etiam, atque Sigeb. Havercampus, & tandem Henr. Verheyk, qui cæteris haud dubiè palmam præripuit, non exiguam operam in Rufo emaculando, perpoliendo illuſtrandoque locaverunt. Horum itaque virorum clarorum præſtantioribus adjuti auxiliis, nec non Codicum Manuſcriptorum ope, novam hanc Rufi editionem concinnavimus: quam, qualiſcunque sit, benignè acceptam habere velis, æque Lector. Vale.

SEXTI RUFI V. C.

RERUM GESTARUM POPULI ROMANI BREVIARIUM,

AD VALENTEM IMPERATOREM, PIUM, PERPETUUM, SEMPER AUGUSTUM.

CAPUT I.

BREVEM fieri Clementia tua præcepit. Parebo libens præceptis ; quippe cui desit facultas latiùs eloquendi, morem secutus calculatorum, qui ingentes summas aere breviori exprimunt, res gestas signabo, non eloquar. Accipe ergo, quæ breviter dicta breviùs computentur : ut annos & ætatem Reipublicæ ac præteriti facta temporis, non tam legere, gloriosissime Princeps, quàm numerare videaris.

II. Ab urbe igitur conditâ in ortum Perennitatis vestræ, quo prosperiùs firmum imperium Roma sortita est, anni numerantur mille centum decem & septem, sic. Sub Regibus, ducenti quadraginta tres: sub Consulibus, quadringenti sexaginta septem: sub Imperatoribus, quadringenti septem. Regnaverunt Romæ per annos ducentos quadraginta tres, Reges numero septem. Romulus, regnavit annos triginta septem: Senatores, per quinos dies singuli, annum unum; Numa Pompilius, annos quadraginta tres: Tullus Hostilius, annos triginta duos: Ancus Marcius, annos viginti quatuor: Tarquinius Priscus, annos triginta septem: Servius Tullius, annos quadraginta quatuor: Tarquinius Superbus, regno expulsus est anno vicesimo quinto. Consules deinde fuerunt à Bruto & Publicolâ in Pansam & Hirtium numero CCCCXVII, præter eos, qui in eundem annum sorte aliquâ sunt subrogati; per annos quadringentos sexaginta septem. Quadraginta novem annis Romæ Consules defuerunt, ita: sub Decemviris, annis duobus; sub Tribunis militum, annis quadraginta tribus: sine Magistratibus Roma fuit annis quatuor. Imperatores ab Octaviano Cæsare Augusto usque ad Jovianum fuerunt numero quadraginta quatuor, per annos quadringentos septem.

III. Sub his igitur tribus imperandi generibus, hoc eſt, regio, conſulari, & imperatorio, quantum Roma profecerit, breviter intimabo. Sub Regibus ſeptem, per annos ducentos quadraginta tres, non amplius, quàm uſque ad Portum atque Oſtiam, intra octavum decimum milliarium à portis urbis Romæ, utpote adhuc parvæ & à paſtoribus conditæ, cùm finitimæ circum civitates premerent, Romanum processit imperium. Sub Conſulibus, inter quos nonnunquam & Dictatores fuerunt, per annos simul quadringentos ſexaginta ſeptem, Italia uſque trans Padum occupata eſt; Africa ſubacta eſt; Hiſpaniæ acceſſerunt; Galliæ & Britanniæ tributariæ factæ ſunt. Inde Illyrici, Hiſtri, Liburni, Dalmatæ, domiti ſunt: ad Achaïam tranſitum eſt: Macedones ſubacti: cum Dardanis, Mœsis & Thracibus bellatum eſt: etiam ad Danubium uſque perventum. In Asiâ, expulſo Antiocho, primum pedem poſuêre Romani: Mithridate victo, Ponti regnum occupatum; & Armenia minor, quam idem tenuerat, armis obtenta eſt: in Meſopotamiam Romanus pervenit exercitus: cum Parthis fœdus initum eſt: contra Corduenos ac Saracenos & Arabas bellatum eſt, Judæa omnis victa eſt: Cilicia & Syria in poteſtatem populi Romani venerunt. Ægypti reges

fœderati erant. Sub Imperatoribus verò per annos quadringentos septem, cùm diversâ Reipublicæ fortunâ multi Principes imperarent, accesserunt tamen Romano orbi Alpes maritimæ, Alpes Cottiæ, Rhætiæ, Noricæ: Pannoniæ, Mœsiæ; & omnis ora Danubii in provincias est redacta: Pontus omnis, Armenia major, Oriens totus cum Mesopotamiâ, Assyriâ, Arabiâ, & Ægypto, sub imperii Romani jura transivit.

IV. Quo autem ordine singulas provincias Romana respublica assecuta sit, ostenditur ita. Prima provinciarum *Sicilia* facta est. Eam victo Hierone, Siculorum rege, Marcellus consul obtinuit. Deinde à Prætoribus recta est; posteà commissa est Præsidibus: nunc à Consularibus administratur. *Sardiniam* & *Corsicam* Metellus vicit; triumphavit de Sardis; rebellavêre sæpe Sardi. Juncta administratio harum insularum fuerat: post suos Prætores habuit: nunc singulæ Præsidibus reguntur. In *Africam*, pro defensione Siculorum, Romana transmissa sunt signa. Ter Africa rebellavit: ad extremum, deletâ per P. Scipionem Carthagine, provincia facta est: nunc sub Proconsulibus agit. *Numidia* ab amicis regibus tenebatur: sed Jugurthæ, ob necatos Adherbalem & Hiempsalem, Mi-

cipſæ, regis filios, bellum indictum eſt: & eo per Metellum conſulem attrito, per Marium capto, in populi Romani poteſtatem Numidia pervenit. *Mauritaniæ* à Boccho rege obtentæ ſunt. Sed ſubactâ omni Africâ, Mauros Juba rex tenebat; qui in causâ belli civilis, ab Julio Cæſare victus, mortem sibi propriâ voluntate conſcivit. Ita Mauritaniæ noſtræ eſſe cœperunt: ac per omnem Africam ſex provinciæ factæ ſunt: ipſa, ubi Carthago, eſt proconſularis; Numidia conſularis; Byzacium conſularis; Tripolis, & Mauritaniæ duæ, hoc eſt Sitifensis & Cæſariensis, ſunt præsidales.

V. *Hiſpanis* primum auxilium adversùs Afros per Scipiones tulimus. Rebellantes Lusitanos in Hiſpaniâ per Decimum Brutum obtinuimus; & uſque Gades ad Oceanum mare pervenimus. Poſtea ad Hiſpanos tumultuantes Decius Junius Silanus cum exercitu miſſus, eos vicit. Celtiberi in Hiſpaniâ ſæpe rebellavêre: ſed miſſo juniore Africano, cum excidio Numantiæ ſubacti ſunt. Omnes penè Hiſpaniæ occasione belli Sertoriani, per Metellum & Pompeium in ditionem noſtram acceptæ: poſteà, prorogato in quinquennium imperio, à Pompeio perdomitæ ſunt. Ad extremum quoque ab Octaviano Cæſare Auguſto Cantabri & Aſtures, qui freti

montibus resistebant, deleti sunt. Ac per omnes Hispanias sex sunt nunc provinciæ: Tarraconensis, Carthaginensis, Lusitania, Gallæcia, Bætica. Trans fretum etiam in solo terræ Africæ, provincia Hispaniarum est, quæ Tingitanica Mauritania cognominatur. Ex his Bætica & Lusitania consulares; cæteræ præsidales sunt.

VI. Cum *Gallis* gravissima bella populus Romanus habuit. Galli enim etiam illam partem Italiæ, in quâ nunc Mediolanum est, usque ad Rubiconem fluvium tenebant; in tantum viribus freti, ut Romam ipsam bello peterent; & cæsis exercitibus Romanis apud Alliam fluvium, mœnia urbis intrarent, Capitoliumque obsiderent, ad cujus arcem sexcenti nobiles & Senatores confugerant; qui mille auri pondo se ab obsidione redemerunt. Posteà Gallos cum victoria remeantes, Camillus, qui in exsilio erat, collectâ de agris multitudine, oppressit; aurum & signa, quæ Galli ceperant, reportavit. Cum Gallis multi Consules, Prætores ac Dictatores eventu vario conflixerunt. Marius Gallos de Italiâ expulit; & transcensis Alpibus, feliciter adversùs eos pugnavit. Cæterùm Caius Cæsar cum decem legionibus, quæ quaterna millia militum Italorum habuerunt, per annos novem ab Alpibus ad Rhenum usque Gallias subegit: cum barbaris

ultra Rhenum positis conflixit : in Britanniam transivit : decimo anno Gallias & Britannias tributarias fecit. Sunt in Galliâ, Aquitanniâ & Britanniis, decem & octo provinciæ : Alpes maritimæ, provincia Narbonensis, Viennensis, Novempopulana, Aquitaniæ duæ, Lugdunenſes duæ, Alpes Graïæ, Maxima Sequanorum, Germaniæ duæ, Belgicæ duæ : in Britanniâ Maxima Cæſariensis, Flavia, Britannia prima, Britannia ſecunda.

VII. *Illyricum* ab orâ maritimâ paulatim adgressi ſumus. Lævinus conſul Hadriaticum atque Ionium mare primus ingreſſus, maritimas obtinuit civitates. *Creta* per Metellum proconſulem, qui Creticus dictus eſt, provincia facta eſt. *Græcis* in fidem noſtram confugientibus, ad Achaïam accessimus. Athenienſes, adversùs Philippum, Macedonum regem, auxilium noſtrum petierunt. Libera diu ſub amicitiis noſtris Achaïa fuit : ad extremum legatis Romanorum apud Corinthum violatis, per L. Mummium proconſulem captâ Corintho, *Achaïa* omnis obtenta eſt. *Epirotæ*, qui aliquandò cum rege Pyrrho, etiam ad Italiam transire præſumpſerant, victi : atque Theſſaliæ, simul cum Achivorum & Macedonum regionibus, nobis acceſſerunt. *Macedonia* ter rebellavit ; ſub Philippo, ſub Perſe, ſub Pſeudophilippo;

Philippum Flamininus, Persen Paullus, Pseudophilippum Metellus oppressit: quorum triumphis Macedonia quoque populo Romano adjuncta est. Illyricos, qui Macedonibus auxilium tulerant, ex eâdem occasione per Lucium Anicium prætorem vicimus, & eos cum rege Gentio in deditionem accepimus. Dardanos & Mœsos Curio proconsul subegit; & primus Romanorum ducum ad Danubium usque pervenit. Sub Julio & Octaviano Cæsaribus per Alpes Julias iter factum est: *Alpinis* omnibus victis, Noricorum provinciæ accesserunt. Batone Pannoniorum rege subacto, in ditionem nostram *Pannoniæ* venerunt. Amantinis inter Savum & Dravum prostratis, regio Savensis ac Secundorum Pannoniorum loca obtenta sunt.

VIII. *Marcomanni* & *Quadi*, de locis Valeriæ, quæ sunt inter Danubium & Dravum, pulsi sunt: & limes inter Romanos ac barbaros ab Augusto per Vindeliciam, per Noricum, Pannoniam ac Mœsiam, est constitutus. Trajanus *Dacos* sub rege Decibalo vicit; & Daciam trans Danubium in solo barbarico provinciam fecit; quæ in circuitu decies centena millia passuum habuit, sed sub Gallieno imperatore amissa est; & per Aurelianum, translatis exindè Romanis, duæ Daciæ in regionibus Mœsiæ [ac Dardaniæ] factæ

ſunt. Habet *Illyricus* ſeptem & decem provincias : Noricorum duas, Pannoniorum duas, Valeriam, Saviam, Dalmatiam, Mœsiam, Daciarum duas; Et in diœcesi Macedoniæ ſunt ſeptem : Macedonia, Theſſalia, Achaïa, Epiri duæ, Prævalis & Creta.

IX. In *Thracias* Macedonici belli occasione tranſcurſum eſt. Sævissimi omnium gentium Thraces fuerunt. In Thraciæ regionibus etiam Scordiſci habitârunt, pariter crudeles & callidi. Multa de ſævitiâ prædictorum fabulosa memorantur, quòd hoſtiis captivorum Diis ſuis aliquandò litaverint, atque ſanguinem humanum in ossibus capitum potare sint ſoliti. Sæpe per eos Romanus eſt cæſus exercitus. M. Didius vagantes Thracas repressit; M. Druſus intra fines proprios continuit : M. Minucius in Hebri fluminis glacie vaſtavit. Per Appium Claudium proconſulem, hi, qui Rhodopen incolebant, victi ſunt. Europæ maritimas urbes anteà Romana classis obtinuit. M. Lucullus per Thracias cum Beſsis primus conflixit. Ipſam caput gentium Thraciam vicit : Hæmimontanos ſubegit : Eumolpiadem, quæ nunc Philippopolis dicitur; Uſcudamam, quæ modò Hadrianopolis nominatur; in ditionem noſtram redegit : Calyben cepit. Supra Pontum positas civitates occupavit, Apolloniam,

Calathin, Parthenopolin, Tomos, Histrum; ad Danubium usque perveniens, Romana Scythis arma monstravit. Ita ditioni Reipublicæ sex Thraciarum provinciæ sunt conquisitæ; Thracia, Hæmimontus, Mœsia inferior, Scythia, Rhodope, Europa, in quâ nunc secundæ arces Romani orbis sunt constitutæ, Constantinopolis.

X. Nunc Eoas partes, totumque Orientem, ac positas sub vicino sole provincias, qui auctores sceptris tuis paraverint, explicabo; quò studium Clementiæ tuæ, quod in iisdem propagandis habes, ampliùs incitetur. *Asia* societate Attali regis nota Romanis est; eamque Attali testamento relictam hereditario jure possidemus. Ne quid tamen populus Romanus non viribus partum haberet, armis, per nos ab Antiocho, Syriarum rege maximo, est vindicata. Eâdem occasione etiam *Lydia*, sedes antiqua regnorum, *Caria*, *Hellespontus*, ac *Phrygiæ*, in potestatem populi Romani junctâ deditione pervenerunt. *Rhodiis*, & *insularum populis*, primùm infestissimis, post fidelissimis auxiliatoribus usi sumus. Ita Rhodus, & insulæ primùm liberè agebant: posteà in consuetudinem parendi Romanis, clementer provocatæ pervenerunt; & sub Vespasiano principe *Insularum provincia* facta est.

XI.

XI. *Pamphyliam*, *Lyciam*, *Phrygiam*, *Pisidiam*, *Cariam*, *Isauriam*, Servilius proconsul, ad bellum piratarum missus, obtinuit. *Bithyniam* defuncti regis Nicomedis testamento sumus assecuti. *Gallo-græciam*, id est, *Galatiam*, (sunt enim, ut nomen resonat, è Gallis Galatæ) quòd Antiocho contra Romanos auxilium præbuissent, invasimus. Manlius proconsul Galatas persecutus est; & confugientes partim in Olympum, partim in Magabam montem, qui nunc Modiacus dicitur, de arduis eos in plana detrusit, victosque in perpetuam pacem redegit. Posteà Galatiam Dejotarus Tetrarches, nobis permittentibus, tenuit. Ad extremum sub Octaviano Cæsare Augusto Galatia in formam provinciæ redacta est. Eam primus Lollius pro prætore administravit. *Cappadoces* primò societatem nostram sub Ariarathe rege per legatos, petiverunt: posteaque Ariobarzanes rex Cappadocum, à Mithridate expulsus, Romanorum armis restitutus est. Semper inter auxilia nostra fuêre Cappadoces, & ità majestatem coluêre Romanam, ut in honorem Augusti Cæsaris Mazaca, civitas Cappadociæ maxima, Cæsarea cognominaretur. Postremò sub imperatore Claudio Cæsare cùm Archelaus ex Cappadociâ Romam venisset, ibique diu detentus occubuisset, in provinciæ speciem

Cappadocia migravit. *Pontus*, per Pompeium victo Mithridate rege Pontico, formam provinciæ accepit. *Paphlagoniam* Pylæmenes rex, amicus populo Romano, tenuit. Sæpe ex eâ pulsus, regno à nobis est restitutus: quo mortuo, provincia Paphlagonibus imposita est.

XII. Ultra juga *Tauri* montis, quemadmodum Romana perrexerit possessio, consequenti locorum magis, quàm temporum servatâ digestione, monstrabitur. Antiochus, Syriæ rex potentissimus, bellum formidabile populo Romano intulit. Trecenta millia armatorum habuit: falcatis etiam curribus ac elephantis aciem instruxit; à Scipione consule, fratre Scipionis Africani, in Asiâ apud Magnesiam victus, pace acceptâ, intra Taurum montem regnare permissus est. Ejus filii sub clientelâ populi Romani regnum Syriæ retinuerunt; quibus defunctis, Syriarum provinciis potiti sumus. *Cilices* & *Isauros*, qui se piratis ac prædonibus maritimis junxerant, Servilius proconsul, ad prædonum bellum missus, subegit, & viam per Taurum montem primus instituit; isque de Cilicibus & Isauris triumphavit, atque Isauricus est cognominatus.

XIII. *Cyprus*, famosa divitiis, paupertatem populi Romani, ut occuparetur, sollicitavit. Eam rex fœderatus regebat;

ſed tanta fuit penuria ærarii Romani, & tam ingens fama opum Cypriarum, ut, lege latâ, Cyprus confiſcari juberetur. Quo accepto nuntio, rex Cyprius venenum sumpsit, ut vitam priùs, quàm divitias, amitteret. Cato Cyprias opes Romam navibus advexit: ita, jus ejus inſulæ avarius magis, quàm juſtius, sumus aſſecuti. *Cyrenas*, cum cæteris civitatibus Libyæ *Pentapolis*, Ptolemæi antiquioris liberalitate ſuſcepimus. *Libyam* ſupremo Apionis regis arbitrio ſumus aſſecuti. *Ægyptus* omnis, ſub amicis regibus fuerat, ſed victâ cum Antonio Cleopatrâ, provinciæ formam Octaviani Cæſaris Auguſti temporibus accepit: & primùm apud Alexandrinos Cornelius Gallus Romanus judex adminiſtravit.

XIV. Per confinia *Armeniarum* primùm ſub L. Lucullo Romana trans Taurum signa tranſmiſſa ſunt. Phylarchi *Saracenorum* in *Oſroëna* ſuperati ceſsêre. In *Meſopotamiâ* ab eodem Lucullo Nisibis capta eſt. Poſteà per Pompeium eadem loca armis obtenta ſunt: *Syriæ* ac *Phœnice*, bello à Tigrane, Armeniorum rege, receptæ ſunt. *Arabes* & *Judæi* in Palæſtinâ victi ſunt. Ad extremum ſub Trajano principe, Regi majoris Armeniæ diadema ſublatum eſt, & per Trajanum *Armenia*, *Meſopotamia*, *Aſſyria*, & *Arabia*, provinciæ factæ ſunt;

ac limes Orientalis ſupra ripam fluminis Tigridis conſtitutus eſt. Sed Hadrianus, qui ſuccessit Trajano, invidens gloriæ Trajani, ſponte ſuâ Armeniam, Meſopotamiam, & Aſſyriam reddidit: ac medium inter Perſas & Romanos Euphraten eſſe voluit. Sed poſteà ſub Antoninis duobus, Marco & Vero, & Severo Pertinace, cæteriſque principibus Romanis, qui adversùs Parthos eventu vario dimicaverunt, quater amiſſa, quater recepta Meſopotamia eſt: ac Diocletiani temporibus, victis primâ congressione Romanis, ſecundo autem conflictu ſuperato rege Narſeo, uxore ejus ac filiabus captis, & cum ſummâ pudicitiæ cuſtodiâ reſervatis, pace factâ, Meſopotamia eſt reſtituta: & ſuprà ripam Tigridis limes eſt refirmatus; ità ut *quinque gentium* trans Tigridem conſtitutarum ditionem aſſequeremur: quæ conditio fœderis in tempus divi Conſtantii conſervata duravit.

XV. Scio nunc, inclyte Princeps, quò tua pergat intentio. Requires profectò, quoties *Babyloniæ* & Romanorum arma collata ſint, & quibus vicibus ſagittis pila contenderint. Breviter eventus enumerabo bellorum. Furto hoſtes in paucis invenies eſſe lætatos; verâ autem virtute ſemper Romanos probabis exſtitiſſe victores. Primùm à L. Syllâ proconſule Arſaces, rex Partho-

rum, missâ legatione, amicitiam populi Romani rogavit, ac meruit. L. Lucullus Mithridatem, regno Ponti exutum, ad Armeniam persecutus est. Tigranen, Armeniorum regem, cum septem millibus quingentis clibanariis, & centum viginti millibus sagittariorum, ipse cum decem & octo millibus Romanorum vicit. Tigranocerta, maximam Armeniæ civitatem, expugnavit. Madenam, opimam Armeniorum regionem, obtinuit : per Melitenam ad Mesopotamiam descendit : Nisibin cum fratre regis cepit. Tendere in Persas paratus, successorem suscepit.

XVI. Cn. Pompeius expertæ felicitatis, ad Mithridaticum bellum missus, Mithridaten in Armeniâ minore noctu adgressus, prælio superavit : cæsis duobus & quadraginta millibus hostium, castra ejus invasit. Mithridates enim cum uxore & duobus comitibus in Bosporon fugit : ibi desperatione rerum suarum, venenum hausit, & cùm parùm ageret vis veneni, à milite suo, ut ferro percuteretur, impetravit. Pompeius auxiliatorem Mithridatis Tigranen, Armeniorum regem, persecutus est : ille se ei, oblato diademate, apud Artaxata dedidit. Receptæ sunt ab eo Mesopotamia, Syriæ, & aliquanta pars Phœnices ; atque intra Armeniam majorem regnare permissus est. Idem Pompeius Bos-

poranis & Colchis Aristarchum regem imposuit : cum Albanis conflixit : Orchodi, Albanorum regi, ter victo pacem dedit : Iberiam cum Artoce rege in deditionem accepit. Saracenos & Arabas vicit. Judæâ captâ Hierosolymam obtinuit. Cum Persis fœdus fecit. Rediens, apud Antiochiam, Daphnensem lucum, delectatus loci amœnitate & aquarum abundantiâ, addito nemore consecravit.

XVII. Crassus consul adversùs Parthos rebellantes missus est. Is cùm pacem, missâ à Parthis legatione, rogaretur, apud Ctesiphontem responsurum se ait. Apud Zeugma trajecit Euphraten ; & à transfugâ quodam Abgaro inductus, ad ignotam camporum solitudinem descendit. Ibi undique circumvallantibus sagittariorum agminibus cum Sillace & Surenâ præfectis regiis, est cinctus exercitus, & vi telorum obrutus. Ipse Crassus cùm ad colloquium sollicitatus, vivus penè capi potuisset, repugnantibus Tribunis, evaserat : & dum fugam petit, occisus est. Caput ejus cum dexterâ manu resectum, ad Regem perlatum est : atque ità ludibrio habitum, ut faucibus ejus, aurum liquefactum infunderetur : scilicet ut, qui ardens cupiditate prædandi, pacem Regi dare rogatus abnuerat, etiam mortui ejus reliquias auri flamma combureret. Caius Cas-

sius, quæstor Crassi, vir strenuus, reliquias fusi collegit exercitûs. Contra Persas in Syriam irrumpentes, ter cum summâ administratione conflixit, eosque trans Euphraten rejectos vastavit.

XVIII. Parthi Labieno duce, qui Pompeianarum partium fuerat, & victus ad Persas refugerat, in Syriam irruperunt, ac totam provinciam occupaverunt. Sed P. Ventidius Bassus Parthos, qui ducente Labieno Syriam invaserant, occurrens in Tauro monte, cum paucis fugavit, Labienum occidit; persecutus Parthos, ad internecionem stravit; quâ congressione Pacorum regis filium eâdem die, quâ Crassus victus fuerat, occidit: ne aliquandò Romani ducis mors inulta relinqueretur. Ventidius de Persis primus triumphavit. M. Antonius Mediam ingressus, quæ nunc Medena appellatur, bellum Parthis intulit, & primis eos præliis vicit. Verùm post duabus legionibus amissis, cùm fame, pestilentiâ, tempestatibusque premeretur, vix per Armeniam, Parthis insequentibus, revocavit exercitum; tanto per momenta temporum terrore perculsus, ut à gladiatore suo percuti postularet, ne vivus veniret in hostium potestatem.

XIX. Sub Octaviano Cæsare Augusto Armenia cum Parthis conspiravit. Caius Cæsar, nepos Augusti, cum exercitu mis-

ſus ad Orientem, cùm per majeſtatem Romani nominis facilè cuncta ſedâſſet, atque ei ſe Armenii, qui tunc temporis validiores erant Parthis, dedidiſſent, judiceſque ex inſtituto Pompeii dictis gentibus Caius Cæſar præficeret; Domnes quidam, quem rex Artageris præpoſuerat, proditione simulatâ, libellum, in quo ſcripti theſauri continerentur, obtulit. Quem cùm Imperator Romanus legeret intentiùs, cultro [Domnes] adgreſſus eum vulneravit. Percuſſor quidem à militibus confoſſus eſt; Caius ex vulnere, regreſſus in Syriam, obiit. Parthi ad ſatisfactionem tam audacis admissi, obsides tunc primùm Octaviano Cæſare dederunt, & erepta ſub Craſſo signa retulerunt. Pacatis gentibus Orientis, Auguſtus Cæſar etiam Indorum legationem primus accepit.

XX. Nero, quem turpissimum imperatorem Romana eſt paſſa reſpublica, amisit Armenias duas: tum Romanæ legiones duæ ſub jugum à Parthis miſſæ, extremo dedecore Romani exercitûs ſacramenta fœdârunt. Trajanus, qui poſt Auguſtum Romanæ reipublicæ movit lacertos, Armeniam recepit à Parthis: ſublato diademate, regi Armeniæ majoris regnum ademit. Albanis regem dedit: Iberos, Boſporanos, Colchos, in fidem Romanæ ditionis recepit: Oſroënorum loca & Arabum occu-

pavit. Corduenos & Marcomedos obtinuit. Antemusium, opimam Persidis regionem, Seleuciamque & Ctesiphontem ac Babyloniam accepit & tenuit; usque ad Indiæ fines post Alexandrum accessit. In mari rubro classem instituit. Provincias fecit Armeniam, Assyriam, & Mesopotamiam, quæ inter Tigridem atque Euphraten sita, irriguis amnibus, instar Ægypti, fecundatur. Hadrianum gloriæ Trajani certum est invidisse, qui ei successit in imperio. Hic sponte propriâ revocatis exercitibus, Armeniam, Mesopotamiam, & Assyriam concessit, & inter Romanos ac Parthos medium Euphraten esse voluit.

XXI. Antonini duo, Marcus & Verus, ille socer, hic gener, pariter augusti, imperium orbis, æquatâ priùs potestate, tenuerunt. Sed ex his Antoninus junior ad expeditionem Parthicam profectus est: multaque & ingentia adversùs Persas feliciter gessit. Seleuciam, Assyriæ urbem, cum quadringentis millibus hostium cepit: ingenti gloriâ de Persis cum socero triumphavit. Septimius Severus, natione Afer, acerrimus imperator, Parthos strenuissimè vicit; Adiabenos delevit, Arabas interiores obtinuit, & Arabiam provinciam fecit. Huic cognomina ex victoriis quæsita sunt. Nam Parthicus, Adiabenicus, & Arabicus est cognominatus. Antoninus Bassianus,

cognomento Caracalla, filius Severi imperatoris, expeditionem in Persas parans, in Osroëna apud Edessam propriâ morte obiit, & ibidem sepultus est.

XXII. Aurelius Alexander, quasi fato quodam in exitium Persicæ gentis natus, juvenis admodum Romani gubernacula suscepit imperii. Ipse Persarum regem nobilissimum Xerxen gloriosè vicit. Hic Alexander scriniorum magistrum habuit Ulpianum jurisconsultum. De Persis pompâ spectabili triumphavit. Sub Gordiano augusto, ex juventutis fiduciâ rebellantes Parthi, ingentibus præliis contusi sunt. Isque de Perside rediens victor, fraude Philippi, qui Præfectus prætorio ejus erat, occisus est. Milites ei tumulum in vicesimo milliario à Circesso castro, quod & nunc exstat, ædificaverunt; atque exsequias ejus Romam cum maximâ venerationis reverentiâ deduxerunt.

XXIII. Valeriani, infausti principis, fortunam tædet referre. Is cum Gallieno suscepit imperium. Cùm Velerianum exercitus, Gallienum Senatus imperatorem fecisset, in Mesopotamiâ adversùm Persas Valerianus congressus, à Sapore, Persarum rege, superatus est; & captus in dedecore servitutis consenuit. Sub Gallieno Mesopotamiâ invasâ, etiam Syriam sibi Persæ cœperant vindicare; nisi quod turpe dictu

est, Odenathus, decurio Palmyrenus, collectâ Syrorum agrestium manu, acriter restitisset; & fusis aliquoties Persis, non modò nostrum limitem defendisset, sed etiam ad Ctesiphontem Romani ultor imperii, quod mirum est dictu, penetrâsset.

XXIV. Aureliani imperatoris gloriæ Zenobia, Odenathi uxor, accessit. Ea enim post mortem mariti femineâ ditione Orientis tenebat imperium; quam Aurelianus, multis clibanariorum & sagittariorum millibus fretam, apud Immas haud procul ab Antiochiâ vicit; & captam, Romæ triumphans, ante currum duxit. Cari imperatoris victoria de Persis, nimiùm potens superno Numini visa est. Nam ad invidiam cœlestis indignationis pertinuisse credenda est. Is enim ingressus Persidem, quasi nullo obsistente, vastavit: Cochen & Ctesiphontem, urbes Persarum nobilissimas cepit. Cùm victor totius gentis castra super Tigridem haberet, fulminis ictu interiit.

XXV. Sub Diocletiano principe, pompa victoriæ nota de Persis est. Maximianus Cæsar, primâ congressione, cùm contra innumeram multitudinem cum paucis acriter dimicâsset, pulsus recessit: ac tantâ indignatione à Diocletiano susceptus est, ut ante carpentum ejus per aliquot millia passuum cucurrerit purpuratus: & cùm vix

impetrâsset, ut reparato de limitaneis Daciæ exercitu, eventum Martis repeteret in Armeniam majorem, ipse imperator cum duobus equitibus exploravit hostes : & cum viginti quinque millibus militum superveniens castris hostilibus, subitò innumera Persarum agmina adgressus, ad internecionem cecidit. Rex Persarum Narseus effugit ; uxor ejus & filiæ captæ sunt, & cum maximâ pudicitiæ custodiâ reservatæ. Pro quâ administratione Persæ non modò armis, sed etiam moribus superiores esse Romanos confessi sunt : ac Mesopotamiam cum Transtigritanis quinque regionibus reddiderunt. Pax facta, usque ad nostram memoriam Reipublicæ utilis perduravit.

XXVI. Constantinus rerum dominus, extremo vitæ suæ tempore, expeditionem paravit in Persas : toto enim orbe pacatis gentibus, & recenti de Gothis gloriosior victoriâ, multis in Persas descendebat agminibus. Sub cujus adventum Babyloniæ in tantum regna trepidârunt, ut supplex ad eum legatio accurreret & facturos imperata promitteret. Nec tamen pro assiduis eruptionibus, quas sub Constantio Cæsare per Orientem tentaverant, veniam meruerunt.

XXVII. Constantius in Persas vario ac magis difficili pugnavit eventu. Præter leves excubantium in limite congressiones, acriori acie novies decertatum est ; per du-

ces ſuos, ſepties; ipſe præſens bis adfuit veris & gravibus pugnis. [*Verùm Singarena, præſente Conſtantio; & iterùm Singarena, Conſtantinſensi quoque, & cum Amida capta eſt.] Grave ſub eo principe Reſpublica vulnus accepit. Ter autem eſt à Persis obſeſſa Nisibis: ſed majore ſui detrimento, dum obsideret, hoſtis adfectus eſt. Narſensi autem bello, ubi Narſeus occidit, ſuperiores diſcessimus. Nocturnâ verò in agro Eleiensi prope Singaram pugnâ, ubi præſens Conſtantius adfuit, omnium expeditionum compenſatus fuiſſet eventus, si locis ac nocte adverſantibus, percitos ferociâ milites, ab intempeſtivo pugnandi tempore, Imperator ipſe adloquendo revocare potuiſſet: qui tamen invicti viribus, improvisi adversùs sitim aquarum ſubsidiis, incumbente jam veſpere, caſtra Perſarum adgressi, ruptis munitionibus occupârunt; fugatoque rege, cùm à prælio reſpirantes, prætentis luminibus repertæ inhiarent aquæ, nimbo ſagittarum obruti ſunt, cùm ſtolidè, ad dirigendos certiùs in ſe ictus, lumina ipsi per noctem accenſa præberent.

XXVIII. Juliano in externos hoſtes expertæ felicitatis principi, adversùs Perſas modus defuit. Is enim ingenti apparatu, utpote totius orbis regnator, infeſta in Perſas signa commovit; inſtructam commea-

tibus classem per Euphraten invexit. Strenuus ingressu, multa Persarum oppida ac castella, aut suscepit dedita, aut manu cepit. Cùm contra Ctesiphontem, in ripâ Tigridis & Euphratis jam mixti castra haberet, ludosque campestres, ut hosti sollicitudinem demeret, per diem agitâsset, noctis medio impositos navibus milites, in ulteriorem ripam repentè transvexit; qui per ardua nitentes, quà difficilis etiam per diem, & nullo prohibente, fuisset adscensus, Persas terrore subito miscuerunt: versisque agminibus totius gentis, apertas Ctesiphontis portas victor miles intrâsset, ni major prædarum occasio fuisset, quàm cura victoriæ. Tantam adeptus gloriam, cùm de reditu à militibus admoneretur, intentioni suæ magis credidit: & exustis navibus, cùm à transfugâ, qui se ad fallendum objecerat, inductus, viæ in Madeneam compendia sectaretur, dextro adversâ Tigridis ripâ nudato militum latere, iter relegens; dum incautiùs per agmen errat excito pulvere, ereptus è suorum conspectu, ab hostium obvio equite, conto per ilia ictus, inguinum tenus vulneratus est: inter effusionem nimii sanguinis, cùm suorum ordines, licèt saucius, instaurâsset, cunctantem animam, multis suos adlocutus, efflavit.

XXIX. Jovianus præliis superiorem,

ſed confuſum ſubitâ morte amissi Imperatoris, ſuſcepit exercitum. Cùm commeatus deficerent, & via in reditu prolixior immineret, & Perſæ crebris excursibus nunc à fronte, nunc à tergo, mediorum quoque latera incurſantes, iter agminis morarentur; conſumptis aliquot diebus, tanta reverentia Romani nominis fuit, ut à Persis primus de pace ſermo haberetur, ac reduci confectus inediâ exercitus sineretur; conditionibus (quod nunquam anteà accidit) diſpendiosis Romanæ reipublicæ impositis, ut Nisibis & pars Meſopotamiæ traderetur: quibus, cupidior regni, quàm gloriæ, Jovianus, imperio rudis, adquievit. Quàm magno deinceps ore tua, o Princeps invicte, facta inclyta ſunt perſonanda? quibus me, licèt imparem dicendi niſu, & ævo graviorem, præparabo: maneat modò conceſſa Dei nutu, & ab amico, cui credis & creditus es, numine indulta felicitas, ut ad hanc ingentem de Gothis, etiam Babilonicæ tibi palma pacis accedat, gloriosissime Principum Valens Auguſte.

FINIS.

NOTA

In Sextum Rufum.

PAG. 352. Lig 19. *Consules deinde fuerunt... numero* CCCCXVII. Uti hic variant Codices Mss. & exarati, qui ponant vel 816. vel 877. ita variis erroribus librariorum incuria Viros doctos implicuit. Nam, quia mox annos, quibus Consules fuêre, Auctor numerat CCCCLXVII. librarii Consulum vel singulorum vel binorum numerum iis respondere debere rati, aut eumdem posuêre numerum, aut dimidio minorem. Verùm non viderunt, non tot annis fuisse Consules, quot auctor ait, qui tria tantùm imperandi genera, ut cum illo loquamur, describit, quorum primum sub Regibus CCXLIII. alterum sub Consulibus CCCCLXVII. tertium sub Imperatoribus CCCCVII. annos duravit, qui conficiunt numerum, ut dixerat, MCXVII. Sed, uti Regum Imperio interregni annus post Romuli obitum adnumeratur, sic his CCCCLXVII. detrahendi sunt anni, quibus Decemviri, Tribuni Militum Reipublicæ clavos tenuêre, & sine Magistratu Roma fuit, XLIX. vel ex N. & Livio, qui rectiùs *quinquennium* sine Magistratu statuunt, L. quos si detrahas, habes CCCCXVII. ut rectè Cod. Leid. cui adstipulatur Memmii liber minimè contemnendus, quorum auctoritate, & ratione à nobis ini â textum emendare non dubitavimus: tot enim bini Consules, quot anni, *præter eos*, ut pergit Auctor, *qui in eumdem annum sorte aliquâ sunt subrogati*; ac præter *Dictatores*, quos Consulum imperio adnumerandos esse seq. Cap. docet.

FRAGMENTA QUÆDAM

EUTROPIO INSCRIPTA,

QUÆ, ex codice Mſ. Bibliothecæ Roſtochienſis Academicæ eruta, Joannes Chriſtianus Guilielmus Dahl, & Petrus Daniel Friedericus Zaepeliehn vulgârunt. *Lipſiæ*, 1791. *in*-8°.

EUTROPII LIBER V.

Poſt verba : Catuli exercitus triginta & unum, *Cap.* 11. *pag.* 56. *uſque ad verba ;* Is belli finis fuit *inſertum eſt ſequens.*

Sed ab eorum mulieribus graviorem penè quam ab ipsis pugnam Romani experti ſunt. Hæ etenim plauſtris in modum caſtrorum diſpositis ipſæ deſuper diu obſtitêre Romanis. Sed cùm ab eis novo cædis genere terrerentur, abſcisis enim cum crine cervicibus inhoneſto ſatis vulnere turpes relinquebantur : ferrum, quod in hoſtes ſumpſerant, in ſe ſuasque verterunt. Namque aliæ concurſu mutuo jugulatæ, aliæ funibus ad ſua colla ligatis, aliæ apprehensis invicem faſcibus ſtrangulatæ, equorumque cruribus pertractæ interierunt. Aliæ laqueo de ſubrectis plauſtrorum temonibus pependerunt. Quæ-

dam, dum se suspenderet, filios duos, trajectis per colla eorum laqueis, ad suos pedes junxit. Ita his duobus præliis CCCXI Gallorum occisa, CXI capta sunt, absque innumerâ multitudine mulierum, quæ furore femineo se suosque necaverunt.

Idem ferè sed aliquantò tamen mutatum extat pag. 58. editionis Eutropiani Breviarii interpolatæ, quam F. Sylburgius in corpore scriptorum Roman. minorum francorfurti 1587. in-fol. vulgavit. Tom. I.

Post verba : sed Prætor egisset. *Cap. III. pag. 57. usque ad verba, initio Cap. IV.* Anno Urbis conditæ *sequens intextum est, sed rursùs diversum ab eo, quod editio interpolata, suprà memorata, præbet.*

Ipso in tempore dira prodigia visa sunt. Nam sub ortu solis globus ignis à regione Septentrionis emicuit, cum maximo cœli fragore. Apud Arretinos in convivio cruor è panibus, quasi è vulneribus corporum, fluxit. Per septem continuos dies grando lapidum, immixtis etiam testarum fragmentis, terram latissimè verberavit. In Samnitibus è vastissimo terræ hiatu flamma prorupit, & usque in cœlum extendi visa est. Tunc etiam omnium generum animalia, quæ inter homines vivere solita erant, relictis stabulis pascuisque,

cum ballatu, hinnitu, mugituque miserabili ad silvas montesque fugerant. Canes quoque, quorum natura est extra homines esse non posse, lacrimosis ulutatibus vagi, luporum ritu, oberrârunt. Nec morâ post hæc tam gravia prodigia, civilia bella secuta sunt. Apud Judæos eâ tempestate primus Aristobulus, Rex pariter & Pontifex, diadematis sumpsit insigne.

Post verba : centum & viginti quatuor suorum amisit, *Cap.* VII. *pag.* 60. *usque ad verba :* Marium, Marii filium, *Cap.* VIII. *pag.* 60. *sequentia inserta sunt.*

Sylla deinde cum Campaniâ Sanicium duce & reliquis copiis ad portam Collinam signa contulit, LXXX hominum occidit ; mox etiam Urbem ingressus tria millia hominum contra fidem datam inermes peremit. Cùmque magnâ crudelitate adversùs sontes insontesque sæviret, Quintus Catulus palàm Syllæ dixit : *Cum quibus tandem victuri simus, si in bello armatos in pace inermes occidimus.* Sylla dehinc Marco Marium de caprili casâ extractum vinciri jussit, ductumque trans Tiberim, effossis oculis, membris minutatim exsectis vel fractis, trucidari.

Pauca horum vestigia extant in editione interpolatâ, pag. 66.

Quibus cum verbis Senatores ferè ducentos *Liber quintus Eutropii concluditur: ſed in Codice Mſ. adhuc addita ſunt ſequentia, quæ quoque in editione interpolatâ leguntur, licet aliquantulùm mutata.*

Poſt hæc tamen Syllâ mortuo Lepidus Marianæ partis adversùs Catulum Syllanum ducem conſurgens bellum reparavit. Bis tunc acie certatum: plurimi Romanorum exſtincti. Albanorum civitas pro eo, quòd illuc Scipio Lepidi filius confugiſſet, expugnata & capta eſt. Brutus in Ciſalpinam Galliam fugiens, apud Regium interfectus eſt. Hoc tempore Hieroſolymis Alexandria, uxor Alexandri, regnabat, ex cujus ætate Judæos rerum confusio & variæ clades oppreſsêre.

